

GYAKORLÓGIMNÁZIUM A SIMONYI ÚTON

A DEBRECENI MAGYAR KIRÁLYI KÖZÉPISKOLAI TANÁRKÉPZŐ
INTÉZET GYAKORLÓ GIMNÁZIUMA 1936-49.

ACTA PAEDAGOGICA DEBRECINA

A DEBRECENI EGYETEM BÖLCSESZKAR
NEVELÉSTUDOMÁNYOK INTÉZETE KÖZLEMÉNYEI

Sorozatszerkesztő:
Brezsnyánszky László
Kozma Tamás
Szabó László Tamás

GYAKORLÓGIMNÁZIUM A SIMONYI ÚTON

**A DEBRECENI MAGYAR KIRÁLYI KÖZÉPISKOLAI
TANÁRKÉPZŐ INTÉZET GYAKORLÓ GIMNÁZIUMA
1936-49.**

DEBRECENI EGYETEM NEVELÉSTUDOMÁNYOK
INTÉZETE
DEBRECEN, 2009

SZERKESZTŐK:
BREZSNYÁNSZKY LÁSZLÓ
FENYŐ IMRE

A KÖTET AZ OTKA *K 62593* SZÁMÚ KUTATÁSÁNAK
TÁMOGATÁSÁVAL JELENIK MEG

LEKTOR:
OROSZ GÁBOR

ISBN 978-963-473-343-0
ISSN 0230-6476

TARTALOM

ELŐSZÓ	7
BREZSNYÁNSZKY LÁSZLÓ: A DEBRECENI MAGYAR KIRÁLYI KÖZÉPISKOLAI TANÁRKÉPZŐ INTÉZET GYAKORLÓ GIMNÁZIUMA.....	9
GYENES TÜNDE: A STÉGMÜLLER – VILLA	23
GRUNDA JÁNOS: A GYAKORLÓGIMNÁZIUM INDULÁSÁNAK ÉVE.....	36
FENYŐ IMRE: A DEBRECENI MAGYAR KIRÁLYI KÖZÉPISKOLAI TANÁRKÉPZŐ INTÉZET GYAKORLÓ GIMNÁZIUMÁNAK TANÁRI KARA	45
VARGÁNÉ NAGY ANIKÓ: JAUSZ BÉLA.....	90
BAJUSZ BERNADETT – ERDEINÉ NYILAS ILDIKÓ: A DEBRECENI MAGYAR KIRÁLYI KÖZÉPISKOLAI TANÁRKÉPZŐ INTÉZET GYAKORLÓ GIMNÁZIUMÁNAK FUNKCIÓJA, SZELLEMISSÉGE, PEDAGÓGIAI KULTÚRÁJA.....	106
BICSÁK ZSANETT ÁGNES: EREDMÉNYES DIÁKOK, SIKERES TANÍTVÁNYOK	122
HOLIK ILDIKÓ: GYAKORLÓISKOLÁK MAGYARORSZÁGON A XX. SZÁZAD ELSŐ ÉVTIZEDEIBEN.....	136
ARANYI IMRE: TANÁRJELÖLTEK A FAZEKASBAN.....	160

ERDŐS ISTVÁN: KATOLIKUS ISKOLA A KÁLVINISTA RÓMÁBAN A SVETITS INTÉZET GIMNÁZIUMA A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI ÉVEK DEBRECENI TÁRSADALMÁBAN ÉS OKTATÁSÜGYÉBEN.....	167

ABLONCZY BÉLA: A DEBRECENI REFORMÁTUS KOLLÉGIUM DÓCZY GIMNÁZIUMA, A DEBRECENI REFORMÁTUS LEÁNYNEVELŐ INTÉZET.....	181

MELLÉKLETEK

„ÖZV. STÉGMÜLLER ÁRPÁDNÉ LAKÓHÁZÁNAK ÁTALAKÍTÁSI TERVE” 1943-BÓL	191
AZ ELSŐ EMELET ÁTALAKÍTÁSI TERVE 1943-BÓL	192
GYAKORLÓ TANÁRJELÖLTEK	193
ÉRETTSÉGIZETTEK	202

ELŐSZÓ

A gyakorlóiskolák léte, megítélése szervesen összefügg a tanár/pedagógusképzés rendszerével és mindenkori állapotával. Ezzel együtt a gyakorlóiskola talán az egyik a legtöbbet vitatott, ellentétes megítélésekkel, vélekedésekkel illetett iskolatípus. Komoly hívei és ellenlábasai voltak és vannak a szakmában, de a tanítványok és a tanárok körében is. A kutatás számára méltó kihívás olyan vizsgálati tárgyat választani, amely esetében szép számmal akadnak tisztázásra váró kérdések, értelmezést igénylő vélemények, intézkedések.

Az általunk kiválasztott gyakorlógimnázium, a Debreceni Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziuma¹, a maga korában nagy elismerésnek örvendett, népszerű és tisztelettel övezett intézmény volt. Ennek ellenére, vagy talán ezért is az 1940-es évek vége tanügyi változásainak áldozatául esett. Majd pedig a hivatalos felejtés sorsára jutott. A tanítványok és az egykori tanárok hozzátartozói ezzel szemben nagyon is vigyáznak arra, hogy el ne halványodjon egy fontos és eredményes iskola híre, hírneve.

Természetesen jól tudjuk, hogy az emlékek és a kutatás forrásául szolgáló dokumentumok más és más megközelítésben mutatják be az intézmény működését és a szereplőket. De bízunk abban, hogy az alapos elemzések képesek hiteles módon rekonstruálni az iskola létrejöttének körülményeit, szervezetének, tárgyi és személyi feltételeinek, céljainak és funkcióinak rendszerét, változásait. Mindezek együttesében talán az eredményesség és a megbecsültség titkainak is nyomára akadunk.

¹ Ha a forrásokhoz való hűség szükségessé teszi, az intézményt hivatalos nevén, a korabeli helyesírásnak megfelelően a *Debreceni Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziuma*-ként fogjuk említeni. Ha azonban ez nem feltétlenül szükséges, röviden a *Gyakorlógimnázium*, vagy a *Gyakorló* megnevezést fogjuk használni.

A Gyakorlógimnáziumra irányuló levéltári dokumentumokra és személyes emlékekre alapozott kutatás a Debreceni Iskola c. OTKA K 62593 támogatás keretében született.

Jelen kötet azokat a műhelytanulmányokat tartalmazza, amelyek az utóbbi mintegy másfél év termései. A szerzők többsége a Debreceni Egyetem oktatóiból és doktori hallgatóiból szerveződött kutatócsoport tagjaiból adódik. Velük együtt szerepelnek azok a kedves kollégák, akik mai munkahelyüknek, az egykori Gyakorlógimnázium működésével egyidejűleg létezett debreceni középiskoláknak idevonatkozó történetéről készítettek összefoglalót.

Az a kutatási igyekezet és meggyőződés vezérelt bennünket, hogy érdemes mintegy 60-80 év távlatából felidézni egy olyan intézmény emlékét és értékeit, amely a tanárképzést és a gimnazisták nevelését egyaránt színvonalasan szolgálta. Úgy gondoljuk, hogy a korabeli tanárképzés és pedagógiai felfogás szilárd elvein álló és következetesen működő iskola képes volt egyidejűleg színvonalas eredményeket produkálni a tanárjelöltek gyakorlati képzése területén csakúgy, mint az erre a funkcióra alapozott és körültekintéssel létrehozott gimnázium oktató és nevelő munkájában.

BREZSNYÁNSZKY LÁSZLÓ:

A DEBRECENI MAGYAR KIRÁLYI KÖZÉPISKOLAI TANÁRKÉPZŐ INTÉZET GYAKORLÓ GIMNÁZIUMA

A tanárképzés gyakorlati felkészítésében a 19. század utolsó évtizedeitől kezdve fontos szerepet játszanak a gyakorlóiskolák. Ez az intézménytípus, a vele kapcsolatos számos, meg-megújuló vita ellenére, megállta a helyét a tanárképzés rendszerében. Megőrizte és – vélhetően – a legújabb reformok során is fontos műhelye marad a tanárok szakmai, pedagógiai felkészítésének. Töretlen folytonosságról azonban aligha beszélhetünk, a debreceni gyakorlógimnázium esetében különösen nem.

A Debreceni Egyetemen és jogelőd intézményében – úgyszólván a kezdetektől – képeztek tanárokat, adtak ki a kor szokásai, szabályai szerint tanári képzettségről szóló dokumentumokat. Ma használatos kifejezésekkel élve: a diszciplináris képzés az egyetem tudományos kurzusain folyt. A tanári mesterség egyéb összetevőit, az „iskolareleváns” tudást és a módszertani, gyakorlati képzést a tanárképző intézet foglalkozásai és az iskolai gyakorlatok biztosították a tanári képesítésre törekvő hallgatóknak. A tanárképzésnek a gyakorlati része a debreceni középiskolákban, gimnáziumokban folyt.

Státuszában és funkciójában teljesnek mondható gyakorlógimnázium az 1924-es középiskolai törvény nyomán azonban csak 1936-ban szerveződött Debrecenben, mégpedig a korábban már megalakult tanárképző intézet, illetve a Vallás és Közoktatási Minisztérium felügyelete alatt. A Simonyi út 12. szám alatti Stégmüller villában kialakított gyakorló, teljes nevén a Debreceni Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziuma, 1949-ig létezett, működött, szolgálta a gimnazisták oktatásának és nevelésének, s ezzel együtt a debreceni tanárjelölt hallgatók képzésének ügyét.

Ez az iskola az 1940-es évek végén történt iskola összevonások és szerkezeti átalakítások viharában – érdekes módon – nem csupán mint önálló intézmény „tűnt el” a palettáról, hanem a funkcionális jogutódok sem vállaltak vele sorközösséget. Ebben az értelemben beszélhetünk újrafelfedezésről.

Ami a jogfolytonosság elismerésének kérdését illeti. A negyvenes-ötvenes években többször átszervezett tanárképzés gyakorlólhelyei, gyakorlóiskolái nem tekintették hivatalos jogelődjüknek vagy szellemi előzményüknek a Stégmüller villában egykor működött, jórészt Jausz Béla igazgatta gimnáziumot. De a Debreceni Egyetem, korábbi nevén a Kossuth Lajos Tudományegyetem sem fordított figyelmet – a leírt történelmében – erre a korszakra és intézményre.¹

Többféle oka is lehetett ennek. A korabeli történeti narratívák és intézményi önazonosítás korlátozott lehetőségein túl gondolhatunk gyakorlatiasabb okokra, motivációkra is. Mint pl. a gyakorlóiskolai státustól többször elesett jogutód ambivalens viszonyára, vagy az intézményi elhelyezést inkább szem előtt tartó, birtokon belül lévő intézmény érvelésének logikájára.

Természetesen nem a mi kutatásaink fedezték fel az iskolát. És valójában csak a neveléstörténet lapjairól tűnt el. A tanítványok – jót tudjuk – sohasem hagyták feledésbe merülni egykori alma materüket, amit az is bizonyít, hogy emléktáblát helyeztek el egykori iskolájuk falán.

Az egyetem neveléstudományi műhelyeit, korszakait feltárni igyekvő kutatásunk során magától értetődő módon jutottunk el a gyakorlati tanárképzést segítő, illetve közvetlenül ezt szolgáló iskolák kérdéséhez. Az utóbbi másfél évben a forrásfeltáró és elemző munka középpontjába a Gyakorlógimnázium és az ott folyó pedagógiai munka jellegzetességeinek vizsgálata áll. Ezen az úton kíséreljük meg rekonstruálni az egyetemhez, a neveléstudomány egyetemi műhelyeihez fűződő kapcsolatokat, a tanárképzés egykori

¹ Varga Zoltán: A Debreceni Tudományegyetem története. Debrecen, 1967;
Némedi Lajos: A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem 75 éve. Debrecen, 1988.

rendszerét, folyamatát, szakmai, pedagógiai tartalmát és ezzel együtt az iskola egészének szellemiségét.

A forrásokat, amelyekre ebben a rekonstrukciós kísérletben támaszkodtunk mindenekelőtt az iskola évkönyvei jelentik, továbbá az iskola működéséről megőrzött levéltári dokumentumok, valamint a tanárképzés iskolai jegyzőkönyvei. Tanulmányozzuk a Tanárképző Intézet és a Tanárvizsgáló Bizottság jegyzőkönyveit, adatokat keresünk az egyetem tanácsának irataiban. Fontos forrást jelentenek az iskola diákjainak visszaemlékezései, megőrzött tárgyi és írott emlékei. Nem utolsó sorban a munkatársainkkal folytatott beszélgetések információs és élményanyagai. Ezúton is tisztelettel köszönjük a tanácsaikat, segítségüket, jelenlétüket a kutatói rendezvényeinken. Figyelmük és biztatásuk nélkül mindez aligha jöhetett volna létre.

A gyakorlógimnázium intézménye, közel másfél évszázados története során számos változáson esett át. Ilyen időtávról azért beszélhetünk, mert a terveket tekintve legalább ilyen távolra nyúlnak vissza a kezdetei, az első hazai „gyakorló főgimnázium” pedig 1872-ben kezdte meg működését a Pesti Magyar Királyi Tudományegyetem tanárképezdéjének szolgálatára.² Lényegi feladatait a számos elnevezésbeli és szabályozási változás ellenére talán ma sem tudnánk találóbban megfogalmazni, mint azt több mint száz évvel ezelőtt a szakirodalom rögzítette.

„A gyakorlógimnázium mai, illetőleg eddigi működésében hármas munkát végez. Először is egy teljes, az országos törvénynek és tantervnek megfelelő célokra törekvő gimnázium, amely belső életét az állami tanterv szabta határokon belül a modern pedagógia tudományának megfelelő módon kívánja berendezni. Másodszor végzi az egyetemet, illetőleg szaktanulmányokat végzett tanárjelölteknek a gimnáziumi oktatás gyakorlatába és a közvetlen gyakorlattal összefüggő elméletbe való bevezetését. Harmadszor arra törekszik, hogy e gyakorlat folytonos elvszerű berendezése és javítása által, de már magának az iskolai munkának folytonos

² Erről és a további hazai gyakorlógimnáziumokról Holik Ildikó tanulmánya nyújt átfogó képet ebben a kötetben.

céltudatos megfigyelése és az elmélet szempontjából folytonos tárgyalása, megvitatása és belőle való abstrahálás útján magát a gimnaziális pedagógiai elméletet előbbre vigye és így közvetve termékenyítőleg hasson az egész ország középiskolai gyakorlatára.” Mindezt rövidebb fogalmazásban a szerző így összegzi: „... azt mondhatjuk, hogy a gyakorlógimnázium először is rendes gimnázium, másodsor a tanárjelölteket a gimnaziális pedagógiai elméletébe és gyakorlatába bevezető intézet, harmadszor a gimnaziális pedagógiának műhelye.”³

A három alapfunkció, ezzel együtt a gyakorlógimnáziumok működése, működtetése erőteljesen kötődik az ún. kontinentális pedagógiai paradigma és a közép-európai egyetemfelfogás eszméihez, gyakorlatához.⁴ Ahhoz az egyetem-eszméhez, amely a tanárok felkészítését, ezt az óhatatlanul gyakorlatigényes szakmai képzést a bölcsészkarok műveltségcsomójának alapjaira helyezte ugyan, de közvetlenül nem vállalta a képzés egész folyamatának feladatait és felelősségét. A tanárképzést a tanárképző intézet feladatává tette, amely – ahogyan a szakirodalom találóan fogalmaz – az egyetem mellett, de nem annak szerves részeként jött, jöhetett létre és látta el feladatait. A gyakorlóiskola pedig ennél szervezetileg még egy fokkal távolabb állt az egyetemtől, a VKM és a tanárképző intézet közötti „térben”, e két intézmény rendelkezési körében szerveződtek és működtek ezek a tanárképzést szolgáló intézmények.

Az egyetemmel való közvetett kapcsolat egyik tanulságos jeleként értékelhető az a körülmény, hogy a debreceni egyetem, akkori nevén a debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem Tanácsának 1936-1937. évi jegyzőkönyveiben nem találunk említést sem arra nézve, hogy létrejött, megkezdte működését (az akkor érvényes megnevezéssel és írásmóddal) a debreceni m. kir. Középiskolai Tanárképzőintézet Gyakorló Gimnáziuma. Annál is érdekesebb mindez, mivel a tanárképző intézetnek a bölcsészkar

³ Waldapfel János: A gyakorlógimnázium feladatai. 1899-ben írt tanulmány. Megjelent a szerző válogatott tanulmányait tartalmazó Közműveltség és nevelés c. kötetben. Studium Rt Budapest 1938. 212. lap.

⁴ Németh András: A magyar neveléstudomány fejlődéstörténete. Osiris, Budapest. 2002.

egyik nyilvános rendes tanára, professzora, Pap Károly volt az igazgatója és az előkészítésben, illetve az alapító évnyitón is fontos egyetemi személyiségek vettek részt, köztük Mitrovics Gyula, a pedagógia professzora és Tankó Béla, az egyetem rektora.

A kutatásaink és kiadványunk tárgyát képező gimnázium az 1924. évi törvény szellemében és hatására jött létre. A megnyitás, megvalósítás késése többféle körülménnyel magyarázható, aminek a részleteivel külön tanulmány foglalkozik ebben a kötetben.⁵

Az új iskola státusát a tanév eseményeit dokumentáló Értesítőben maga az intézmény is fontosnak ítélte egyértelműen megjelölni. *Iskolánk felügyeleti hatóságai* címen három intézményt nevez meg, hivatkozva a nevekre, illetve az adott testület tagjaira: a gimnázium „*fenntartója a magyar állam, az iskola közvetlenül a M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium fennhatósága alatt áll.*”⁶ Az Értesítő Hóman Bálint minisztert, báró Wlassics Gyula helyettes államtitkárt és Körösy László miniszteri tanácsost említi felettesként.

A közvetlen felettes hatóságként az Értesítő a debreceni m. kir. Középiskolai Tanárképzőintézetet, annak elnökét, a már említett Pap Károly egyetemi ny. r. tanárt, majd az elnökhelyettest, illetve a hétagú igazgatótanácsot nevezi meg. Az igazgatótanácsban egyetemi tanárok mellett szerepel Bessenyei Lajos tankerületi főigazgató. Ezen a szalon – mondhatjuk – a gimnázium az állami tanfelügyelet hatáskörébe is beletartozott.

A helyhatóságokhoz és a város többi gimnáziumához való viszony a megbízott igazgató tanévnyitó beszédéből kiolvashatóan ugyancsak rendezett volt. Jausz Béla a megye és a város vezetésének (a főispán és a polgármester személyesen jelent meg az évnyitón) megköszönte az iskola létesítéséhez nyújtott támogatást. A város iskoláihoz fűződő viszonyról érdemes Jausz igazgató úr szavait idézni. „*Igaz megbecsüléssel, az idősebb testvérnek méltán kijáró és valóban érzett szeretettel üdvözlöm a testvér-középiskolák mélyen tisztelt igazgatóit, akik bennünk nem a riválist látják – mint*

⁵ Grunda János: A Gyakorló Gimnázium indulásának éve.

⁶ A debreceni m. kir. Középiskolai Tanárképzőintézet Gyakorló Gimnáziumának Értesítője az 1936-37. iskolai évről. Közzétette: Dr. Jausz Béla mb. igazgató. 27. lap. (a továbbiakban: Értesítő)

*ahogy nem is láthatják – hanem bizonyára a személyes találkozásaink alkalmával már tapasztalt megértéssel fognak mellettünk állani magyar közoktatásügyünk e speciális jellegű céljainak megvalósításában.”*⁷

A kor megszokott udvarias stílusában nem csupán a szónoki tehetséget érdemes figyelni, hanem arra is gondolni kell, hogy az új gimnázium létrejötte tanárok áthelyezésével és nem utolsósorban a tanárképzésben játszott korábbi szerep csorbulásával is együtt járt a „testvér-középiskolák” számára. Az 1930-as, negyvenes évek debreceni gimnáziumainak helyzetét és a pedagógus/tanárképzésben vállalt szerepüket kötetünk három tanulmánya ismerteti.⁸

Hogyan is teljesítette a Debrecenben működő gyakorlógimnázium a korábban idézett hármas feladatát? A dokumentumokból azt igyekeztünk megtudni, milyen körülmények és erőfeszítések kellettek ahhoz, hogy a három funkcióra, három intézményi feladatra egyidejűleg figyelve tudjon *jó iskola* lenni; *igényes gyakorlati tanárképző műhelyt* tudjon alkotni és képviselni, továbbá *mintaként tudjon szolgálni* a szó szakmai, módszertani értelmében.

A kérdésekre a kötet egésze igyekszik választ adni. Az összkép olyan vizsgálati kérdések nyomán születhet meg, amelyek mentén ez a felfedező, emlékezeti rekonstrukciós munka folyik. Úgyszólván valamennyi kérdésfeltevés és a kutatás jelenlegi fázisában megfogalmazható válasz megjelenik a további tanulmányokban.

⁷ u.ott. 11. lap.

⁸ Aranyi Imre: Tanárjelöltek a Fazekasban; Erdős István: Katolikus iskola a kálvinista Rómában. A Svetits Intézet Gimnáziuma a két világháború közötti évek debreceni társadalmában és oktatásügyében; Ablonczy Béla: A debreceni Református Kollégium Dóczy Gimnáziuma, a Debreceni Református Leánynevelő Intézet.

Vizsgáltuk, vizsgáljuk, hogy milyen **építményi, tárgyi és szervezeti feltételek** mellett működött az iskola. A gyakorlógimnáziumok megítélésében nagy hangsúlyt kap, hogy az átlagnál kedvezőbbnek tartott működési feltételek között folyt-e a pedagógiai munka az intézményben. Jelentettek-e a működési feltételek valamilyen „versenyelőnyt” másokkal szemben? Elmondhatjuk, hogy a debreceni Gyakorlógimnázium esetében jó környezetben fekvő, de iskolai célokra nem túlzottan alkalmas épületben folyt a tanítás. Folytonos bővítések és átalakítások voltak szükségesek ahhoz, hogy a két osztállyal induló iskola újabb és újabb csoportokat indíthasson, hogy a nyolc évfolyamos gimnázium teljesen kiépülhessen. Annak ellenére, hogy a korabeli szakmai igények világosan fogalmazódtak meg a pedagógusképzést szolgáló gyakorlóiskolákkal szemben, és tudva azt, hogy a Stégmüller villában kialakított tantermek ezeknek az igényeknek nem minden tekintetben feleltek meg, mégsem tapasztaltunk lényeges panaszokat sem a visszaemlékező diákok részéről, sem a tanulmányozott dokumentumokban. Igaz viszont, hogy fel-fel bukkan az igény, terv arra nézve, hogy az iskola számára új épület készüljön. A kor gyakorlóiskolákkal szembeni elvárásait összegzi és egészíti ki a Magyar Tanítóképző c. szaklap egyik írása⁹, amely a korszerű tantermekről értekezik. A szerző kifejti, hogy az átlagos tantermek valójában nem felelnek meg a tanítóképzés céljainak. Ő ugyan nem említi, de megállapításai jórészt érvényesek a felsőbb iskolák pedagógusképzési igényeire is. A hospitáló jelöltek elhelyezése olyan teret igényel, ahol a jelölt egyidejűleg figyelheti meg a diákok és a tanító/tanár munkáját. Frontális elrendezés mellett ez az igény valóban nehezen teljesíthető a téglalap alakú és padokkal teli tantermi térben. Csak megjegyezzük, hogy a jóval később teret nyert videofelvételes megfigyelési technikák sem tudtak, tudnak megbirkózni a közvetlen jelenlét és a több szempont egyidejű követésének feladatával.¹⁰ Visszatérve a debreceni Gyakorlógimnázium elhelyezésének ügyére, úgy véljük, az osztálytermi, tanórai megfigyelések talán azért lehettek mégis

⁹ Csekő Árpád: Gyakorlóiskolai tantermek alakja, mérete. Magyar Tanítóképző, 1940. 11. sz. 332-334.

¹⁰ Szakmai lektorunk hívta fel a figyelmet arra, hogy a gyakorlóiskolai igényeknek megfelelő iskolaépítés a későbbi évtizedekben is ritkaságnak számított.

sikeresek, mert bár a helyiségek nem voltak tágasak, de az alacsony osztálylétszámok miatt maradt hely a tanárjelölteknek, látogatóknak. A visszaemlékezések és a jegyzőkönyvek egybehangzóan népes látogató seregről szólnak egy-egy mintatanítás vagy hallgatói zárótanítás esetében. A mintatanítási megbeszélések, az írásban fennmaradt értékelések azt is tanúsítják, hogy a megfigyelések alaposak és sokrétűek voltak.¹¹ A Stégmüller villa iskolai célokra történt igénybe vételéről és átalakításáról íródott kötetünk egyik dolgozata.¹²

A tanári kar összetételében, a gyakorlóiskolai tanárok privilegizált helyzetében kereshető-e az iskola kedveltségének és sikereinek a titka? Régi keletű és jogos felvetés, amely szerint az iskola hírnevének és sikerességének titka a tanári kar összetételében felkészültségében és nem utolsósorban a tantestület összehangolt munkájában rejlik. Egy gyakorlóiskola esetében ez az igény, várakozás többletekkel jár együtt, hiszen az iskolának – az említett módon – nem csupán jó iskolának kell lennie, bár ez sem kevés, hanem eredményes tanárképzési műhelynek is egyben. A debreceni Gyakorlógimnázium esetében – a visszaemlékezések szerint – a tanári kar különleges minőséget képviselt. Valódi tudós tanárok alkották. A tanárok meghívása és alkalmazása az alapító igazgató és a tanárképző intézet alapos tájékozódásán és válogatásán nyugodott. Jausz Béla igazgatói tevékenységéről, a tanári kar kiépítését is beleértve külön tanulmány olvasható a kötetben.¹³ A tájékozódás és a tanárok felkeresése előző munkahelyükön az ország tágabb térségeire is kiterjedt, bár a tantestület tagjainak többsége az egyetem vonzásköréből adódott. A tanári kar összetételéről, a testület kiépítéséről és változásairól, illetve a tanárok szakmai, tudományos és pedagógiai tevékenységéről kötetünkben önálló tanulmány olvasható.¹⁴

A diákok: milyen volt a diákság összetétele, hogyan történt a rekrutáció? Valóban válogatott, szelektált diákság látogatta az iskolát? A gyakorlóiskolákkal kapcsolatban gyakran felvetődő téma

¹¹ Erről a témáról bővebben Bajusz Bernadett és Erdeiné Nyilas Ildikó: A Gyakorlógimnázium tanárképzési funkciója, szellemisége, pedagógiai kultúrája c. tanulmánya tartalmaz részleteket a kötetünkben.

¹² Lásd kötetünkben Gyenes Tünde írását.

¹³ Lásd kötetünkben Vargáné Nagy Anikó írását.

¹⁴ Lásd kötetünkben Fenyő Imre írását.

a kiválogatott, más iskolákból lefölezött tanítványok emlegetése. Érdemes tehát a kutatás eszközeivel megvizsgálni, kik iratkoztak be a debreceni egyetem gyakorlógimnáziumába, honnan és milyen összetételben adódtak a tanítványok. Minden szellemi műhely vonzáskörébe tartozó iskola esetében, de különösen a felsőoktatásközi intézményekben fokozott érzékenységgel figyelte és figyeli a közvélemény a diákság társadalmi, származási, felekezeti összetételét. A hangsúlyok a harmincas-negyvenes években természetesen máshová estek az iskolázási esélyek kérdésében. Azt sem szabad elfelejteni, hogy a gimnáziumi tanulmányok tandíjfizetéssel jártak együtt, és hogy a szülők választhatták meg az intézményt jövedelmük és iskolázási ambícióik, illetve az iskola hírnevének, szellemiségének figyelembe vételével. Érdekes kutatási kérdés adódik ezek értelmében, hogy vajon milyen előfeltevésekkel, milyen szempontok mérlegelésével választották a fiaik számára ezt a gyakorlóiskolát, amelynek még nem voltak tradíciói, kezdetben keveset lehetett tudni a tanáraitól és a színvonalról. Vajon az egyetem világához közelség adott támpontot az iskolaválasztáshoz? Az anyakönyvek és az iskolai értesítők, amelyek akkoriban bőven tartalmaztak információt a tanítványok társadalmi és felekezeti hovatartozásáról, tanulmányi eredményeiről, az elnyert jutalmakról és a kiszabott megrovásokról, ezek tanulmányozása alapján tehát árnyalt képet kaphatunk a gimnázium tanulóinak rétegzettségéről, az eredményeikről, illetve különösen tehetségesnek bizonyult diákokról. A kötetben az említett forrásokra épülő részletes tanulmány olvasható a gimnázium egykori diákságáról.¹⁵

Milyen szerepet játszottak **a tanárjelöltek** az iskola feladatrendszerének alakulásában? Milyen hatással volt, lehetett a jelenlétük az iskola életére? A tanárjelöltek egy gyakorlóiskolában a második tantestületet jelentik. Olyan második vonala a tanároknak, akik még nem rendelkeznek a kinevezett tanárok valamennyi jogosítványával, de felkészültségük és felelősségük már közelít a professzionális kollegáikéhoz.

A korabeli tanári alkalmazási rend több lépcsőből állt a rendes tanár, a véglegesen kinevezett tanár státusáig. A tanárjelölt

¹⁵ Lásd kötetünkben Bicsák Zsannett Ágnes írását

ugyan még csak ígérvényt jelentett, ami hiányzott a képesítést bizonyító dokumentumig, az már főleg a foglalkozás gyakorlati részével függött össze, a szakmai és pedagógiai műveltség gimnáziumi terepen történő alkalmazásának bizonyítása. A tanárjelölt státusa a legtöbb tanárképzési rendszerben valójában felemás: diák is és tanár is. Szerepe is kettős: tanulja a szakmáját, de gyakorolja is. Az iskola szabályzata mindezt egyértelművé tette a diákok, a szülők és a tanárkollégák számára.

Az 1930-as évek tanárképzési rendje és szabályzatai komoly és jól körülírt követelményeket, felkészítési és minősítési rendszert fogalmaztak meg a gyakorlóiskolák és vezetőtanáraik, az iskolaigazgató és a jelöltek haladását figyelemmel kísérő tanárképzőintézeti tanárok számára. Az eljárási szabályzat (*Szabályzat a középiskolai tanárjelöltek gyakorlati képzéséről*) részletes előírásokat tartalmazott a tanárjelölt hallgatók iskolai gyakorlatának vezetésére, a hallgatói teljesítmények értékelésére nézve. Egyfajta forgatókönyvként funkcionált az iskolában, szigorú szereposztással és az eljárás dokumentálására vonatkozóan. A kutatás számára szerencsés körülménynek számít, ami egyben a képzés minőségére nézve is üzenet értékű, hogy a folyamat dokumentálását ugyanolyan fontosnak tekintették, mint magát a képzést és a minősítést. A szabályzatot az általunk vizsgált gimnázium igazgatója és a tanárai követték, szerepüket az elvárásoknak megfelelően teljesítették.

A tanárjelölt hallgatók tanulmányi útja nem volt könnyű az iskolai gyakorlatra bocsátásig, majd a képesítés megszerzéséig. A harmincas évek felsőoktatási vitái, amelyek talán legbővebb és egyben hitelesebb forrását az 1936-ban tartott országos felsőoktatási kongresszus előadásai és hozzászólásai jelentik,¹⁶ rámutattak arra, hogy a bölcsészképzés alig szabályozott rendszeréhez képest a tanárjelölt hallgatóknak szigorú szaktudományos alapvizsgák letételét írják elő a képzési követelmények. Ezt egészítették ki a pedagógiai vizsgák és azok a kollégiumok, amelyeket a tanárképző intézet az iskolai tanítás előkészítése érdekében tartott fontosnak. Melich János az 1936-os kongresszus bölcsészképzési reformjavaslataira reflektálva így fogalmazott: „*Ma a bölcsészeti doktorátus általában könnyebb*

¹⁶ Magyar Felsőoktatás III. Szerkesztette: Mártonffy Károly. Budapest, 1937.

feltételek mellett szerezhető meg, mint a középiskolai tanári oklevél.”¹⁷

A Gyakorlógimnáziumban sem csupán az óramegfigyelésekből, és majd az önálló tanításból állt a jelölt feladata, hanem a „teoretikum” körébe sorolt kurzusok teljesítéséből, amely kurzusokat a gimnázium és az egyetem tanárai tartottak az iskolában. A gyakorlóiskola így tehát nem csupán a praxist képviselte a képzésben, hanem saját eszközeivel folytatta, kiegészítette és a tanítás szempontjai szerint elmélyítette a hallgatók szaktudományos és pedagógiai ismereteit.¹⁸ A képzés gyakorlati része, annak szervezése, a jelöltek vezetése és értékelése szintén precízen szabályozott és részletesen dokumentált keretekben folyt. A kutatás szempontjából nem mellékes kérdés, hogy milyen létszámban jelentek meg a tanárjelölt hallgatók az iskolában, az órai megfigyeléseken, tanításon kívül milyen feladatokat láttak el az iskola mindennapi életében. Milyen méretű volt valójában ez a „második tantestület” egy-egy tanévben? Erre nézve fontos adatokat találunk az említett tanulmányban. Az évkönyvek és a tanulmányozott jegyzőkönyvek alapján úgy látjuk, hogy átlagosan 30 fő hallgató végezte a gyakorlatát a Simonyi úti gimnáziumban.¹⁹ Az akkori egyetemi szervezeti rend szerint valamennyien bölcsész hallgatók voltak, hiszen ezen a karon anyakönyvezték a természettudományos és matematika szakos hallgatókat is. A mára tömegessé lett felsőoktatás időszakából visszafelé tekintve ez a létszám nagyon mérsékeltnek, a képzés szemszögéből kényelmesnek tűnik. Nem feledhetjük viszont, hogy a hallgatói létszámhoz viszonyítva a tanárnak készülő és a tanárképzőintézetbe beiratkozott hallgatók létszáma, aránya nem számított alacsonynak. Varga Zoltán egyetemtörténeti munkájában²⁰ szereplő statisztika szerint a négy karral (teológiai, jogi, orvosi, bölcsészeti) működő debreceni egyetem az 1914 és 1944. közötti időszakában

¹⁷ Melich János: A bölcsészkar oktatás és a középiskolai tanárképzés. Budapesti Szemle, 1937. 281.

¹⁸ Erről a rendszerről és a gyakorlati képzés folyamatáról részletesen szól a kötetünkben Bajusz Bernadett és Erdeiné Nyilas Ildikó tanulmánya.

¹⁹ Bajusz Bernadett gyűjtése és kimutatása, v.ö. a kötet említett tanulmányával.

²⁰ Varga Zoltán: A Debreceni Tudományegyetem története. Debrecen, 1967. 64-65.

félévenként néhány száz főt számláló hallgatósággal rendelkezett. Az egyetem 354 fővel indult, a maximumot a harmincas évek elején érte el, akkor összesen 1511 hallgatót tartottak nyilván a karokon. A bölcsesek az induló félévben 31-en voltak. A kar a maximális létszámot 1933-ban érte el 342 fővel. Bár pontos adataink egyelőre nincsenek, de a megnyilatkozásokból tudjuk, hogy a bölcsezhallgatók túlnyomó része tanárnak készült. Ezt többen szóvá is tették a professzorok közül, akik az egyetem alapvető küldetésének a tudósképzést tartották ebben az időszakban is. A korábban említett felsőoktatási kongresszuson Szabó Dezső ny. rendes tanár, a tanárképzőintézet elnökhelyettese a tanárjelölt hallgatók arányát a bölcsezhallgatók körében 97%-ra becsülte. Ugyanakkor az 1924-1934. évi kimutatásokra hivatkozva azt is hozzátette, hogy – úgymond – rendes időben csak 50%-uk jelentkezik alapvizsgára és a szakvizsgára pedig csupán 20%-uk. Vagyis a gyakorlóiskolaig tanulmányaikban jelentősen megkésve és létszámban csökkenve érnek el a tanárjelöltek. A Gyakorlógimnázium indulásának évében, 1936-ban 223 fő látogatta a bölcsezhallgatókat, a tanári gyakorlaton ugyanebben az évben harminchárom jelölt vett részt. Az előző tanévekhez képest ez emelkedő trendet jelent. Összevetésül szolgál a Fazekas Reál-gimnázium statisztikája,²¹ jórészt a Fazekas látta 1936 előtt a gyakorlóiskolai feladatokat.

Egy következő, kutatásra érdemes kérdés **az iskola eredményessége** a három alapvető funkciójában. Hitelek, dokumentáltak-e az eredmények? Igazolják-e a diák és a tanári életutak az intézmény konstruktív programját? Erre nézve az eddigi kutatások fontos, de teljesnek mégsem mondható bizonyítékokkal szolgálnak. Számos adalékot sikerült összegyűjteni az igazgató, Jausz Béla személyes szerepének és pedagógusszemélyiségének sok tekintetben meghatározó jelentőségéről az iskola megszervezését, működtetését és programját illetően. Ennek részleteiről külön tanulmányból tájékozódhat az olvasó. Jausz Béla pályája több mint negyven éven át szorosan kötődött a debreceni egyetemhez, ahol lektorként, gyakorlóiskolai tanárként és igazgatóként, tanszékvezetőként és egy rövid periódusban

²¹ Lásd kötetünkben Aranyi Imre írását

rektorként tevékenykedett. Tapasztalatai, szakmai, pedagógiai hitvallása és vezetői és tanári arculata jelentős hatást gyakorolt tanítványaira, munkatársaira és az általa vezetett szervezeti egységekre. Biztosra vehető –, és eddigi kutatásaink sokat elárulnak róla – hogy a Gyakorlógimnázium feladatai és tanárai révén szellemi műhelyként működött, azzá alakult a tanítás-tanulás kérdéseinek tanulmányozása és fejlesztése kérdésében, és sikeres gyakorlati műhelyként működött a tanárképzés érdekében. Az iskolai dokumentumok, a tanári kar szakirodalmi tevékenysége és a szakmai kapcsolatok vonalán keressük azokat a pedagógiai eszméket és hatásokat, amelyek az iskola szellemiségét meghatározták, amelyek eredményes iskolává avatták. Ennek a kérdésnek az egyik fontos összetevője annak a szervezeti és tartalmi jellegű viszonynak a feltárása, amely a Gyakorlógimnáziumot a tanárképző intézethez kötötte. Hogy lehettek nézetbeli eltérések, azt jelzi Mitrovics Gyula javaslata vagy inkább felvetése, amit az 1936-os kongresszuson mondott el a felszólalásában: *„A tanárképzés szükséges továbbfejlesztését jelentené az, ha a gyakorló középiskolák pedagógarchája az egyetem pedagógiatanára lenne. Ez a bensőbb kapcsolat biztosítaná azt, hogy a tudományos és az elméleti vizsgálatok eredményei kellő időben átmelessenek a középiskolai gyakorlatba. Az is kívánatossá tenné ezt a bensőbb kapcsolatot, hogy a gyakorló középiskola ne dolgozzék más irányba, mint a pedagógiai tanszék.”*²²

Az ország más egyetemeihez kapcsolódó gyakorlóiskolák intézményi sajátosságainak ismeretében²³ fontos kutatási feladatnak tekintjük annak vizsgálatát, hogy milyen – a tanárképzés rendszeréből adódó – közös, és milyen eltérő szemléleti és működési renddel jellemezhetők a korabeli tanárképzést szolgáló gyakorlógimnáziumok? Ebben a tekintetben nyilvánvaló módon a programok finom részletei és a megvalósító személyiségek játszhatják a döntő szerepet.

²² Mitrovics Gyula hozzászólása. In: Magyar Felsőoktatás III. Szerkesztette: Mártonffy Károly. Budapest, 1937. 53-54.

²³ Lásd kötetünkben Holik Ildikó írását.

Az eddigi tájékozódásunk és vizsgálódásaink alapján úgy véljük, nyugodtan kijelenthetjük, hogy a Debreceni Magyar Királyi Középiskolai Tanárképzőintézet Gyakorló Gimnáziuma a neveléstudományi kutatások számára történeti és elméleti értelemben egyaránt méltó vizsgálati objektum. A gyakorlati pedagógiai számára pedig tanulságos minta.

.

GYENES TÜNDE:

A STÉGMÜLLER – VILLA

Stégmüller Árpád életéről és tevékenységéről sajnos csak kevés adat áll rendelkezésünkre. Korábban híres, jól menő építész volt, emellett a helytörténészek téglagyárosként is megemlítik.¹ Tudható az, hogy melyek azok az épületek Debrecenben, amelyek építése, kivitelezése az ő nevéhez fűződik. Két Simonyi úti lakóházon kívül kiemelendő az egyetem központi épületének kivitelezésében betöltött szerepe. Ezeken kívül a Péterfia utca-Thaly Kálmán utca sarkán lévő nagy bérház, valamint a püspöki palota építése is az ő nevéhez kötődik.

Építész tevékenysége mellett egy bankintézet tulajdonosainak sorában is olvashatjuk nevét. A Bankintézetek nagyrészt részvénytársaságokként működtek az 1930-as évek elején. Majdnem mindegyik bank igazgatóságában akadt egy-egy nyugalmazott al- vagy főispán, környékbeli arisztokráciából származó, nagyobb földbirtokos, zsidó származású vállalkozó és „*a város gazdasági életében súllyal rendelkező*” személy. Ez utóbbiak sorában említi egy forrás Stégmüller Árpádot, Szentkirályi Tivadar, Sesztina Jenő, dr. Király Ferenc, dr. Radó Rezső, Mayer Emil Rickl Antal, Serly Gusztáv, Ritter Ignác, Sebestyén Lajos mellett.² Ugyanezen forrásból tudható az is, hogy Stégmüller az 1934-es virilistán³ földbirtokosként szerepel, „*bár az általa fizetett adón belül a házadó a döntő rész*”⁴

¹ <http://hu.pandopedia.com>

² Timár Lajos: Debrecen társadalma, mezőgazdaságának néhány sajátossága (In: Debrecen története 4. kötet. 68. old. Szerk: Tokody Gyula)

³ A virilista az 1871 és 1944 között Magyarországon az államnak legtöbb adót fizetők listájára felvett személy volt. A fővárosban az 1920-as évi IX. törvénycikk megszüntette a virilista rendszert, de a vidéki településeken ekkor még megőrizték. 1871-től 1944-ig minden virilistas személy a képviselői testületben a vagyoni census alapján kapott tagságot, választás nélkül. (Magyar Néprajzi Lexikon)

⁴ Timár Lajos: Debrecen társadalma, mezőgazdaságának néhány sajátossága. In: Debrecen története 4. kötet. 68. old. Szerk: Tokody Gyula.

Egy másik utalás az 1908-as tisztújítás kapcsán említi meg az építést. Ekkor „a város eddig be nem vont polgári elemei megkísérelték, hogy olyan pozíciókra tegyenek szert, amely lehetővé teszi, hogy a várospolitikába erőteljesebben beleszólhassanak... Először fordult elő Debrecen politikai életében, hogy egy harmadik politikai erő, a kereskedők és iparosok egy csoportja is szervezkedni kezdett a törvényhatósági bizottságban megfelelő képviselőt elnyerésére. Debrecen 'parlamentjében' ugyanis elenyésző számmal volt képviselve a kereskedelem és az ipar társadalma. Ez a csoport semmilyen párt mellett nem foglalt állást, hanem csupán a maga érdekeit akarta érvényesíteni a törvényhatóságokban.”⁵ A kereskedők és iparosok ülésén 1908-ban Stégmüller Árpád is részt vett, és Szávay Gyula, Tóth Kálmán mellett ő is azon az állásponton volt, hogy „a közjogi ellentét megosztotta a kereskedők és iparosok táborát, a továbbiakban viszont osztályszervezetként kellene aktivizálódniuk a várospolitikai irányításában való részvételre.”⁶

A Középiskolai Tanárképző Intézet és a Gyakorlógimnázium megalakulása

Az 1924. évi XXVII. számú, a középiskolai tanárok képzéséről szóló törvénycikk alapján az egyetemek feladata lett, hogy tanárképző intézeteket szervezzenek, és gyakorló középiskolákat állítsanak fel, ám mivel Debrecenben épület nem állt rendelkezésre gyakorlóiskola céljaira, a helybeli iskolákban oldották meg a gyakorlóiskolai feladatokat, a tanárjelöltek képzését. Már 1928-ban felmerült az önálló gyakorlóiskola felállításának igénye, melyet a Fazekas Mihály reáliskola középiskolává szervezése okán Mitrovics Gyula vetett fel, aki ekkor a Tanárképző Intézet Igazgatóságának tagja volt.⁷

Az 1929-ben elkészült szabályzat azt hangsúlyozta, hogy az új gyakorló középiskolákban egységes módon történjen a tanárok

⁵ U.o.

⁶ Debrecen története 3. kötet Szerk.: Gunst Péter . Debrecen, 1997. 382.

⁷ A Debreceni M. Kir. Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziumának évkönyve 1939/40.

képzése. Az anyagi feltételek mindehhez ekkor még nem voltak adottak, így ez az álom (Mitrovics Gyula álma) csak 1936-ban valósulhatott meg. Ekkor létesítettek egy különálló, az egyetem felügyelete alatt álló intézményt, a Debreceni Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziumát.

Mint ahogyan az 1940-41-es évkönyvből kiderül, az intézmény Pap Károly egyetemi ny. r. tanár, elnök, Dr. Szabó Dezső ny. r. tanár, elnökhelyettes és az igazgatótanács kezdeményezésére jött létre, akik előkészítő munkájukat már évekkel 1936 előtt elkezdték. Az iskola felállítását végül Hóman Bálint rendelte el, 1936. szeptember 10-én kelt 36. 565/1936 V. 1. ü. o. számú leiratával. Ekkor a Vallási és Közoktatásügyi Minisztérium egy debreceni épületet vett bérbe az iskola számára, a Simonyi út 12. alatti Stégmüller-villát.⁸

Az illetékesek a gyakorlóiskola helyének megválasztásakor figyeltek arra a szempontra, hogy lehetőség szerint a gyakorló helyileg ne essen messze az egyetemtől. Hiszen az iskola folyamatosan kapcsolatban állt az egyetemmel, és természetesen az egyetem központi épületében elhelyezett Tanárképző Intézettel.

Az iskola benépesítése folyamatosan haladt, a tanulólétszám évről évre nőtt: a 1938-39-es tanévben 115, 1939-40-ben 138, az 1941-42-es tanévben – az évkönyvek tanúsága szerint – 146 diák iratkozott be az iskolába. Az 1943-44-es tanévben pedig már 191 fő volt az év elején beiratkozott tanulók száma. Az első érettségi 1940-ben zajlott.

1938-ban sportkör alakult, de problémát jelentett, hogy az iskolának nem volt tornaterme. Ezért a sportkör tagjai a DEAC sporttelepén és a DTE tornacsarnokában gyakorolhattak. A testnevelésórákat a szabadban tartották ameddig lehetett, majd pedig az osztálytermekben. Ez ugyan nem bizonyult tökéletes megoldásnak, de ekkor még az egyetem tornacsarnokát nem használhatták. A DTE vívóterme 1942 januártól került használható állapotba, a diákok ezután ide jártak testnevelésórára. Így ettől az évtől a VKM engedélyével a Debreceni Torna Egyesülettel kötöttek egyezséget, és a testnevelésórákat a DTE tornacsarnokában tartották.

⁸ Debrecen sz. kir. Város és Hajdú vármegye, Vármegyei Szociográfiák, XII. kötet. Bp. 1940. szerk. Csobán Endre

Az iskola épülete

Az egykori Gyakorlóiskola épülete, a Stégmüller villa, noha 1912-ben épült, csak 1924-ben kapta meg a használatbavételi engedélyt. A telek két utcára néz: a főbejárata a Simonyi útra, a hátsó bejárat pedig a Komlóssy utcára.

A villa tulajdonosa 1934-ig a Stégmüller házaspár volt. A birtoklapon a következő adatok olvashatók: a birokhoz 222 négyszögöl szőlő tartozott, a kert 227 négyszögöl, az épület 151 négyszögöl, azaz 543m². Az egész birtok kb. 600 négyszögöl, tehát 2160m².

A tulajdoni lap tanúsága szerint a telket a házaspár 1903-ban vásárolta meg, és fele részben a férj, fele részben a feleség tulajdonában volt, egészen 1934-ig, amikor a birtokos teljes egészében Stégmüller Árpádné lett, hagyatékátadási végzés alapján.

Stégmüller a lakását a kor színvonalán minden komforttal felszerelte. Az épület ekkor háromszintes volt, szuterénnel, földszinttel, egy emelettel és hat szobával.⁹

1934-ben, Stégmüller Árpád halála után az özvegy bérbe adta a villát, először három debreceni családnak. Ők az ekkor hat szobás lakást úgy osztották meg, hogy mindhárom családnak két-két szoba jutott.¹⁰ Károlyi György – az egyik itt lakó család tagja – visszaemlékezése szerint a három eddig önálló családnak nem volt könnyű az együttélés, és 1936 májusában mindhárom család kiköltözött.

Megállapíthatjuk tehát, hogy nem egy iskolaépület céljait szolgáló épületbe kellett beköltöznie a Gyakorlónak 1936-ban. Így nem meglepő az sem, hogy az iskola mindig is ideiglenes otthonának tekintette az épületet. A beköltözést követően nagyon hamar felmerült az iskola bővítésének igénye, de csak kisebb átalakítások történtek. 1935-ben költségvetési tervezetet készítettek, amely két tanterem, egy tanári szoba és egy igazgatói szoba iskolai célra való átalakításáról szól. Ebben megbecsülik a termek

⁹ Károlyi György személyes anyaga.

¹⁰ Hajdú Bihari Napló 1993. júl. 20. In: T. K. I. Gyakorló Gimnáziummal kapcsolatos iratok jegyzéke. HBM. Levéltár 2006

felszereléséhez, a karbantartáshoz, az irodalmi szükségletekhez (Pl. folyóiratok előfizetése) szükséges összegeket.¹¹

A Tanárképző Intézet elnökhelyettese szerint 300 000 pengő volna az az összeg, amelyből fel lehetne állítani a gyakorlóiskolát. Amíg ez az összeg összegyűlik, addig bérelni kell egy épületet. Lehetőség szerint az első és ötödik osztály addig is nyíljon meg, hogy az iskola minél hamarabb átvehesse a tanárjelöltek gyakorlati képzését. Ezen elképzeléseit egy levélben közli Szily Kálmán államtitkárral.¹²

Még ugyanebben az évben Szily Kálmán levelet írt a Tanárképző Intézet elnökségének, melyben – a fentiekre reagálva – közli, hogy a tervbe vett gyakorlógimnáziumot fel szándékozik állítani. Az első és ötödik osztály elindításába azonban csak abban az esetben egyezik bele, ha „a benépesítés biztosnak látszik”.¹³ Utasítja ugyanakkor az elnökséget, hogy a Stégmüller villát bérelje ki az iskola céljaira, de csak egy évre. A levélben jóváhagyja a villa átalakítási tervét, és az átalakítási munkák lebonyolításával a Tisza István Tudományegyetem gazdasági hivatalát bízta meg. A Tanárképző Intézet elnöksége előtt áll még ekkor a feladat, hogy meghatározza, hány tanárra van pontosan szükség, és kik töltsék be ezt a tiszteket. Minderről az intézetnek jelentést kell tennie az államtitkár felé.

A Polgármesteri Hivatal Hatósági Műszaki Nyilvántartásának mikrofilmes adatai tanúsága szerint 1936-ban ugyan az özvegy átalakításra, bővítésre kért engedélyt, de csak vízvezetékezési és csatornázási munkálatok történtek. Bár egy ugyanebben az évben készült átalakítási terven (özv. Stégmüller Árpádné lakóházának átalakítási terve¹⁴) jól látszik, hogy két helyiséget tanteremként akartak átalakítani. A rajzon egy nagyobb és egy kisebb tanterem terve látszik, és egy helyiség szertárként való feltüntetése.¹⁵

Stégmüller Árpádné bérleti ajánlata 1936. augusztus 10-ei keltezésű dokumentum. A bérlet időtartama 1936. szeptembertől

¹¹ DTE Tanárképző Intézetének Iratai 1935-. HBML

¹² Uo.

¹³ Uo.

¹⁴ Lásd kötetünk mellékletét.

¹⁵ Polgármesteri Hivatal Hatósági Műszaki Nyilvántartás (Mikrofilmes Adattár).

1937. augusztus 1-jéig szól, de meghosszabbítható. Az özvegy hozzájárul, hogy a bérlő átalakításokat végezhesen az épület céljának megfelelően, ha a beruházásokat saját költségén végzi, és tőle, a tulajdonostól nem kér hozzájárulást a költségekhez. Az évi bér összegét 2800 pengőben határozzák meg. Kiköti azt is, hogy az előkertben lévő dísznövények, cserjék, és a hátul lévő szőlők és gyümölcsfák kezeléséről a bérlő gondoskodjon, a termést pedig leszedheti.¹⁶

1937-ben Stégmüllerné már mint Péterfia utca 44 sz. alatti lakos kér engedélyt a Simonyi út 12. sz. alatti épület-toldalék építésére. Az engedélyt megkapja arra, hogy a meglévő iskolaépülethez egy emeletet: két tantermet és egy közlekedő helyiséget építhessen. Az újabb engedélykérés oka az, hogy az építési engedélyeket ekkor mindig csak egy évre adták meg, ezért évente újabb kérvényt kellett írni, még ha ugyanarról a munkálatról volt is szó, mint korábban – ha az az adott év alatt nem fejeződött be.

Egy 1937. szeptember 27-én kelt határozat adja meg a használatbavételi engedélyt. A felújítás során két új tanterem és egy előtérként szolgáló helyiség létesült az emeleten. Összesen 239m² új helyiség épült.

Az adatok tanúsága szerint 1938-ban újabb engedélyt kér az özvegy, hogy egy fogadószobát, illetve a Komlóssy út vonalában sodronykerítést építhessen. Az engedélyt megkapja, de azzal a feltétellel, hogy azoknak a helyiségeknek a padlója alá, amelyek alatt nincs pince, szigetelést kell létesíteni nedvesség ellen. A nedves falakat pedig el kell távolítani, vagy megfelelően kell szigetelni. Az engedély kikötést tesz a járda magasságát illetően is: a Simonyi úti járda szintje felett legalább 0,15 méterre legyen az új járda, ehhez képest a földszinti padló legalább 0,5 méterrel magasabban legyen. Kikötés az is, hogy a főfalaknak legalább 48 cm vastagnak kell lenniük, a páráképződés megakadályozása és a megfelelő hőszigetelés miatt. A kőműves munkákért Smurák József építőmester felelős. Az ekkor készült helyszínrajzon már látszik a tanári szoba, és a fogadószoba is.

Azonban még ezek az átalakítások sem voltak elegendők: 1938-ban a tanári kar összeállított egy tervet, egy felépítendő új

¹⁶ DTE Tanárképző Intézet Iratai 1935-36. HBML.

gyakorlóiskola tervét. A tanárok érvei között szerepelt, hogy az épületben nincsenek előadótermek, hiányzik a tornaterem, nincs egy nagyobb helyiség, ahol meg lehetne tartani az iskolai rendezvényeket, ünnepségeket, szülői értekezleteket. A szertár egyre bővülő állománya is helyproblémákhoz vezetett. A tanteremhiány miatt pedig félő volt, hogy az intézmény kénytelen lesz megelégedni egy négyosztályos középiskolával. A tanári kar mozgalmat indított az építkezés érdekében, ehhez felhasznalta a szülők támogatását, de eredményt nem értek el, csak belső átalakítások történtek.

Végül mégis sor került a nagyobb lélegzetű alakításra: Paczó Márton műszaki tanácsos tervei alapján alakították át a villát, hogy alkalmassá váljon egy iskola céljaira.¹⁷

Ehhez 1939-ben újabb engedélykérés történik az alagsorban két szoba és két konyha, a földszinten két tanterem, egy szertár, egy folyosó és egy mellékhelyiségként szolgáló toldalék építésére, illetve a meglévő épületen átalakítások végzésére. Az engedély megadásának feltétele, hogy a pincelakásnál nedvesség elleni szigetelést kell alkalmazni a padló alá, és a falazatok földdel érintkező részén. Erre (a nedvesség elleni szigetelésre) a kibővítési és átalakítási tervrajz is rámutat. A lakásokat és más rendeltetésű helyiségeket 0, 30 m vastag fallal kell elválasztani.¹⁸

Ezekhez a munkálatokhoz a VKM anyagi támogatással járult hozzá. A tantermekké átalakított egykori szobákat praktikus padokkal, asztalokkal, táblákkal, pedagógiai szempontból hasznosítható képekkel látták el a források tanúsága szerint.¹⁹ A tantermeken kívül kialakítottak igazgatói irodát, irattárat, tanári szobát, fogadószobát, mosdóhelyiségeket. A gyakorló tanárok számára rendelkezésre állt egy külön szoba. Helyet kapott az épületben az ifjúsági- és a tanári könyvtár, az olvasóhelyiség, a szertár és a raktár is.

1939-ben az özvegy az épített toldalék használatbavételére, és adómentességre kér engedélyt. A határozat megállapítja, hogy az építkezés során az építési szabályzatban, és az építési engedélyben

¹⁷ A Debreceni M. Kir. Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziumának évkönyve 1940/41 28. old.

¹⁸ Polgármesteri Hivatal Hatósági Műszaki Nyilvántartás (Mikrofilmes Adattár).

¹⁹ A Gyakorló Gimnázium évkönyve 1940/ 41.

előírt kikötéseknek eleget tettek. Megállapítja, hogy a pincében engedélyezett két kamrának szánt helyiség nem készült el. Az építkezés 1939. szeptember 25-én fejeződött be, így a helyiségek és lakások ettől a dátumtól számítva vehetők használatba.²⁰ Az Évkönyv is rámutat, hogy az 1939 nyarán megkezdett építési munkák a kedvezőtlen időjárás miatt húzódtak el annyira, hogy a tanítás ebben a tanévben csak szeptember 23-án indulhatott el. A felújítás során két új tanteremmel, és az alagsorban egy természetrajzi szertárral valamint két egyszobás lakással bővült az iskolaépület. Ezen kívül egy december 11-én kelt adat szerint az új építkezéssel létesült egy udvari szoba, két cselédszoba, egy előtér és két konyha. Az épült toldalék összesen 118m^2 , és 635m^3 . Ettől kezdve a tanítás zökkenőmentesen folyt – olyannyira hogy sok iskolától eltérően itt nem kellett szénszünetet sem tartani.

Az 1940-es évben jelentősebb bővülés történt a felszereltség tekintetében. Ebben a tanévben az iskola bútorokkal, házi és irodai felszerelésekkel gazdagodott. Gyarapodott a tanári könyvtár állománya is. Volt már ekkor külön földrajzi, természetrajzi, történelmi, művészeti, klasszika-filológiai, mértani, rajz- és tornaszertár.²¹

Az épület alagsorában kapott helyet az altiszti lakás, ennek szobája 24m^2 volt. A pincék és a raktárak összesen 133m^2 -t, a folyosók összesen $47,8\text{m}^2$ -t tettek ki. Az iskolaudvar-rész 800m^2 volt. A gyakorló tanárok számára is rendelkezésre állt egy külön szoba, (19m^2), egy 16m^2 -es helyiséget pedig olvasóterem céljára rendeztek be. Az első emeleten kapott helyet az igazgatói iroda, az irattár, a tanári szoba, a fogadószoba, az orvosi rendelő és egy előszoba (ezeken kívül még mosdó és folyosó is). Ezután csak 1943-ban kért engedélyt az özvegy újabb átalakításra.²²

²⁰ Polgármesteri Hivatal Hatósági Műszaki Nyilvántartás (Mikrofilmes Adattár).

²¹ A Gyakorló Gimnázium évkönyve 1940/ 41.

²² Polgármesteri Hivatal Hatósági Műszaki Nyilvántartás (Mikrofilmes Adattár).

A gyakorlóiskolai oktatás megszűnése

1944-ben a háborús pusztítás miatt különösen érződött itt is az oktatóhiány. Ez a tény és a már meglévő probléma – a tanteremhiány – szükségessé tette, hogy a debreceni gimnáziumok együttműködjenek, felekezeti különbség nélkül. Így alakult meg a fiúgimnáziumok összevonásával a Debreceni Egyesített Fiúgimnázium 1944 novemberében. A Gyakorlógimnázium számára mindez az átmeneti megszűnést jelentette; 1944-el véget ért itt a gimnáziumi tanítás. 1946-ig az intézmény az Egyesített Fiúgimnáziumhoz tartozóan folytatta életét, majd 1946-ban a Református Kollégium adta kölcsön épülete 12 helyiségét az újrainduló Gyakorlónak.²³ A Stégmüller villában ugyanis 1944-46 között a Magyar Kommunista Párt pártiskolája működött.

A pártiskola időszaka után 1946. október 4-én visszavették az épület használatát a Kommunista Párttól, megkezdődött a helyreállítása, és november 4-étől ismét önálló életet kezdhett az intézmény. Szintén Károlyi György írásából tudható, hogy az alsó osztályok ekkor már általános iskolaként működtek.²⁴

Ekkor azonban már nem működhetett huzamosabb ideig: az 1948-as középiskolai reform felszámolta az intézetet, és a gyakorlóiskolák rendszerét általában. Hivatalosan a 260/1949 sz. kormányrendelet és a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 211.114/1949. VI. rendelete vetett véget működésüknek, kimondva ezen – közoktatási és tanárképzési funkciókat egyaránt ellátó – intézetek megszüntetését.²⁵ A Középiskolai Tanárképző Intézet szintén az 1949-es évben szűnt meg.²⁶ Ettől kezdve a tanárképzéssel

²³ Holik Ildikó: A tanárképző Intézet megalapítása és az első önálló gyakorlógimnázium Debrecenben. In: A „Debreceni Iskola” Neveléstudomány - történeti vázlata. Szerk. Brezsnaynszky László. Gondolat Kiadó, Budapest, 2007. 156.

²⁴ Károlyi György személyes anyaga.

²⁵ VIII. Országos Neveléstudományi Konferencia konferenciakötete, Budapest, 2008. november 13–15. A Debreceni Egyetem Tanárképző Intézetének egykori sikeres iskolája

²⁶ Orosz Gábor: A Középiskolai Tanárképző Intézet megszüntetése a Debreceni Egyetemen. In: A „Debreceni Iskola” Neveléstudomány-történeti vázlata. Szerk. Brezsnaynszky László. Gondolat Kiadó, Budapest, 2007. 294.

kapcsolatos feladatokat a Bölcsészettudományi Kar tanulmányi osztálya vette át. Kiemelt szerepe volt az ezzel járó feladatokban a Neveléstudományi Tanszéknek.

A középiskolai tanárképzés feladatait 1952-től két középiskola látta el Debrecenben: a Fazekas Mihály Gimnázium és az újonnan alakult Kossuth utcai leánygimnázium.²⁷ Ezzel a gyakorlati lehetőségek száma olyan mértékben lecsökkent, hogy szinte csak óralátogatásokra korlátozódott.

Egykori diákok emlékei

Herdliczka Gusztáv 1937- től volt a Gyakorlógimnázium diákja. Kis létszámú iskolára emlékszik, két tanteremmel: a földszinten az első, az emeleten a negyedik osztállyal. A teraszt később könyvtárrá alakították. Az udvar hátsó fele emlékei szerint szőlőskert volt. '38 és '40 között a nyári szünetekben épült még két-két terem, és az iskolában már nyolc osztály működhetett.

Szalay Tibor emlékei szerint a villa nem volt rossz állapotban, bár nagyon kicsi volt a területe iskola céljaira. Az például, hogy nem volt tornaterem, rányomta a bélyegét a testnevelés oktatásra. Az osztályok kis létszámúak voltak, legfeljebb húszfősek lehettek.

Amikor elsős gimnazisták voltak, tornázni a DTE tornacsarnokába jártak át, a Bem térre, de ez a későbbi bombázások során megsemmisült. A Poroszlay – Andaházi – Lisznyai utca által körbehatárolt háromszög alakú téren tornáztak, ami legtöbbször labdajátékokat jelentett. Emlékei szerint a kertet nem lehetett ilyen célokra használni, ugyanis nem volt nagy: mintegy 30 méter hosszú, homokos terület volt.

²⁷ Uo. 32.

Az épület sorsa a gyakorlóiskolai évek után

1949-80 között a Poroszlai úti Általános Iskolának adott otthont az épület,²⁸ majd egy 1980. 07. 25-én kelt helyszínrajzon az épület megnevezése már KISZ székház, ennek felújítására, átalakítására készítik el a helyszínrajzot: 1980-90 között a KISZ Hajdú-Bihar Megyei szervezete működött itt. Ebben az időszakban két bővítés is történt: 1980-ban és 1984-ben is építettek az épülethez újabb részeket. Az ekkor kelt határozat arra ad engedélyt, hogy átalakítási és emeletráépítési munkálatokat végezhesse. Kikötés, hogy figyelembe kell venni, hogy az épület rendeltetése KISZ székház. A felújítási terven látszik, hogy a pincerészben klubtermet, két raktárt, irattárat, mosdót, postázót és egy tárolóhelyiséget akarnak létrehozni.

1980. 08. 22-én újabb felújítási terv születik Smidt Tibor tervezésével. A kivitelező a Debreceni Tervező Vállalat. Mindhárom szinten bővítés történik. A munkák elvégzése után az épületben a KISZ Hajdú-Bihar Megyei és a Debrecen Városi Bizottsága kap helyet. Az alapterület növelése érdekében tervezni kell az épület hátsó részére történő emeletráépítést. Az épület fűtési módját és melegvíz-ellátását át kell tervezni, a tervnek tartalmaznia kell az elavult berendezések, szerkezetek (pl. burkolatok, lépcsőház) korszerűsítését, cseréjét, a meglévő padlószintkülönbségek kiküszöbölését. Ekkor már tartozhatott az épülethez valamilyen tornaterem, mert a következőket találhatjuk: „A tornatermet meg kell hagyni eredeti formájában, esetleg meg lehet tervezni többcélú felhasználását.”²⁹

1981. február 5-én határozat születik Fejes Béla osztályvezető főmérnök aláírásával. Megadja a használatbavételi engedélyt, de a tulajdonost (az épület ekkor a KISZ Megyei és Városi Bizottság székháza) kötelezi arra, hogy a külső homlokzat felújítását, park-, kerítésépítési munkálatokat 160 napon belül, pótlólag kell elvégeznie, többek között szükség van új kerítés építésére is a régi, dróthálós, táblás kerítés helyett.

²⁸ CD-ROM. ÉPKER irodaház, Debrecen, Simonyi út 14.

²⁹ Polgármesteri Hivatal Hatósági Műszaki Nyilvántartás

A Debreceni Tervező Vállalat készít kerítéstervet a KISZ székház épületéhez. A terv 1981. 03. 17-es keltezésű. A kerítés hossza a Simonyi úti telekhatáron 22,8m, az északi telekhatáron 96m, a nyugatin 28,4m, a délin pedig 82,40m. Találunk arra utalást, hogy a telek nem sík, emiatt a kerítés magassága is változó. A Komlóssy út felől egy kétszárnyú gépkocsiközlekedésére alkalmas kapu, és egy egyszárnyú kaput terveznek. Az új kerítés a tervező, Szele Gáborné véleménye szerint jól fog illeszkedni környezetéhez, Debrecen egyik ekkor legszebb zöldövezeti részéhez.

A tervező azt is megállapítja, hogy a meglévő rossz állagú homlokzatvakolatot el kell távolítani. Az új homlokzat a terv szerint natúr színű, kapart kőporos vakolat. A homlokzatot vízszintesen tagoló kerámiacsíkot le kell szedni, mert sok helyen meg van sérülve. Helyette rozsdabarna színű csempét raknak fel.

Az épület előtt díszkert kialakítását és egy szobor elhelyezését tervezik. A szintkülönbség megmarad, de új támfalat, aszfaltburkolatú bejáratú járdát és lépcsőt építenek. A fákat meghagyják, csak a bozótjellegű bokrokat irtják ki. Tervezik ezen kívül, hogy öt gépkocsi számára elegendő parkolót alakítanak ki, illetve, hogy a Simonyi út felőli bejárat és az épület közötti világítást, valamint a hátsó udvar megvilágítását kiépítik.³⁰

1990 után a Nemzeti Gyermekek- és Ifjúsági Alapítvány lett az épület tulajdonosa. Ebben az időszakban különböző ifjúsági szervezetek működtek az „Egyesületek Háza”-nak kinevezett épületben, így például az Úttörő Szövetség, az Ifjúsági Unió, a DECENTRUM, és az egyetem több tanszéki részlege.³¹

Az NGYIA által 1993-ban kiadott füzetből megtudjuk, hogy az itt otthont kapó egyesületek részére egy nagy (60-80 személy részére elegendő) előadóterem, három tárgyalóterem, egy kiállítóterem állt rendelkezésre, ezen kívül volt klubterem büfével, hat iroda teljes berendezéssel, portaszolgálat, és állandó jogi,

³⁰ Polgármesteri Hivatal Hatósági Műszaki Nyilvántartás

³¹ CD-ROM. ÉPKER irodaház, Debrecen, Simonyi út 14.

pénzügyi tanácsadási szolgáltatás.³² 1998-99 között az Atalent Szervező Kft. volt a tulajdonos, majd 1999 januártól az ÉPKER Kft. tulajdonában volt az épület. Az ÉPKER Kft. hozzákezdett az épület felújításához, illetve tervet készített a jövőbeli hasznosításra is.³³ Úgy gondolták, az épület alkalmas irodaház céljaira. Mára az épületet az ÉPKER négyszintessé bővítette: a rekonstrukció célja az volt, hogy a villa külsejét eredeti állapotába állítsák vissza.

³² NGYIA Kelet-Magyarországi Képviselőinek tájékoztatója, 1993. 01.

³³ CD-ROM. ÉPKER irodaház, Debrecen, Simonyi út 14.

GRUNDA JÁNOS:

A GYAKORLÓGIMNÁZIUM INDULÁSÁNAK ÉVE

Az első év rekonstruálásakor, az eddig megjelent tanulmányokon kívül jórészt Jausz Béla intézményigazgató iskolai naplójára és az 1936-1937-es év iskolai értesítőjére támaszkodhatunk, illetve a Városi Levéltárban található, a Debreceni Tudományegyetem Tanárképző Intézet Iratait tartalmazó iratanyagra.

A gyakorlógimnázium megálmodóit és a tényleges megteremtésben részt vevőket nagy elvárások és célok vezérelték. Azért is indult be azonnal, fennakadás nélkül ez az iskola, mert a megvalósítói már egy évtizede erre az elindulásra vártak, így a kívánt akarat sem volt kérdéses. Már az első évben rengeteg jó kezdeményezést indított el az intézmény, amik aztán az iskola fennmaradásáig tovább is éltek.

Egy 1936. augusztus 3-án keltezett levélből, mely a Tanárképző Intézet elnökségének volt címezve kiderül, hogy nem volt biztos az V. osztály feltöltésének a lehetősége, így biztosra csak az I osztály megindítása látszott. Ezzel is magyarázható a későbbi tanévkezdés. Az iskola végül I. és V. osztállyal indult (az utóbbi reál-gimnáziumi tanterv szerint, francia nyelvvvel), és négy év alatt fejlődött nyolcosztályú gimnáziummá, teljes létszámú tanári karral.¹ Az iskola finanszírozása egyértelműen a VKM feladata volt. A Tanárképző Intézet küldött a Minisztériumnak egy költségvetési tervezetet, melyben arról számol be, hogy harmincezer pengőből felállítható lenne egy épület, melyben megfelelően működhetne a gyakorlógimnázium. Addig is, míg ez megvalósul a gyakorlógimnázium bérbe² vette a Simonyi út 12. szám alatt álló Stégmüller villát és az első évben el is kezdődött az

¹ Jausz Béla: Életemről, munkámról... Pedagógiai Szemle, 1963. 6. szám, 548-549.

² Ennek bérleti járadékát, szintén a VKM fizette

oktatás. Az épületet az első év végén építették át,³ hogy megfeleljen egy iskola elvárásainak. A VKM finanszírozta a gimnázium működéséhez szükséges anyagi feltételeket és a tanárok fizetését is. A város ösztöndíjjal támogatott néhány tanulót a Tanárképző Intézetben, de jórészt a tanulmányi ösztöndíjakat is a VKM fizette.

A Gyakorlógimnáziumért kizárólag a Tanárképző Intézet felelt. Az egyetem és a tanárképző kapcsolatát a tanár szakos diákok révén érthetjük meg. Mindkét intézmény közös érdeke volt, a tanároknak kiművelése. A debreceni m. kir. Középiskolai Tanárképző Intézet igazgatótanácsának 1935. évi november 25-én tartott I. rendes ülésén⁴ elhangzott a két intézmény feladatainak és tényleges megvalósításának különbsége. Ezen az ülésen elhangzott egy vád, melyet a Bölcsészettudományi kar állított a Tanárképzőről, miszerint ezen intézmény túlzott befolyással bír a hallgatók szaktárgyaira vonatkozóan. Ezt az elnökség visszautasította, sőt sérelmezte, hogy semmilyen szerepe nincs ez ügyben, pedig ez az ő feladatuk lenne. Továbbá nemtetszésüknek adtak hangot amiatt, hogy a Tanárképzőnek semmilyen befolyása nincs a tanárvizsgálati szabályzat létrehozásában, mely a Tanárképző működésének alapjául szolgál. Nem határozhatják meg a középiskolai tanárvizsga tárgyát, melyen az elméleti tudást mérik és nem a gyakorlatot.

Véleményük szerint a Bölcsészettudományi kar sok olyan felesleges tananyagot ír elő a növendékeknek, melyek megnehezítik a felkészülésüket és egyébként sem lesz erre a tudásra később szükségük. Példaként említették a latin és görög alapvizsgát, mely a diákok tanulmányainak első 4 félévét is érinti. Történelem témaköréből említett ez az ülés egy ellentmondásos helyzetet, miszerint reáliskolát végzett diákok, latin és görög nyelv igazolása nélkül letehetik a doktori szigorlatot, mely kutatói munka elvégzésére jogosít fel. Ezzel szemben, ahhoz hogy középiskolai tanár legyen valaki, előtte latin és görög alapvizsgát kell tenniük, amit egyébként is megtettek a gimnáziumi érettségikor. Ezek a növendékek később nem akarnak kutatói munkát végezni, mégis két

³ Lásd Gyenes Tünde írását kötetünkben

⁴ HBmL VIII 4. d. Debreceni Tudományegyetem Tanárképző Intézet Iratai
Iratok: 1943/1935 – 1936/1937: 395.ig.

évet elvesztegetnek a tanári felkészülésükből. További érvként hozzák fel, hogy egyébként sem lehet, két év alatt két nyelvet elsajátítani. A görög és római irodalmat is feleslegesnek vélték, mint a latin fordítási készséget fejlesztő tantárgyat is, hisz egy tanárnak, előreláthatólag nem lesz szüksége latin forrásra munkájában.

A Tanárképző egyébként is nehéz helyzetben volt, hisz férfi hallgatói a katonaság miatt, az előírt egy év gyakorlat helyett, sokszor csak fél évet tudtak elvégezni. A jegyzőkönyv bizonyítja, hogy a legnagyobb ellentét az egyetem tudósképző rendszere és tanárképző gyakorlati képzést szorgalmazó szemlélete között volt.

Az 1936/37-es gyakorlógimnáziumi tanév évnyitó ünnepélye zászlófelvonással indult, szeptember 21-én, már a Simonyi úton. Előtte vallási felekezetüktől függően a diákok istentiszteleten vettek részt. Az évnyitón jelen voltak a már fent említettek: a Vallási- és Közoktatásügyi Miniszter képviselőjében Körösy László miniszteri tanácsos, itt volt a Tanárképző Intézet elnöksége: Pap Károly és Szabó Dezső is, valamint az egyetem is képviseltette magát Tankó Béla, Mitrovics Gyula, Hankó Béla, Csűry Bálint, Ragonfalvi Kiss István, Soó Rezső személyével. A különböző gimnáziumok igazgatói is megjelentek a város polgármesterével, Kölcsey Sándorral egyetemben. A nagyszámú egyetemi küldöttség jelzi, hogy fontos lehetett ez az évnyitó az egyetem szempontjából is. Az évnyitó az első felszólalója Pap Károly volt, aki felhívta a figyelmet a Trianon utáni magyar sors kilátástalanságára, de Klebelsberg Kuno tevékenységét példaként állítva a reménybe vetette bizalmát. Klebelsberg képes volt a vesztes háború után, a gazdasági válság közepette áldozni az oktatásra és ez által kiemelte a magyar ifjúságot a műveletlenségből. Ezt a folyamatot látta Pap Károly folytatódni a Gyakorlógimnáziummal. Örömet fejezte ki azért, mert most már Debrecenben is lehetőségük van a tanárjelölt hallgatóknak, alkalmasságuk leszűrésére, nem úgy, mint évtizedekkel ezelőtt, amikor még a „mély vízben” kellett megedződniük. Pap Károly másik párhuzama Kármán Mór, aki 1872-ben megalapította az első gyakorlógimnáziumot a fővárosban.

Kőrösy László rövid beszédében a nemzetnevelés lehetőségét látta az iskolában. Jausz Béla a cselekvő ember eszményét állította a középpontba, aki felvértezi magát erkölcsi és szellemi tartással, aki alkotó emberként a hazáért tud majd munkálkodni.

Az iskolában egy hónapi működés után látogatást tett Szily Kálmán Vallás- és Közoktatásügyi államtitkár és végigjárta az iskolát. Mivel nem ő volt az év során az egyetlen politikai személyiség az iskola falai között, így azt lehet leszűrni, hogy ez az iskola, nem csak a városnak volt fontos, hanem az országos jelentőséggel is bírt.

Jausz Béla az első félév novemberében, három napon keresztül, bepillantást nyert a Budapesti Magyar Királyi Középiskola Tanárképző Intézet gyakorlógimnáziumának munkájába. Ezen a tanulmányúton, melyet a Tanárképző Intézet intenciói alapján végzett, tanulmányozta a fővárosi intézmény pedagógiai és adminisztrációs ügyrendjét. Az ottani igazgató, Staud János részletesen bemutatta iskolájuk mindennapjait és tanácsokat fogalmazott meg a debreceni gimnáziummal kapcsolatban is. Jausz mellett vitéz Fehérváry Dezső is ellátogatott a budapesti gyakorlógimnáziumba, ahol a magyar és a latin nyelv oktatásának megfigyelésére és a tanárjelöltek képzésének tanulmányozására is vállalkozott.

December 10.-én történt az első szülői értekezlet, melyen a szülők nagy számban vettek részt.⁵ Ezen kívül még 3 szülői értekezletet tartottak az évben, melyekhez mind tartozott egy előadás különböző témákkal:

1. Miben segíthet a szülő az iskolának, ill. mennyiben támogathatja gyermekét az oktatási munkában (Szondy György gimnáziumi tanár előadása)
2. Az otthon (Szondy György)
3. A serdülőkorban lévő gyerekek dietálikus étkezéséről (Dr. Elekes György belklinikai tanársegéd)
4. Az osztályzásról (Szondy György)

⁵ 40 fő (Jausz Béla naplója szerint)

Ezek az előadások közelebb hozták a szülők számára az iskolát és az iskola is elmondhatta a véleményét, hogy miként képzei az otthoni nevelés talpköveit. Ezeken az összejöveteleken a szülők létszáma sosem ment 30 fő alá, és ha csak azt vesszük, hogy az első évben csak 2 osztály működött, ez nem is rossz arány. Mindkét félévben volt értekezlet a tandíjmentességről, és több szegényebb családból származó diák meg is kapta ezt a lehetőséget.

A gyakorló tanárjelöltek képzését a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszteri 1933. évi szabályzata és előírása szerint hajtották végre. Az első félévben 22 szakvizsgázott tanárjelölt kezdte meg gyakorlatát a gimnáziumban. Majd a második félévben további 12 fő csatlakozott a gyakorlók közé. Az első félévben 14 diák teljesítette a gyakorlati évét, így a másodikra csak 20 diák maradt. A kistanárok közül hárman voltak ösztöndíjasok. (Kissé különös a statisztika, miszerint 38 diákra az egy év során 34 gyakorló tanár jutott, ez viszont csak sarkítás, hisz félévente a tanárjelölteknek csak a fele végezte gyakorlatát). Pap Károly így fogalmaz: „... a jó tanár, miként az avatott költő, festő, szobrász vagy muzsikus elsősorban születik, de neki is meg kell tanulnia, mint amazoknak a magas technikájának mesterfogásait, mert tisztán elméleti tudásból, bármilyen értékes legyen az különben, még nem válhatik valódi eredményes tanítás. Sőt valljuk be, hogy gyakran épp az ilyen elvont, elméleti emberek - nem tudnak sikeresen tanítani, holott ha ebben is otthonosak volnának, a közlés, az átadás gyönyöre által a saját tudományuk is több örömet szerezne nekik, mint szerez magában a csendes, elvonult, de néma alkotás.”⁶

Október 15-én beosztották a gyakorló tanárok óralátogatási tervét. A Gyakorlógimnáziumba kerülő tanárjelöltek első két hetében napi három óra hospitáláson vettek részt, lehetőleg a saját szakjukon belül, majd vezető tanárok mellé osztották be őket. Hospitálás előtt a vezető tanár megtárgyalta velük a végzendő anyagot, ennek módszerét és kivitelezését. Az iskola vezetői arra törekedtek, hogy minden tanárjelölt az I. és a V. osztályban is hospitálhasson. Fontosnak tartották, hogy a hospitálás során, más

⁶ Papp Károly, Tanévnitő beszédében, Értesítő 1936/37. 6.o.

tárgyak meghallgatására is sor kerülhessen az egységes iskolai szellem kialakítása végett.

A tanítási gyakorlat 3-5 hét alatt zajlott le. Ennek rövidségét a két beinduló osztály adta szűkös lehetőségek szabták meg, de mint tudjuk a fokozatos osztályfeltöltések hatására, a Gyakorlógimnázium már kényelmesebb beosztást tett lehetővé tanárjelöltjei számára.

Decembertől bemutató órákat tartottak, ahol a tanári kar és a tanárjelöltek is részt vettek az egységes szellem kialakításának jegyében. A bemutató órák rendszerint kedden voltak megtartva. Példaadás kedvéért a vezetőtanárok is tartottak bemutató órákat. Több értekezlet keretében az egyetemről Mitrovics Gyula is tartott előadást, először a neveléstudomány alapelveiről, majd pedig a Munkaiskoláról és az élményszerűségről. Ezeken az alkalmakon részt vett Pap Károly is, akit „legközvetlenebb” felettesének tartott az iskola.

A jelöltek egyébként minden értekezleten részt vehettek, még a személyes jellegű zárt üléseken is. Az iskola valóban törekedett arra, hogy a jelöltek bekapcsolódhassanak az iskola mindennapi életébe.

„Az elméleti képzésen kívül súlyt helyeztünk még arra, hogy jelöltjeink praktikusán is bekapcsolódjanak az iskola életébe, és megismerjék az iskolai munka minden rétegét. Ép ezért rendszeresen végeztek inspekciót az igazgatói irodában, részt vettek az óráközi felügyeletben, istentiszteletre jártak a tanulókkal, segédkeztek a szertárakban, könyvtárakban, és az értekezletek jegyzőkönyveit vezették.” – írta Jausz Béla naplójában, ahonnan az is kiderül, hogy nagyon gyakran tartottak iskolai értekezleteket, szám szerint 23 tanárkari gyűlést.

Az intézet megnyitásakor az I. osztályban az 1934. évi XI. törvénycikkben alapuló gimnáziumi tanterv volt érvényes, míg az V. osztályban az 1926. évi tanterv alapján a reálgimnáziumi oktatást vezették be. Az előbbibe 21 tanuló, az utóbbiba 16 tanuló jelentkezett. Érkezett évközben diák és hagyta is el az intézményt, így a végzettek száma 38 fő volt.

Az első évet tekintve nem meglepő, hogy a diákok egy kivételével csak Debrecenből érkeztek. Az iskola felállításának híre

természetes módon még nem terjedhetett ki a város határain kívül. A diákok vallási hovatartozásán sem lepődhetünk meg: az új intézmény 27 tanulója református, 6 evangélikus és 6 katolikus vallású volt. A szülők munkahelyét tekintve elmondható, hogy jórészt az értelmiségi réteget képviselték – tisztviselők, tanárok, közhivatali emberek. 26 tanuló „jelesrendű”, vagy „jórendű” osztályzásban részesült évvégén. Az iskola kihívása sem persze volt csekély: *„Új iskolába jöttetek, új emberek közé, Eljöttetek ismeretlen tanárok elé. Küzdelem lesz ez Nektek, mert meg kell mutatnotok, hogy mik vagytok, harcolnotok kell azért, hogy olyanoknak ismerjünk meg Benneteket, amilyeneknek szeretnétek látszani. Ez is már az élet küzdelme, de így is kell annak lennie”*⁷

Az I. osztályban latin nyelv volt a kötelező, az V. osztályban német és francia oktatás zajlott. Ebben az osztályban gyorsírás tanulására is volt lehetőség, ahol hamar versenyeken is eredményeket értek el. Hét tanulónak félévkor különbözeti vizsgát kellett tennie és ebből 6-nak sikerült is letennie a vizsgát az V. osztályos anyagból. A pedagógiai gyakornokok többször is végeztek pszichológiai vizsgálatokat mindkét osztályban, ezek eredményéről ez idáig nem sikerült információkat találnunk.

Az 1935. évi VI. törvénycikk szerint az iskolákat át kellett hatnia a valláserkölcsi nevelésnek. Az értesítő szerint a Gyakorlógimnáziumban ez azért sem okozhatott gondot, mert a tantestület tagjai meggyőződésből tudtak jó példát mutatni a diákjainak. Kiemelik még, hogy a tanári kar is vegyes felekezetű volt, mindenki a saját vallását gyakorolta és a diáksággal egyetemben vallási tolerancia volt észrevehető. A valláserkölcsi nevelés révén a magaviselettel is elégedett volt az iskolavezetés. Ha valamilyen ünnepség keretében a tanulók meglátogatták a saját felekezetük templomát, akkor vagy a tanáraik, vagy a kisszámú római katolikus diákok esetében, a gyakorló tanáraik kísérték el őket ezekre az alkalmakra.

„A magyar középiskolának mindig erős oldala volt a hazafias nevelés. A törvény is a valláserkölcsi alapon álló nemzeti érzésű magyar ifjúság kitermelését tűzte ki célul. A mi fiatal iskolánk előtt a törvény intencióin kívül a magyar középiskola régi tisztes

⁷ Jausz Béla évnnyitó beszédéből

hagyományai lebegtek, amikor a hazafias gondolatot nem mereven, nem kényszerítésként, hanem önként ápolta, és éltető légkörre tette. Nemcsak a hazafias ünnepek adtak alkalmat az ifjúság hazafias érzésének növelésére, hanem minden tantárgy tanításában ott volt a hazafias szellem, legtöbbször névtelenül, megnevezetlenül, de a lényeghez kapcsolódottan. A magyar olvasmányok, a történelem, földrajz, de a természetrajz, mennyiségtan, rajz, testnevelés, vagy más tárgy tanításában is ott lengett a hazafias gondolat retorikai frázis nélkül, a tények célszerű csoportosításával, vagy a belőlük vonható következtetésekkel hatva az ifjúság fogékony lelkére.” – olvashatjuk az Évkönyvben.⁸

Többször előfordult, hogy egy hazafias ünnepen az első órák keretében megemlékezés zajlott. Ezekre tanárok-diákok gondosan felkészültek. A hazafias nevelés témaköre olyannyira fontos volt az iskola életében, hogy az ünnepségek alatt gyakran zászlófelvonást is tartottak, ami a magyar összetartozást is jelképezte. A hazafias megemlékezéseken a Himnusz és a Szózat elmaradhatatlan volt. Tizenhat évvel Trianon után a diákok megemlékeztek az ország tragédiájáról és a következményeiről. A hazafias nevelés az iskolában azért is volt természetes, mert akárcsak az igazgató, a vezető tanárok is kitüntették magukat az első világháborúban.

Az első év alatt elenyésző volt a diákság körében a súlyosabb megbetegedés. Az iskolaorvos Dr. Elekes György belklinikai tanársegéd volt, aki egy alkalommal szemvizsgálatot is tartott az iskolában. Egyébként a rendszeres orvosi vizsgálatok gyakoriak voltak. Minden diáknak külön egészségi ellenőrző lapja volt és a tanulók, ezekre az ellenőrzésekre kis csoportokban a klinikai rendelőbe mentek el. Az egészséges életmódot is fontosnak tartották és a szülőket is tájékoztatták a serdülőkorban szükséges tápanyagokról. Sor került még előadásra a diákok részére a takarékoságról, ami a háborúhoz közeledve nagyon időszerű volt.

Anyagi okok miatt nagyobb tanulmányi kirándulást az iskola nem tudott növendékeinek szervezni, de földrajz és természetrajz órákon gyakran jártak a tanulók a természetben. A néprajzi tanulmányokat a Déri-múzeum anyaga tette

⁸ Gyak.gimn. Értesítő 21.o.

szemléletesebbé, míg a növénytani ismereteket a Nagyerdőn és a város kertészeti telepein sajátíthatták el a növendékek. Az iskola a VKM jóvoltából hozzájutott egy vetítógéphez, aminek révén a tanulók az év közben több ismeretterjesztő filmet is megtekintettek. Ez az oktatási lehetőség ritkaságba ment akkoriban. Megtartották a Madarak és fák napját is, tehát mindenképpen környezetbarát szellemiségről is beszélhetünk az iskolával kapcsolatban.

Az évzáró ünnepély – mint ahogy az évnyitó – istentisztelettel és zászlófelvonással kezdődött, az igazgató tartotta a beszédet és a tanulók közül többen jutalomban részesültek.

A következő években is nagy munka zajlott az iskola falai között. Újjáépítették a Stégmüller villát és folyamatosan feltöltötték az osztályokat. Újabb nagynevű tanárok érkeztek az iskolába, melynek színvonala fiatal kora ellenére a legjobb debreceni középiskolák közé emelkedett. A debreceni Gyakorlógimnázium vezetésének, igazgatásának – a szakmai, pedagógiai munka mellett – *a legfőbb feladata volt a humánus nevelői és tanulói közösség kialakítása.*⁹

⁹ Bajkó M.: Jausz Béla élete és pedagógiai munkássága. Jausz emlékkötet 12.o.

FENYŐ IMRE:

A DEBRECENI MAGYAR KIRÁLYI KÖZÉPISKOLAI TANÁRKÉPZŐ INTÉZET GYAKORLÓ GIMNÁZIUMÁNAK TANÁRI KARA

Egy iskola sikerességének egyik kulcsa kétségtelenül tanári karának színvonalában rejlik. A következőkben megkíséreljük a Debreceni Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziumának tanári karát bemutatni, megvizsgálva a tanári kar összetételét, a tanárok képzettségét, a tanárok Gyakorlógimnázium előtti és utáni pályafutását, hogy képet alkothassunk a tanári kar – és ezzel az iskola – színvonaláról.

A Debreceni Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziumának tanári karában dolgozni státuszt és rangot jelentett. Az iskola indulásakor a kinevezett tanárok, az óraadók és a hittantanárok mind nagy gyakorlattal rendelkezve, jó hírű iskolákból kerültek a Gyakorlógimnáziumba. A tanárok nagy része rendelkezett doktori címmel, többen közülük az egyetem magántanárai voltak.

A gyakorlógimnáziumi tanári kinevezés elnyeréséhez a publikációs tevékenység szinte elengedhetetlennek számított – nem csoda, ha azt láthatjuk, hogy a tanári kar e téren is kiemelkedő teljesítményt mutatott fel. Munkásságukat tudományos közlemények, tankönyvek, irodalmi művek őrzik.

A Gyakorlógimnázium tanárai meghatározó személyiségei voltak a régió és a város szakmai-, tudományos- és közéleti intézményeinek is. Tanulmányi felügyelőként, tudományos és civil szervezetek tagjaiként, vezetőiként, szervezőiként fejtették ki nagy hatású munkát. Publikációik mellett rendszeresen vállaltak előadásokat a város tudományos és civil társaságainak rendezvényein.

A Gyakorlógimnázium – nyilvánvalóan Jausz Béla igazgató hatásra – a tanárok szakmai továbbképzését különösen fontosnak tartotta. A VKM által szervezett formákon kívül a gimnázium további lehetőségeket is biztosított tanfolyamokon,

tanulmányutakon való részvételre. Rendszeresen szerveztek előadásokat a tanárok és tanárjelöltek számára, melyeken gyakran az egyetem Pedagógiai tanszéke is képviseltette magát. A tanárok szakmai elismertségét jelzi, hogy feltűnően magas arányban találtattak alkalmasnak arra, hogy más intézményekben érettségi elnöki funkciót töltsenek be.

Az iskola rövid pályafutását követően a volt tanárok nagyon különböző karriereket futottak be. Többen közülük a Debreceni Egyetemen folytatták pályájukat intézetigazgatóként, professzorként, docensként, de került ki a tanári karból Vallás- és Közoktatásügyi minisztériumi államtitkár is.

A kutatás forrásaiul egyrészt levéltári források szolgálnak (a Gyakorlógimnázium és a Tanárképző Intézet levéltárban fellelhető iratanyaga), másrészt a volt diákok személyes beszámolói, visszaemlékezései. Feldolgoztuk a Gyakorlógimnázium Évkönyveit, Jausz Béla igazgató kézírásos feljegyzését és támaszkodtunk a *'Pedagógusok arcképcsarnoka'* köteteire, illetve Dr. Károlyi György személyes dokumentumgyűjteményére.

A kutatás eredményeként ki kívánunk alakítani egy egységes képet a gimnázium tanári karáról – bemutatva ugyanakkor egyéni pályáíveket is.

A fentiek alapján a következőkben megvizsgáljuk a Gyakorlógimnázium tanári karát a következő dimenziók mentén:

1. A tanári kar összetétele (kiépülés, karrier-minták)
2. A tanári kar egyéb – iskolai és külső – feladatvállalásai: irodalmi, tudományos és társadalmi tevékenység,
3. Tanulmányutak, továbbképzések, pedagógiai, szakmai értekezletek
4. Tipikus életutak a gyakorlógimnáziumi évek után

A tanári kar összetétele (kiépülés, karrier-minták)

Az 1936-ban felálló gimnázium, melynek Évkönyve szerint felügyeleti hatóságai között fenntartóként a magyar állam (az iskola közvetlenül a Magyar Királyi Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium fennhatósága alatt állt), közvetlen felettes hatóságként a Debreceni Magyar Királyi Középiskolai Tanárképzőintézet (illetve az Intézet igazgató tanácsa és annak elnöke, dr. Pap Károly egyetemi tanár) szerepel. A fenntartó és a felettes hatóság a Gyakorlógimnázium vezetésével megbízott igazgatónak, dr. Jausz Bélának széles körű lehetőségeket és nagyfokú önállóságot biztosított a Gyakorlógimnázium megszervezése részeként a tanári kar kiépítéséhez. Jausz élve ezzel a lehetőséggel tudatosan, szakmai szempontokat messzemenően figyelembe véve építette ki tantestületét. A város, illetve a keleti országrész középiskoláit látogatva figyelte a szóba jöhető jelölteket. Miután tájékozódott hírekről, tudományos tevékenységükről, munkájukat óralátogatásokon tapasztalta meg, s a megfelelőnek bizonyult jelölteket hívta meg intézményébe.

A szisztematikus építkezést az tette lehetővé, hogy a Gyakorlógimnázium felmenő rendszerben épülhetett ki. A megalapítás évében (1936 szeptember 22-én nyitotta meg kapuit a Gyakorlógimnázium) I. és V. osztállyal indul meg a munka, mindössze öt kinevezett és öt helyettesítő tanárral, s végleges kereteit csak az összes osztály beindulása után, 1939-40-re nyeri el. A tanári kar kiépülése a következő menetet követte (1.táblázat):

1. táblázat

	Kinevezett tanár	Óraadó, helyettes tanár
1936-37.	5	5
1937-38.	9	4
1938-39.	11	2
1939-40.	13	3
1940-41.	14	4
1941-42.	14	4
1942-43.	15	4
1943-44.	19	7
1944-45.		
1945-46.		
1946-47.	9 (17)	14
1947-48.	20	8

A Gyakorlógimnázium tanári karához sorolhatjuk még azokat a hittan tanárokat (általában négy főt), akiket a felekezetek delegáltak a hittan tantárgy tanítására és a lelkigyakorlatok irányítására az intézményhez.¹

¹ Az illetékes egyházi hatóságok a következő hittan tanárokat bízták meg a gyakorlógimnázium hittan oktatási feladatainak ellátásával:

1936-37.: *Hutai Ferenc* r. k. hittanár, szentszéki bírót, *Dr. Soős Béla* református lelkész, egyet, magántanárt, *Török Tibor* református lelkész, leánygimn. tanárt és *Pass László* ev. alesperes, tb.

1937-38.: *Hutai Ferenc* róm. kat. hittanár, szentszéki bírót, *Orosz Ágoston* gör. kat. hitoktató, *Dr. Módos László* ref. hitoktató, az I. félévben *Pass László* ev. esperes, a II. félévben *Böjtös Sándor* ev. segédlelkész.

1938-39.: *Hutai Ferenc* róm. kat. hittanár, szentszéki bírót, *Dr. Nyika Béla* gör. kat. hitoktató, *Dr. Módos László* ref. hitoktató, 1939. március végéig *Böjtös Sándor* ev. segédlelkész, áprilistól kezdve *Korén Emil* ev. segédlelkész, *Derzsy Kálmán* unit. Hitoktató

1939-40.: *Hutai Ferenc* róm. kat. hittanár, szentszéki bírót, *Dr. Nyika Béla* gör. kat. hitoktató, *Dr. Módos László* ref. hitoktató, *Krecsák Kálmán* ev. segédlelkész, *Derzsy Kálmán* unit. hitoktató.

1940-41.: *Hutai Ferenc* róm. kat. hittanár, szentszéki bírót, *Dr. Nyika Béla* gör. kat. hitoktató, *Dr. Módos László* ref. hitoktató 1940 december 1-ig *Krecsák Kálmán* ev. segédlelkész, 1941 április 1-ig *Jónás László* ev. segédlelkész, majd *Pass László* ev. tb. esperes, 1940 november 20-ig *Derzsy Kálmán* unit. hitoktató.

1941-42.: *Hutai Ferenc* róm. kat. hittanár, szentszéki bírót, *Dr. Módos László* ref. hitoktató, *Dr. Pass László* ev. tb. esperes.

1942-43.: 1943. január 29-ig *Hutai Ferenc* róm. kat. hittanár, szentszéki bírót, azután *P. Deli Antonin O. P.*, róm.

A Gyakorlógimnázium történetének elemzésekor szembetűnően két – egymástól jól elkülöníthető periódusról beszélhetünk. Nincs ez másképp a tanári kar sajátosságainak bemutatása esetén sem. Az első periódust Jausz Béla igazgatóságának idején élte a gimnázium. Ez tulajdonképpen az iskola-építés időszaka, a tudatos fejlesztések ideje. A második szakaszt az 1946 utáni évek jelentik, az újjáépítés a gyors intézkedések koraként. Elemzésünkben e két korszakot egymástól elkülönülő, sajátos jegyeket mutató korszakként fogjuk kezelni.

Az iskola első periódusára nézve milyen megállapításokat tehetünk a felálló tantestület személyi összetételét illetően? Mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy a Gyakorlógimnázium nem pályakezdők közül toborozta munkatársait. Megfigyelhetjük, hogy az első évben az iskola tanári karát megalapító pedagógusok máris mind tapasztalt, nagy tanítási gyakorlattal rendelkező szakemberek voltak. Gyakorlatuk a következő szolgálati évekkkel érzékeltethető:

kat hitoktató, *Dr. Nyika Béla*, önálló hitoktató, gör. kat. áldozópap, *Dr. Módis László* ref. hitoktató, *Dönsz Tivadar* ev. hitoktató.

1943-44.: *Hutai Ferenc* róm. kat. hitoktató, szentszéki bíró, *Dr. Csobay András* önálló hitoktató, gör. kat. áldozópap, *Dr. Módis László* ref. hitoktató, *Dönsz Tivadar* ev. hitoktató.

1946-47.: *Hutai Ferenc* hitoktató, szentszéki bíró a tanév elejétől 1946. október 30-ig, november 4-től *P. Lőrincz Pius* hitoktató, domokosrendi atya, a gör. kat. hittant *Fodor István* hitoktató, a ref. hittant *Szilágyi László* hitoktató, az evang. hittant *Dönsz Tivadar* hitoktató, az izraelita hittant *Grünhut Henrik* hitoktató tanította.

1947-48.: A róm. kat. hittant *P. Lőrincz Pius* hitoktató, domokosrendi atya, a gör. kat. hittant *Fodor István* hitoktató, az izr. hittant *Grünhut Henrik* hitoktató tanította. *Dönsz Tivadar* evang. hitoktató ez évben betegszabadságon volt, az evang. vallásórakat *Pass László* tb. esperes és *Pályi Dénes* lelkész

látták el. – (Forrás: A Debreceni Magyar Kir. Középiskolai Tanárképzőintézet Gyakorló Gimnáziumának évkönyve, közzétette: Jausz Béla, kiadta az intézet igazgatósága, Debrecen. – a továbbiakban: Évkönyv)

Dr. Jausz Béla mb. igazgató 18 év

Ercsey Jakab² 18,5 év (Kaposvári áll. Somssich Pál gimn.)

v. Fehérváry Dezső 10 év (Ceglédi áll. Kossuth Lajos gimn.)

Dr. Maday Pál 29 év (Debreceni áll. Fazekas M. gimn.)

Dr. Szondy György 25 év (Debreceni ref. Leánygimn.)

Fontos kiemelnünk, hogy a Gyakorlógimnázium tanárképző funkciója is érzékelhetően olyan szűrő volt, mely a tanári kar összeállításakor lényeges szempontot jelentett. Azt figyelhetjük meg ezen a területen, hogy általában itt sem kezdők a választott tanárok. Korábbi munkahelyükön szinte valamennyien kapcsolatban álltak már a tanárképzés feladatával, illetve egyesek a Tanárképző Intézet előadójaként is foglalkoztak e területtel.

A Gyakorlógimnázium tanárai szorosan vett szakmai tapasztalataikon túl általában tudományos teljesítményekkel is rendelkeztek, már amikor kinevezésüket megkapták a Gyakorlógimnázium tantestületébe. Általánosan jellemző, hogy jelentkeztek tudományos közleménnyel (elsősorban a Protestáns Tanügyi Szemle lapjain), de tankönyvíróként, tankerületi tanfelügyelőként, egyetemi magántanárként, doktori fokozattal rendelkezve is többen csatlakoznak a tantestülethez.

Jausz Béla igen hálás volt dr. Bessenyei Lajos tankerületi főigazgatónak azért a segítségért, amit a helyettes tanárok és óraadók kiválasztásánál nyújtott a Gyakorlógimnázium alakuló tantestületének szervezéséhez. Az óraadókat a város jó nevű intézményeiből kérték fel, a Fazekas Mihály gimnáziumból, a Református Leánygimnáziumból, a Református Tanítóképzőből. A választás gondosságát mutatja, hogy nem ritkán az óraadók a Gyakorlógimnázium kinevezett tanáraivá váltak (így történt például Kovács Máté és Gyarmati László esetében is).

Bár a kor nem kedvezett a szisztematikus építkezésnek – gondoljunk csak a katonai szolgálatokra, majd a frontszolgálatra és a hadifogságra – mégis azt mondhatjuk, a Gyakorlógimnázium tantestülete rövid idő alatt is magas színvonalú szakmai műhellyé épült ki. Sajnálatos módon a körülmények nem tették lehetővé a munka kiteljesedését.

² Ercsey Jakabot a VK miniszter már 1937 május 14-én áthelyezte a Kaposvári áll. Somssich Pál gimnáziumhoz és megbízta az igazgatói teendők ellátásával.

A tanári karhoz a következő ütemben érkeztek az új munkatársak (illetve a következő változások történtek a személyi ügyekben):

1937-38.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Dr. Madai Pál c. gimn. igazgató, *Dr. Szondy György* és *vitéz Fehérváry Dezső* áll. gimn. rendes tanárokat gyakorlógimnáziumi tanárokká nevezte ki 1937. július 1-i hatállyal, illetve a Gyakorlógimnáziumhoz áthelyezte 1937. szeptember 10-én *Barra György* debreceni áll. Fazekas Mihály gimn. rendes tanárt, 1937. október hó 4-én *Dr. Éber János* budapesti áll. Kemény Zsigmond gimn. rendes tanárt, 1937. december hó 28-án *Kovács Máté* debreceni áll. Fazekas Mihály gimn. rendes tanárt és 1938. január hó 25-én *Bars László* kisvárdai állami Bessenyei György gimn. rendes tanárt.

Óraadói megbízást kapott: *Balezer György* (debreceni áll. Fazekas Mihály gimn. rendes tanár, tanulmányi felügyelő) a rajzórák, *Horváth Károly* (református leánygimn. rendes tanár, tanulmányi felügyelő) az énekórák, *Rabold Gusztáv* (ny. leánygimn. tanár) a gyorsírási-órák és *Somorjay László* (református tanítóképzőintézeti tanár) a testnevelési órák ellátására.

1938-39.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium június 30-án *Dr. Éber János* áll. gimn. rendes tanárt gyakorlógimnáziumi tanárrá nevezte ki és a következőket osztotta be az intézetbe:

1938. július 18-án *Orbók Aladár* szegedi áll. Klauzál Gábor gimnáziumi rendes tanárt és *Dr. Tóth Lajos* debreceni áll. Fazekas Mihály gimnáziumi rendes, egyetemi magántanárt, 1938. augusztus 29-én *Rátonyi Lajos* okl. testnevelési tanárt ideiglenes minőségű óraadó helyettes tanárként.

Óraadói megbízást kapott: *Horváth Károly* (református leánygimnáziumi rendes tanár, tanulmányi felügyelő) ének és *Dr. Varga Zoltán* (református gimnáziumi tanárt) földrajz

A VKM. 1938. október 12-én *Dr. Katona Ferenc* iskolaorvost nevezte ki.

1939-40.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1940. január 1-én *Zágoni Bárta György* és *Bars László* áll. gimn. rendes tanárokat gyakorlógimnáziumi tanárrá nevezte ki, 1939. szeptember 7-én *Lesi Viktor* csongrádi állami gimn. r. tanárt az intézethez gimn. r. tanárként osztotta be, 1939. október 24-én *Orbók Aladár* áll. gimn. rendes tanárt a balassagyarmati áll. Ballassa Bálint gimnáziumhoz helyezte át, 1939. október 24-én *Dr. Kiss Árpád* balassagyarmati áll. gimn. r. tanárt gimn. rendes tanárként és 1940. október 19-én *Dr. Némédi Lajos* egyet. tb. tanársegédet óraadó tanárként a Gyakorlógimnáziumhoz osztotta be. 1939. december 27-én *Rátonyi Lajos* testn. óraadó tanárt testn. helyettes tanárrá, 1940. január 1-én *Dr. Némédi Lajos* óraadó tanárt helyettes tanárrá nevezte ki. Óraadói megbízást kapott: *Gyarmathi László* (debreceni állami Fazekas Mihály gimnáziumi r. tanárt) 7 mennyiségtan, *Horváth Károly* (debreceni ref. leány gimn. r. tanár, tanulmányi felügyelő) 5 énekóra és *Jóvér Antal* (debreceni áll. Fazekas Mihály gimn. r. tanárt) 7 földrajzi óra ellátására.

1940-41.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1940. december 30-án *Dr. Kovács Máté* és *Dr. Tóth Lajos* áll. gimn. rendes tanárokat gyakorlógimnáziumi tanárokká, ugyancsak 1940. december 30-án *Dr. Némédi Lajos* gimn. helyettes tanárt gimnáziumi rendes tanárrá nevezte ki, 1940. október 17-én *Dr. Simon László* főisk. gyakornokot szolgálattételre osztotta be, akit aztán 1941. március 27-én helyettes tanárnak nevezett ki. *Dr. Szondy György* gyak. gimn. rendes tanárt, c. igazgatót 1940. december 31-én a debreceni tanker. kir. főigazgatósághoz középiskolai szakelőadónak és a főigazgató helyettesének nevezték ki, ezért 1941. január 22-én megvált a Gyakorlótól. *Dr. Szondy György* óráinak helyettesítésével a II. félévre *Dr. Sátor József* egyet. tanársegéd, okl. középisk. tanárt bízták meg. Óraadói megbízást kapott: *Gyarmathi László* (debreceni állami Fazekas Mihály gimnáziumi r. tanár) 3 mennyiségtani, *Horváth Károly* (debreceni ref. leánygimn. r. tanár, tanulmányi felügyelő) 5 énekóra ellátására.

1941-42.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1941. december 30-án *vitéz Fehérváry Dezső* áll. gyakorlógimn. tanárnak az áll. gimn. igazgatói címet adományozta. 1941. december 30-án *Dr. Kiss Árpád* és *Dr. Lessi Viktor* áll. gimn. rendes tanárokat gyakorlógimnáziumi tanárokká, 1941. június 30-án *Dr. Simon László* áll. gimn. helyettes tanárt áll. gimn. rendes tanárrá, 1941. december 30-án *Ráthonyi Lajos* áll. gimn. helyettes testnev. tanárt áll. gimn. rendes testnev. tanárrá nevezte ki, 1941. november 25-én pedig *Dr. Csinády Gerő* karcagi ref. gimn. rendes tanárt a Gyakorlóhoz osztotta be szolgálatátételre. *Dr. Éber János* áll. gyakorlógimnáziumi rendes tanárt 1942. február 6-án a budapesti áll. gyakorlógimnáziumhoz helyezte át, egészségi okokkal támogatott saját kérelmére. A természetrajz órák helyettesítésével *Dr. Csinády Gerő* ide történt beosztásáig a VKM. továbbra is *Dr. Sántori József* egyet. szakelőadót bízta meg, aki így 1941. márc. 3-tól 1941. december hó 9-ig tanította a természetrajzot. *Dr. Éber János* óráit húsvétig *Dr. Kovács Máté* és *Dr. Lessi Viktor* helyettesítették, ápr. 14-től pedig *P. Balogh Sándor* és *Bodnár Imre* áll. gimn. h. tanárok (az utóbbi 1942. május hó 2-ig). Az énekórák ellátására a VKM *Horváth Károly* debreceni ref. leánygimn. r. tanár, tanulmányi felügyelőt alkalmazta.

1942-43.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium következő tanárokat osztotta be a Gyakorlóhoz ebben az évben: 1942. szeptember 17-én *Molnár József* hajdúnánási ref. gimn. és *Dr. Hegedűs Lajos* pécsi áll. gimn. tanárt, 1942. október 19-én *Gyarmathy László* debreceni áll. gimn. tanárt és 1942. október 22-én *Dr. Bada Gyula* pestszentlőrinci áll. gimn. tanárt. Gyakorlógimnáziumi tanári kinevezést kapott: *Dr. Csinády Gerő* 1942. június 30-án, *Molnár József* és *Dr. Hegedűs Lajos* pedig 1942. december 31-én. *Dr. Némédi Lajos* beosztott tanárt 1942. július hó 17-én a debreceni Tisza István Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karához osztották be szolgálatátételre, 1942. szeptember hó 1-i hatállyal. *Dr. Lessi Viktor* gyakorlógimnáziumi tanárt 1942. augusztus 1-i hatállyal a jászberényi áll. gimnáziumhoz helyezték át és egyben megbízták az iskola igazgatói teendőinek ellátásával. *Dr. Kovács*

Máté gyakorlógimn. tanárt 1943. január 1-i hatállyal a debreceni tanker. kir. főigazgatósághoz osztották be szakelőadói teendők ellátására.

Óraadói megbízást kapott: *Horváth Károly* (ref. leánygimn. tanár, tanulmányi felügyelő) aki éneket, *Molnár András* (oki. középiskolai tanár, egyetemi lektor) aki Dr. Kovács Máté távozása óta az V. és VI. osztályban a franciát, *Dr. Satori József* (egyet, tanársegéd, a Tanárképző Intézethez beosztott áll. gimn. tanár), aki az I., II. és V. osztályban a természetrajzot, és *Dr. Zimonyi Gyula* (egyet, tanársegéd, oki. középisk. tanár), aki a VII. osztályban természettant tanított.

1943-44.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1943. június 30-án *Dr. Bada Gyula* és *Dr. Simon László* beosztott áll. gimn. r. tanárokat gyakorlógimnáziumi tanárokká nevezte ki. A VKM az év folyamán a következő tanárokat osztotta be a Gyakorlóhoz: 1943. szeptember 16-án *Rudnay Károly* ungvári áll. gimn. r. tanárt, 1943. szeptember 21-én *Dr. Pőcze János* hajdúnánási ref. gimn. tanárt, 1943. szeptember 28-án *Dr. Ember Ernő* debreceni ref. gimn. tanárt, h. igazgatót (e kettőt az 1943. szeptember 30-án áll. gimn. r. tanárokká nevezték ki), 1944. március 1-én *Dr. Borbély András* kisújszállási ref. gimn. tanár, h. igazgatót (akit március 10-én áll. gimn. r. tanárrá nevezték ki) és *Dr. Nagy József* kolozsvári áll. gyakorlógimnáziumi r. tanárt. *Barra György* gyakorlógimnáziumi tanárt 1943. december 18-án azonnali hatállyal a debreceni tanker. kir. főigazgatósághoz osztották be szakelőadói teendők ellátására.

Óraadói megbízást kapott: *Molnár András* (okl. középiskolai tanár, egyetemi lektor), aki az egész évben a VI. és VII. osztályban, 1944. január 27-től kezdve pedig az V. osztályban is franciát, *Dr. Satory József* (egyet. tanársegéd, a Tanárképző Intézethez beosztott áll. gimn. tanár), aki az év elejétől 1944. január 10-ig, majd leszerelése után 1944. március 1-től a tanév végéig az I., II., IV. és V. osztályban természetrajzot, *Nagy Géza* (ref. gimn. tanár), aki 1944. január 10-től március 20-ig az V. osztályban mennyiségtant, *Makranczy Béla* (áll. felsőiparisk. tanár), aki 1944. január 10-től február 5-ig a VII. osztályban mennyiségtant és természettant, *Szabó József* (áll. gimn. testn. tanár), aki az egész év folyamán az

I., V. – VIII. osztályban, 1944. február 1. után pedig mind a nyolc osztályban testnevelést, *Tőrös Károly* (ref. tanító, lev. ifjúvezető előadó), aki 1944. február hó 1-ig a II – IV. osztályban testnevelést, *Musza Ferenc* (ref. lelkész, orgonista kántor), aki 1944. január 10-től az I – III. osztályban éneket tanított.

1946-47.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1946. V. 28-án megbízta *Nánay Bélát*, a debreceni tankerületi főigazgatóság középiskolai előadóját az igazgatói teendők végzésével, majd 1947. I. 2-án kinevezte állami gimnáziumi igazgatóvá. *Dr. Papp István és dr. Sándor József* beosztott állami gimnáziumi tanárokat 1946. XII. 22-én gyakorlógimnáziumi tanárokká nevezték ki, *dr. Bada Gyula, dr. Csinády Gerő, dr. Ember Ernő, Gyarmathi László, dr. Nagy József, dr. Tóth Lajos* gyakorlógimnáziumi tanárokat (1946. IX. 5.) valamint *Bars Lászlót* (1946. IX. 24.) és *dr. Borbély Andrást* (1947. IV. 3.) újból visszahelyezte a Gyakorlógimnáziumhoz. A VKM a tanév folyamán a következő állami tanárokat osztotta be a Gyakorlóba : *Longauer Albin* debreceni áll. gimn. tanárt (1946. VIII. 10.), *dr. Pataki Lászlót* (1946. VIII. 21.), *dr. Pelyvás F. István* debreceni áll. gim. tanárt (1946. IX. 5.), *dr. Sándor Józsefet* a Tanárképzőintézethez beosztott áll. gim. tanárt (1946. VIII. 10.), *dr. Komjáthy István* komáromi áll. leánygimn. tanárt (1946. VIII. 1.), *dr. Koczogh Ákost*, a Pázmány Péter Tudományegyetem Német Intézetéhez beosztott áll. gimn. tanárt, (1946. IX. 5.), *dr. Papp István* debreceni áll. gim. tanárt (1946. IX. 5.) *Vajda László* kisvárdai áll. gimn. tanárt (1946. IX. 5.), *dr. Kádár Lászlóné Petrilla Borbála* áll. leánygimn. tanárt (1946. IX. 23.), *dr. Török Péter* nagyváradai áll. gimn. tanárt (1947. IV. 10.). Török Péter a kinevezés ellenére az állását nem foglalta el a tanév végéig. Év közben *dr. Bada Gyulát* a VKM Budapestre helyezte át a VII. kerületi Madách Imre gimnáziumhoz, *Dr. Pataki Lászlót* pedig (1946. IX. 5.) a debreceni Fazekas Mihály gimnáziumhoz. *Longauer Albin* 1946. szeptember 30-án megvált a magyar tanügytől.

Óraadói megbízást kapott: *dr. Barna Béla* (áll. gim, r. tanár), természettan a gimn. III. és VII. osztályában, 1946. szeptember 20-tól 30-ig, mennyiségtan a gimn. III. és V. osztályában október 1-től

1947. április 9-ig heti 7 órában. *Bedé László* (ref. Tanítóképzőintézeti tanár), természettan a gimn. III. osztályában 1946. szeptember 30-tól november 30-ig heti 3 órában. *Dr. Csap Tibor* (iskolaorvos) egészségtan a VI. és a VIII. osztályban 1946. szeptember 13-tól 1947. február 28-ig, heti 3 órában. *Dr. Csorba András* (ref gim. tanár), angol a VI. osztályban 1946. október 15-től a tanév végéig, heti 3 órában. *Dr. Dobó Árpád* (a Tanárképzőhöz beosztott áll. gimn. tanár), latin 1946. szeptember 3-tól szeptember 21-ig az általános iskola 6., a gimnázium IV. és VI. osztályában, 1946. október 12-től a tanév végéig az ált. isk. 6., a gimn. III. és VI. osztályában heti 11 órában. *Jakó Dezső* (okleveles zeneszerző és középiskolai énektanító), ének valamennyi osztályban, 1946. október 21-től a tanév végéig, heti 10 órában. *Koncz Endre* (társulati kereskedelmi iskolai r. tanár), német nyelv 1946. szeptember 1-től szeptember 21-ig a IV – VIII. osztályban, heti 15 órában. *Kovács László* (okleveles tanító) ének valamennyi osztályban 1946. szeptember 4-től szeptember 22-ig heti 10 órában, szeptember 23-tól magyar, történelem, műhelymunka az általános iskola 5. osztályában, ének minden osztályban október 6-ig, heti 22 órában, *Dr. Mester István* (ref. gimn. tanár), mennyiségtan az általános iskola 5., a gimn. III., V., VII., VIII. osztályában 1946. szeptember 5-től szeptember 18-ig, heti 14 órában, szeptember 18-tól december 20-ig mennyiségtan a VIII. osztályban, heti 3 órában. *Molnár András* (áll. gimn. igazgató, egyetemi lektor), francia a III., VI. és VIII. osztályban az egész tanéven át, heti 8 órában, latin az V. és VIII. osztályban a tanév elejétől 1946. szeptember 21-ig, heti 7 órában, a történelem az általános iskola 5., a gimnázium IV. és III. osztályában 1947 február 5-től február 22-ig, heti 8 órában. *Szabó József* (áll. gimn. testnevelő r. tanár), testnevelés az intézet valamennyi osztályában az egész tanéven át, heti 10 órában. *Dr. Szabó László* (ref. tanítóképzőintézeti tanár), *történelem* az általános iskola 6., és a gimn. VI. osztályában, 1947. február 5-től február 22-ig, heti 5 órában. *Dr. Varga Zoltán* (ref. gimn. tanár), történelem, közgazdaságtan a gimn. VI. a történelem, közgazdaságtan, mindennapi kérdések a VIII. osztályban, 1946. szeptember 5-től október 7-ig, heti 9 órában, október 7-től november 18-ig még ezenkívül az általános iskola 6., a gimn. IV. osztályában történelem heti 6 órában. Egész idő alatt a VIII. osztály

főnöke volt. *Dr. Zányi Edit* (áll. gimn. tanár), olasz nyelv a gimn. VIII. osztályában, 1946. szeptember 9-től 19-ig, heti 2 órában.

1947-48.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium által még az előző évben kinevezett *Dr. Török Péter* 1947. július 14-én elfoglalta állását. *Ráthonyi Lajos* és *Rudnay Károly* hazaérkeztek az orosz hadifogságból. 1947. október 6-án jelentkeztek szolgálattételre. *Ráthonyi Lajos* november 4-én megkezdte a tanítást, *Rudnay Károly* egész évre szabadságot kapott orosz nyelvi tanfolyamon való részvételre. *Nádasdy József* áll. gimn. tanárt VKM 1947. IX. 16-án a Gyakorlóhoz helyezte át. *Dr. Nagy Jenő* gyak. gimn. tanárt is beosztotta ide a VKM (1947. X. 10.), ám ő állását nem foglalta el.

Óraadó tanárként dolgozott *Horváth Károly*, *dr. Kassai Ernő*, *Lukács László*, *Molnár András*, *Nádasdy József* (1947. IX. 16-tól X. 2-ig), *Szabó József*, *dr. Sziva József*, *Sennyeyi Oláh István*.

A tanári kar egyéb – iskolai és külső – feladatvállalásai: irodalmi, tudományos és társadalmi tevékenység, szerepvállalás

Mint láthattuk, a Gyakorlógimnázium tanárai munkájuk elismeréseként a Gyakorlóhoz való csatlakozásukat követően rövid időn belül megkapták gyakorlógimnáziumi tanári kinevezésüket. Szaktanárokként, osztályfőnöökként napi oktató és nevelő feladataik mellett vezetőtanári kötelezettségeket is teljesítettek a gyakorló tanárjelöltek mellett. A második táblázat segítségével tekinthetjük át, hogyan festett a tanári névsor és a tanórai terhelés az 1943-44-es tanévben.³ Felsoroljuk a táblázatban a tantestület tagjait, feltüntetjük szakjukat, beosztásukat. Emellett feltüntetjük az 1943-44-es tanévig eltelt szolgálati idejüket, illetve azt, hogy ebből mennyit szolgáltak gyakorlógimnáziumban tanárként. Ezután megadjuk heti tanóráik számát az 1943-44-es tanévben.

³ Ezt a tanévet példaképpen választottuk: jól jellemzi a gimnázium kiteljesedett tantestülettel való működésének éveit.

2. táblázat

			<i>Szolg. év/ gyakorló (Óra/hét)</i>
Dr. Jausz Béla	Gyak. g. ig.	Német	25/8 (-)
Dr. Bada Gyula	Gyak. g. t.	Magyar – latin	7/2 (14)
Barra György	Gyak. g. t.	Menny.t. – term.t.	16/7 (13)
Bars László	Gyak. g. t.	Rajz	17/6,5 (14)
Dr. Borbély András	Beosztott r. t.	Menny.t. – term.t.	15/0,5 (14)
Dr. Csinády Gerő	Gyak. g. t.	Földrajz – vegyt.	18/3 (13)
Dr. Ember Ernő	Beosztott r. t.	Magyar – olasz	10/1 (14)
v. Fehérváry Dezső	Gyak. g. t.	latin	17/8 (8)
Gyarmathi László	Beosztott r. t.	Menny.t. – term.t.	10/2 (8)
Dr. Hegedűs Lajos	Gyak. g. t.	Német	12/2 (14)
Dr. Kiss Árpád	Gyak. g. t.	Német – francia	12/5 (12)
Dr. Madai Pál	Gyak. g. t.	Történelem	36/8 (8)
Molnár József	Gyak. g. t.	Magyar	12/2 (13)
Dr. Nagy József	Gyak. g. t.	Magyar – latin	22/1 (12)
Dr. Pöcze János	Beosztott r. t.	Latin – német	9/1 (13)
Rudnay Károly	Beosztott r. t.	Latin – francia	3/1 (14)
Ráthonyi Lajos	Beosztott t.	Testnevelés	6/6 (-)
Dr. Simon László	Gyak. g. t.	Tört. – földrajz	5/4 (14)
<i>Dr. Tóth Lajos</i>	<i>Gyak. g. t.</i>	<i>Menny.t. – term.t.</i>	<i>20/6 (12)</i>

Természetesen a heti tanórák megtartásán túl kellett a tantestület tagjainak a vezetésükre bízott tanárjelöltekkel foglalkozni: hospitálásokat, gyakorló- és mintatanításokat egyeztetni, elemezni velük. Szakmai értekezleteket szervezte, bonyolítottak le, képezték hallgatóikat és tovább képezték magukat. Ezen túlmenően szülői- és tantestületi értekezletek előadóiként, szertárák és könyvtárak gondnokaiként, az iskola pénzügyeinek felelőseiként vettek részt a mindennapi munka feltételeinek megteremtésében. Gyakori elfoglaltságként tanulmányi kirándulásokat szerveztek és vezettek, hétvégén és ünnepekkor istentiszteletre kísérték a gimnázium diákjait. A tantestület tagjai részesei voltak emellett az iskola ifjúsági életének is: szervezték az iskolai önképzőkört, a cserkész és sport szervezet működtetését is. Ilyen feladatot minden tanár kapott, néhányan többet is. Példaként vegyük sorra az 1943-44-es tanév feladatait: Dr. Jausz Béla pedagógiai teoretikumok vezetője, e mellett iskolai levante

parancsnok volt. Dr. Bada Gyula a IV. osztály osztályfőnöke, az ifjúsági könyvtár őre, a Segítő Egyesület. vezetője. Bars László a rajzsztartár őre. Dr. Borbély András a VII. osztály osztályfőnöke. Dr. Csinády Gerő a II. osztály osztályfőnöke, a természetrajzi sztártár őre. Dr. Ember Ernő év közben tanította a honvédelmi ismereteket az V. osztályban. Vitéz Fehérváry Dezső az iskola díjkezelője. Gyarmathi László az gimnázium irodavezetője. Dr. Hegedűs Lajos a IV. osztály osztályfőnöke, év közben tanította még a honvédelmi ismereteket a III.-IV. osztályban. Dr. Kiss Árpád a VIII osztály osztályfőnöke, a tanári könyvtár őre. Dr. Madai Pál a gimnázium helyettes igazgatója, év közben tanította még a honvédelmi ismereteket a VII. osztályban. Molnár József az önképzőkör vezetője, év közben tanította még a honvédelmi ismereteket a II. osztályban. Dr. Nagy József a III. osztály osztályfőnöke, szállásfelügyelő. Dr. Pöcze János 1944. január 10-től arcvonalszolgálatot teljesít. Rudnay Károly levehte csapatparancsnok, értekezleti jegyző, irodai segéderő. Ráthonyi Lajos 1943. aug. 21-től arcvonalszolgálatot teljesít. Dr. Simon László a VI. o. osztály osztályfőnöke, a cserkészcsapat és a diákkaptár vezetője, a történelmi és a földrajzi sztártár őre, év közben tanította még a honvédelmi ismereteket az I. és a IV. osztályban. Dr. Tóth Lajos az V. osztály osztályfőnöke és a természettani sztártár őre volt.

Néhányan külső feladatokat is elláttak A Gyakorlógimnázium tanári kara különleges aktivitást tanúsított a szaktudományok és a neveléstudomány területén. Még ha tudjuk is azt, hogy ebben a korszakban a középiskolai tanárok között nem volt ritka a szaktudományos területeken mutatott magas színvonalú tudományos eredmények elérése kitűnik, hogy mennyire fontosnak tartották a szak- és neveléstudományos kutatást és ismeretterjesztést. Ugyanakkor azt is láthatjuk, hogy míg a város társadalmi és tudományos életének a Gyakorlógimnázium tanárai aktív résztvevői voltak, szakmai szempontból különösen érzékelteti a tantestület tagjainak elismertségét, hogy más intézmények érettségi vizsgáin gyakran és nagy számban kaptak szerepet elnökként (1939-48 között 12 esetben) vagy kormányképviselőként

(1939-48 között 36 esetben), illetve ellenőrizték a szakmai munka színvonalát tankerületi tanulmányi felügyelőként.

A teljesség igénye nélkül következzenek az iskola tanári kara által végzett társadalmi funkciók, tisztségvállalások, tudományos megnyilvánulások áttekintése.

Dr. Jausz Béla emléklapos tartalékos tüzérszázados (kitüntetésekkel), a Budapesti Philologiai társaság tagja. Pedagógiai Theoretikum vezetője, Tanárképző Intézeti és Debreceni Nyári Egyetemi előadások rendszeres előadója. Tanárképző Intézeti előadásai: „Német stílusgyakorlatok”, „Iskolai német nyelvtan” és „Praktikus fonetika” az I-II. éves, „Irodalomtörténeti szakolvasmány” a III-IV. éves német szakos egyetemi hallgatók számára; „A középiskolai modern nyelvi oktatás módszertana” a német és francia szakos gyakorló tanárjelöltek számára. Az Országos Középiskolai Tanáregyesület Debreceni Körének elnöke, a Debreceni Torna Egyesület tiszteletbeli elnöke, a Magyar-Észt Társaság választmányi tagja, az Országos Cserkész Nagytanács tagja, a Collegium Hungaricum szövetség tagja, az Eötvös Collegium Volt Tagjainak Szövetsége tagja. A Gyakorlógimnázium iskolai ünnepélyeinek szónoka, a KIE anyák napi ünnepélyének szónoka. Evangélikus presbiter. Előadásai: Az Evangélikus Fílléregylet kultúrdélutánján: Nevelési kérdések, a MANSz Anyák iskolájában: A serdülő kor; a Szatmárnémeti Szabadegyetemen: Korszerű nevelés; az Iskolán kívüli Népművelési Bizottság Szülők Iskolájában: A nevelők felelőssége; a Szabad Egyetemen Időszerű köznevelési kérdések címmel és Nagyszalontán a Szabad Egyetemen A nevelő felelőssége címmel. Cikke: Tanárképzés – nemzetvédelem (Pap Károly emlékkönyv)

Barra György tanfelügyelő. A Székely társaság titkára, az OKTE debreceni körének titkára. Tanárképző Intézeti előadások előadója, a Magyar Nemzetpolitikai Társaság tagja. Előadása: a Debreceni Olasz Kultúrintézet Galilei emlékünnepélyén. Cikke: Lélektan és szakmai pedagógia (Protestáns Tanügyi Szemle) További cikkei a DKTE közlönyben, az Olasz-Magyar Szemlében. Módszertani könyve: A mennyiségtan tanítása.

Bars László tanfelügyelő, a Tanügyigazgatási Tisztviselők és Felügyelők Országos Egyesületének tagja, a Debreceni Ady társaság tagja. Tanárképző Intézeti előadások előadója. („A rajzolás, illetve a táblai rajz szerepe a középiskolai oktatásban” Két előadást tartott a gyakorló tanárjelölteknek: „A rajzolás mint methodikai segédeszköz a tanerők kezében”, „A konstruktív táblai rajzolás módszere és tárgyankénti alkalmazása”.) Cikke: A rajz a Tanterv és utasításokban (Protestáns Szemle) Festményeivel szerepelt a Debreceni Képzőművészek Egyesületének kiállításán, a Magyar Képzőművészeti Társulat tavaszi tárlatán, illetve az Ady társaság XX. jubileuma tiszteletére szervezett kiállításán. Képeit megvásárolta a Déry Múzeum. Előadása: Művészetek története (Hajdúvármegyei Szabadművelődés keretében, a Képzőművészek Szabad Iskolája sorozatban)

Dr. Borbély András a Budapesti Philológiai Társaság tagja, az Eötvös Collegium Volt Tagjainak Szövetsége tagja, a Magyar Pszichológiai Társaság tagja. Nemzetvédelmi előadásokat tart az Evangélikus Munkás Szövetség kisújszállási csoportjában. A *Hajnalodik* és a *Köznevelés* hasábjain publikált. Előadás: Földesen az analfabétaképző tanfolyamon, a Szabad Föld tavasz vasárnapján.

Dr. Csinády Gerő tanfelügyelő, földrajz tankönyvek írója. Cikkei jelennek meg a Protestáns Tanügyi Szemlében. Az Egyetemi Református egyházkörzet tanácsosa. A Magyar Néprajzi Társaság tagja. Előadásai: A földrajz jelentősége a demokratikus nevelésben (Nevelők továbbképző tanfolyama), Didaktikai problémák a korszerű földrajztanításban (Nevelők továbbképző tanfolyama)

Dr. Ember Ernő tanfelügyelő. A Debreceni Református Kollégium igazgatóságának előadó-jegyzője, a Tiszántúli Református Egyházkerület világi jegyzője. Cserkésztszt. Az Olaszbarátok Debreceni Monti körének főtitkára, a Collegium Hungaricum szövetség tagja. Cikke: A harmincéves magyar cserkészet (Protestáns Tanügyi Szemle) Debrecen város Iskolán

Kívüli Népművelési Bizottsága szervezte első Munkásfőiskola igazgatójaként tartott előadásának címe: Magyar klasszikusok.

Ercsey Jakab tartalékos hadnagy, tanfelügyelő természettanból.

Éber János könyvismertetéseket és pedagógiai cikkeket ír.

Vitéz Fehérváry Dezső emléklapos tartalékos századon (kitüntetésekkel). Tanárképző Intézeti előadások előadója (A középiskolai latin nyelvi oktatás módszertana). A Katolikus Tanáregyesület tagja, a Magyar Néprajzi Társaság tagja, a Magyar-Észt Társaság választmányi tagja. Cikke: A fajtisztaság gondolata Kisfaludy Sándornál (Pap Károly emlékkönyv). További írásai jelentek meg a Magyar középiskola és a Néptanítók lapja hasábjain. Önállóan megjelent könyve: A serdülőkor olvasmányairól szülőknek

Gyarmathi László cserkésztsízt, a fegyelmi bizottság tagja. Tagja az Eötvös Kollégiumi Szövetségnek. Ábrázoló mértan tankönyv szerzője. Cikke: Az atomenergia hasznosítása békében (Diákok könyve)

Hegedűs Lajos egyetemi magántanár, Tanárképző Intézeti előadások eladója. (Angol irodalmi olvasmányok és Angol stílusgyakorlatok címmel az I-II. és III-IV. éves, angol szakos egyetemi hallgatók számára.) Magyar, finn és német szaklapokba nyelvtudományi, illetve fonetikai tanulmányokat írt.

Dr. Kiss Árpád a Debreceni Nyári Egyetem főtitkára, egyetemi magántanár. Cikkei: A vezetők kiválasztása (Protestáns Tanügyi Szemle), Tanári múlt, tanári jelen (OKTE Közlöny), Magyarságtudomány és nemzetnevelés (szerk. cikke: Nevelés magyarul Európában), Önművelés, önképzés (Fényjelek), Utak a politikai nevelés felé (Magyar Paedagógia). Előadásai: Az örök tanár (Debreceni Tanári Kör felolvasó ülése), Magyarság és magyarkodás (Debreceni Tanári Kör felolvasó ülése), Nevelésünk magyar feladatai (Nyári Egyetem), előadás a francia továbbképző tanfolyamon, Nagyvonalú változások a világ nevelésében

(Tankerületi pedagógusoknak, Szolnok, Nagyvárad). Önálló kötete:
Mai magyar nevelés

Dr. Koczogh Ákos egyetemi magántanár, a Hajdúvármegyei Szabadművelődési Tanács titkára, Debrecen Város Szabadművelődési Tanács intéző biz. tagja. A Debreceni Magyar-Román Társaság sajtótitkára, a Csokonai Kollégium előadó tanára. Az Ady társaság választmányi tagja, a Pedagógus szakszervezet 48-as versenybizottsága elnöke. A Magyar-Szovjet társaság néprajzi szakosztályának titkára, cserkészcsapat-parancsok. A Keleti Kapu című folyóirat szerkesztő biz. tagja.

Dr. Komjáthy István Tanárképző Intézeti előadások előadója, a Hajdúvármegyei Szabadművelődési Tanács jegyzője. A Debreceni Magyar-Román Társaság választmányi tagja, majd főtitkára. Az Ady társaság tagja, a Csokonai Kollégium felügyelő tanára. A Debreceni Tudományegyetem Társaslélektani Intézetének gyakornoka, a Keleti Kapu című folyóirat szerkesztő biz. tagja.

Dr. Kovács Máté a Debreceni Nyári Egyetem főtitkára, a debreceni Csokonai Kör örökös tagja, a debreceni Ady Társaság választmányi tagja, Tanárképző Intézeti előadások előadója (Francia nyelv- és stílusgyakorlatok, A magyar irodalomtanítás módszertana). A debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem bölcsészeti karán francia nyelvi lektorként adott elő a franciaszakos bölcsészettan hallgatók számára Francia nyelvi és stílusgyakorlatok, Középkori és XVI. századi francia irodalmi olvasmányok és XIX. és XX. századi francia irodalmi olvasmányok címmel. Szabadelőadásokat tart az egyetemi Francia Intézet kultúrdélutánján, előadó az „Árpád” Bajtársi Egyesület előadássorozatában. Előadásokat tartott francia nyelven a budapesti rádióban. Cikkei: Korszerű magyar élethivatás (Országépítés), Fazekas Mihály, a rokokó költő (Tisza István Tud. Társ. kiadása), Fazekas Mihály, a költő, élményvilága (Pap Károly emlékkönyv). A Magyar Népművelők Társasága megbízásából a Magyar Klasszikusok sorozatában sajtó alá rendezte, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Fazekas Mihály Ludas Matyiját és egyéb költeményeit, valamint Gvadányi József Rontó Pálját.

Lessi Viktor cikkei: Nevelőink feladata, Korszerű nevelésünk, Korszellem és mesevilág. Önállóan megjelent munkája: A Frankenburg-féle Életképek

Dr. Madai Pál Tanárképző Intézeti előadások előadója. Előadásai: A magyar történelem középiskolai anyaga az I–II. éves, Az újkori történet középiskolai feldolgozása a III–IV. éves történelem szakos egyetemi hallgatók és A történelemtanítás módszertana a történelem szakos gyakorló tanárjelöltek számára.

Molnár József a Magyar Nyelvtudományi Társaság tagja, a Magyar Heraldikai és Genealógiai társaság tagja, a Collegium Hungaricum Szövetség tagja. Cikkei jelentek meg az Etnographia-Népélet és a Magyar Családtörténeti Szemle hasábjain. Előadásai: az Egyetem jogi karán működő szociális tanfolyamon táj- és népkutató szemináriumban, A nevelés magyar vonatkozásai (KIE), A magyar népballadákról (Múzeumbarátok köre)

Nádasdy József tanfelügyelő.

Dr. Nagy József a Kolozsvári Tankerület tanfelügyelője, Tanárképző Intézeti előadások előadója. A városi zeneiskolában két tanszéken tanít (cimbalom, magyar népzene), zenebírálatokat ír hangversenyidényben. Előadása: Magyar önismeret (Kolozsvári Tízes Szervezet).

Dr. Némédi Lajos egyetemi tanársegéd. A Debreceni Nyári Egyetemen titkára, a debreceni m. kir. Tisza István Tudományegyetem bölcsészeti karán német lektori órákat tartott. Cikkei jelentek meg az Ungarische Jahrbücher és a Südostdeutsche Forschungen hasábjain, a Magyar Szemlében és a Debreceni Szemlében.

Dr. Papp István egyetemi magántanár. Előadó tanár a Debreceni Református Kollégium Tanárképző Intézetében. A Debreceni Állami Középiskolai Tanárvizsgáló Bizottság tagja, a Városi Szabadművelődési Tanács alelnöke, az Ady társaság

választmányi tagja. Előadása: Magyar nyelvvidom (Pedagógusok Szabad Szakszervezetének Akadémiáján).

Pócze János leventeparancsnok.

Ráthonyi Lajos a DEAC elnökségi tagja, vezeti a DVSC atlétikai szakosztály edzéseit. A Magyar Atlétikai Szövetség keleti kerületének választmányi tagja, a városi úttörőcsapatok testnevelési felelőse. Előadása: Úttörő és testnevelés

Dr. Sátori József egyetemi tanársegéd, majd adjunktus. Tanárképző Intézeti előadások előadója. Előadása: Korunk biológiai eredményei a demokratikus nevelés szolgálatában (Nevelők továbbképző tanfolyama)

Dr. Szondy György emléklapos tartalékos főhadnagy. A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság tagja, a Csokonai-Kör örökös és választmányi tagja, a Debreceni Tanári Kör, a Debreceni Székely társaság választmányi tagja. Egyházzrészi tanácsos. Az iskolai növénykert ügyvezető elnöke. A Debreceni Jótékony Nőegylet főtitkára, a református egyetemes konvent ifjúsági könyvtárügyi előadója. Önállóan megjelent művei: „A meséskönyv álmái”; Bezeredy Amália (Tisza István Társaság.); Pótljegyzék a református ifjúsági könyvtárjegyzékhez (Református egyetemes konvent); Olvasókönyv a református elemi iskolák II., III., IV., V., VI. osztálya számára. (A református egyetemes konvent megbízásából kiadja a Debreceni Városi Nyomda); A III. B. tanárt választ – Leányregény. (Budapest, Singer és Wolfner.); Májushercegnője. (Budapest, Singer és Wolfner.) Virágország – Bogárország (Bp. Singer és Wolfner); Természetrájz a gimnáziumok és leánygimnáziumok I. és II. osztálya számára (Debrecen, Ref. Tanáregyesület) Cikkei jelentek meg Az én újságom, a Protestáns Tanügyi Szemle, Protestáns Szemle, Debreceni Szemle hasábjain. Előadások: a Debreceni Tisza István Tudományos Társaságban; a MANSz Mátyás Király ünnepélyén; a Péterfia utcai egyházzrészt teadélutánján; Magyar éjszaka, magyar feltámadás címmel a MANSz márc. 15-i ünnepségén. Előadást tartott a könyvkereskedők és könyvkiadók estélyen; a Székely Társaság közgyűlésén és a

Tisza István Tudományos Társaságban. Felolvasott a piac-utcai egyházrész műsoros délutánján. Egy meséjét és egy előadását a budapesti rádió közvetítette. Tanárképző Intézeti előadást tartott A középiskolai természettanítás módszertana címmel a természettan szakos tanárjelöltek számára.

Dr. Tóth Lajos egyetemi magántanár, Tanárképző Intézeti előadások előadója (természettanszakos gyakorló tanárjelöltek számára tartott előadásának címe: A középiskolai fizikatanítás módszertana). A Tanárvizsgáló Bizottság tagja, tanfelügyelő. A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság tagja, az Eötvös Kollégiumi Szövetség tagja, a Magyar Csillagászati Egyesület tagja. Előadásokat tart az Egyetem Fizikai Intézetében és az Orvostudományi Fizikai Intézetben.

Vajda László az Ady társaság főtitkára, a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság Irodalmi szakosztályának titkára, a Városi Szabadművelődési Tanács titkára, a Vándortűz szerkesztője, a Holnap című időszaki folyóirat szerkesztője

Említésre kerültek már, de külön tárgyalásra érdemesek azok a szülői értekezletek, melyek ebben az időszakban a tanári kar tagjainak szervezésében kerültek megrendezésre. A szülőkkel való kapcsolattartás napi fórumait a tanári fogadóórák adták a Gyakorlógimnáziumban. Ezeken túlmenően rendeztek szülői értekezleteket, melyeken azonban nem az aktuális szervezési vagy fegyelmi ügyeket tárgyalták, hanem a szülők részvételével egy-egy fontos pedagógiai tárgyról értekeztek. A vitaindító előadást a tantestület egy tagja (esetleg az iskolaorvos) tartotta, s ezt kiegészítette a szülők és a kollégák hozzászólása, majd az igazgató összefoglaló zárszava. A szülői értekezleteknek alkalmas iskolai hely hiányában az Egyetem adott helyet, egy nagyobb előadótermet (rendszerint a XII-es termet) kölcsönözve e célra. Tekintsük át, mely témák kerültek tárgyalásra ezeken az értekezleteken:

1936-37-es tanévben Dr. Szondy György három esetben is előadója a szülői értekezletnek. Első előadásának címe: *Miben segíthet a*

szülő az iskolának, illetőleg mennyiben támogathatja gyermekét otthoni munkában? Második előadásának témája: *Az otthon*, a harmadiké: *Az osztályozás* Ebben a tanévben még Dr. Elekes György iskolaorvos, belklinikai tanársegéd tart előadást a szülőknek: *A növekvő és serdülő középiskolai diákok dietetikai problémái-ról.*

1937-38-ban v. Fehérváry Dezső értekezik: *A tanulók iskolán kívüli olvasmányairól*, majd Dr. Sarkady László iskolaorvos, belklinikai tanársegéd ad elő: *A sport túlhajtásairól* címmel.

1938-39-ben Kovács Máté értekezik az új rendtartás nevelési elveiről, Barra György a kötelességteljesítésre és felelősségre nevelésről, majd Dr. Szondy György ad elő: *A mai gyermek* és Dr. Tóth Lajos: *A hasznossági szempont a gimnázium tananyagában* címmel.

1939-40-ben v. Fehérváry Dezső előadását hallgathatják meg a szülők, melynek címe: *Nemzetnevelés iskolában és otthon*. Ebben az évben értekezik még Dr. Szondy György: *A tanuló munkája otthon*, Dr. Kovács Máté: *Nyelvvédelem* és Lessi Viktor: *A barátság szerepe a tanuló életében* címmel

1940-41-ben Kiss Árpád tart előadást a szülői értekezleten: *A tanári tekintély kérdése* címmel. Jausz Béla: *Az érzelem és akarati tényezők alakulása a serdülő korban* címmel ad elő,

Veress Géza városi főjegyző pedig megfelelő épület megszerzésének szükségességéről beszél.

1941-42-ben Simon László: *A nevelő eszmények és a serdülő kor*, Madai Pál pedig: *A nemzetnevelés a családban és az iskolában* címmel értekezik.

1942-43-ban Molnár József: *Szülők és tanárok együttműködése* címmel, Jausz Béla pedig: *A serdülő kor válságai* címmel tart előadást.

1943-44-ben Bars László: *Lélekformálás a művészeti nevelésben* témájában fejti ki gondolatait a szülők előtt.

1946-47-ben Gyarmathi László ismerteti az új tandíjtáblázatot Csinády Gerő pedig a könnyelmű mulasztások veszélyeiről és a fakultatív vallásoktatásról beszél.

1947-48-ban Borbély András az iskolai műhelymunka fontosságáról tart előadást a szülői értekezleten.

Érdemes felfigyelnünk arra, hogy a szülői értekezletek egyre ritkábbá válnak. Érdemes megfigyelnünk azt is, hogy a Jausz-korszakot követő időszakban megváltoznak a témák: a szervezési-praktikus témák kerülnek előtérbe. Majd az 1947-48-as tanévben a következő szülői értekezletet már az osztályfőnökök tartják – a ma ismert formában.

Tanulmányutak, továbbképzések, pedagógiai, szakmai értekezletek

A tanárok szakmai munkájának minőségét biztosító továbbképzését több intézményesült forma szolgálta a Gyakorlógimnáziumban. A tanárok rendszeresen részt vettek a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium által szervezett továbbképzéseken és tanulmányi utakon. Rendszeresen részt vettek az elérhető nyári tanfolyamokon, illetve a budapesti Tanárképző Intézet tantárgyi továbbképzésein is. Az elérhető adatok alapján évente a következőkön:

1936-37-ben Dr. Jausz Béla a Budapesti Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziumában a pedagógiai és adminisztrációs ügymenetét tanulmányozta; v. Fehérváry Dezső a Budapesti Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziumában a magyar és a latin oktatását és az iskola tanárképzési gyakorlatát tanulmányozta; Dr. Szondy György a Budapesti Középiskolai Tanárképző Intézet által szervezett ásványtan és biológia tanfolyamon vett részt.

1937-38-ben Barra György, Dr. Éber János, Dr. Kovács Máté, Dr. Madai Pál, Dr. Kovács Máté a Budapesti Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziumában tanulmányozták szaktárgyuk oktatását és a tanárképzés menetét.

1939-40-ben Dr. Madai Pál a Földrajztanárok VKM szervezte tanulmányútján vett részt Olaszországban; Dr. Kovács Máté a VKM táj- és népkutató tanfolyamán;

1940-41-ben Dr. Éber János a Budapesti Középiskolai Tanárképző Intézet által szervezett magyarszakos tanári továbbképző tanfolyamon vett részt

1941-42-ben Dr. Némedi Lajos a Deutsche Akademie ösztöndíjával Münchenben járt; Dr. Lessi Viktor a Budapesti Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziumában tanulmányozta szaktárgya oktatását és a tanárképzés menetét; Dr. Tóth Lajos a Budapesti Középiskolai Tanárképző Intézet által szervezett mennyiségtan-tanári továbbképző tanfolyam vett részt.

Az iskolában rendszeresen rendeztek szakmai megbeszéléseket, pedagógiai értekezleteket. Leggyakoribb formák voltak:

1. Bemutató tanítások – vezetőtanárok bemutató órái, megbeszéléssel, szakmai előadással
2. Gyakorló tanárjelöltek zárótanításai, megbeszéléssel
3. Pedagógiai, szakmai előadások, 'módszeres értekezletek'

Az elérhető adatok alapján a következő témákban rendeztek megbeszéléseket:

1936-37-ben *Mitrovics Gyula* mintegy az iskola alapvetésül az intézet rendes tanárai előtt kifejtette a pedagógia alapelveit; v. *Fehérváry Dezső* és *Dr. Szondy György* az I. osztály új tantervéhez kapcsolódó metodikai kérdésekről értekezett; v. *Fehérváry Dezső: A latin nyelv tanításának módszertana az I. osztályban*; *Mitrovics Gyula: Élményszerűség és munkaiskola* címmel tartott előadást.

1937-38-ban *Bars László: A táblai munka technikájáról*; *Mitrovics Gyula: Esztétikai szempontok a nevelésben és oktatásban*; *Barra György: Mennyiségtan az alsó tagozatban*; *Éber János: Az alsó fokú magyar nyelvi oktatás nevelő szempontjai* címmel értekezett.

1938-39-ben *Mitrovics Gyula: Tanterv és nevelés* *Barra György: Az iskolai rend és fegyelem jelentősége* címmel adott elő.

1939-40-ben *Mitrovics Gyula: Tudomány-e a pedagógia?*; *Dr. Gyulai Zoltán egy. ny. r. tanár: Megjegyzések a középiskolai oktatásban az egyetemi hallgatókon észlelt megfigyelések alapján*;

Dr. Kiss Árpád: A vezetők kiválasztása; Dr. Szondy György: A mozgófénykép az iskolában címmel tartott előadást, míg *Lessi Viktor* az általános Utasításokról beszélt a tantestület előtt.

1940-41-ben *Dr. Szondy György* az iskolai filmoktatásról, *v. Fehérváry Dezső* a tanmenetek fontosságáról beszélt, *Dr. Szondy György: Gimnáziumi természetrajzi tankönyvek; Dr. Kiss Árpád: Francia nyelv és irodalom; Barra György: A tárgyak kapcsolata; v. Fehérváry Dezső: Vives nézetei a latin oktatásról; Tóth Lajos: A kísérlet a középiskolai fizikaoktatásban; Dr. Kiss Árpád: Módszer és eredmény; Dr. Madai Pál: A történelemtanítás nemzetnevelési szempontjai; Dr. Kiss Árpád: A koncentráció lélektani alapjai* címmel tartott előadást.

Külön említést érdemelnek a Gyakorlógimnázium Évkönyveiben közölt értekezések (melyeket a 3. táblázatban sorolunk fel). Természetesen ismert műfaj az iskolai értesítők tudományos közleménye, mégis különleges a gyakorlógimnáziumi anyag: témaválasztás és elemzés szempontjából egyaránt sajátos profilt alakít ki az iskola.

3. táblázat

1936-37.	<i>Iskolánk létrejötte és megnyitása</i> <i>Dr. Pap Károly (Tanárképző Intézet elnöke)</i> <i>Dr. Kőrössi László (VK min. tanácsos)</i> <i>Dr. Jausz Béla</i>
1937-38.	<i>v. Fehérváry Dezső: A serdülő kor olvasmányairól – a szülőknek</i>
1938-39.	<i>Szondy György: A szülői ház szerepe a természet ismeretében</i>
1939-40.	<i>Barra György: Környezethatások és nevelés</i>
1940-41.	<i>Éber János: A magyar reménykedés húsz esztendeje a debreceni fiúközépiskolák értesítőiben (1918-19-től 1938-39-ig)</i>
1941-42.	<i>Madai Pál: Nemzetnevelés a családban és az iskolában</i>
1942-43.	<i>v. Fehérváry Dezső: Vita a latin nyelv körül az első középiskolai törvényjavaslat tárgyalásakor</i>
1943-44.	<i>Bars László: Lélekformálás a művészeti nevelésben</i>
1944-45.	
1945-46.	
1946-47.	
1947-48.	

1937-38. v. Fehérváry Dezső: *A serdülő kor olvasmányairól – a szülőknek* – című értekezésében a tanulók olvasási szokásait tanulmányozza. Értelmezése szerint a gimnazista korosztály különösen érdekes sajátosságokkal bír az olvasás tekintetében. A tanulók érdeklődésének középpontjába az emberi problémák világa kerül, s ez tükröződik olvasmányválasztásukban is. A meséket felváltják az elbeszélések, az ifjúsági regények. Az olvasó a regényekben mintát keres, hőst akivel azonosulni lehet. Ezért érdeklődik a serdülő a történelem kiemelkedő alakjai és eseményei iránt. De újra felfedezi a serdülő a természet jelenségeit is. Bővülő ismeretei alapján, de a regényesség vonzásában keresi a különlegességeket, az egzotikumot. A fentiek értelmében azután Fehérváry Dezső hangsúlyozza az olvasmányok megválasztásának jelentőségét. Mint mondja, a helyesen megválasztott művek fejlesztik a serdülők jellemét, kiegészítik az iskolában szerzett ismereteiket, változatossá teszik tanulását, munkáját. Óvja a szülőket attól, hogy felnőtteknek való olvasmányokkal terheljék a serdülők lelkét – ezt még korainak tartaná. De hogyan választhatják ki a megfelelő könyvet? Általánosságban már jól eligazít a kiadó neve, de aki pontosabb tanácsokra kíván támaszkodni, annak jó szívvel ajánlja a szerző Szondy György e tárgyú munkáját. És végső soron a szülő kérjen gyermeke tanáraitól útmutatást! Mennyit olvasson a serdülő? A szerző néhány egyszerű számítással siet a szülők segítségére: egy középiskolai tanuló napi 5 órát tölt az iskolában, kötelező tanítási órákon. Az otthoni készülés és leckeírás további 2-4 óra elfoglaltságot jelent. Ezek szerint tanulóink napi 7-9 óra iskolai elfoglaltsággal bírnak. Ez az elfoglaltság napi rendszerességgel ismétlődő kemény munka, mely kiegészül az iskolába menés, az önképzőköri és sportfoglalkozások óráival. A szerző szerint egy középiskolai tanuló mindet beleszámítva napi 8-10 óra elfoglaltsággal rendelkezik. Ha feltesszük, hogy a tanulóknak is szükségük van a napi pihenésre, alvásra megállapíthatjuk, hogy olvasásra naponta egy – másfél (esetleg két) óra juthat. Mire elegendő ez?

„nagyobb, tankönyvalakú könyvekből közepes tehetségű gyermekek óránként körülbelül egy ívet, vagyis 16 oldalt olvasnak, amikor megszokott módon, tehát sem nem sietve, sem közben nem játszogatva olvasnak. A valamivel kisebb alakú könyvekből,

amilyenek a regények szoktak lenni, átlagosan másfél ívet, vagyis 24 oldalt, a kisalakú (aminők pl. az ismert Magyar Könyvtár vagy Olcsó Könyvtár füzetei) könyvekből pedig két ívet, azaz 32 oldalt olvasnak. Ha egy iskolai évet a tanulók részére negyven teljes héttel számítunk, akkor egy iskolai év alatt a rendszeresen olvasó tanuló a nagyalakú könyvekből 4480, a közepesből 6720, a kisalakúból 8960 oldalt olvashat. Ezt így nehezen tudjuk elképzelni, de ha átszámítjuk kötetekre az oldalszámokat, és egy kötetre 10 ívet, azaz 160 oldalt feltételezünk, akkor az iskolai év alatt átlag 28 nagyalakú 160 oldalas kötetet, illetőleg 42 közepes, vagy 56 kisalakú kötetet olvashat el a tanuló napi egy-egy órai rendszeres olvasással. Ezt a számítást, melyet a háború előtti nemzedék egyik ismertebb pedagógusának könyvében találtam,² III—IV—V. osztályú gimnáziumi tanulókkal kipróbáltam. Az én kísérleteim átlagban kb. 40—50 százalékkal kedvezőbb eredményt mutatnak. Akármelyik kísérleti eredményt fogadjuk is el, napi egyórás olvasással tehát a kötelező házi olvasmányokon kívül más olvasmányokra is marad még ideje a tanulónak.”⁴

A közepes tanulók számára mindenképpen elegendő a napi egy másfél óra olvasás, de a jó tanuló se olvasson többet két óránál – foglalja össze a szerző.

1938-39. Szondy György: *A szülői ház szerepe a természet ismeretében* című értekezésében a szülők figyelmébe ajánlja azokat a tevékenységeket, melyekkel felébreszthetik a gyermekek érdeklődését a természet iránt, illetve amivel kiegészíthetik az iskolai természetismereti stúdiumokat. A szülőnek nem kell mindent tudnia a természetről – mondja Szondy. Ez egyrészt nem feladata, másrészt lehetetlen is volna. Mi a feladata?

„Csak annyi. hogy közös séták, közös kerti munkák, közös elmélkedések során felhívja figyelmét a természetnek szemeik előtt lejátszódó jelenségeire, s azoknak leggyakoribb, élő és élettelen szereplőivel igyekezzék gyermekét megismertetni. Később pedig, amikor a gyermek iskolai tanulmányait egyre tágabb láthatárt nyitnak meg szemei előtt, arról kell gondoskodnia, hogy az iskolában szerzett tudáskincs a szülői ház révén is gyarapodjék és

⁴ Évkönyv 1937-38. 11.o.

mélyüljön megfelelő olvasmányok, kísérleti lehetőségek, gyűjtőeszközök, kirándulások stb. révén”⁵

Hogyan kell megfelelni ennek a feladatnak? Kisgyermekkorban a természet megfigyelése kapjon különös hangsúlyt. A közvetlen tapasztalat hatása felmérhetetlen – ezért a szülőnek gondoskodnia kell e tapasztalat forrásáról. A növényvilágot például a gyermekszoba részévé kell tennie – neveljenek virágot, búzát, babot. A magyarázat ekkoriban fölösleges, ahogy fölösleges a természet szépségéről áradozni is. Ahogy azonban a gyermek iskolás lesz, változik a szülő feladata is: egyre nagyobb hangsúlyt kap az értelem kiművelése, a magyarázat. Természetesen nem tűnik el a közvetlen tapasztalat szükséglete sem. A kisdíák már tarthat szobájában állatokat, gondozhatja a háziállatokat, gondoskodhat a vadon élő állatok etetéséről, tenyészthet selyemhernyót. A szülő feladata az is, hogy a földrajzi fogalmakhoz kapcsolódó tapasztalati anyagról gondoskodjon. Kirándulások, séták szolgálnak természetes színteréül a tanulásnak. A kirándulások a serdülők gyűjtő szenvedélyének is kiváló terepei. Követ és tollat, növényeket és rovarokat gyűjthet, tanulmányozhat. A gyűjtés közben mindig kíváncsiság ébred: megnevezni, jellemezni a kezünkbe kerülő dolgokat.

1939-40. Barra György: *Környezethatások és nevelés* című értekezésében a nevelhetőség kérdésével foglalkozik. Elfogadja a korabeli pszichológia felfogását, mely szerint:

„A gyermek lelki arculatának alapvonásai veleszülettek, de fejlődésében a lélek külső hatásokkal befolyásolható, sőt új vonásokkal gazdagítható.”⁶

A befolyásolás legfontosabb forrása a gyermeket körülvevő környezet. Barra ennek elemzésére vállalkozik. A környezetet vizsgálva megkülönböztet *objektív* és *szubjektív* környezetet. Mind a természeti mind a szellemi környezetre érvényes ez a distinkció. Az objektív környezet hatásai a szubjektív környezet szűrőjén keresztül érhetnek el az egyénhez. Kerschensteinerre hivatkozva figyelmeztet: az egyén az objektív környezetnek (így a kultúrának is!) csak azokra a hatásaira fogékony, amelyekre érzékkel rendelkezik, amelyekre fogékony. Az emberi nevelés különösen

⁵ Évkönyv 1938-39. 8.o.

⁶ Évkönyv 1939-40. 5.o.

jelentős aspektusaként tárgyalt erkölcsi nevelésre nézve ezek a megfontolások annak kimondásához vezetnek, hogy a nevelés célja nem lehet más, mint

„olyan szubjektív lelki világot teremteni számára, mely érzésében és értékelésében az emberi ideálok világával adaequat.”⁷

1940-41. Éber János: *A magyar reménykedés húsz esztendeje a debreceni fiúközépiskolák értesítőiben (1918-19-től 1938-39-ig)* című értekezésében áttekinti a debreceni fiúközépiskolák (az áll. Fazekas Mihály Gimnázium, a Református Koll. Gimnáziuma, a Róm. kat Cal. Szt. József Gimnázium és a Zsidó Gimnázium) előző húsz évét. Felmutatja a világháborút követő időszak hányattatásait, az iskolák infrastrukturális nehézségeit. Az anyagi helyzetet erkölcsi romlás tette még elviselhetetlenebbé a szerző szerint. Az iskolák tanulói, de tanári is megszenvedték a zavaros idöket. A trianoni béke után Debrecen határ menti várossá vált. Az új helyzet jól tükröződik a gimnáziumok életében és jól kiolvasható az értesítők adataiból. A diáklétszám előbb megemelkedik, az elcsatolt területekről iratkoznak ide gimnazisták, majd a határátlépés, az utazás nehézsége miatt lecsökken. Fontos feladatnak érezték a gimnáziumok a hagyományok ápolását, a nemzeti művelődési eredmények megőrzését, a nemzeti törekvések kifejezését. Az értesítők megörökítik a cserkészmozgalom újjászületését, a sportkörök és az önképzőköri körök megújulását is. Befejezésképpen álljanak itt a szerző szavai 1940-ből, melyek – szerint:

„Áttekintésünket komor és gyászos emlékekkel kezdtük, öröm és lelkesülő boldogság sugároz felénk az 1938—39. iskolai év értesítőiből. Tán az „angyalok nyelvén” kellene annak szólnia, aki ennek az évnek melegségét, 'csudákkal tündöklő' fényét próbálná éreztetni. A hit látássá, a remény boldog bírassá lett, és a beszámoló új szóval hirdetik a debreceni iskolák hagyományos hazaszeretetét.”⁸

1941-42. Madai Pál: *Nemzetnevelés a családban és az iskolában* című írásában a nemzetnevelés fogalmának értelmezéséhez a nevelés fogalmának elemzéséből indul ki. Mint mondja: *„Abban a legkülönbözőbb felfogásúak is körülbelől*

⁷ Évkönyv 1939-40. 10.o.

⁸ Évkönyv 1940-41. 17.o.

megegyeznek, hogy a nevelés minden esetben az ember testi és lelki fejlődésére irányuló hatás valami magasabb erkölcsi célzattal. Ez a hatás a gyermekkorban kezdődik és addig tart, míg az ifjú lelki fejlődése a nevelő szellemi fejlettségének fokát el nem éri. Amikor már ennyire öntudatosul, az önnevelés korába jut s ettől kezdve saját céljai, kialakult élet- és világfelfogása szerint kormányozza magát.”⁹

A nevelés szükségszerű, és az emberi fajra jellemzően állandó, bár célja időről időre változik. A nevelés egyik legfontosabb jellegzetessége sajátos kétarcúsága: egyik arcával a múltba, a másikkal a jövőbe néz. A múlt a jelenkori műveltség megteremtője és hordozója. A múlt műveltségének megismerését minden generáció elvégzi, s már a családban elkezdődik. Első eleme a nyelv elsajátítása. A nevelés fontos ágense a társadalom – hiszen az ember maga mindig közösségben él, s e közösség tagja úgy lehet, ha ismeri annak jellegzetességeit. A legnagyobb és legfontosabb nevelő hatású közösség a nemzet. S mint mondja: „*És ebből önként következik az a belátás is, hogy mind a szülő, mind az iskola első és legtermészetesebb feladatának tekintse gyermekének a magyar nemzeti közösség számára való nevelését, mert egyedül ebben a közösségben találja meg életfeltételeit, általa érheti el egyéni jólétét és családi boldogságát egyaránt.*”¹⁰

A nemzetnevelés küzdelem a lelki közömbösség, az elnemzetietlenedés ellen. A hazafias érzések felébredésének legfontosabb forrása a magyar nép életének, tevékenységének megfigyelése, megismerése. A magyar múlt, a magyar kultúra értékeit meg kell ismertetni a gyermekekkel. Hogy a nevelés jövőre irányuló összetevője is érvényesülhessen, a neveléstudománynak a nemzeti jövő kialakítása tükrében kell értelmeznie feladatát. Ehhez a nemzeti jövő eszményeit kell beemelnie tevékenysége körébe. Ezek között az első annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy van-e a magyar nemzetnek magasabbrendű hivatása, küldetése? A szerző szerint van ilyen, méghozzá a nyugati műveltség védőbástyájának szerepe. A másik kérdés, minek alapján szelektálják az átszármaztatandó műveltségi anyagot a nevelők? A szerző válasza szerint ezt mindenkor a nevelő személyén keresztül

⁹ Évkönyv 1941-42. 8.o.

¹⁰ Évkönyv 1941-42. 10.o.

érvényesülő korszellem határozza meg, amelynek aktuális tartalma egy mindenk föltt álló célban ölt testet: Nagy-Magyarország visszaállításának vágyában.

1942-43. v. Fehérváry Dezső: *Vita a latin nyelv körül az első középiskolai törvényjavaslat tárgyalásakor*. Az 1883. évi XXX-as törvény hatvanadik évfordulója alkalmából született írásban a szerző részletesen ismerteti a törvény elfogadását megelőző országgyűlési vitát. Bemutatja törvényjavaslatot, mely szerint

„... a középiskolai oktatás kettős ágazatban folya: a latin-görögös gimnáziumban és a klasszikus nyelvek nélküli reáliskolában. A gimnázium képesítene a tudományegyetemre és műegyetemre egyaránt, a reáliskola csupán a műegyetemre, a tudományegyetem egyes fakultásaira csak akkor, ha a reáliskolát végzett ifjú latin és görög nyelvből kiegészítő vizsgálatot tesz.”¹¹

Az ellenzék javaslata ezzel szemben egységes középiskoláról szolt, melyből út nyílna a tudomány- és a műegyetem felé egyaránt. A vita legfőképpen a klasszikus nyelvek tanításának ügye körül éleződött ki. Egyesek a reáliskolákban is be kívánták vezetni a latin nyelv oktatását, mások meg akarták szüntetni a reáliskolát. Voltak, akik a klasszikus nyelveket, főképp a görögöt a gimnáziumban is el kívánták törölni, a diákok túlterheltségére hivatkozva. Fehérváry, mint mondja, szándékosan tartózkodik az aktuális vonatkozások kiemelésétől, de írását mégis így fejezi be:

„Mindenesetre, az egész egységként tekintve, könnyen megállapítható, hogy semmi sincs új a nap alatt. A jelzett törekvések tartalmukban, sőt frazeológiájukban is mennyire hasonlítanak, sőt megegyeznek a maiakkal! Az is látható, hogy' ami a régi törekvésekben legyőzöttként alul maradt, az ma részben érvényre juthatott, s ami akkor diadalmaskodott, ma háttérbe szorult. Az eszmék ereje és dinamikája változó.”¹²

1943-44. Bars László: Lélekformálás a művészeti nevelésben című írásában a művészetek értékhordozó képességét és a nevelésben betöltött szerepét elemzi. Különösen fontosnak tartja a tárggyal való foglalkozást a technikai civilizáció előretörésének tükrében. Mint mondja: „A túltengő racionalista kifejlődést van

¹¹ Évkönyv 1942-43. 8.o.

¹² Évkönyv 1942-43. 15.o.

hivatva kiegyensúlyozni az érzelmi vagy lelki élet, illetve az érzelmi nevelés."¹³

A művészi és tudományos nevelés természetesen nem képzelhető el egymás nélkül, kiegészítik egymást. A tudomány reális életszemlélete fontos, de egyoldalú. Magában nem vezet az ember magasabb rendű kiformalódásához. A művészet, távol a gyakorlati céloktól, az emberi lelket fel kívánja emelni, az ember tekintetét a gyakorlati hasznosságtól elfordítani. Mi a művészeti nevelés feladata? Mi a középiskola szerepe e területen? A rajzórák célkitűzése kettős: egyfelől gyakorlati, ha úgy tetszik tudományos jelentőséggel bír, amikor a vizualitás elemeit és a szerkesztés, a perspektíva elveit tanítja meg a diákoknak. Másfelől az érzelmi nevelés kiemelkedően fontos eszköze, amikor a tiszta művészet felé mutat. E kettős vonatkozás alapján a diákok között is különbséget tudunk tenni.

„A két főbb típusréteg adottsága a munka sikerében a következőképpen oszlik meg : az értelmi csoport a szerkesztő rajzoknál mutat különös ügyességet, tehát a műszaki rajzban, de a művészetek történetében is. Az érzelmi alapon állók pedig inkább a művészeti témáknál találnak magukra: a díszítő tervezésnél, szabadabb öntevékenységre épített feladatoknál. Íme, itt a tanuló-típusoknál, valamint a kivitelezés és fölfogás eredményénél is megmutatkozik ez a kettősség, mint amilyen Janus-arcú maga a „rajz” is a gimnáziumok életében."¹⁴

A szerző szerint végső soron azonban a rajz tantárgy jelentőségét nem a gyakorlati értéke adja. Mint mondja: a gimnáziumi nevelés lényege, hogy túlmutasson a pusztá gyakorlat-orientált tudományosságon

„A materiális, vagyis a földhöz tapadó út kicsinyes kémleléséről elsőrendű szükségesség felemelni ifjúságunk tekintetét a magasabbrendű célokra és eszményekre. Ezt pedig más eszközzel, mint a lélek és érzések kiművelésével, elérni nem lehet."¹⁵

Érdekes megfigyelnünk, hogy a Gyakorlógimnázium tudományos értekezései kivétel nélkül pedagógiai tárgyú

¹³ Évkönyv 1943-44. 3.o.

¹⁴ Évkönyv 1943-44. 8.o.

¹⁵ Évkönyv 1943-44. 8.o.

értekezések, nem valamely speciális tantárgy szaktudományos eredményeit ismertető írások. Jogosan következtethetünk arra, hogy a Gyakorlógimnázium műhelye önmagát mindenekelőtt pedagógiai műhelyként definiálta – s mint ilyen joggal tekinthetjük a Debreceni Egyetem Neveléstudományi Iskolája részeként.

Fontos megjegyeznünk azonban azt is, hogy tudományos értekezéseket az Évkönyvekben csak Jausz Béla igazgatóságának éveiben közöl a Gyakorló. Ennek elmúltával ezek hiányoznak az Évkönyvekből.

Tipikus(?) életutak a gyakorlógimnáziumi évek után

A Gyakorlógimnázium után a tantestület tagjai különleges életutakat jártak be. Érdekes módon azt láthatjuk, az számít ritka kivételnek, ha az egykori gyakorlógimnáziumi tanár aktív pályafutásának teljes útját gimnáziumi tanárként járta be. Sokkal gyakoribb az, hogy a pályák felfelé ívelnek, doktorálás és habilitálás után az egyetemi vagy a tanügy-igazgatási pályák felé.

Rövid áttekintésként kiemelhetjük egyik pálya-alternatívaként azt, hogy a Gyakorlógimnázium volt tanárából más iskola igazgatója lesz. Ezt az utat járja Ercsey Jakab (Kaposvári áll. gimn.), Lessi Viktor (Jászberényi áll. gimn.), Komjáthy István (Debreceni Fazekas Mihály gimn.).

Mások a Tankerületi Főigazgatóságon folytatták pályafutásukat. Így Barra György és Kovács Máté szakelőadóként, Szondy György igazgatóhelyettesként helyezkedik el.

Egyetemi pályafutást választ Jausz Béla (egy. tanár, rektor), Kovács Máté (egy. tanár, könyvtárigazgató), Borbély András (egy. docens), Csinády Gerő (egy. docens), Gyarmathi László (egy. docens), Hegedűs Lajos (ped.főisk. tanár), Koczogh Ákos (tanszékvezető egy. docens), Pap István (tanszékvezető egy. tanár) Vajda László (ped. főisk. tanár). Kiss Árpád előbb az egyetem munkatársa lesz, majd az Országos Köznevelési Tanács ügyvezető igazgatója.

Az egykori tanárok közül hárman a VKM keretein belül futottak be karriert: Kovács Máté, Barra György, Simon László.

A következőkben – ha csak vázlatosan is – sorra vesszük a Gyakorló tanárainak életútját.¹⁶

Bada Gyula (Budapest, 1909. aug. 7. – Budapest, 1987. aug. 7.) 1929-től tanult a budapesti tudományegyetemen, ahol 1934-ben latin-magyar szakos középiskolai tanári oklevelet szerzett. 1937-43-ban a pestszentlőrinci gimnázium tanára, 1943-45-ben a debreceni Gyakorlógimnázium tanára. 1946-58. között a budapesti Madách Imre Gimnázium, 1958-tól nyugalomba vonulásáig (1969) a budapesti Bolyai Gimnázium tanára, könyvtárosa. Pedagógiai és társadalomtudományi cikkei különböző folyóiratokban jelentek meg.

Barra György (Zilah, 1902. márc. 26. – Budapest, 1970. okt. 31.) Iskoláit Zilahon végezte, ott érettségizett a Református Gimnáziumban. A budapesti tudományegyetemen matematika-fizika szakos tanári oklevelet szerzett (1925). 1932-től a debreceni Fazekas Gimnázium majd 1937-től a Gyakorlógimnázium tanára. A matematika tanításának korszerűsítésével foglalkozott, a munkáltató fizika-tanítás, a tesztek bevezetése, a tanárképzés és a matematika szakmódszertan problémái érdekelték. 1945-49. a VKM III. főosztályának vezetője, miniszteri tanácsos. Feladatköre a köznevelés ügyeinek az intézése. Hozzá tartoztak a tanító-, óvónő-, tanárképző intézetek és főiskolák, az általános-, közép- és szakiskolák, a Neveléslélektani Intézetek, a nevelési kísérletek, az iskolák tanulmányi rendje, oktatási módszerek, a diákok rádiója, stb. A VKM-ből való távozása után az Egri Pedagógiai Főiskola, majd különböző budapesti iskolák (Apáczai Csere János Gimn., Táncsics Gimn., Hámán Kató Közgazdasági Technikum, Varga Katalin Leánygimn.) tanára, illetve szakfelügyelő. Az 1960-as években nyugdíjazták, de amíg egészségi állapota megengedte, tanított a Dolgozók Esti Iskolájában. Gyermekeklélektani állomások szervezését szorgalmazta a nagyobb iskolaközpontokban és rendszeresen végzett alkalmassági vizsgálatokat. Ezek a vizsgálatok megelőzhatték volna az indokolatlan lemorzsolódásokat.

¹⁶ Ebben nagy segítségünkre vannak a Pedagógusok arcképcsarnoka (a Karácsony Sándor Pedagógiai Egyesület kiadása, Debrecen) kötetei.

Borbély András (Kunhegyes, 1904 – Debrecen, 1985) egyetemi docens. 1924-ben, Kisújszálláson érettségizett. A budapesti tudományegyetem, matematika-fizika szakára és az Eötvös Kollégiumba nyer felvételt. 1929-ben kapta meg tanári oklevelét, és meghívás útján volt iskolájában, a kisújszállási Ref. Gimnáziumban kapott állást. Itt tanított 15 évig, közben az internátusban is felügyelő tanár volt. Ez alatt elméleti és gyakorlati pedagógiával is foglalkozott. Mitrovics Gyula révén kapcsolatba került a debreceni tudományegyetemmel. 1936-ban doktorált pedagógiából. Több cikket írt ebben az időszakban a Protestáns Tanügyi Szemlébe. 1944-ben került a debreceni Gyakorlógimnáziumba. Több ízben teljesített katonai szolgálatot, 1945-ben amerikai, majd francia hadifogságba esett. Az amerikai fogságban tábori iskolát szervezett a 15-17 éves fogoly gyermekek számára. 1944-ben áthelyezték a debreceni Tanárképző Intézetbe, majd annak megszűnése után a Péchy Mihály Építőipari Technikum tanára volt. 1954-től a KLTE Pedagógiai Intézetében adjunktus, 1964-től docens, 1967-ben vonult nyugdíjba. Tudományos munkája kifejezetten pedagógiai jellegű, a jutalmazás és büntetés alapvető kérdéseivel foglalkozott. Durkó Mátyással közösen könyvet is írt róla (1957), ez képezte kandidátusi disszertációjának alapját.

Csinády Gerő (Nyárádszereda, 1902. márc. 6. – Debrecen 1970. márc.) egyetemi docens. 1921-től a Pázmány Péter Tudományegyetem hallgatója. Az egyetem Növényrendszertani Intézetének gyakornoka (1923-1928). 1928-tól 1951-ig középiskolai tanár. Munkáját Mezőtúron a Református gimnáziumban kezdte meg, ahol egy évet töltött, majd 1929-től Karcagon tanít. Itt felújította és rendszerezte a földrajzi szertárt, majd átvette a cserkészcsapat vezetését. Részt vett 1933-ban a gödöllői világ Jamboree-n. 1941-ben kinevezték a debreceni Gyakorlógimnázium tanárává. Nyolc évet töltött a Gyakorlógimnáziumban, majd egy-egy évre az Egyesített Fiúgimnáziumba, a Közgazdasági Leánygimnáziumba, majd a Csokonai Vitéz Mihály Gimnáziumba osztották be. Az egyetemre kerülése után gazdaság- és természetföldrajzi témákkal foglalkozott. Összesen hat középiskolai tankönyv és nyolc egyetemi jegyzet került ki a kezei közül. Tudományos munkásságának talán

legjelentősebb területét földrajztörténeti kutatásai jelentik. Comenius földrajz-tanításával éppúgy foglalkozott, mint Apáczai Csere János szerepével a földrajzoktatásban. Felkutatta a legrégebb magyar földrajz tankönyveket és elemezte értékeiket. Tíz évig volt tagja és hat évig elnöke a TTK Módszertani Bizottságának. A Magyar Földrajzi Társaság választmányi tagja 1954-től 1962-ig; a Tiszántúli Osztálynak pedig társelnöke volt 1959-től 1962-ig. 1963-ban vonult nyugdíjba.

Ember Ernő (Debrecen, 1909. aug. 31. – Debrecen, 1989. nov. 2.): középiskolai vezetőtanár, egyetemi óraadó. Tanulmányait Debrecenben végezte. A Ref. Főgimnáziumban érettségizett 1927-ben kiváló eredménnyel. Ezt követően a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán folytatta tanulmányait, ahol 1932-ben magyar-latin szakon szerzett diplomát. Közben a ref. tanárképzőnek is hallgatója volt. 1934-ben doktorált. 1937-ben megszerezte a középiskolai tanári képesítést görög és olasz nyelvből és irodalomból, majd 1955-ben a budapesti Lenin Intézet levelező hallgatójaként orosz nyelvből és irodalomból. Pályáját egyetemi díjtalan gyakornokként kezdte a Debreceni Egyetem Magyar Irodalomtörténeti Intézetében 1929-ben. 1934-től 1943-ig a Ref. Gimnáziumtanára, majd helyettes igazgatója volt. 1943-tól 1949-ig a Gyakorlógimnázium tanára, 1949-től 1951-ig állami gimnáziumi tanár volt. 1951-től 1952-ig a H-B Megyei Tanács Oktatási Osztályán középiskolai tanulmányi felügyelőként dolgozott. 1952-től 1959-ig a Debreceni Egyetemi Könyvtárban tudományos könyvtáros, majd osztályvezető. 1959-től a KLTE Gyakorló Gimnáziumában vezetőtanár, előbb magyar majd latin nyelvből, 1972. aug. 31-ig, nyugdíjazásáig. Az 1932/33-as tanévben az Egyetem Tanárképző Intézetében latin nyelvi szakkorrepetitor, 1941-től 1944-ig fizetéstelen tanársegéd volt. 1946-tól 1949-ig a Debreceni Tankerület görög nyelvi szakfelügyelőjeként is tevékenykedett. 1945-től 1948-ig, majd 1950-től 1952-ig tanított a dolgozók gimnáziumában magyar nyelvet és irodalmat, és a szakértésigis tanfolyamon orosz nyelvet. A KLTE külső előadójaként 1956-62 között tartott olasz, latin, görög és orosz órákat. A Kodály Zoltán Zeneművészeti Szakiskolában 1952-től

olasz nyelvet tanított. A TIT debreceni nyelviskolájában olasz nyelvet oktatott 1960-tól.

Gyarmathi László (Petrozsény, 1908. jún. 24. – Debrecen, 1988. aug. 24.): matematikus, a matematika tudomány kandidátusa, egyetemi docens. A budapesti tudományegyetemen szerzett matematika-fizika-ábrázoló geometria szakos tanári diplomát 1931-ben. Eötvös-kollégista volt. Három évig a Debreceni Tankerületi Főigazgatóságon dolgozott, majd 1934-től átvette édesapja katedráját a debreceni Fazekas Mihály Gimnáziumban. 1942-től a Gyakorlógimnázium tanára. A II. világháború alatt katona volt, de hazaszökött. 1948-ban a budapesti Műszaki Egyetemen ábrázoló geometria szakos tanári diplomát szerzett. 1949-51-ben a debreceni Építőipari Technikumban tanított, 1948-1951 között szakfelügyelő. 1951-1974-ben a debreceni KLTE Matematikai Intézetében docens. 1950-ben doktorált, 1966-ban szerzett kandidátusi fokozatot. 1955-57 között a TTK dékán-helyettese. Az ő érdeme az ábrázoló geometria tanári szak megindítása a debreceni Tudományegyetemen. 1974-ben vonult nyugdíjba.

Hegedűs Lajos (Budapest, 1908. márc. 1. – Budapest, 1958. júl. 23.) nyelvész, a nyelvtudományok kandidátusa (1955). Egyetemi tanulmányait Budapesten (Gombocz Zoltán tanítványaként), valamint Bécsben és Londonban végezte. 1932–1944 között a Pécsi, illetve a debreceni Gyakorlógimnázium tanára; 1943-ban a Debreceni Egyetem magántanára lett. 1944-től 1950-ig Pécsen dolgozott a Dunántúli Tudományos Intézetben és a Pedagógiai Főiskolán. 1950-ben a Magyar Nyelvtudományi Intézethez került, itt megszervezte az első hazai fonetikai laboratóriumot és csaknem 2000 felvétellel létrehozta a magyar nyelvjárások múzeumát. A kísérleti fonetika legjelentősebb hazai képviselője.

Jausz Béla (Sopron, 1895. febr. 15. – Budapest, 1974. nov. 7.) egyetemi tanár, a neveléstudományok kandidátusa (1961). A soproni evangélikus líceumban érettségizett 1913-ban. A budapesti tudományegyetem bölcsészkarán, magyar–német szakos Eötvös-kollégistaként végzett tanulmányok után 1914 őszétől 1918 tavaszáig katona. A Debreceni Egyetemen szerzett középiskolai

tanári (1920), majd bölcsészdoktori oklevelet (1925). 1928–29-ben a bécsi Collegium Hungaricum ösztöndíjasa, 1925-től lektor a debreceni Tisza István Tudományegyetem Germanisztikai Tanszékén. Középiskolai tanár Kisújszálláson (1919–35), majd az 1935–36-os tanévtől az egyetem Középiskolai Tanárképző Intézetéhez került, és 1936 nyarától az egyetemi tanárképzéshez újonnan létrehozott Gyakorlógimnázium igazgatója, 1944-ig. Ekkor Budapestre költözött, és a Pázmány Péter Tudományegyetem mellett működő Tanárképző Intézetben dolgozott, annak megszűntetéséig. 1951 őszétől újra visszakерült a Debreceni Egyetemre. A Pedagógia Tanszék vezetője 1957-től 1967-ig, 1957–1959 között a Kossuth Lajos Tudományegyetem rektora. 1956 októberében részt vesz a Balatonfüredi Pedagógus Konferencián. Elnöke az 1967-ben újjáalakított és országos méretűvé fejlesztett Magyar Pedagógiai Társaságnak. 1962-től a Tudományos Minősítő Bizottság Pedagógiai Szakbizottságának elnöke.

Kiss Árpád (Csernátfalú, 1907. ápr. 21. – Budapest, 1979. szept. 29.) neveléstudós, közoktatás-politikus. A Pázmány Péter Tudományegyetemen francia és németnyelvből és irodalomból tanári oklevelet szerzett (1932). 1935-ben doktorált francia filológiából. Gimnáziumi tanár Balassagyarmaton (1932–39), majd a debreceni Gyakorlógimnáziumban (1939–44). 1946-ban egyetemi magántanár. 1944-ben Budapestre, az Országos Közoktatási Tanácshoz került előadónak. 1945 nyarától az Országos Köznevelési Tanács (OKT) ügyvezető igazgatója lett. 1949–50-ben az Országos Neveléstudományi Intézetbe került. 1951 májusában Kistarcsára internálták. 1953 szeptemberében szabadult. Szabadulása után általános iskolai és tanítóképző-intézeti tanár 1956-ig. 1956 októberében részt vett és felszólalt a Balatonfüredi Pedagógus Konferencián. 1956 decemberétől a Pedagógiai Tudományos Intézet, majd 1962-től az Országos Pedagógiai Intézet (OPI) munkatársa és nyugdíjaztatásáig, 1976 őszéig a Didaktikai Osztály vezetője. Az ő kezdeményezésére kapcsolódott be az OPI 1968-ban az International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA) szervezésében folyó nemzetközi vizsgálatokba, valamint a szocialista országok neveléstudományi intézetei teljesítményméréseinek koordinációjába. Tagja az MTA

Pedagógiai Bizottságának (1957-től), elnöke a Magyar Pedagógiai Társaságnak (1974-79). Kiemelkedő szerepet töltött be az 1945-ös általános iskolai koncepció kialakításában, tantervei kimunkálásában. Nevéhez fűződik a Köznevelés című folyóirat és a Köznevelés könyvtára c. sorozat szerkesztése (1946-48); szerkesztője majd egyik közreműködője az MTA Magyar Pedagógia című folyóiratának (1961-79); az MTA Pedagógiai Bizottságának gyűjteményes köteteit (Tanulmányok a neveléstudomány köréből) 1958-tól haláláig (társszerkesztőkkel) szerkesztette. A Debreceni Egyetem Neveléstudományi Tanszékén Kiss Árpád Emlékszoba nyílt, amelynek könyv- és dokumentumanyaga nyitva áll a kutatók előtt. Ugyanitt két évente Kiss Árpád Konferenciák szervezésére kerül sor. Az eddigi konferenciák anyaga már kötetben is megjelent.

Koczogh Ákos (Budapest, 1915. dec. 2. – Budapest, 1986. nov. 29.) irodalomtörténész, művészettörténész. 1933-ban érettségizett Budapesten, majd a Pázmány Péter Tudományegyetemen folytatta tanulmányait. Már fiatal bölcsészhallgatóként bekapcsolódott a falukutató munkába, majd 1936-ban a Márciusi Front mozgalmához csatlakozott. 1939-ben szerzett tanári diplomát. Kezdetben a Pázmány Péter Tudományegyetemen volt tanársegéd, majd Debrecenben gimnáziumi tanár, később egyetemi magántanár, majd tanszékvezető docens lett a debreceni Bölcsészkaron. Megszervezte az Írószövetség debreceni csoportját, és szerkesztette az Alföld című irodalmi folyóiratot. 1958-tól ismét Budapesten dolgozott. Részt vett a Református egyház műemlékeinek felmérésében és az Iparművészeti Tanács munkájában, szerkesztette annak folyóiratát. Rádióelőadásokat tartott, irodalomtörténeti, esztétikai, művészettörténeti kritikákat, tanulmányokat publikált, de írt elbeszéléseket, útirajzokat is.

Komjáthy István (Ekel, 1917. márc. 30. – Budapest, 1963. dec. 20.) író. 1928-tól Komáromban a Szent Benedek Katolikus Gimnáziumban tanult, érettségi után a pozsonyi Comenius Egyetem Bölcsészettudományi Karára iratkozott be, majd 1938-tól a Debreceni Egyetemen folytatta tanulmányait. A történelem és az irodalom mellett különösen a néprajz, a magyar folklór került

érdeklődési körébe. A debreceni egyetemen első között csatlakozott Karácsony Sándor tanítványainak köréhez és a későbbiekben is egyik leghűségesebb tanítványának bizonyult. A pedagógiai szemináriumban ismerkedett meg a tehetséggondozás európai és hazai hagyományaival, módszereivel. 1941-ben magyar-történelem szakos tanári oklevelet szerzett, majd doktorált (1944). A beszercei Hunyadi János Állami Gimnáziumban kezdett tanítani, majd 1944-46-ig a Komáromi Állami gimnáziumban dolgozott. Ezután visszatért Debrecenbe, ahol 1946-1949-ig a Gyakorlógimnázium tanára. Karácsony Sándor mellett az egyetemi Társaslélektani Intézet munkatársa volt. A Gyakorlógimnázium megszüntetése után a debreceni Fazekas Mihály Gyakorló Gimnáziumban tanít, 1949-51 között igazgató. 1951-ben elfogadta az Ifjúsági Könyvkiadó felkérését, ahol irodalmi szerkesztőként, megbízott igazgatóként dolgozhatott éveken át. Legismertebb munkája, a „Mondák könyve” 1955-ben jelent meg először, majd további tizenkét kiadást ért meg. 1956-ban azt tervezte, hogy újraindítja „Az Én Újságom” című nagy múltú gyermeklapot, azonban ez a terve nem valósulhatott meg, mert a forradalom után állásából felfüggesztették. Évekig tanári munkát sem vállalhatott, írásaiból próbálta eltartani családját. Műfordításai, kisebb írásai elszórtan jelentek meg különböző lapokban, folyóiratokban, gyűjteményes kötetekben. 1958 őszén kerülhetett vissza a pedagógus pályára, előbb a budapesti Kanizsai Dorottya Gimnáziumban tanított, majd 1960-tól a kaposvári Munkácsy Gimnázium tanára volt. 1961 szeptemberétől újra Budapesten, a József Attila Gimnáziumban folytathatta a tanítást.

Kovács Máté (Hajdúszoboszló, 1906. nov. 11. – Budapest, 1972. aug. 23.) egyetemi tanár, az irodalomtudományok kandidátusa (1968). A Debreceni Egyetemen tanári és doktori oklevelet szerzett (1931). Közben tanulmányokat folytatott a párizsi Sorbonne-on is (1927-28 és 1929-30). Gimnáziumi, illetve gyakorlógimnáziumi tanár Nyíregyházán és Debrecenben (1931-től). Gyakorlógimnáziumi tanári évei után a Tankerületi Főigazgatóságon, majd Budapesten az Országos Köznevelési, majd Köznevelési Tanácsnál dolgozott (1943-tól), A Vallás- és Köznevelési Minisztériumban a pedagógiai főosztály, majd az

elnöki osztály vezetője, államtitkár (1945-47). A Nemzeti Parasztpárt tagjaként Országgyűlési képviselővé választották. 1949-56 között a Debreceni Egyetemi Könyvtár vezetője. 1952-53-ban az MTA Könyvtárának egyik vezetője és a tervezett Magyar Enciklopédia főszerkesztője is (1954-57). 1956-tól az ELTE könyvtártudományi tanszékének vezetője. Közreműködött az általános iskola és a dolgozók iskolájának létrehozásában, a falusi népkönyvtárak szervezetének kialakításában. Nevéhez fűződik az egyetemi könyvtáros-képzés szervezeti és tanulmányi rendjének létrehozása.

Molnár József (Csenger, 1905. jún. 9. – Budapest, 1986. dec. 30.) irodalomtörténész. A Debreceni Egyetemen szerzett tanári oklevelet. 1932-1945-ig Hajdúnánáson, majd Debrecenben tanított. 1945-ben Budapestre került, ahol az ELTE Gyakorló Gimnáziumának magyar szakos tanára lett. 1951-1955-ig a Tankönyvkiadó Vállalat munkatársaként gimnáziumi irodalmi tankönyvek szerkesztése volt a feladata. Ezután ismét tanárként, később szakfelügyelőként dolgozott nyugdíjba vonulásáig, 1970-ig. A Magyar Nyelv Értelmező Szótárának és Jókai Mór művei kritikai kiadásának munkatársa volt. A felvilágosodás és reformkor magyar irodalmával foglalkozott. Jókai Mór keletkezéstörténetileg nagy jelentőségű noteszeinek elemzése is az ő nevéhez fűződik. E témában a harmincas években a Debreceni Szemle című lapban közölt tanulmányokat.

Nagy József (Szemes, 1900. szept. 22. – Debrecen, 1968. máj. 22.) középiskolai vezetőtanár. 1925-ben a Debreceni Egyetemen magyar-latin szakos tanári oklevelet szerez, s ugyanitt doktorál 1941-ben. Egyetemi tanulmányai kezdetén a budai Zenekonzervatóriumban a cimbalom tanszakon oklevelet szerez, művészi fokozattal. 1921-től, a debreceni zeneiskola tanára, s itt megszervezi a cimbalom-tanszéket, és az itt töltött nyolc év alatt közel száz tanítványt nevel. A középiskolai tanári pályát a debreceni Református Kollégium Főgimnáziumában kezdi, helyettes tanárként. Három év után a szeghalmi Péter András Gimnáziumba hívják, ahol 1941-ig tanít. Ekkor a VKM Kolozsvárra helyezi, előbb gyakorlógimnáziumi tanár, majd a

kolozsvári tankerület tanulmányi felügyelője. 1944-ben a debreceni Gyakorlógimnáziumba hívják, ahol az iskola megszüntetéséig, 1949-ig dolgozik. További debreceni állomáshelyei vezetőtanárként: a Révai, a Csokonai, a Kossuth és a Fazekas Gimnázium, 1955-től a Kossuth Gyakorló Gimnázium. 1963-ban ment nyugdíjba a KLTE gyakorlógimnáziumának vezető tanáraként. Két alkalommal volt az egyetemen a latintanítás módszertanának szakelőadója. Kolozsvárott 120 tagú vegyeskart szervezett, Mátyás Király Kórus néven. A negyvenes évek végén debreceni gyakorlógimnáziumi tanárként az egyik tanévben rendkívüli tárgyként tanította a magyar népzene, dallamolvasó versenyt hirdetett, különböző iskolai és felnőtt kórusokat vezetett, ügyvezető elnöke volt a Református Kollégium híres Csenki-kórusának, felügyelője a Bartók Béla Szövetség énekkarának és előadó a kerületi karnagy-továbbképző tanfolyamon.

Papp István (Kisvárdá, 1901. szept. 12. – Debrecen, 1972. ápr. 11.) nyelvész, egyetemi tanár, a nyelvtudományok doktora (1970). A Debreceni Egyetemen szerezte magyar-német szakos tanári oklevelét. Kisvárdán kezdte tanári pályáját 1926-ban. 1928-tól Hatvanban állami reáliskolai, 1937-től Debrecenben gimnáziumi tanár. 1936-37-ben tanulmányúton Finnországban járt. 1945-46-ban az Egyesített Fiúgimnáziumban tanított, 1946-ban lett a debreceni Gyakorlógimnázium tanára és a Tanárvizsgáló Bizottság tagja. 1948-ban került az Egri Pedagógiai Főiskolára, 1949-ben nevezték ki főiskolai tanárnak. 1949-ben a Debreceni Tanítóképző Intézet megbízott előadója, majd az Egri Pedagógiai Főiskola tanára (1949–1952). 1952-ben nyert professzori kinevezést a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékére. 1967-től a Finn-Magyar Kulturális Vegyes bizottság tagja. A turkui egyetem díszdoktora, a Finnugor Társaság, a Kalevala Társaság és a Finn Akadémia tagja. 1967 decemberében megkapta a finn állam egyik legnagyobb kitüntetését, az Oroszlán-rend parancsnoki jelvényét. Tudományos munkássága az általános és magyar nyelvészetre, valamint a finn-ugorisztika területére terjedt ki. 1971-ben tanszékvezető professzorként ünnepelték 70. születésnapját, és vonult nyugdíjba.

Simon László (Munkács, 1912 – Debrecen, 1968. aug. 26.) pedagógus, geográfus. Debrecenben történelem-földrajz szakos középiskolai tanári oklevelet, bölcsészdoktori oklevelet szerzett. Ugyanott fizetés nélküli tanársegéd (1936-40), a Gyakorlógimnázium tanára (1940-45). Debrecenben kezdte tudományos kutatásait. Behatóan foglalkozott a társadalmi fejlődés kérdéseivel, tagja lett az Ady Társaságnak, a 40-es évek elején a társaság főtítkára volt. 1945 nyarán az SZDP tagja lett, Budapestre került mint az ideiglenes kormány kultuszminisztériumi államtitkára). Ezt a tisztséget 1947-ig töltötte be, majd megszervezte és vezette a Földrajzi Könyv- és Térképtárat (1949), amely a magyar földrajzi kutatás központja lett. A Földrajzi Társaságnak újjáalakulása (1953) után tagja, majd főtítkára volt haláláig. Dolgozott az MTA Földrajztudományi Kutató Csoportjában is. Fő munkaterülete a tanárok továbbképzésének előmozdítása, feltételeinek biztosítása, továbbá a tudományos tájszervezés volt.

Tóth Lajos (Hajdúszoboszló, 1902. szept. 1. – Budapest. 1990. nov. 12.) tanszékvezető egyetemi tanár. Iskoláit Pápán, a Református Gimnáziumban végezte, utána a budapesti egyetemre iratkozott be matematika-fizika tanári szakra. Eötvös kollégista volt. 1924-től a Debreceni Egyetem Orvostudományi Fizikai Intézetében tanársegéd. Középiskolai tanári oklevelét Debrecenben szerezte meg 1925-ben. 1926-ban doktorált. Matematikusnak készült, de doktori disszertációjában már elméleti fizikai kérdésekkel foglalkozott. 1928-tól kezdve fizetéstelen adjunktus az Orvosi Fizikai Intézetben, ahol matematika és fizika gyakorlatokat vezetett. 1932-ben habilitál. Ettől kezdve rendszeresen tartja minden évben fizikából az egyetemi magántanári előadásait és a Tanárképző Intézetben a fizika szakmódszertani előadásokat. 1935-től középiskolai tanár a debreceni Fazekas Gimnáziumban. 1938-1949 között a Gyakorlógimnázium tanára, annak megszűnése után újból a Fazekas Gimnáziumban tanít 1950-ig. Közben tanított a Dolgozók Gimnáziumában, szakérettségis tanfolyamokon. 1950-től az Orvosi Fizikai Intézet tanszékvezető egyetemi tanára, majd igazgatója. Tudományos munkássága a fizikához kapcsolódott. 1968-ban vonult nyugdíjba. 1968-1980 között szaktanácsadóként dolgozott tovább.

Vajda László (Budapest, 1909. febr. 21. – Szeged, 1968. febr. 21.) irodalomtörténész. A budapesti egyetemen szerzett magyar–latin szakos tanári oklevelet 1932-ben. 1934-től tanár Kisvárdán. 1946-tól a debreceni Gyakorlógimnázium tanára, 1949-től haláláig a szegedi Pedagógiai Főiskola Magyar irodalmi tanszékének tanszékvezető tanára volt. Közben 1955-től egy évig a Szegedi Egyetem Könyvtárában működött docensi címmel a folyóiratosztályon. Kiváló irodalomszervező, 1945 után ő indította meg az első vidéki folyóiratot, a debreceni Holnapot. 1931-től számos irodalomtörténeti és irodalompedagógiai tanulmányt publikált. Sokat foglalkozott Móra Ferencsel, cikkeket írt róla, 13 kötetben sajtó alá rendezte összegyűjtött műveit (Budapest, 1958-67) és bibliográfiát állított össze működéséről.

VARGÁNÉ NAGY ANIKÓ:

JAUSZ BÉLA

Jausz Béla 1936-ban lett megbízott igazgatója a Vallás- és Közoktatási minisztérium megbízásából az újonnan felállított Gyakorlógimnáziumnak. A felkérést megelőzően szoros kapcsolata volt Debrecennel, és jelentős tanítási tapasztalattal rendelkezett. 1925-től, miután bölcsészdoktori oklevelet szerzett a debreceni egyetemen, német nyelvi lektorként dolgozott ott. Emellett főállásban már 1919-től Kisújszálláson volt gimnáziumi tanár, majd 1935-ben a debreceni Tanárképző Intézethez került, mint intézeti tanár. Személyében a gimnáziumok világát belülről jól átlátó gazdag tapasztalatokkal rendelkező tanárt és nyelvi lektori gyakorlata révén a felsőoktatást, a hallgatókat és tanárjelölteket egyaránt kiválóan ismerő személyt választottak igazgatóvá. Jausz a megbízásra úgy tekintett, mint egy különleges és fontos rendeltetésű intézmény élére állított felelős vezetői beosztásra. Különös gonddal fogott az iskola szervezéséhez. Ifjúsági és tanári könyvtárat alakítottak ki, amelynek könyvállományát a tanári kar állandó tagjai, az intézményből eltávozó tanárok, valamint más közéleti személyiségek által följánlott könyvekkel bővítették. Számos jó nevű, országos folyóiratot járattak, amelyek témáiban a természet- és társadalomtudományok, a művészetek, az egészségnevelés területeit ölelik fel. A folyóiratok előfizetését csak részben finanszírozta az iskola. A tanárok önképzéséhez, a tanárjelöltek tanulmányaihoz szükséges országos lapok a VKM előfizetésében gyarapították a tanári könyvtárat. A következő folyóiratokat járatták: Atheneum, Állattani Közlemények, Botanika, Családi Kör, Egészség, Egyetemes Philológiai Közlöny, Egység, Ethnográfia, Forrás, Földrajzi Közlemények, Hitel, Irodalomtörténet, Külügyi Szemle, Láthatár, Magyar Kémiai Folyóirat, Magyar Nyelv, Magyarosan, Magyar Pedagógia, Magyar Pszichológiai Szemle, Magyar Zenei Szemle, Matematikai és fizikai Lapok, Nevelésügyi Szemle, Nép és Nyelv, Néptanítók Lapja, Országos Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny, Századok,

Szellem és Élet, Társadalomtudomány, Természettudományi Közlöny, Testnevelés, Új Magyar Múzeum, Vigília.¹

Folyamatosan bővítették az iskola oktatási tevékenységéhez elengedhetetlenül szükséges technikai segédeszközök készletét, a taneszközöket és tanszereket, amelynek beszerzésében a korabeli partneriskolák és a VKM is kiemelkedő szerepet vállaltak.² A Stégmüller villa épületének bővítése, az iskola tervezett nyolcosztályos gimnáziummá bővülésével állandó napirendi téma volt. A folyamatosan gyarapodó intézmény számára az átalakított épület hamar szűkösnek bizonyult, és nem felelt meg az iskola vállalt céljainak sem.

„Vezérelvek ismertetése”: a gyakorlóiskola arculatának meghatározása

Az iskola megalakulásának korai szakaszában Jausz Béla felkérte a Tudományegyetem akkori pedagógia professzorát, Mitrovics Gyulát, és a tanárképző Intézet elnökét Pap Károlyt „... azon vezérelvek ismertetésére, amelyek szerint a gimnáziumnak, mint a Debreceni Magyar Királyi középiskolai Tanárképző Intézet iskolájának haladnia kell.”³

Tette ezt azzal a nem titkolt szándékkal, hogy egy felülről létrehozott intézménynek – amelynek legfőbb célkitűzése a középiskolai tanárnevelés ügye – a közös cél, a hatékony munka érdekében együtt kell működnie az anyaintézménnyel „az egységes pedagógiai szellemnek megalapozására”.⁴ Jausz alapvető gondolata az, hogy a gimnázium minél tökéletesebben végezze a munkáját. Mitrovics úgy fogalmazza meg ezt a közös feladatot, hogy: „... szükségesnek tartom egymás felfogásának ismeretét, ... hogy a vélemények kölcsönös kicserélése alapján fellelhető legyen az az egységes útvonal, amelyen bizalommal és a siker jegyében indulhat el ez az intézmény.”⁵ Mondja ezt azért is, hiszen az egyetem és a

¹ HBML VIII./53./b. 1. kötet 123/1944-45.

² Könyveket és ásványgyűjteményt ajánlott fel a Budapesti VII. kerületi állai Madách Imre Gimnázium. HBML VIII./53./a. 2. kötet 1938. III. 30.

³ HBML VIII./53./a. 1. kötet 1936. IX. 19.

⁴ Uo.

⁵ Uo.

Tanárképző Intézet régi elképzelése valósult meg egy önálló gyakorló középiskola létesítésével, amelynek szükségességét már korábban is hangsúlyozták, és amelynek elsődleges célja a tanárképzés szolgálata. Az egyetemmel és a felsőbb szervekkel való hatékony együttműködés is hozzájárulhatott sikerességéhez.

Az iskola vállalt ars poeticája

Jausz tanévnyitó beszédében leszögezte, hogy ő és tanártársai a tények, ismeretek pusztá közvetítésén túl mit akarnak megvalósítani, mit tekintenek minden iskola tulajdonképpeni fő céljának. Számukra ez a nevelés. *„A nevelés a jellemalakítás munkájában pedig tudományos alapon nyugvó pedagógiai szemléletre, egységes pedagógiai irányelvek alakította pedagógiai felfogásra van... szükség.”*⁶ Úgy vélték, a módszertani ismereteken túl fontos, hogy a tanárok ismerjék a tanítás pedagógiáját és pszichológiáját. A tanári kar tagjai mindannyian egyetértettek abban, hogy csak a pedagógia illetékes a nevelés céljainak kitűzésében.

Álláspontjuk szerint az ismeretközlésen túli céljuk megvalósítani azt, ami minden iskola tulajdonképpeni fő célja, és ez a nevelés. A nevelés és jellemalakítás az, amelyet tudományos alapokon nyugvó pedagógiai szemlélet, egységes pedagógiai irányelvek alkotta pedagógiai felfogás kialakításával valósítottak meg. Az iskola létrejöttéből adódóan nemcsak a gyermekek oktatását és nevelését tekintették feladatuknak, hanem a magyar tanártársadalom következő nemzedékének képzését is. Számos módszeres tanári értekezlet alkalmával elmélkedtek nevelési kérdésekről. Rendszeresen felkérték előadásokra az egyetem pedagógiai professzorait (főként Mitrovics Gyulát), a Tanárképző Intézet tanárait (Madai Pál, Pap Károly), amikor a gimnázium tanáraival együtt tudományos értekezéseket tartottak.

Egy ilyen tanárkari értekezlet alkalmával kérte fel az igazgató Mitrovics Gyulát gondolatainak, pedagógiai felfogásának az ismertetésére. A tanári kar által képviselt korszerű pedagógiai irányvonalat támasztották alá Mitrovics gondolatai: „... *Az elmélet*

⁶ HBML VIII./53./a. 1. kötet 1936. X. 1.

és gyakorlat összefüggése sehol sem olyan kívánatos, mint nevelésben. A methodikán túl igenis szükség van pedagógiai elméletre, mert nem elég a szaktudás, a methodikus munka, ezen felül áll a pedagógia, mint összesítő elméleti tudomány. A pedagógiai elmélkedésnek meg kell előznie a gyakorlati munkát... A középiskola nem szakembereket kíván nevelni, hanem egész embereket... A pedagógia köteles megmutatni, hogy mi legyen az emberi eszmény... A pedagógia másik jelentős feladata a lélekfejlesztés.”⁷

Mitrovics szól az élményszerűség, a tanítási anyag érzelmi oldalának jelentőségéről, mint a tanítás gyakorlatában alkalmazott módszerről. Fontosnak tartja kiemelni, hogy ne a mechanikus memorizálás legyen az ismeretanyag átadásának a célja, hanem azt érzelmi megközelítéssel, okfejtéssel, logikai úton való megközelítéssel teheti a tanár maradandóvá. Ezeknek a magasabb elveknek és szempontoknak az érvényesülésével kezdte meg működését az iskola. Jausz Béla visszaemlékezésében „*új pedagógiánk kialakításának*”⁸ nevezi a gimnázium szellemében érvényesülő tudatos pedagógiai hitvallást, amely szellemiséget a tantestület minden egyes tagja egységesen képviselte.

A gimnázium szakmai kapcsolatai

A gimnázium kiterjedt kapcsolati hálóval rendelkezett. A következő dimenziók mentén vizsgálhatjuk az iskola kapcsolatrendszerét:

I. Kapcsolatok a felsőbb szervekkel:

1. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium
2. Középiskolai Tanárképző Intézet
3. Tisza István Tudományegyetem
4. Debreceni Tankerületi Királyi Főigazgatóság

II. Kapcsolatok partner iskolákkal

III. Civil kapcsolatok

I/1.

⁷ Uo.

⁸ Jausz Béla: Életemről, munkámról... 549. p.

Az intézmény a VKM aktív közreműködésével alakult meg. Hosszas készülődés előzte meg indulását, hiszen a Tanárképző Intézet már tíz évvel korábban tervezte egy, a tanárképzést szolgáló gyakorló középiskola alapítását. Mindaddig a tanárjelöltek gyakorlati képzését a helybeli középiskolákban biztosították.

A gimnázium létrejöttéhez a feltételeket a minisztérium részéről Hóman Bálint vallás- és közoktatásügyi miniszter, Szily Kálmán államtitkár és Kőrösy László minisztériumi tanácsos teremtték meg. A Jausz-napló idevonatkozó bejegyzése szerint az iskola Szily Kálmán államtitkár „személyes közbenjöttével”⁹ alakult meg. Az első tanévet Kőrösy László tanácsos nyitotta meg. A minisztérium részéről ő, és Eyssen Tibor osztálytanácsos rendszeresen ellátogattak a gimnáziumba, megtekintették az iskola épületét, részt vettek a vezető tanárok által tartott bemutató tanításokon. Látogatásaik alkalmával a Tanárképző Intézet tanárai is kísérték őket.

A VKM közvetlen figyelme más téren is megnyilvánult. A minisztérium folyamatosan gondoskodott a tanári könyvtár számára a tanárok önképzéséhez szükséges folyóiratok előfizetéséről. Anyagilag is támogatta a Stégmüller villa átalakítását, a Tanárképző Intézet elnökségével együtt.

A minisztérium adományozta továbbá a gyakorlógimnáziumi címeket: 1939-ben Jausz Bélát gyakorlógimnáziumi igazgatóvá nevezték ki, 1941-ben tanügyi főtanácsosi kintüntető címet kapott. Jausz kapcsolata egyébként jónak mondható a minisztériummal: rendszeresen beszámolt a gimnáziumban zajló munkákról, így például kérte a tanárok évközi áthelyezésének beszüntetését a katonai behívások ellen tiltakozott, melyek megnehezítették az iskola működését, szót emelt a tanárok magas óraszámá ellen, javaslatot tett a gyakorló gimnáziumi tanárok státusának tehermentesítésére, és előrehaladásuk biztosítására.

⁹ Jausz Béla naplója

I/2.

A Középiskolai Tanárképző Intézet részéről Pap Károly elnök és Szabó Dezső elnökhelyettes segítettek megteremteni a feltételeket a Gyakorlógimnázium létrejöttéhez.

Jelen voltak az intézményt megnyitó tanévnyitó ünnepségen is, ahol Pap Károly elnök beszédében azt hangsúlyozta, hogy a gimnázium létrehozásával legfőbb szándékuk, hogy a diákok a magasabb műveltséghez jutás révén felsőbb tanulmányokat végezhessenek, az intézmény pedig eredményességében példaértékű legyen. *„Olyan intézetet igyekszünk teremteni e falak között, amely... valóban mintagimnáziummá legyen.”*¹⁰ Az idézetből is kitűnik, hogy Pap Károly, mint tanárképző intézeti elnök szoros együttműködést kívánt megvalósítani az iskolával. Rendszeresen tett látogatásokat az intézményben, kísért minisztériumi tisztviselőket, vett részt bemutató tanításokon, tartott előadást a tanári kar részére. Az első tanári értekezleten felhívta a tanári kar figyelmét, hogy *„... szükségesnek tartanám, ha az új iskola tanárai megírnák a maguk szakjának új tanítási anyagát és feldolgoznák azt a módszert, amelyet munkájukban kialakítottak.”*¹¹

A gimnázium életében 1940. június 13-án tartott első érettségi alkalmával ő töltötte be az érettségi elnöki tiszteket. Ez alkalommal fogalmazza meg az iskola megalapításának célját, az iskola ars poeticáját: *„... a magasabb rendűt kereste és óhajtotta megvalósítani minden téren, ... mintagimnázium, ... mindenben a legjobbat adni az iskola munkájának állandó irányelve.”*¹²

Szabó Dezső elnökhelyettes tanév végi összefoglaló órát tekintett meg a gimnáziumban német nyelvből és mennyiségtanból. Mindebből látszik, hogy a Tanárképző Intézet vezetése aktívan jelen volt az iskola életében, amely teljesítette a gyakorló funkciót és valódi műhely volt a tanárjelöltek számára.

I/3.

Jausz Béla iskolával kapcsolatos feljegyzéseit tartalmazó naplója tanúsága szerint a Tisza István Tudományegyetem korabeli munkatársai közül a következő személyek vettek részt valamilyen

¹⁰ Mervó Zoltánné: Adalékok... 124. p.

¹¹ HBML VII./53./a. 1. kötet 1936. IX. 19.

¹² HBML VII./53./a. 5. kötet

formában az iskola életében: Tankó Béla rektor, Berei Soó Rezső dékán, Mitrovics Gyula, Karácsony Sándor, Handel Vilmos, Hankiss János professzorok bemutató tanítási órákon vettek részt. Mitrovics Gyula pedagógiai bevezetőket, előadásokat tartott tanári értekezletek alkalmával, például a következő témákban: Pedagógiai irányelvek; Munkaiskola és élményszerűség; Tudomány-e a pedagógia? Ezeknek az átfogó rendszerű, neveléstudományi kérdéseket ismertető előadásoknak a célja az egységes oktató-nevelői módszerek kialakítását szolgáló irányelvek meghatározása volt.

I/4.

A Debreceni Tankerületi Királyi Főigazgatóság részéről Debrecenből Bessenyei Lajos főigazgató látogatta meg a gimnáziumot, vett részt tanórán és bemutató tanításon. Budapestről Pintér Jenő szakmai továbbképzésen vett részt, Bárczi Gusztáv pedig az iskolában dolgozó iskolaorvos-egészségtanár munkáját ellenőrizte.

II.

A gimnázium nyitott volt a szakmai kapcsolatok ápolására, és a vélemények cseréjére a helybéli partneriskolákkal is. A helyi gimnáziumoknak kiváló tanáraiktól kellett megválniuk, mivel a tudományos munkát folytató, publikációs tevékenységet végző tanárok a Gyakorlógimnáziumban nyertek állást. A gyakorlógimnáziumi tanári státus – amelyet a VKM adományozott – elismerést jelentett a pedagógus pályán. A helyi gimnáziumok igazgatói és a Református gimnázium tanári kara bemutató tanításon, majd az azt másnap követő elemző órán vettek részt. A Jausz-napló alapján a gimnázium tanári kara rendszeresen elnökölt érettségi vizsgákon, főként Nyíregyházán, Kecskeméten, Jászberényben. A gimnázium gyakran fogadott szakmai látogatás alkalmával kollegákat.

III.

A gimnázium tanári kara és személyesen Jausz Béla is fontosnak tekintette az iskola és a szülői ház kapcsolatát, a tanulók eredményes nevelésének közös célja érdekében. Ezzel a céllal

rendszeresen hirdettek a szülők számára értekezleteket, amely alkalmakon egy-egy tanár tartott nevelési tárgyú előadást. Ezek nem hasonlítottak a mai értelemben vett szülői értekezletekre, tudományos jellegű értekezések voltak nevelési problémákról, amelyeket arra alkalmas, megfelelő hely hiányában az egyetemen tartottak. Az iskola részéről ez tudatos döntés volt: közvetlen összeköttetésre törekedtek a szülőkkel, amit úgy valósítottak meg, hogy közben tanították is őket.¹³ A tanári fogadóórát – igazgatói kérésre az óraadó tanárokat is – egy adott napra tették, hogy a gyermekek előmenetele, viselkedése iránt érdeklődő szülőknek egyszerre legyen alkalmuk a tanároktól tájékoztatást kapni.

„*Kirakat iskola*”?

A gimnáziumot számos alkalommal érte az a bíráló, hogy „*kirakat iskola*”: különösen éles vita bontakozott ki ez ügyben akkor, amikor a tanári kar információi alapján a VKM által Szegeden szervezett rendezvényen, melynek témája a falusi gyermekek tehetségmentése volt, a debreceni Gyakorlógimnáziumot elmarasztaló megjegyzés érte. A gimnázium tanári karának tudomására jutott, hogy az említett tanácskozáson egy, az iskolát csak felületesen ismerő tanár úgy nyilatkozott, hogy „... a debreceni gyakorló... *kirakat iskola, ahol az egyetemi tanárok gyermekeit dédelgetik.*”¹⁴ Más visszaemlékezés szerint „*ahova csupa úrfiúik járnak*”¹⁵

A gimnázium tanári kara testületi értekezleten tanácskozott az őket ért rágalmakról, és visszautasították az igaztalan vádakát. Az ügyben levélváltás is történt Jausz igazgató és a VKM között. Jausz Béla beszámolt az eseményről és javaslatot kért az ügy kivizsgálására, „*mivel felelősnek érzem magam elsőrenden annak az iskolának a jóhíréért, amely hét év óta a legnehezebb viszonyok között fejlődött azzá, ami*”.¹⁶

¹³ Lásd erről részletesebben kötetünkben Fenyő Imre írását.

¹⁴ HBML VIII./53/a. 7. 1943. április 15.

¹⁵ HBML VIII./53/a. 7. 1943. április 17.

¹⁶ HBML VIII./53/a. 7. 1943. április 15.

A minisztériumból érkező választ követően a tantestület úgy döntött, hogy a legközelebbi hasonló témájú országos értekezleten kér jogorvoslatot az őket ért sértő kijelentés miatt, a gimnázium felettes szerveit felkéri, hogy indítsanak eljárást az ügyben. Az iskola tiltakozása nem csak azért érdemel figyelmet, mert valóban megalapozatlan vád érte őket (a gimnáziumba járó diákok származását illetően ezt a tényt az iskola által évről-évre kiadott Évkönyvek is megerősítik¹⁷), hanem azért is, mert az igazgató és a tantestület egyöntetűen tiltakozik a sértő kijelentés ellen. Jausz Béla úgy érzi, hogy mint a VKM által létrehozott különleges és fontos rendeltetésű intézmény vezetője nem engedheti meg, hogy az általuk végzett becsületes munkát valaki is becsmérelje. Személyes felelősséget érez az iskolában folyó munkáért, az iskola jó hírnevéért. Felelősséget érez tanártársaiért, akikre úgy tekint, mint akik érdemes tanári múltjuk jutalmául kerültek ebbe az intézménybe. Jausz Béla úgy gondolja, hogy áldozattal végzett kötelességükért nem ezt érdemlik. Tiltakozik azért is, mert véleménye szerint a minisztérium által létrehozott intézmény nem mindegy hogyan teljesíti hivatását. A tantestület egyöntetűen Jausz mellé állt az ügyben. A szakmai körben elhangzó, magukra nézve igaztalan vádak ellen azért is tiltakoznak, mert „*az egész magyar közoktatásügy egységes, együtt dolgozó és együtt gondolkodó szellemének sincs javára.*”¹⁸ A tanárok hangsúlyozzák, hogy azért is emelnek szót iskolájuk védelmében, mert az egy különösen fontos rendeltetésű intézmény, amely a legnehezebb viszonyok között fejlődött ki, és nem engedhetik meg, hogy egy szakmai fórumon ilyen benyomás maradjon meg a kollegákban egy gyakorlógimnáziumról. Legfőbb indokuk tehát szakmai önbecsülésük védelme, és eddigi munkájuk értelme.

¹⁷ A gimnázium által kiadott évkönyvek számos statisztikai adalékkal is szolgálnak, így például adatokat találunk a tanulók szüleinek foglalkozására vonatkozólag is. Ezen belül található iparos, kereskedő, tisztviselő, katona, birtokos, pap, tanár és egyéb értelmiségi foglalkozás is a szülők között. A szülők foglalkozását szemügyre véve nem indokolt az a jelző, hogy a gimnázium „*kirakat iskola*” lett volna. Ezt a véleményt támasztják alá az egykori tanítványok is visszaemlékezéseikben. Úgy ítélik meg, mint ahogy sohasem volt téma, hogy ki melyik vallásórára jár, milyen vallású, az sem volt érdekes számukra ki milyen családból származott.

¹⁸ HBML VIII./53. a. 7. 1943. április 14.

Jausz Béla pedagógushivatásról vallott gondolatai

Jausz Béla, igazgatóként minden alkalmat megragadott arra, hogy a tanárjelöltekkel, kollegáival, általában a pedagógusokkal szembeni elvárásait megfogalmazza. Alapot adtak erre az iskolában rendszeresen tartott bemutató tanításokat követő elemző megbeszélések, amely alkalmakor Jausz összefoglaló értékeléseket tartott, illetve az év végi tanári értekezletek, amikor a gimnáziumban gyakorlatozó tanárjelölteket búcsúztatták.

Jausz az intézmény működésének kettős céljából (oktatás-nevelés és tanárjelöltek képzése) adódó fokozott feladatokat fokozott felelősséggel teljesítette. Következetes szigor, értelmes fegyelem jellemezte vezetési stílusát. Minden munkatársától, a tanárjelöltektől is elvárta, hogy kötelességeiket pontosan végezzék el. *„A rend az alapja minden közösségnek... ebbe mindenkinek bele kell illeszkednie”* – hangoztatta.¹⁹

A pedagógus leglényegesebb vonásának saját belső humanizmusából fakadóan az emberségességet tartotta. Így fogalmazza meg a tanári munka két lényeges kellékét: *„... szeretet és életközelség nélkül nincs tanítás és nevelés.”*²⁰ Számos alkalommal hangsúlyozta, hogy ezen a rögzös pályán „optimizmus” nélkül boldogulni lehetetlen: *„...kell a hit magunkban, a kezünkre bízottakban és a jövőben.”*²¹

Úgy vélte, hogy a tanár, aki a nemzet középosztályát neveli, lelki, szellemi, érzelmi, és értelmi felkészültségű kell hogy legyen. A tanár kötelességének tartotta, hogy a tanulók stiláris készségét fejlessze, hogy a tanár maga is ép, kerek mondatokban, világosan és választékosan beszéljen, ehhez pedig *„... tessék sokat olvasni és pedig nemcsak szakirodalmat, hanem klasszikus szépprózát.”*²² A pedagógus munkájában kiemelte a pszichológiai tudás fontosságát, a gyermeki lélek ismeretét. A tanári hivatást átgondolt, lélektani alapokra fektetett munkának tartotta.

¹⁹ HBML VIII./53./a. 1. kötet 1936. XI. 19.

²⁰ HBML VIII./53./a. 1. kötet 1936. VI. 7.

²¹ uo.

²² HBML VIII./53./a. 1. kötet 1937. 13. a.

A tanárjelöltek által tartott bemutató tanítások alkalmával fokozott figyelmet fordított arra, hogy a jelölt mennyire képes a tanulókat az órán aktivizálni, épít-e az öntevékenységre, az új anyag elsajátításának módja didaktikai szempontból mennyire logikus menetben történik. Fontosnak tartotta az életközelséget a példákban, a szemléltetést. Kiemelt figyelemmel kísérte a jelöltek kérdéskultúráját, előadói készségét. Ügyeltek-e a pontos megfogalmazásra, a meghatározások precizítására, órájuk a logikus gondolkodásra, a problémák meglátására nevelt-e – hiszen Jausz szerint a cél „... *egy új, önállóan gondolkozó, gerince generációnak a kitermelése.*”²³ Ezért tartja fontosnak, hogy a tanulók számára a táblakép tiszta és jól látható-e, a jelölt mennyire törekszik a teljes és alapos osztályfoglalkoztatásra. Hangsúlyozta az érzelmi nevelés fontosságát az órákon, még a számtan és a természettudományos tantárgyak esetében is kérte a jelölteket a téma érzelmi aláfestésére. Felhívta a figyelmüket arra is, hogy a tanulókat mindig lelkiismeretesen és megfontoltan bírálják el.

Jausz hangsúlyozta a munkáltató tanítás fontosságát, véleménye szerint nagyobb szerepet kell biztosítani a szellemi aktivitásnak, amellyel a nevelési célokat hatásosabban el tudják érni. Utal Kerschensteiner munkáltató módszerére amelynek lényege, hogy a tapasztalati gondolkodást logikaivá alakítja.²⁴ Egy módszeres tanári értekezleten az igazgató felkérésére Mitrovics Gyula, a pedagógia egyetemi professzora tartott előadást a tanári karnak „*Munkaiskola és élményszerűség*” címmel, mely során az iskola eddigi eljárását tudatosította és erősítette meg. Jausz a téma kapcsán elmondta, hogy például magyar irodalom tantárgyból a munkacsoportokban való foglalkoztatás, munkáltatás során még a nagyon gyenge tanulók is elsőrendű munkát végeztek. A tanárokat kérte, hogy tegezzék a tanulókat és szólítsák őket vezetéknevükön, mert különben „*a megkülönböztetés érzése támad a tanulók lelkében.*”²⁵ A jobb tanulónak külön foglalkozásokat írtak elő, ugyanakkor a tanárjelölteknek arra hívta fel a figyelmét, hogy

²³ HBML VIII./53./a. 1. kötet 1937. XII.

²⁴ HBML VIII./53./a. 1. kötet 1936. VI. 7.

²⁵ HBML VIII./53./a. 1. kötet 1936. XI. 19.

„Nem a mutatós tanítás a célunk, hanem hogy az anyagot megtanítsuk még a gyengébbeknek is.”²⁶

Jausz átgondolt, lélektani alapokra fektetett munkát várt el a tanároktól. Kérte, hogy vegyék figyelembe a tanulók érzékenységét egyes témák iránt, az élményszerűséget az órákon. A tanárjelöltek figyelmét felhívta arra, hogy építsenek a tanulók öntevékenységre, órán aktivizálják őket, fejlesszék a problémameglátást, ellenőrizék a megértést. Véleménye szerint a tanárnak fanatizmusra van szüksége a munkában amellet, hogy a nevelő *„feltétlenül vezére kell, hogy legyen az ifjúságnak: saját életével kell példázni a növendékei előtt az élet célját, amely nem más, mint a humánus kiteljesítése.”²⁷* Úgy gondolta, hogy az igazi minta a diák számára *„az egész ember-tanár”²⁸*, mert példájával hat és tud nevelni. Pedagógiai hitvallását a diákok szeretetéről, a tanítás melletti elkötelezettségről egy alkalommal így foglalta össze: *„A gyermekkel való bensőséges foglalkozás, a gyermekek társasága megőrzi a lelkes tanár fiatalságát, lelki üdeségét. Oly előny ez, amelyért sok bűt, bánatot érdemes elszenvedni. Ez ad erőt a pedagógusnak munkája végzésére, valamint az a megnyugtató érzés, amelyet a jól végzett munka tudata ébreszt.”²⁹*

A következő gondolatok – amelyekkel a végzős tanárjelölteket búcsúztatta Jausz – a pedagógus pályáról, annak szépségeiről és nehézségeiről szóló hitvallásának tekinthetők. *„A középkorban a babonás tudomány keresvén kereste az örök ifjúság elixírjét. A pedagógusnak ez az ifjúságot megőrző fluidum osztályrészül jutott – mintegy ellenszolgáltatásul a rögzös pálya fáradalmáiért – abban, hogy örökké a gyermekkel, az ifjúval foglalkozván, ez a környezet őrzi meg lélekben az öregedéstől. Azonban a gyermek ez adományért méltán kívánhat a tanártól is fizetséget. Fizethetünk neki szeretettel és azzal, hogy nem veszítvén el kapcsolatunkat a való élettel, a gyermekeket is a reális életnek neveljük. A tanári pálya gyönyörűsége az ifjúsággal való foglalkozás, veszedelme pedig, hogy a szakkal való intenzív*

²⁶ HBML VIII./53./a. 1. kötet 1937. 13. a.

²⁷ HBML VIII./53./a. 1. kötet 1937. XI. 19.

²⁸ uo.

²⁹ HBML VIII./53./a. 1. kötet 1937. VI. 7.

foglalkozás szüksége, a négy fal közé szorítottság, az ex-cathedra-munkálkodás elhomályosítja a való élettel a kapcsolatokat.”³⁰

Jausz Béla vezetői arculata

Jausz gyakorlógimnáziumi igazgatói teendői mellett kis óraszámban tanított német nyelvet és alkalmanként helyettesített. Az iskolán belüli feladata nem a tanításban teljesedett ki. Vezetői tapasztalatokkal ugyan nem rendelkezett kinevezésekor, de kellő odaadással látott hozzá az újonnan alapított gimnázium életének megszervezéséhez. Igazgatói teendői a helyzetből adódóan is sokrétűek voltak. Az iskola épületét fokozatosan átalakították, bővítették, és folyamatosan biztosították az oktatáshoz szükséges eszközöket. Ki kellett alakítani az új iskola életrendjét, működését. Az intézmény működése alappilléreként tekintették egy megbízható, a Gyakorlógimnáziumban tanításra érdemes tanári testület kialakítását. Így a tantestület felállítása, az alkalmas tanerők kiválasztása és az intézménybe hozása, a tantestület munkájának összekovácsolása is az igazgatói feladatok közé tartozott. Sőt ezen túl a gyakorlóiskola programjának, arculatának, szabályzatainak a kialakítása úgy, hogy az intézmény a kettős célú működéséből adódó sajátos feladatokat is képes legyen ellátni. Ez pedig a közoktatási (nevelő-oktató intézmény) és tanárképzési (tanárjelöltek gyakorlásának színhelye) igények összehangolását jelentette. Azaz folyamatos tárgyalásokat az oktatási hatóságokkal, az egyetem képviselőjével, a tanárképzés tisztségviselőivel, az intézményt felügyelő bizottság tagjaival.

A háborús évek tovább nehezítették az iskola életét. Erre az időszakra visszaemlékezve fogalmazza meg a következőket: „... az első négy évben teljesen magam intéztem – minden segítség nélkül – az iskola összes gazdasági, pénzügyi és adminisztratív ügyeit, ami nem volt könnyű feladat a minden évben végbemenő épület-átalakítási munkák és beszerzések könyvelési és leltározási teendői miatt.”³¹

³⁰ Uo.

³¹ Jausz Béla: Életemről, munkámról... 549. p.

A levéltárban fellelhető írásos források, tanárkari jegyzőkönyvek, igazgatói feljegyzések, dokumentumok tanúsága szerint Jausz Béla feladatához hűen, lelkiismeretesen és pontosan végezte a vezetéssel járó írásbeli teendőket. A módszeres értekezletekről, az iskolába érkező látogatásokról, az intézmény feladatairól rendkívül aprólékos feljegyzések állnak rendelkezésünkre. A gyakorló tanárjelöltek bemutató tanításait követő elemző óráról minden igényt kielégítő részletes jegyzőkönyvek születtek.

A tanítványok emlékeiben Jausz igazgatói szerepében él. Szerepköréből adódóan ritkán, inkább hivatalos alkalmakkor, vagy fegyelmi vétségek alkalmával találkozott a diákokkal. Ilyenkor az intézményt képviselő szigorú igazgatót látták a diákok. Ez a szerepe jelentősen eltér a rá később emlékező egykori egyetemi tanítványai emlékeiben megjelenő tanár alakjától.

A gimnáziumi diákok emlékei szerint minden hivatalos rendeletet az ő megfogalmazásában hirdettek ki az osztályfőnökök. Az egykori diákok hangsúlyozzák, hogy kellő fegyelem volt az iskolában, de ez nem járt szigorú fegyelmezéssel. A komolyabb magatartási vétségekért kerültek csak az igazgató elé, akivel – az ünnepségeket leszámítva – igyekeztek elkerülni ezeket a személyes találkozásokat.

Így nyilatkoznak az egykori diákok:

Károlyi György „tiszteletreméltó, feszes személyiségnek” ítéli meg. *„Jausz előtt illett legalább lelkiekben vigyázban állni.” „Merev viselkedése, hihetetlenül pedáns, délceg megjelenése miatt is nagy presztízse volt a diákok körében.”*

Herdliczka Gusztáv szerint *„Jausz Béla Igazgató Úr szigorú, jutalmazó, igazságos ember volt.*

Hankiss János az „erélyességét” emeli ki. Szerinte Jausz *„nagy rendet tartott”,* és ha valamely diák megtörte a kis létszámú iskola meghitt, családias, csendes légkörét, akkor *„Jausz személyesen, az iskola emeleti lépcsőkorlátjánál állva, sztentori hangon üvöltve intette le a rendbontókat.”* Elmondása szerint *„értékes volt ez a fegyelem, amely sohasem torkollott testi fenytésbe, és éreztük, hogy jogos a felháborodás.”*

Hankiss Elemér úgy emlékszik Jauszra, mint akiből *„sugárzott a szigorúság.” „Nem volt vele kapcsolatunk, de Jausz maga volt a*

szigor”, bár soha nem hallott büntetésről. Úgy emlékszik, hogy ő merev eleganciájával „*a diákvilágtól külön élt.*”

Miben rejtett a gimnázium eredményessége?

A kérdés összetett, megválaszolása is nagy körütekintést igényel. Az egykori érintettek véleményéből kiindulva elemezzük, ki mit gondol a témával kapcsolatban. Jausz személyes visszaemlékezésében külön szól erről a kérdésről. Eredményesnek nevezi a tanulmányi területek terén elért oktatási tevékenységüket, bár elismeri, hogy viszonylag kis létszámú tanulócsoportokkal dolgoztak. Véleménye szerint az eredményt két dologban lehet lemérni.

Az egyiket „*új pedagógiánk kialakításának*” nevezi.³² Azt a fajta új szemléletet érti ez alatt, mely szerint az oktatás mellett kiemelkedőnek tartották a nevelést is. Hangsúlyozták a lélektan fontosságát.

Az eredményesség másik pillére szerinte az intézet kiváló tanári testülete, akik legjobb tehetségük szerint vettek részt az iskola megújuló szellemiségének kialakításában.

Az egykori tanítványok visszaemlékezéseikben számos dimenzió mentén jelölik meg az eredményességet. Emlékeikben világosan jelenik meg, hogy mire szocializálta őket az iskola, és hogy kik testesítették meg ezt a szocializációs folyamatot. Megemlítik, hogy az iskola mind az épületet, mind a diákok számát tekintve kicsi volt, egyfajta „béke szigete”. Más gimnáziumokkal szemben itt kis létszámú osztályok voltak, ebből adódott, hogy mindenki mindenkit ismert. Családias, meghitt hangulatúnak írják le az iskola légkörét. Hangsúlyozzák az iskola szellemiségét, ahol a tanárok kiválóságok voltak, a szabadabb, liberálisabb gondolatok lelkes hívei. Minőségi tanárok, akiket magas szintű tudás jellemez, és akik sugározták az emberséget. Akik élethivatásként vállalták, hogy elit legyen az iskola – vélik az emlékezők. Az iskolában képletesen és szó szerint is alacsonyabbak voltak a katedrák és a tanár inkább beszélgetett a diákokkal, ritkán volt előadás. A párbeszéd célja: „*Te találd ki saját magad.*” Az egykori diákok

³² Jausz Béla: Életemről, munkámról... 549. p.

emlékei szerint intelligensnek kellett lenni, a beszélgetésben tudni kellett jól részt venni. Úgy vélik, a tanárok által biztosított szabadabb légkör, az a tény, hogy hagyták őket gondolkodni hozzájárult ahhoz, hogy megállták a helyüket az életben, sikeresek lettek és karriert futottak be. Kultúrát, életre szóló útravalót kaptak.

Az iskola igényességének példájaként említik, hogy olyan tárgyakat is tanultak, amelyeket máshol nem. Így például olasz nyelvet, gyorsírást, műszaki rajzot, integrálszámítást. Ennek is köszönhető, hogy sokan kerültek közülük műszaki, mérnöki pályára. Az iskola fontos sajátosságaként említik az ott megszerezhető idegen nyelvtudást. Különösen kiemelik e téren a francia és latin nyelvet. Latin nyelvből – mivel a tanórákon két év nyelvtanulás után latinul kellett beszélniük – az érettségin az érettségi elnök számára is meglepően folyékonyan beszéltek. A francia és német nyelvet olyan szinten ismerték, hogy az iskola tanulói a Déry Múzeumban német és francia nyelven színdarabot adtak elő a szülők, tanárok és a város lakosai számára. Idegen nyelvtudásuknak később is hasznát vették. Az iskola érdekes jellegzetességeként említik az egykori gimnazisták a gyakorló tanárjelöltek jelenlétét. Megemlítik, hogy a tanárjelöltek jól felkészültek voltak, az ő révükön is sokféle új gondolat és hatás érte a diákokat. A gyakorló tanárok vizsgatanításai népes közönség előtt zajlottak. Óráikat megtekintették a minisztériumból, egyetemről, tanárképző intézetből érkező látogatók. Jelenlétük bár feszélyezte, de egyben stimulálta is a diákokat a megfélelésre.

A gimnázium egykori tanítványai legféltettebb kincseiket, az emlékeiket bízták ránk. A velük folytatott beszélgetésekben nem is igazán a konkrét élmények az érdekesek, - hiszen azok megkopnak – sokkal inkább a benyomások, amelyek annyi idő távlatából a megélt, gazdag élettapasztalatok birtokában láttatják az eseményeket, értékelnek át történeteket. Az eltelt idő által megszűrt és átértékelődött vélemény az emlék maga. A visszaemlékező tanítványok kötelességüknek tartják, hogy emlékeiket a megosszák velünk. Ezáltal is biztosítottak látják, hogy egykori iskolájuk emléke fennmarad az utókor számára.

BAJUSZ BERNADETT – ERDEINÉ NYILAS ILDIKÓ:

A DEBRECENI MAGYAR KIRÁLYI KÖZÉPISKOLAI TANÁRKÉPZŐ INTÉZET GYAKORLÓ GIMNÁZIUMÁNAK FUNKCIÓJA, SZELLEMISÉGE, PEDAGÓGIAI KULTÚRÁJA

A XIX. század végén a pedagógiai gyakorlat alkalmazásaként, fejlesztéseként, a gyakorlati tanárképzés fontosságának hangsúlyozására született meg a gyakorlóiskola eszméje. A herbarti neveléstudomány alapjaiból nőtt ki, így nem meglepő, hogy a középiskola és a középiskolai tanárképzés átszervezése hazánkban, a herbartianus pedagógia egyik kiemelkedő képviselőjéhez, Kármán Mór nevéhez köthető. Kármán Mór a tanárképzés elméletét és gyakorlatát kívánta szorosabbra fűzni azáltal, hogy a tanárképzés céljára önálló iskola létesítését kívánta elérni.

Kármán a közoktatási kormányzat megbízásából elkészítette a gyakorló főgimnáziumi szabályzati tervezetét, amelyet elfogadtatván, 1872. május 16-án létrejött az Eötvös Loránd Tudományegyetem Trefort Ágoston Gyakorlóiskolája. A köznyelvben sokszor csak mintaiskolaként emlegetett intézmény feladata volt, hogy „...oly mintaszerű iskolai életnek adja képét, melyben a tanítványok erkölcsi és értelmi haladása az egész tantestület közös gondjainak tárgyát képezi és mely a tanárjelöltnek buzdító példaul, a tanárnak lelkesítő emlékül szolgáljon.”¹

Eötvös József 1870-ben hozta létre a Tanárképző Intézetet. Az intézmény a pesti tudományegyetemen, illetve a környező épületekben kapott helyet, szervezetiileg viszont nem az egyetemhez tartozott, hanem közvetlenül a kultuszminiszter fennhatósága alá rendelték. A Tanárképző Intézeté volt a '*Mintagimnázium*', ott végezték a tanárjelöltek a gyakorló tanítást, egy-egy kiváló vezető tanár irányításával. A Tanárképző Intézet külön diplomát adott, hallgatóit felvételi vizsgán válogatta ki.

¹ FELKAI László: A budapesti gyakorlógimnázium munkája és a tanárképzés története a XIX. század második felében. In FELKAI László: Neveléstörténeti dolgozatok a dualizmus korából. Bp., 1983, Tankönyvkiadó, 265.

1924-ben törvény született a középiskolai tanárok képzéséről és képesítéséről. A törvényi szintű rendezésre azért volt szükség, mert az 1883. évi középiskolai törvény paragrafusai elavulttá váltak, ugyanis e törvény szerint a tanári oklevél elnyeréséhez nem volt kötelező a tanárképző intézet látogatása. A jelölt számára csak a tanársághoz szükséges vizsgák: az alapvizsga, szakvizsga és a pedagógia vizsga megszerzése volt kötelező, valamint egyéves gyakorlaton kellett részt vennie. Így a középiskolai tanárok nagy része hiányos gyakorlati pedagógiai felkészültséggel kezdte a hivatását. Az egyetem padjaiból kikerülő tanárok elméleti és gyakorlati felkészültségének hiányosságaira hívta fel a figyelmet Fináczy Ernő: *”Mikor a jelölt elvégezte egyetemi tanulmányait, nem viszi magával szakmájához tartozó középiskolai anyag teljes készletét, s amit ebből az anyagból egyetemi tanulmányainak folyamata alatt hallott és feldolgozott, azt nem úgy hallotta és nem úgy dolgozta fel, hogy középiskolai teendőivel szorosabb vonatkozásba hozhassa. A tudománynak csak egyes területeivel ismerkedett meg, s ezen is inkább kutató, mint tanító célzattal. Tudományos ismereteiben hézagok maradtak, melyeknek tanári működése vallja kárát.”*²

A Debreceni Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziuma 1936-ban szerveződött, Jausz Béla vezetésével. Önálló intézményként működött a 260/1949 sz. kormányrendelet, illetve a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 211.114/1949. VI. sz. rendelet megjelenéséig, amely kimondta ezen intézetek megszüntetését.

Jausz Béla számára a nevelés elmélete nem létezett gyakorlat nélkül. Akkor, amikor 1936-ban a Gyakorlógimnázium igazgatója lett, nagy ambíciókkal kezdte meg tevékenységét. Legfőbb feladata, mint mondja, a *„humánus nevelői és tanulói közösség kialakítása”*³ volt. Négy éven át egyedül végezte a szakmai, nevelési, adminisztratív feladatokat, helyettesek nélkül. Az elmélet és a gyakorlat szoros kapcsolatára hívta fel a figyelmet

² FINÁCZY Ernő: A középiskolai tanárképzésről. *Magyar Pedagógia*. 1922. 5. sz.

³ BAIKÓ Mátyás: Jausz Béla élete és pedagógiai munkássága. In JAUSZ Béla emlékkötet, Debrecen, 1976. 12.

akkor, amikor kiemelte: „*Az elmélet és a gyakorlat összefüggése sehol sem oly kívánatos, mint a nevelésben. A methodikán túl igenis szükség van pedagógiai elméletre, mert nem elég a szaktudás, a methodikus munka, ezen felül áll a pedagógiai, mint összesítő tudomány.*”⁴

A tanárjelöltek képzése a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter 17.107/1933. IV. számú rendeletével kiadott szabályzat és utasítás alapján történt. A tanárjelöltek a gyakorló tanításra, a szakvizsga letétele után jelentkezhettek. „*Minden tanárjelölt, aki szakvizsgálatát sikerrel tette le, a tanítási gyakorlatra bocsátásért folyamodni tartozik.*”⁵ A jelölteket a Debreceni Középiskolai Tanárképzőintézet elnöksége osztotta be. „*A gyakorló-középiskola a leendő tanári személyiségek nevelőiskolája. A gyakorlati tanárképzés szerve: ez főfeladata. Élete, szervezete e cél szerint alakul. Oly elvszerű iskolai élet közösségébe állítja a jelöltet, amelyben az hivatása értékeinek tudatára ébred, megvalósításukra alkalmat nyer s mindig ösztönző, tanulságos példára és lelkesítő emlékre tesz szert.*”⁶ Gyakorló tanításukat egy vezető tanár mellett végezték, akiknek „*...nemcsak széleskörű, mély, biztos és a kor színvonalán álló szaktudással kell rendelkezniök, hanem pedagógiai érzékkel, általános pedagógiai és szaktárgyukat illető módszeres elméleti képzettséggel is...*”⁷ A gyakorló tanítás több hónapos időszakot ölelt fel, amelynek első és második hétében legalább napi három órában hospitáltak a hallgatók, amikor is megismertek az osztályokkal, betekintést nyertek a gimnázium életébe. A hospitálások alkalmával tapasztalatokat szereztek a tanítás folyamatára, módszertanára vonatkozóan. Jausz Béla elvárta a jelöltektől, hogy gyakorlati idejük teljes egésze alatt más-más tanároknál különböző órákat is látogassanak, mondván „*Az egységes iskolai szellem és a komoly tanári munka lényeges feltétele t.i., hogy már kezdő korában megismerkedjék a tanár más tárgyak célkitűzéseivel, anyagával, módszerével...*”⁸ A hallgatók

⁴ Tanárkari jegyzőkönyv, 1936. október 1.

⁵ Szabályzat a középiskola tanárjelöltek gyakorlati képzéséről. 1.§.

⁶ Szabályzat: 8.§.

⁷ Uo.

⁸ Tanárkari jegyzőkönyv, 1936. november 19. 1. szám

ezáltal lehetőséget kaptak, hogy módszertani ismereteiket bővítsék, továbbá jelentős lépés volt ez az oktató-nevelő munka eredményességének és színvonalának emeléséhez is.

A tanárjelöltek vezető tanáraikkal folyamatos kapcsolatot tartottak fenn, velük előzőleg, és utólag is részletesen megbeszélték az egyes órák tananyagát. A jelöltek írásbeli óratervekkel készültek, bár ezt „a vezető tanárok feleslegesnek tartották”.⁹

A gyakorlati időt az ún. próbatanítás zárta le. A legtöbb jelölt próbatanításán a középiskolai tanárvizsgáló-bizottság is képviseltette magát. A próbatanítás alkalmával a jelölt számot adott alkalmasságáról, arról, hogy az egyetemen tanul elméletet képes a gyakorlatba átültetni. A próbatanításokra szerdai napokon került sor, majd ezek értékelésére péntekenként a módszeres értekezletek keretében. A módszeres értekezletek jelentőségéről Jausz Béla, már az alakulás évében, 1936-ban kifejtette: „A módszerességet szolgálják ezek az értekezletek is. Nem lehet a módszer egyéni törekvések szabad érvényesítése, hiszen ez a kollektív iskolai munkát lehetetlenné tenné. Ezért szükséges olyan munkaközösség megteremtése, melyen belül a tanár egyénisége még mindig érvényesülhet és érvényesülnie is kell, nehogy a tanítás munkája pusztá formalizmusba süllyedjen”.¹⁰

A próbatanítások értékelésének forgatókönyve jól kirajzolódik a Gyakorló Gimnázium Tanárkari Jegyzőkönyveiből. Eszerint az értékelés első mozzanataként a próbatanítást végző jelölt ismertette önbírálatát. Az önbírálatban kifejtette a tanítási óra célját, összefoglalta az óra menetét, és értékelte saját munkáját. Ezt követően egy előre kijelölt hivatalos bíráló – aki szintén gyakorló tanárjelölt volt – ismertette véleményét a próbatanításról. Az értékelések színvonalát jellemzi, hogy mind a tanárjelölt, mind pedig a hivatalos bíráló egyes esetekben éles véleményt fogalmazott meg. A kritikai megjegyzések valamennyi hallgatónak tanúságként szolgáltak, és hozzájárultak ahhoz, hogy a későbbiekben elkerüljenek hasonló hibákat. Az értekezlet további részében a vezetőtanár értékelte a jelöltet. Többnyire nemcsak a

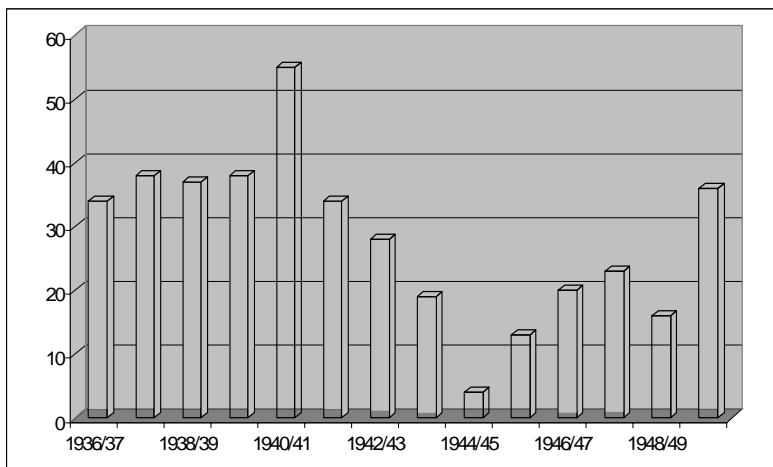
⁹ A Debreceni Állami Középiskola Tanárképzőintézet Gyakorló Gimnáziumának Évkönyve az 1947-48. iskolai évről. 19.

¹⁰ Tanárkari jegyzőkönyv, 1936. november 19. 1. szám

próbatanítását, hanem egész gyakorlati idejéről összefoglalót adott, kiemelve a jelölt fejlődését. Ezt követően – ha jelen volt – az egyetem szakprofesszorra szólt hozzá, aki saját megjegyzésein túl, a legtöbb esetben a tudomány és a metodika aktuális kérdéseit is érintette. A próbatanítás értékelésének záró mozzanataként a mindenkor igazgató adott egyfajta összefoglalót az elhangzottakról.

A jegyzőkönyvekben a próbatanítások értékelésére vonatkozóan egy rövidebb ismertetést olvashatunk, – az értekezleten elhangzottaknak megfelelően – amellyel a jelölt, valamint a hivatalos bíráló a tanítást kívánja felidézni. A Tanárkari jegyzőkönyvekben azonban szinte hiánytalanul megtalálható mellékletként a jelölt részletes írásbeli önbírálata, és a hivatalos bíráló véleménye. A vezető tanár, a szakprofesszor, valamint az igazgató értékelése külön dokumentumban nem jelenik meg.

A Debreceni Állami Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziuma rövid fennállása idején összesen 359 tanárjelöltet fogadott. Megoszlásukat az 1. sz. ábra mutatja.

1. ábra
A gyakorló tanárjelöltek számának alakulása 1936-1950 között

A Gyakorlógimnázium a legtöbb tanárjelöltet, 55 főt, az 1940/41-es tanévben fogadta. Ez, véleményünk szerint egyrészt a visszacsatolt területekről érkezők számának, másrészt az iskola rangjának köszönhető. Az iskola ugyanis rövid idő alatt a Tiszántúl egyik kiemelkedő intézete lett. Az ötödik, és az azt követő tanéveket, azonban már a második világháború eseményei árnyékolták be. Ezzel magyarázható a jelöltek számának folyamatos csökkenése, amely az 1944/45-ös tanévben éri el mélypontját, amikor mindössze négy (!) főt fogadott gyakorlásra az iskola.

Az 1924. évi XXVII. tc. amely a középiskolai tanárok képzéséről és képesítéséről rendelkezik, kimondja, hogy „...*kivétel nélkül minden tanárjelölt kimutatni tartozik, hogy a főiskolai tanfolyam elvégzése után még legalább egy évet valamely nyilvános középiskolában, elsősorban a tanárképzőintézettel kapcsolatos gyakorlati középiskolában, a végrehajtási rendeletben szabályozandó tanítási gyakorlattal töltött.*”¹¹

A törvény kimondja továbbá, hogy a tanárjelöltek tanítási gyakorlata rendeletben szabályozandó. A Debreceni Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző Intézetének Gyakorló Gimnáziumának szabályzata közel félszáz oldalon keresztül szól a jelentkezéstől az elbírálásig tartó folyamatokról. A *'Szabályzat a középiskolai tanárjelöltek gyakorlati képzéséről'* (továbbiakban Szabályzat) megfelel a Vallás- és közoktatásügyi miniszter 1924. évi rendeletben foglaltaknak.

A Szabályzat értelmében a szakvizsgával rendelkezők jelentkezhetnek a tanítási gyakorlatra. Jelentkezni évente kétszer lehetett március 15-től június 20-ig a következő iskolai évre, és december 1-től 20-áig a február 1-vel kezdődő évre. A jelöltek egy személyi adatokat tartalmazó törzslap kitöltésével jelentkezhetnek. Az igazgató a tanárjelölteket külön értekezlet keretében ünnepélyesen köszöntötte. A Szabályzat rendelkezett a tagok minősítéséről is. Eszerint a gyakorló középiskola tagjai lehettek

¹¹ 1924. évi XXVII. törvénycikk a középiskolai tanárok képzéséről és képesítéséről. 6.§

rendes tagok, ösztöndíja rendes tagok, rendkívüli tagok és vendégtagok.

Rendes tagnak számított a szakvizsgás gyakorló tanárjelölt. Ösztöndíjas rendes tag volt az, aki gyakorló tanárjelölti ösztöndíjat kaptak. Ösztöndíjért az igazgatóhoz kellett pályázatot benyújtani, majd amennyiben ezt a tanárképző intézet elnöksége jóváhagyta, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumhoz terjesztették fel. Rendkívüli tagok azok az alapvizsgás tagok voltak, akiket a tanárképző intézet elnöksége külön engedélyével vettek fel. A Szabályzat értelmében tanítási gyakorlatra jelentkezhetek azok az alapvizsgás tanárjelöltek is, „...akiknek a szakvizsgálat letételéhez szükséges tanulmányi feltételeik már megvannak s akik tanítási gyakorlatukat a szakvizsgájukat követő legközelebbi jelentkezési határidő előtt óhajtják megkezdeni.”¹²

Vendégtagok azok a gyakorló évüket már eltöltött jelöltek, akiknek az igazgató kérésükre a jelölti teendőkben való további részvételre engedélyt adott.

A felvett jelölteknek próbatanításon, értekezleten kellett részt venniük, mulasztásaikat hitelt érdemlően igazolni voltak kötelesek.

A gyakorlati képzésről a Szabályzat a második fejezetben szól. Eszerint „A gyakorló középiskola a leendő tanári személyiségek nevelőiskolája. A gyakorlati tanárképzés szerve: ez a fő feladata....Oly elvszerű iskolai élet közösségébe állítja a jelöltet, amelyben az hivatása értékeinek tudatára ébred, megvalósításukra alkalmat nyer s mindig ösztönző, tanulságos példára és lelkesítő emlékre tesz szert.”¹³

Hangsúlyozza az elmélet és a gyakorlat egységét, mondván a pedagógia éppen a „nevelő tevékenység tudománya”.¹⁴ Kármán Mór szavai nyerne igazolást, miszerint keveset ér az a pedagógia, amely gyakorlati alkalmazásra nem ösztönöz, tételeit nem igazoltatja, mint ahogy keveset ér az a gyakorlat is, amely a nevelés és az oktatás problémáit elméleti tudatosság nélkül akarja megoldani. A gyakorló iskolának nem feladata a jelölt

¹² Szabályzat: 1.§.

¹³ Uo 8.§.

¹⁴ Szabályzat: 8.§.

szaktudásának továbbfejlesztése, a rendszeres elméleti pedagógiai képzés – azt már magukkal hozzák –, nem feladata a pedagógiai vizsgálatra való előkészítés sem, és nem vállalhatja, hogy szaktárgyainak minden egyes részletén végigvezeti.

A gyakorló középiskola nemcsak tanárképzéssel foglalkozik, hanem – az ott felhalmozott ismereteknek, tapasztalatoknak köszönhetően – figyelmeztet az országos tanítás hibáira, hiányaira, helyes irányt mutat, javaslatokat tesz tantervekre, módszerekre, azaz „pedagógiai kísérletező hely, műhely, laboratórium.”¹⁵ A gyakorló iskola mindemellett szabályszerű középiskola is, amely elegendő és biztos ismeretátadásra törekszik. A hármasság jelleg összhangja megkívánja, hogy egyik funkció se a másik funkció rovására menjen végbe, és leszögezzi: nem engedhető meg, hogy a váltakozó jelölt-tanítás mellett a tanulók állandó kísérletezés tárgyai legyenek.

Ennek szellemében szükséges, hogy a tanárjelöltek hospitáljanak, megértsék az iskolai folyamatokat a vezető tanárral folytatott megbeszélések segítségével, gyakorlatra tegyenek szert, és cselekvően részt vegyenek az iskolai élet minden mozzanatában, azaz segítsenek az intézeti teendők elvégzésében.

A Szabályzat szerint az első két héten legalább napi három órában hospitálnak a jelöltek, elsősorban szaktárgyuknak megfelelően. Ezt követően kérhetik beosztásukat, lehetőleg úgy, hogy alsó és felső osztályokat továbbra is látogassanak. Az alsó osztályok órái módszeres feldolgozás szempontjából tanulságosabbak, a felsőbb osztályok órái a szaktárgyuk mélyebb összefüggéseit tárják fel. A vezetőtanárok legfeljebb négy jelölttel dolgozhattak egyszerre. Az alacsony létszám lehetőséget biztosított a jelölttel való elmélyült munkához. A megszabott tárgyak óráin való jelenlét a jelöltre nézve az év végéig kötelező volt, jelenlétét az osztálykönyv megfelelő rovatában sajátkezű aláírásával igazolta. Ettől függetlenül azonban más órák minél gyakoribb látogatását várták el a jelölttől, hangsúlyozva, hogy ezek a hospitálások sok elméleti módszeres tanulságot nyújtanak, megóvnak a szakszerűségben való megkövesedéstől és modorosságtól, ébren tartják az iskolai élet és műveltségének gondolatát s

¹⁵ Uo

hozzászoktatnak a gyakorlatban annyira nélkülözött kölcsönös hospitáláshoz.

A gyakorlati képzés súlypontja a vezető tanáron volt, aki a jelölt módszeres fejlődését irányította, szakdidaktikai, elméleti és gyakorlati képzéséért felelősséget vállalt. A jelölt teljes aktivitását igényelte az órák megbeszélése, amikor is az órán követett módszereket értelmezték. „...minden lépésnek, akár tudni véli okát, akár nem, kérje magyarázatát. Ne szégyellje tájékozatlanságát, ne leplezgesse kétségeit, ne rejtegesse a saját nézeteit, ellenszenveit sem: csak a megokolások mérkőzéséből fejlődhet ki meggyőződés.”¹⁶

A tanításra való előkészületképpen a jelölt a harmadik hónaptól kezdve a vezető tanár támogatása mellett részletes írásbeli óratervvvel készült, amit megvitattak. A tanítást a negyedik hónap előtt elkezdni csak rendkívüli esetben lehetett. Tanításra alkalmasnak a jelöltet akkor tekintették, ha óratervei, megjegyzései arról tanúskodtak, hogy tudja, milyen elveket érvényesít bennük. A tanítás időtartamát minimum négy hétben, maximum két hónapban határozták meg.

Gyakorló tanításuk ideje alatt óraterveikben az óra célját, tagoltságát, lefolyását, az egyes kérdésekig menő részletességgel fel kellett tüntetni. Ugyanakkor a Szabályzatban olvashatjuk, hogy „Az óraterv nem arra való, hogy a tanulókat s a jelöltet az órán bilincsbe verje s, hogy azt, ha a tanítás frissebb, természetesebb fordulatot hoz, vagy változtatást, kitérést kíván, megmásítani ne lehessen, csak a tervszerű, módszeres menetet kívánja lelkiismeretes készüléssel a tudáshiány, didaktikai járatlanság, vagy az elfoglaltság okozta zavarok ellen lehetőleg biztosítani.”¹⁷

A jelölt tanítása a vezető tanár állandó jelenlétében és ellenőrzése mellett folyt. A tanítás menetébe a tanár csak akkor avatkozott be, ha a jelölt nyilvánvaló tárgyi hibát követett el, megakadt, vagy a tanulók nem értették fejtegetését. Minden egyéb helyreigazítás az előzetes vagy az utólagos megbeszélés körébe tartozott.

¹⁶ Szabályzat: 14.§.

¹⁷ Uo. 17.§.

Négy heti vagy hosszabb tanítás után a jelölt próbatanítást tartott a tanári kar és az összes gyakorlók jelenlétében. Ezen alkalmakkor a tárgyra való tekintet nélkül minden vezető tanárnak és minden jelöltnek kötelező jelleggel meg kellett jelennie. A próbatanítások célja az volt, hogy az intézet egész nyilvánossága előtt bemutassa a jelölt, hogy mennyire vitte az oktatói készség elsajátításában a tanításával.

Az év elején a példaadás kedvéért a vezető tanár bemutató tanítást tartott. A próbatanításokra rendszerint szerdai napokon került sor, majd annak megbeszélésére péntekenként az ún. módszeres értekezletek keretében. A módszeres értekezleteken nem a bírálaté, vagy az ítélkezése volt a főszerep. A tanítással, mint konkrét anyaggal kapcsolatba hozható módszertani elvi kérdések alapos megvitatása állt a középpontban.

Ezen értekezleteknek szigorú menetük volt. Elsőként elfogadták az előző ülés jegyzőkönyvét, majd az igazgató bemutatta az utóbbi ülés óta érkezett hivatalos iratokat. Ezt követően ismertette a következő hetek munkarendjét, majd a vezető tanárok bejelentették a tanításban beállt változásokat. Az ötödik napirendi pont rendre a szakirodalmi újdonságokra hívta fel a jelenlévők figyelmét. Az igazgató ezután összefoglalta a jelöltek tanításánál szerzett tapasztalatokat, majd a próbatanítások megbeszélésére került sor.

A próbatanítások értékelése szintén előre meghatározott forgatókönyv alapján zajlott. Elsőként az előadó olvasta fel önbírálatát, majd az előre kijelölt hivatalos bíráló ismertette véleményét. A jelöltek hozzászólását a vezető tanár részletes beszámolója, majd a szaktanárok, további vezető tanárok, illetve a pedagógiai vezető véleménye követte. A próbatanítás értékelését rendre az igazgató összefoglalója zárta le.

Valamennyi bírálatban legalább három szempont szerint olvashatunk hozzászólást: az anyag, a tanár egyénisége, és a tanulók tekintetében. Az anyag tekintetében a tudomány, illetve a tárgy művelődési értékeiről, a tantervi célokról, az óra egységéről, felépítéséről, tagoltságáról szóltak. Itt fogalmazták meg azt is, hogy gazdag volt-e a szemléltetés, mi segítette a bevésés folyamatát, és, hogy elég alkalmat adott-e a tanulók öntevékenységre. A tanár

egyéniségét tekintve annak szakképzettségére, ismereteire tértek ki. Elemezték határozottságát, nyugodtságát, a tanulókhoz való viszonyát, beszéde nyelvi helyességét, tanulókra való hatását, közvetlenségét, odaadását. A tanulók tekintetében kitértek arra, hogy érdekelte-e őket a tanítás, és ha nem, akkor miért nem. Kérdeznék-e sokat a diákok, járatosak-e a problémák felvetésében, képzeletük, érzelmi életük, akaratuk ereje gyenge vagy erős.

Mind a bírálat, mind az önbírálat a jelöltek tudatosságáról árulkodik. Nem az óra hibáinak és érdemeinek felsorolása ez csupán, hanem azok indoklása, a tárggyal kapcsolatba hozható általános pedagógiai szempontok megvilágítása. Valamennyi bírálat csak akkor értékes, ha őszinte és érdemét, hibáit egyaránt feltárja. A hozzászólások kritikája a személyeskedésnek még csak a nyomát sem tartalmazza, mint ahogy mentesek a túlzott gyöngeségtől és az elnézésektől egyaránt. Minden hiányosságra, hibára megfelelő diplomáciai érzékkel igyekeztek rámutatni.

A jelöltek heti 2-4 órában elméleti értekezleteken ún. theoretikumokon vettek részt. Céljuk az iskolában élő elvszerű gyakorlat elméleti megbeszélése s ezzel együtt az újabb középiskolai pedagógiai irodalom megismerése volt. *„Nem általános és rendszeres pedagógiát és didaktikát adnak, az alapelveket a jelöltek az egyetemen főkéllégiumokban hallgatni kötelesek, hanem azokat a kérdéseket tárgyalják bizonyos rendszerezéssel, amelyek a nevelés és oktatás gyakorlatával vannak szorosabb összefüggésben, ezekben azonban az elv és a gyakorlat kapcsolatát teljes részletességgel fejtegetik: az elvből alkalmazását vezetik le, vagy az eljárást elvre vezetik vissza.”*¹⁸

Ezen az alkalmakon tárgyalás alá kerül, hogy szükséges-e a gyakorlati képzés? Milyen a tanár és a tanuló viszonya? A módszer és a tanterv kérdése ugyanúgy sorra kerül, mint a nevelés problémái, vagy a tanár viszonya kortársaihoz és feljebbvalóikhoz.

¹⁸ Szabályzat: 24.§.

Az iskola pedagógiai kultúrájának megalapozásában és érvényesítésében meghatározó szerepe volt az igazgatónak, Jausz Bélának, aki nagy ambíciókkal kezdte munkáját. Legfőbb feladatának a „*humánus nevelői és tanulói közösség kialakítását*” tekintette. A Gyakorlógimnázium pedagógiája a folyton haladó pedagógiai gondolkodás szolgálatában állt, melynek alapjai Kármán Mór munkáiban fogalmazódtak meg. Herbart pedagógiáját a sok ellentmondás ellenére sem mellőzték, viszont termékenyítően hatottak Dilthey, Gaudig, Litt, Kerschensteiner, Spranger gondolatai a tanárookra. A Szabályzat 24.§-a rögzíti azokat az elveket, amelyeket érvényesítve dolgoztak a Gyakorlógimnáziumban, és amelyek a kortárs reformpedagógia említett szerzőinek ismeretében fogalmazódtak meg. Az 1880-as években megjelenő új pedagógiai szemlélet, a gyermekközpontú pedagógia alapján a századelőn kibontakozott egy időtálló értékeket felvonultató elméleti irányzat, a reformpedagógia, melynek legfontosabb alapelveit a Gyakorlógimnázium sajátjának tekintette és a teoretikusok megnevezésével érvelt is mellettük. Melyek voltak ezek az elvek, amelyek áthatották a Gyakorló nevelőmunkáját? Alapelveként fogalmazódott meg a *szocialitás elve*, mely szerint az iskola közösségben nevel a közösség számára. Minden nevelő aktus a tanuló fejlődő személyiségének egész alkatához igazodik, tehát a tanítás a növendéket értelmében, érzelmeiben és akarati hajlandóságaiiban is befolyásolja.

A *totalitás elvének* megfogalmazása az élmény teljességének megfogalmazásával történt. A tanuló lelkialkatának megfelelő módon közvetített tananyag által érvényesült az a megközelítés, mely szerint a pedagógia műveltség tudomány, tükrözve Kármán Mór nézeteit, aki 1872-ben hozta létre Pesten a Tanárképző Intézetet és a gyakorló főgimnáziumot. Ő honosította meg a theoretikumokat, ami részben előadás, részben szeminárium, viszont minden elemében a gyakorló tanítás tapasztalataihoz, problémáihoz kapcsolódott. Kármán Mór szerint a műveltség nemzeti lehet – ám nem kirekesztő, hanem szervesen kapcsolódva értelmezhető az egyetemes műveltséghez. Ezt nevezi a Szabályzat az *aktualitás elvének*. A *tekintély elvét* az értékek iránti tiszteletre való nevelésben fogalmazták meg a Szabályzat szerkesztői.

Nevezetesen a rend, az állam, a haza és a társadalom iránti tiszteletre nevelés Kerschensteiner nézeteit tükrözve a hasznos állampolgár nevelését jelentette, a munka által. A tanulók nevelésében fontos szerepet tulajdonítottak *a szabadság elve* érvényesítésének, mely szerint a tanulót korán át kell engedni önrendelkezésének. Azért tekintették fontosnak Spranger nyomán ezen elv érvényesülését, mert csak ez vezet önismeretre és önszabályozásra. Spranger elméletének azt a tételét, mely szerint a megértés nem más, mint az egyén belső, lelki életében érvényesülő értékösszefüggések megvalósulása, használták fel a Szabályzatban a nevelési folyamat céljának meghatározásához. Rögzítették, hogy a nevelés ideáltípusokkal lehetséges, melynek elérésére törekszik a tanár: ilyenek az elméleti, ökonomikus, szociális, politikai, esztétikai, vallási típus. Spranger az európai kultúra humanisztikus értékei közül kettőt hangsúlyoz, melyre a nevelőmunkában figyelni kell: az egyéniség tisztelete és az egyetemesség igényével való gondolkodtatás. A szabad öntevékenység Kerschensteiner által megfogalmazott tétele ismerhető fel az iskolai munkáltatás hangsúlyozásakor. Minden munka, amit a tanuló szabad öntevékenységre bízhattak, segítette a tanulókat a célok kitűzésében és az eredményekben a gondos önvizsgálathoz.

Az aktivitás elvét hangsúlyozandó a munkaiskola reformpedagógiai irányzatának másik képviselőjének Gaudignak a gondolatai jól kiegészítik Kerschensteiner elméletét. Gaudig a szellemi öntevékenységet hangsúlyozó munkaiskolájában a növendék a nevelő indirekt vezetése alatt bontakozik ki, főleg a művészetek terén. Kritikai gondolkodásra készíti a diákokat, akik a műveltség iránt folyamatos érdeklődést mutatnak, így alakítva ki az önművelés igényét. Az egyéniség elvének érvényesítése Litt pedagógiai rendszerének megfelelően személyiségpedagógia, ami a növendék szellemi világba való bevezetését jelentette. A formális mellett a materiális elvet is hangsúlyozza a Szabályzat – Dilthey elmélete szerint a neveléstudomány által a gondolatok a tetteket szolgálják. Tehát a tanulók biztos ismeretekkel való ellátása, a bevézés iskolai formáinak kialakítása, a tevékeny reprodukció, a változatos begyakorlás és az állandó összefoglalás ennek a célszerű tevékenységnek az elemei. Külön figyelemre méltó, hogy a

Szabályzat tanúsága szerint a nevezett szerzők művei eredeti nyelven és magyarul is megtalálhatóak voltak a Gyakorló könyvtárában.

A 26.§ csoportosítva sorolja föl a szakirodalmat: a gyakorlati tanárképzéshez szükséges irodalom, pedagógiai enciklopédiák, a pedagógia története, pedagógiai klasszikusok, pedagógiai rendszerek, elméletek és gyakorlati kézikönyvek, monográfiák, újabb pedagógiai irányzatokról szóló tájékoztató irodalmak, módszertanok, magyar nyelv és irodalom tanításához korszerű gondolatokat és utasításokat tartalmazó munkák, latin és görög nyelv, modern nyelvek, történelem, földrajz, természetrajz és természettan, matematika, kultúrpolitika és iskolaszervezet, filozófia, a filozófia története, pszichológia, logika és ismeretelmélet, etika. A két háború közötti történelmünk időszakának legfontosabb pedagógiai tárgyú folyóiratai megtalálhatóak voltak a gimnáziumban: nevezetesen a Magyar Pedagógia, Magyar középiskola, Középiskolai Tanáregyesületi Közlöny, Magyar Művelődés, Néptanítók lapja, Nemzetnevelés, Hivatalos Közlöny.

Az általános szemlék és szakfolyóiratok is szép számban voltak elérhetőek.¹⁹ A Gyakorlógimnázium intézményes berendezkedése és egész gyakorlata a jelöltek személyiségének fejlesztése érdekében is állt, akik ráeszméltek arra, hogy a műveltség és a művelő munka csak egységben gondolható el és az elvszerű vezetés, a kritikai légkör a kishitű jelöltet bátorította, az önhittekben fölkeltette a metodikai bizonytalanságokat, a pedagógiai lelkiismeretet és minden jelöltet öntudatosságra emelt. A Szabályzat 28.§-ban rögzíti, hogy az intézményeket nem a rendszabály, hanem az emberek adta szellem élteti. Mind a vezetőtanárok mind a jelöltek arra törekedtek, hogy a helyes nevelő lelkületet valósítsák meg. Tehát nem kész tanárok végezték

¹⁹ Akadémiai Értesítő, Budapesti Szemle, Atheneum, Irodalomtörténeti Közlemények, Minerva, Nyelvtudományi Közlemények, Magyar Nyelv, Egyetemes Filológiai Közlöny, Archeológiai Értesítő, Századok, Földrajzi Közlemények, Földtani Közlemények, Etnográfia, Természettudományi Közlöny, Állattani Közlemények, Botanikai Közlemények, Magyar Kémiai Folyóirat, Matematikai és Fizikai Lapok, Matematikai és Természettudományi Értesítő.

tanulmányaikat, hanem tanárjelöltek, akik saját lelkületükre támaszkodva tovább vitték a gyakorlóban elsajátított ismereteket és tapasztalatokat. A kész állapot fikció a szellem világában. Minden műveltségnek az élő, fejlődő gyarapodó, ösztönző ereje a legjellemzőbb vonása – a tanárnak pedig hivatásánál fogva kétszeresen is az. A gyakorlóiskola eleget tett rendeltetésének, ha a jelölt hivatása szeretetének és megbecsülésének érzésével távozott és személyisége tökéletesítésének vágya hatotta át. Tisztában kellett lennie azzal, hogy a nevelés alkotó és nem másoló munka. Az orvosi diagnózis és terápia mintájára számos egyéni eset megoldását jelenti úgy, hogy közben a tanár személyisége is tökéletesedik. A tehetetlenséget természetesen a gyakorlóiskola sem változtatta tehetséggé, de az átlagos képességet hivatása magaslatára emelte, az ösztönszerűen tapogatózót pedig tudatossá nemesítette, előkészítvén a pedagógiai vizsgálatok letételére.

A gyakorló tanárjelöltek gyakorlati idejük alatt részt vettek az iskola egyéb munkáiban is. Megismerkedtek a házi és iskolai dolgozatok ésszerű íratásának és javításának technikájával. Tájékozódtak a tanítás segédeszközei, a szemléltető eszközök használatáról. Segédkeztek a könyvtári munkákban, előkészítették a kísérleteket. Megismerkedtek az osztályfőnök teendőivel, a szülőkkel való érintkezés módjával. Órakozi ügyeleteken, istentiszteleteken, ünnepélyeken, kirándulásokon vettek részt. Ugyanakkor a Szabályzat leszögezte: *„A jelölt nem arra való, hogy a vezető tanár terhein könnyítsen, efféle munkákkal tehát túlságosan megterhelni nem szabad.”*²⁰

Jeles évfordulók alkalmával megemlékezéseket tartottak. Így került sor 1940-ben Mátyás király születésének 500. évfordulójának megünneplésére, valamint Horthy Miklós kormányzó születés- és névnapjának megünneplésére minden évben. Minden év március 15-én nemzeti ünnepünket méltó körülmények között ünnepelték meg a gimnázium tanulói tanáraikkal együtt.

²⁰ Szabályzat: 24.§.

A gimnázium évkönyvében Zágoni Barra György fogalmazza meg Kerschenszteinert német nyelvű műveinek feldolgozásával a környezethatások és nevelés összefüggéseit. Az alkotó képességén túl az ember lelki arculatának két vonását ragadja meg: az erkölcsi ítélet és esztétikai érzés képessége, melynek fejlesztése az iskola feladata a szülőkkel való együttműködésben. A szellemi környezet, tehát az iskolai környezet főbb vonásait a következőkben foglalta össze: Általános, emberi, térben és időben korlátlan és örök, az etikai és esztétikai élmények jelzik a csúcst. Részesen lehet születésénél fogva minden ember, de egyénenként különböző módon és mértékben. A mód és a mérték két tényezőtől függ: az örökölt lelki alkattól, mely megszabja, hogy az összes hatások közül az alkotó lélek hogyan sajátítja el és a neveléstől, mely a lelki hatásokat a környezeten át céltudatosan előidézi és irányítja. Tehát a nevelés célja nem lehet más, mint a megkülönböztető lelki világ minél tökéletesebb kialakítása. A nevelőmunkának el kell érni, hogy az egyén az általános erkölcsi szellemvilág részesen legyen, vagyis érzésében és értékelésében az emberi ideálok, a humanizmus értékrendjét vallja sajátjának a növendék.

BICSÁK ZSANNETT ÁGNES:

EREDMÉNYES DIÁKOK, SIKERES TANÍTVÁNYOK

Jelen tanulmány a Magyar Királyi Középiskolai Tanárképzőintézet Gyakorló Gimnáziumát mint eredményes diákok, sikeres tanítványok iskoláját vizsgálja. A tanulmány alapjául szolgáló kutatás kvalitatív eszközökre támaszkodik: forráselemzésre, tartalomelemzésre, valamint interjúk készítésére épül. A kutatás levéltári dokumentumokat, az iskola jegyzőkönyveit, évkönyveit, valamint az egykori diákokkal készített félig strukturált interjúkat dolgozza fel.

A következőkben ezért elsősorban a Jausz Béla igazgatása (1936-1944) alatt álló iskolát vesszük számba, mivel az iskola életében 1944-ben jelentős változás következett be, amit jelez, hogy a fellelhető források száma is ezzel párhuzamosan kevesebb. Főként az iskolai évkönyvek során dokumentált adatokról adunk közlést, de az évkönyveken túl jegyzőkönyvek vizsgálatát, levéltári dokumentumok elemzését végeztük. Az egykori diákokkal a kapcsolatfelvételt a régi iskolatársak kapcsolattartása tette lehetővé. A kutatásunk előremenetelét interjúalanyaink jelentősen segítették, az iskola életéről, tanáiról, diákjairól összegyűjtött anyagaikat, levelezéseket, újságcikkeket rendelkezésünkre bocsátotta. Az így kiegészült ismeretanyag eddigi forrásainkat „első kézből” árnyalta, pontosította. A különböző források azonban ellentmondás nélkül mutattak rá az iskola egy-egy fontos jellemzőjére, mint ahogy arra is, hogy összességében sikeres iskola volt, hiszen eredményes tanítványokat nevelt.

Sikeresség és eredményesség

Az évkönyvek, dokumentumok egyszer sem említik a „sikeres diák” szókapcsolatát, helyette sikeres vizsgák letételéről, eredményekről, jutalmakról számolnak be. A gimnázium „kirakatiskola” megnevezése is jelzi, hogy az iskola diákjainak eredményessége más iskolák, tanárok számára is látható volt. Ennek okát azonban a magas társadalmi státuszú szülők gyermekeinek jelentkezésében vélték felfedezni. A későbbiekben láthatjuk, minden bizonnyal tévesen.

Az „eredményes tanítványok” eredményességét a társadalomba való sikeres integráció jelzi. Ez kétségtelenül megfigyelhető esetünkben, az iskola diákjai a társadalom jeles polgáraivá váltak, többnyire magas beosztást töltöttek be, az iskola szellemiségét közvetítve tovább.

Az iskola célkitűzése

A Magyar Királyi Egyetem Középtanodai Tanárképezője 1870-ben jött létre Eötvös József kezdeményezésére. A tanárképző kiváló tudós tanárokat tömörített. Kármán Mór javaslatára – aki ekkor már Lipcsében Tuiskon Ziller biztatására elkészítette az egyetemi elemi iskola új szervezeti és tanulmányi rendjét – „1872. május 16-án megalakul a gyakorló főgimnázium, Európában e nemből az első, Beöthy szerint a korabeli oktatásügy legeredetibb alkotása.”¹ A gyakorlógimnázium rendeltetésének megfelelően mintagimnázium, vagyis ahol az egész tantestület legfőbb célja a tanítványok értelmi, erkölcsi erőinek minduntalan művelése, a tanárjelöltek előtti példamutatás volt. A pesti tanárképző, valamint gyakorlógimnázium elindítását követően az ország több pontján megkezdte a tanárképzés e szervezeti formája a működését. „A középiskolai tanárok képzéséről és képesítéséről intézkedő 1924. évi XXVII. tc. a tudományegyetemek bölcsészettudományi karának feladatává tette a tanárképző intézetek megszervezését s a

¹ Faludi Szilárd: Kármán Mór. In Kármán Mór válogatott pedagógiai művei (Szerk. Faludi Szilárd), Budapest, Tankönyvkiadó, 1969. 9.p.

tanárjelöltek számára- tanítási gyakorlatok céljára- gyakorló középiskolák felállítását.”²

Debrecenben a Gyakorlógimnázium 1936-ban nyitotta meg kapuit. A Tanárképző Intézet Gyakorlógimnáziumának ünnepélyes megnyitóján Pap Károly, a tanárképző elnöke fogalmazta meg azt a célkitűzést, hogy az iskolának a pesti elődjének megfelelően mintagimnáziummá kell lennie. *„A középiskola nem szakembereket kíván nevelni, hanem egész embereket.”*³ A Gyakorlógimnázium igazgatója Jausz Béla lett, aki köré a pesti gyakorló mintájára valóban egy kiváló tantestület szerveződött. A válogatott tanári kar a térségben egyedülállóvá tette az iskolát. A gimnáziumnak továbbá szigorú szabályzata volt, melynek betartását mindenkitől megkövetelte: *„A rend az alapja minden közösségnek, így elsőrenden ennek az iskolának is, és ebbe mindenkinek bele kell illeszkednie. Aki ezt jószántából nem teszi, azt majd kényszeríti ...”*⁴

Az iskola célkitűzései között elsősorban tehát a jellemformálás állt, Jausz Béla 1936/37-es tanév évnnyitó értekezetén hangsúlyozza, hogy a kiváló tanári kar arra törekszik, hogy olyan embert neveljenek, *„amely meglátja az élet, a mai élet, az örök emberi lét problémáit. Mert valóban alkotó munkása a társadalomnak, a nemzetnek, értékes egyede a szent népi közösségnek csak az lehet, aki gyermekkorától fogva megszokta azt, hogy keresse és meglássa kora égető kérdéseit...ezeket a hajlamokat szeretnők ébresztgetni lelket kutató szeretettel.”*⁵

Ha azt állítjuk, hogy a jellemformálás az iskola egyik legfontosabb célkitűzése volt, azt is el kell ismernünk, hogy ennek egyik feltétele a többi iskolához képest az alacsony létszámú osztályok voltak. Ahogyan ezt megfogalmazták egy 1936. október 1-jén dokumentált jegyzőkönyv tanúsága szerint: *„A jellemnevelés szempontjából az iskola általában véve lehetetlen helyzet elé kerül, mert ez jórészt létszámkérdés. Abban van utóbbi éveink*

² Mervó Zoltánné: Adalékok a Debreceni Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziumának történetéhez 1936- 1949, Hajdú- Bihar megyei Levéltár Évkönyve, 18. kötet, 1991. 123.p.

³ Mitrovics Gyulától elhangzott 1936. október 1-jén a debreceni magyar királyi Középiskolai Tanárképző- Intézet gyakorlógimnáziumának a tanári kara módszeres értekezetén

⁴ Jausz Béla, (elnök) 1936 ellenőrző értekezet

⁵ Évkönyv 1936/37 13.p.

*tanterveinknek egyik főhibája is, hogy a külföldi, 20-25tanulós osztályra applikálja a mi nagy osztálylétszámú iskoláinkra. A gyakorló gimnázium a létszámkérdés okozta nehézségeket nem érzi, így a jellemnevelés szempontjából nem is kívánhat felmentést.*⁶

A Gyakorlógimnázium tanítványi köre

Az évkönyvek minden tanév beiratkozott tanulóiról pontos adatokat közölnek. Az adatok az évkönyv végén ismét visszaköszönnek táblázatos formában, ekkor már azonban az összesített létszámadatok is megtalálhatók, melyek az alapítás óta jellemezték az iskolát. A hallgatói létszámadatokról a tanárkari jegyzőkönyvek is beszámolnak.

1936-ban az első osztályba 21 tanulót vettek fel. Közülük hárman már betöltötték a 12. életévet, de engedélyt kaptak a felvételre. Az V. osztályba 17 tanuló nyert felvételt, akik közül hat főnek különbözeti vizsgát kellett tennie. Azt mondhatjuk, gyakorlatilag bárki beiratkozhatott elsőbe, aki a négy elemi elvégezte. Az iskola a felekezeti hovatartozás alapján nem tett különbséget. Akik azonban mástervű közép- vagy középfokú iskolából érkeztek, azoknak sikeres különbözeti vizsgát kellett tenniük.⁷ A szülők tehát valószínűleg az alapján választották a Gyakorlógimnáziumot, mert egyetértettek az iskola célkitűzéseivel, szellemiségével.

Az 1937. augusztus 31-én tartott értekezleten az igazgató áttekintést nyújt a tanulói létszámról. *„Az igazgató megjegyzi... hogy a beiratások alkalmával a jelentkezőknek egész sorát kellett elutasítani, mert a férőhelyek az első osztály kivételével már beteltek.”* A létszám az évek folyamán állandóan nőtt, az iskola egyre több osztállyal rendelkezett, mondhatnánk feltöltődött. Az iskola 1943/44-es tanévre érte el azt, hogy fennállása alatt a legtöbb diákot számolta. Az 1944/45. és az 1945/46. tanévben az iskola a

⁶ HBML VIII./53./a. 1. kötet 1936. X. 1.

⁷ Évkönyv 1939/40.

Debreceni Egyesített Fiúgimnázium keretében működött⁸, majd megszüntetéséig Nánay Béla igazgatása alatt folytatta működését.

1. táblázat⁹

Tanév	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Össz.	Sikeres érettségi
36/37	23	-	-	-	15	-	-	-	38	-
37/38	29	24	-	-	15	19	-	-	87	-
38/39	33	26	22	-	-	15	19	-	115	-
39/40	31	31	25	21	-	-	13	18	139	18
40/41	32	26	28	22	12	-	-	15	135	14
41/42	29	31	25	26	20	11	-	-	142	-
42/43	32	25	33	23	21	18	10	-	162	-
43/44	29	33	25	32	24	21	18	10	192	10

Az iskola eredményességének láttán, valamint célkitűzése alapján, hogy mintagimnázium legyen előfordult, hogy az iskolát pejoratív, negatív jelzőkkel illették. Az egyik legsértőbb vád a debreceni gimnáziummal szemben a „kirakatiskola” megnevezés volt. Mindezt levélári adatok, de egykori diákok visszaemlékezései is kiemelik.

Mégis: a gimnázium a tanítványok visszaemlékezései alapján is elitiskola volt, ha semmiképp nem is volt kirakatiskola. A mintagimnázium bemeneti szűrőként nem állított tudásszintmérő felvételt, de nem nézte azt sem, hogy a gyermek szülei foglalkozásukat tekintve milyen osztályba sorolhatók. A tandíj nem különbözött a többi gyakorlógimnázium tandíjától, azaz az iskola nem tekintette magát megkülönböztetettnek, sőt támogatta a szerényebb anyagi háttérrel rendelkező tanulóit, valamint a szorgalmasabbakat. Ennek megfelelően a tanári kar tandíjkedvezményről, tandíjmentességről döntött.

Minden évben olvashatunk azokról a diákokról, akik adományban, illetve jutalomban részesültek. Az adományokat esetenként a VKM, magukat megnevezni nem kívánó egyének,

⁸ Évkönyv 1946/47. 3.p.

⁹ A Debreceni M.Kir. Középiskolai Tanárképzőintézet Gyakorló Gimnáziumának évkönyve Az 1943-44. iskolai évről, a fennállás nyolcadik esztendejében, közzétette: Jausz Béla, kiadta az intézet igazgatósága, Debrecen, 1944.)

Dr. Pap Károly egyetemi tanár (a Tanárképző Intézet elnöke), Debrecen sz. kir. város szociális ügyosztálya adta. Az adományozottak szegény, de kiemelkedő tanulmányi eredménnyel rendelkező tanulók voltak. A hátrányos, hadiárva illetve hadigyámolt, ugyanakkor jó vagy jeles eredménnyel előrehaladó diákokat az iskola a tandíj elengedésével is segítette. Mindemellett a tanári kar tandíjkedvezményről is döntött.

A sikeresség záloga

A debreceni Gyakorlógimnázium eredményessége és híre vitathatatlan volt. Mervó Zoltánné gyűjtésére hivatkozva kijelenthető, a budapesti, kolozsvári, valamint szegedi gyakorlógimnáziumokkal összevetve a debreceni iskola kiemelkedően sikeresnek bizonyult. Mindenekelőtt azt kell kiemelnünk, hogy a debreceni gimnázium számolta a legtöbb kitűnő, valamint jeles osztályzatú tanulót. Az eredményeket látva világosan látható, az ország talán legjobb iskolájává nőtte ki magát – a pesti gimnázium mellett. Mindez az érettségi jegyekben, valamint a továbbtanulási arány során is nyomon követhető. Nagy Pál, egykori tanuló visszaemlékezése az elmondottakat támasztja alá: *„sokakban a szorongás, az izgulás kellemetlen élményét idézi fel az érettségi. Nekünk, hála kiváló tanárainknak, az érettségi egy ünnepi alkalom volt magunk megmutatására.”* A diákok legtöbbször orvosi pályára készült, és orvos is lett, de voltak, akik mérnök, bölcész, közgazdász pályát választottak. A továbbtanulás „természetesen”¹⁰ nem volt mindenki számára az érettségit követő első lépcsőfok, mások a tervezett foglalkozástól eltérő pályára kényszerültek. S voltak olyanok, akiknek ez csak vágyott álom maradt. Nem képességeik miatt, hanem egyéb tényezők lehetetlenítették el az egyetemi tanulmányokat. Mindez azonban más gimnázium tanulóit is sújtotta. (Sőt – ki kell jelentenünk, hogy eredményességről csak a történelmi háttér ismeretében beszélhetünk. Aligha viszonyíthatjuk ezen adatokat egy olyan kor adataihoz, ahol az egyetem mindenki számára elérhető, a továbbtanulás tömeges.)

¹⁰ A kor más iskoláit nézve egyáltalán nem volt jellemző a továbbtanulás ambíciója

A tanulói aktivitás iskolai előmozdítása abból a célból történt, hogy növendékeik majd a társadalomban is cselekvőképes, felelős polgárokká váljanak. A tanárok a tanulók előmeneteléről ún. ellenőrző értekezleteken – még a szülőkkel szemben is vállalt titoktartási kötelezettséggel – beszéltek. Osztályértekezleteket tartottak az egyes tanulók haladásáról, magaviseletéről, amiket az ellenőrző értekezleteken ismét bemutattak. Az egyes diákok egyéni fejlődésén túl az osztályról is alkottak egy általánosabb képet, arról, hogy a tanár meglátása alapján az osztály magaviselete javult-e, meg tudta-e jobban ismerni a tanár az osztályt...stb.

A tanulók kiemelésére, jutalmazására az ünnepek során tanúsított feladatvállalás, az iskola belső életét megerősítő közösségi tevékenység, valamint az iskola hírnevét előmozdító versenyeken való aktív szereplés követően került sor. Az iskolai ünnepek közül a tanulói szerepvállalás elsősorban október 6-ához, majd később március 15-ei ünnepség lebonyolításához köthető. Mégis a nemzeti ünnepek mellett nagyon hangsúlyos volt minden évben a „Madarak és fák napja”, amit az iskola rendszerint a szabadban, a Nagyerdőn tartott meg, és ami talán a legtöbb diákot mozgósította.

Az iskola e törekvését nézve talán nem meglepő, hogy a tanulók a legjobb eredményeket (a hittan mellett, ami az iskola életében is nagyon fontos kérdés volt) természetrajzból, majd földrajzból érték el. Ezt az irányultságot erősítette a tanulmányi kirándulás elgondolása is, ami ha nem is valósulhatott meg mindig, megtestesült kisebb terepmunkák folyamán, mint például a Nagyerdőn folytatott növénytanulmányozás során.¹¹

Az 1936/37-es évkönyvben szerepel a gyorsírás mint a tanév egyik fontos pontja, ugyanis az iskola több tanulója is eredményesen szerepelt a Debreceni Gyorsírók Társasága által szervezett versenyén. Olvashatunk továbbá az iskola sportéletének hajnaláról, amikor is elsősorban még a vívótanfolyam létéről, valamint tagjairól adnak számot. A későbbiekben a gyorsírás versenyhez, s annak eredményeihez hasonlóan az iskola beszámol egyéb versenyeken elért eredményekről, a versenyeken szereplő diákok kiemelése az iskola büszkeségének kifejeződését mutatja.

¹¹ Évkönyv 1936/37. 25.p.

Közösségszervező erők

Aki az előírásokat nem tartotta be, azt az iskola elbocsátotta. Mindemellett nem volt szó a diákok elnyomásáról, ezt bizonyítja, hogy megfogalmazhatták még a tantervvel kapcsolatos észrevételeiket is, kezdeményezhették diákkörök alakítását, közös programok szervezését. Mindezt azonban úgy, hogy a tanári kar ezekért teljes felelősséget vállalt. *„Egyesületeket és társulatokat alakítani csak tanári kar, illetőleg az igazgatóság felügyelete és ellenőrzése mellett szabad. A tanulók az iskola vagy az iskolához közelálló egyesületek ünnepségein is csak igazgatói engedéllyel vállalhatnak szerepet.”*¹²

A Gyakorlógimnázium tehát elitképző, tudásorientált, de nem egysíkú iskola volt. A jellemnevelést tűzte ki alapvető céljául, s ennek érdekében több lehetőséget biztosított a gyermeki aktivitásra. Ezt bizonyítja a közösség szerveződése. Az igazgató, a tanári kar nem győzi hangsúlyozni, kiemelni, és ezáltal megerősíteni a buzgó gyermeket, hogy folytassa törekvését, továbbra is vállaljon részt közösségi munkálatokban, segítse embertársait, és egyéni kiemelkedésén is fáradozzon.

Természetesen senkiről sem megfeledkezve, az évkönyv végén *„A tanulók névjegyzéke és érdemjegysorozata”* cím alatt az iskola összes diákja felsorolásra kerül. A felsorolás során azonban mindvégig kiemelték, vastag betűvel szedték az iskola azon hallgatóit, akiknek tanulmányi eredményük kitűnő, valamint magaviseletük jeles volt.¹³

Ha a következőkben az iskola belső világának szerveződését, közösségi munkavállalást, versenyeken való szerepléseket, eredményeket kívánjuk nyomon követni, ki kell emelnünk, hogy az iskola 1937-38-as tanévnek hozománya a rendkívüli tárgyak, mint francia társalgási óra (ebben az évben a vívást is rendkívüli tárgyként említik) bevezetése mellett az

¹² Fegyelmi szabályzat 38. pont

¹³ Évkönyv 1936/37. 42.p.

önképzőkör megalapítása volt, mely kezdetben természetrajzi, földrajzi ismeretek tárgykörében tartott előadásokból állt. Az 1936-ban alakult iskolai cserkészcsapatot pedig „a Magyar Cserkészszövetség Országos Intéző Bizottsága 1937. december hó 18-án tartott ülésén 631. sz. Gróf Tisza István Cserkészcsapat néven igazolta.”¹⁴ (1945-től működését Esze Tamás cserkészcsapat néven folytatta.) A csapat tevékenységei körébe tartozott aktuális kérdések megbeszélése, ünnepségek megszervezésében szervezői munka vállalása, valamint a közös kirándulások. Ehhez fűződött később szervesen a tiszti és őrsvezetői tábor, amit 14- 15 évesen végezhetnek el a diákok – mindazzal együtt, hogy nem jutott feltétlenül mindenkinek ős. (1946 táján két egyetemista regőscserkészcsapatot szervezett: ehhez 20-30 15-16 éves lány és fiú csatlakozott. Hetente két délután néptánc, népdalok tanítása volt a program, majd e közös gyakorlások eredményét fellépések alkalmával mutatták be.)

Az 1938/39-es tanévben már négy osztálya és 120 diákja volt a Gyakorlógimnáziumnak. Az iskola közösségi élete ekkor egyre szervezettebbé vált, amit az is jelez, hogy az önképzőkör egyre nagyobb létszámot számlált, valamint a „tisztikar” megalakulása, melynek tagjai I.-II.-III.- V.-VI. évfolyamról kerültek ki. Az önképzőkör működése belső jutalmazási rendszerre is kiterjedt, pályadíjakat kapott felolvasásáért, valamint szavalásáért egy- egy tanuló.

A korábban tervezett iskolai kirándulások a cserkészcsapat tevékenységi körében valósultak meg. A csapat bejárta Beregszász, Ungvár, Munkács vidékét. És ekkor már beszélhetünk szervezett tiszti, valamint őrsvezetői táborról is. Az 1938-as évhez köthető s Debreceni M. Kir. Középiskolai Tanárképzőintézet Gyakorló Gimnáziuma „Hajdú Sportkör-ének” megalakulása is.¹⁵ Az iskolának azonban még ebben az évben sem volt önálló tornaterme, ezért a DEAC sporttelepén működtek testnevelési alap befizetésének ellenében. A vívótanfolyam a továbbiakban is, mint rendkívüli tárgy szerepel, a korábbi francia társalgási óra helyett németről olvashatunk.

¹⁴ 1937/38-as jegyzőkönyv 25.p.

¹⁵ Évkönyv 1938/39. 44.p.

Az 1939/40-es tanévben olvashatunk először a Diákkaptár tevékenységéről. A Diákkaptár a hulladékgyűjtést tűzte ki céljául, a gyűjtés eredményességét pedig az iskola ezüst illetve arany jelvény viselésével jutalmazta. A társalgási gyakorlatok eredményeként a Déri Múzeumban német- és francia nyelvű előadást szerveznek, ahol az iskola tanulói számot adhattak nyelvtudásukról.

Az 1940/41-es évben az eddigieknél sokkal hangsúlyosabbá válik a tanulmányi kirándulások kérdése. A tanévben kétszer is nagy gondot fordítottak egy esedékes erdélyi tanulmányút megszervezésére, amire azonban az időjárási viszonyokra való tekintettel nem került sor. Ehelyett azonban továbbra is számottevőek maradtak a növénygyűjtő és észlelő séták, valamint megemlékeznek az ötödik osztálynak kerékpárral tett nyíregyházi, a második osztálynak pedig hajdúszoboszlói kirándulásáról. Az érettségizett osztály nagyszalontai, illetve nagyváradi kirándulása azonban kiváltképp érdekes, ezekről részletesen számol be az Évkönyv. Az iskola tanulóinak idegen nyelvű diáklevelezése ismételten a sikeres nyelvtanulás lététét húzza alá.

Az 1941/42-es évben a tanulók oktatását már nagyban segítette a filmoktatás lehetősége. Az iskola életében azonban meglehetősen nagy érdeklődést váltott ki a nyelvvédő mozgalom is. A mozgalom a hazafias nevelés, a nemzeti hagyományok, kultúrkinccsek ápolásának törekvéséhez kapcsolható. Két osztályban a tanulók és tanárok együttes törekvése ugyanis a tiszta magyar beszéd elérése volt. A nyelvvédelem olyannyira jelentőssé vált, hogy minden idegen szóért 2 fillérrel kellett adózniuk.

Az 1942/43-as tanév új közösségi munkája a levente mozgalom volt. *„Az igazgató részt vett 1942. augusztus hó 2-től 7-ig h.m.40.ü.o. által Budapesten rendezett iskolai leventeparancsnoki tanfolyamon, s ősszel iskolai leventeparancsnokká neveztetett ki. 107 fővel az iskola leventeköteles tanulói egy csapatot alkottak... a csapat minden leventemozdulásban részt vett.”*¹⁶

Az iskola tanulói öntevékenységet jelzi az önképzőkörön belül tanúsított aktivitás: e tanévben öt rendes és két díszgyűlést tartottak. Az önképzőkörön belül megalakult Molnár József vezetésével a kör táj- és népkutató szakosztálya.

¹⁶ Évkönyv 1942/43. 25.p.

A közösséghez való tartozás érzését, a szociális érzület fejlesztését tovább segítette az Ifj. Segítő Egyesület megalakulása, melynek az intézet valamennyi tanulója tagja volt. Az évkönyvben a tankönyvsegélyezésről szólnak ezzel összefüggésben.

Az iskola rendkívüli tárgyköre ebben a tanévben bővült: német, francia társalgási gyakorlatok mellett olasz nyelvgyakorlatokról is olvashatunk, valamint a rendkívüli rajzról, mint fakultatív tárgyról.

Az 1943/44-es tanévben valamennyi ez idáig kialakult ifjúsági munkatípusról olvashatunk, a rendkívüli tárgyaknál azonban az olasz társalgási gyakorlat nem jelenik meg, helyette *Vegytani és ásványtani gyakorlatok a IV. osztály számára* címmel kaphattak lehetőséget a diákok a kémiai, vegytani ismeretek bővítésére, elmélyítésére.

Jól látható, a Jausz évek után az iskola évkönyveinek struktúrája változatlan maradt, ugyanakkor terjedelmileg rövidebbek lettek. A diákság aktivitása továbbra is jelentős volt, az önképzőkörnek további szakosztályai születtek, mint a Móricz Zsigmond, vagy a Hatvani István Természettudományos Önképző kör. Angol kör alakult az angol nyelv gyakorlására, azonban megtaláljuk rendkívüli tárgyként már az orosz nyelvet is. Új bizottság is alakult: a 48-as ifjúsági bizottság. Az Ifj. Segítő Egyesületről a továbbiakban nem olvashatunk, helyette Ifjúsági Vöröskereszt név alatt dolgozik az iskola valamennyi diákja, ahol feltehetően az Ifj. Segítő Egyesület alap gondolatát törekedtek megvalósítani (betegek segítése, osztálytársak meglátogatása). Mindemellett Faliújság szerkesztését is felvállalta az ifjúság.

Az egykori diákok visszaemlékezéseiből azonban azt is tudjuk, hogy az iskola falain kívül is tartották egymással a kapcsolatot. Minden korosztálynak, mint ahogy ma is, megvolt a rá jellemző szabadidős foglalkozása. Kisgimnazistaként összegyűltek hetente egyszer-kétszer társasjátékozni valamelyikük otthonában, vagy jó időben a Péterfia utcán rablópandúrt játszottak. Nagyobb gimnazistaként elsősorban a lányok köré szerveződtek programjaik. Jellemző volt, hogy a Gyakorlógimnázium egy-egy osztálya szoros kapcsolatban volt a Dóczi egy-egy osztályával. Ez azért is volt magától értetődő, mert ekkoriban Debrecenben is kevés

középiskola volt, ezért az így kialakult kapcsolatok valóban elevenek voltak.

Az elmesélt történetek alapján nagy féltékenykedés, rivalizálás volt a piaristák és gyakorlósok, valamint a Dóczi és a Svetits tanulói között. A fiúk nem csak azon fáradoztak, hogy a lányok elé menjenek az iskola befejezésekor, hanem azon is, hogy közös rendezvényeken együtt legyenek. A fiú- és lánykapcsolatok akár olyan szorosra is fűződtek, hogy később nem egy házasságkötés született..

Az osztályok növendékeit tehát több szálon is azonos motivációval jellemezhetjük. A diákok a nézeteltérések mellett nagyon jól megértették egymást. Minden bizonnyal az iskola szellemisége jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy az ellentétek ellenére igazi közösséggé kovácsolódtak. Az egyik volt gimnazista így vall: *„klikkesedés nem volt, nagyon jól el tudtuk viselni egymást. Nagy viták, azok voltak, mert különböző irányzatok alakultak ki: jazzimádók, nyugatosok...de ezt nem mondanám klikkesedésnek – túl erősnek érezném... A divatok végigvonultak, de éles konfliktust ez nem okozott. Talán az is bizonyítja, hogy nem volt széthúzás, hogy most is összetartozunk... kölcsönösen figyeltünk egymásra, s ez ma is fontos.”*¹⁷

Eredményes tanítványok

Ha egyetértünk azzal a meghatározással, hogy a sikeres tanítvány arról ismerhető fel, hogy az iskola falai közül kilépve az életben helyét megállni képes úgy, hogy közben az iskola szellemisége munkál benne, akkor elengedhetetlen annak az ideálnak a szemügyre vétele, amit Jausz Béla tanévnyitó beszédében fogalmazott meg. Az ideál, ami alapjaiban meghatározta a tanárok, diákok célkitűzéseit, magatartásmódját: *„aki önmarcangoló erővel keres és kutat, akiben harcol a világ és az én”*, vagyis aki nem megalkuszik, hanem a világ jobbítására tör, az a „pozitív ember”, a jauszi ideál.

Az iskola falain belül ezért a diákságot sem arra buzdították, hogy mindent feltétel nélkül fogadjanak el, ami a

¹⁷ Károlyi György közlése

tankönyvben áll, és mintegy megismétlői legyenek tanáraik világfelfogásának. Nem az volt a cél, hogy mindenki ugyanúgy gondolkozzon, hanem hogy mindenki gondolkozzon. Mégpedig annak a jegyében, hogy számoljon más álláspontokkal is, és mindezzel együtt éljen meggyőződésének megfelelően. Ami egységes volt, az a törekvő szándék. A nyughatatlan, alkotó erőnek azonban önfegyelemmel, kitartással, önmagunk és a másik ember tiszteletével kellett párosulnia. Nem követeltek, hanem ahogy egyik interjúalanyunk fogalmazott: *„sugalmazták az öntevékenység megmutatkozását.”*¹⁸

Hogy mennyire cselekedni tudó és akaró felnőttekké váltak, bizonyítja eredményességük. Némethy Gyula, egykori gyakorlógimnáziumi diák a Hajdú-Bihari Napló (1994. 09. 24.) Kultúra rovatában egy rövid számadást adott az egykori gyakorlógimnazisták pályájáról. Eszerint a gimnázium *„fennállása alatt több mint háromszázan tanultak falai között. A hiányzó, valamint a háború után az Egyesítettbe került végzős évfolyamok miatt azonban csak száztizennégyen vehették át érettségi bizonyítványukat a hajdani Stégmüller villában. Közülük legalább százan szereztek egy vagy több diplomát. Bár több volt gyakorlósból lett egyetemi tanár (házánkban vagy vendégtanárként külföldön), arányaiban sokan lettek orvosok. Egy orvos-biológusból akadémikus lett. A tanárok között van, aki professzorként évtizedeket tanított Fekete-Afrikában. Került ki e falak közül állami díjas mérnök és a Magyar Televízió elnöke is, aki rendszeresen tanít az Egyesült Államok egyetemén. A nem koedukált gimnáziumban érettségizett magántanulónaként az egyetlen lány, aki történész egyetemi tanárként lett akadémikus.”*

Az egykori diákok sikeres pályafutásuk mellett egymás életét is nyomon követték. Ma is fontosak egymásnak, szép emlékekkel gondolnak vissza az egykori Gyakorlógimnáziumra. Érettségi találkozókat szerveztek és szerveznek, ahova kezdetben a tanárok is hivatalosak voltak. Így került sor arra, hogy 1994-ben az 1940-48 között iskolába járt osztály egy tanulója felvetette az egykori iskola épületére az emléktábla elhelyezését. Az érettségi óta eltelt 46 év, mégis az iskola egykori növendékeinek kiküldött levélében olvasható, hogy az említett osztály 6-8 tagja

¹⁸ Károlyi György közlése

rendszeresen, minden hónapban találkozik. A szervezés után az emléktábla elhelyezése megtörtént, ahol szép számmal képviseltette magát az egykori iskola diáksága. Az emléktáblát nem maguknak, hanem az iskola szellemének állították fel. A Simonyi úti épületen a következő sorok olvashatók: *„E falak között működött 1936-1949 között az egyetem tanárképző intézetének gyakorló gimnáziuma. Nyitott szíveket várt, önálló gondolkodásra nevelt. E táblával tisztelegnek iskolájuk és tanáraik emléke előtt az öregdiákok”*

HOLIK ILDIKÓ:

GYAKORLÓISKOLÁK MAGYARORSZÁGON A XX. SZÁZAD ELSŐ ÉVTIZEDEIBEN

A Debreceni Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziuma kiemelkedő szerepet töltött be az egyetem tanárképzésében és a város oktatásügyében. Kiss Árpád az Igazság költészet nélkül című visszaemlékezésében „*az ország egyik legfrissebb szellemű intézményének*”¹, az általa ismert legjobb iskolának titulálta a gimnáziumot. „*Igényesen vezetett, eleven szellemű, nyitott*” intézetként jellemezte,² „*amelynek mind az egyetem, mind a többi debreceni iskola felé volt kilátása.*”³

A debreceni gyakorlóiskola nagy hatást gyakorolt a környék más iskoláira, sőt országos ismertségre tett szert. Ugyanakkor nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy 1936-ban, amikor a debreceni gyakorlóiskolát megalapították, már jelentős hagyományokkal rendelkezett a gyakorlati tanárképzés Magyarországon. A debreceni Gyakorlógimnázium több szempontból is követte a már működő gyakorlóiskolák mintáját, azonban sikerült kialakítania egy sajátos debreceni arculatot is.

Tanulmányunkban arra törekszünk, hogy bemutassuk, milyen sajátosságokkal rendelkezett hazánkban a gyakorlati tanárképzés a XX. század első évtizedeiben. Kiemeljük a pesti, a kolozsvári, szegedi és a pécsi gyakorlógimnázium főbb sajátosságait, ismertetjük, hogy a debreceni gyakorlóiskola működésének első szakaszában milyen jellegzetességekkel bírtak és milyen nehézségekkel küzdöttek az országban működő más gyakorlógimnáziumok, hogyan próbálták megvalósítani a minél hatékonyabb gyakorlati tanárképzést.

¹ Kiss Árpád: Igazság költészet nélkül. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1999. 269.

² Kiss Árpád: Életemről, munkámról... Pedagógiai Szemle, 1964. 3. szám, 298.

³ Kiss Árpád: Igazság költészet nélkül. Teleki László Alapítvány, Budapest, 1999. 271.

A kezdetek

Ha a kezdetek feltérképezésére vállalkozunk, érdemes a XIX. század második feléig⁴ visszatekintetünk, amikor a középiskolai tanárok képzése egyik legfontosabb feladatává vált a hazai egyetemeknek. Eötvös József Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter felismerte, hogy a tanárképzés színvonalának emelése elképzelhetetlen az egyetemi szaktárgyi és pedagógiai képzés szervezettebbé tétele nélkül, ezért még 1848-ban tervezetet készített az egyetemek bölcsészkarai mellett felállítandó tanárképzőről.⁵ Ez a tervezet azonban csak Eötvös második minisztersége alatt válhatott valóra⁶ a középiskolai tanárok képzéséről 1870. V. 3-án kiadott rendelettel, mely megalapozta a hazai középiskolai tanárképzést.⁷ Eötvös elgondolásai nyomán alakult meg – külföldi tapasztalatok figyelembevételével – a bölcsészkar mellett a gimnáziumi, a József Műegyetemnél a reáliskolai tanárképző intézet.⁸ melyek a tanári pályára való teljesebb felkészítést kívánták elősegíteni.

Eötvös József a kellően színvonalas tudományos igényű képzés biztosítása érdekében a tanárképző intézetet az egyetem bölcsészeti karához kapcsolta. Az intézmény szakosztályai a német egyetemi szemináriumokra emlékeztettek, de míg azok egymástól elkülönülő tanári vezetéssel működtek, a hazai tanárképző intézetben a szakosztályokat vezető tanárok⁹ alkották az intézet kollektív tanári testületét, melynek élére a tanári kar jelölése alapján igazgatót nevezett ki a miniszter.

⁴ Már a XIX. század elején kibontakozott a gyakorlati tanárképzés megszervezésének gondolata hazánkban, azonban ekkor még csak tervezetek születtek a képzésről. Ezekről a törekvésekről ld. Kornis Gyula: A magyar művelődés eszményei. Budapest, 1927.

⁵ Németh András: A magyar pedagógia tudománytörténete. Gondolat Kiadó, Budapest, 2005.

⁶ Mivel a professzorok többsége a tudósképzés érdekeire hivatkozva elzárkózott minden olyan reformtörekvés elől, mely a bölcsészeti karon az egyetemi előadások rendjét, tartalmát és a vizsgarendet szisztematikusabban és hatékonyabban a tanárképzés és a tanárvizsga igényeihez igazította volna.

⁷ Országos Középtanodai Tanáregylet Közlönye. 1870. Függelék. Középtanodai Rendeletek Tára, 2.sz.

⁸ Felkai László: Eötvös József válogatott pedagógiai művei. Tankönyvkiadó, Budapest, 1957.

⁹ Innen a "vezetőtanár" elnevezés később a gyakorlóiskolában.

A pesti egyetem bölcsészettudományi kara mellett felállított "képezde" célja eszerint nem más, mint hogy *"azon egyetemi hallgatókat s egyéb tanárjelölteket, kik középiskolai tanárságra készülnek, a szükséges előismeretek igazolása után, választott szaktudományukban és annak módszertani kezelésében alaposan kiképezni, s őket tudományos öntevékenységre ösztönözve arra képesíteni, hogy tanári hivatásuknak mind tudományos készségük, mind a tudományok módszertanilag helyes kezelése által minél tökéletesebben megfelelhessenek."*¹⁰

Az ország első gyakorlógimnáziuma

A középiskolai tanárképzésben ezzel egyidejűleg felmerült a gyakorlógimnázium gondolata is. Eötvös József már 1868-ban felkérte Kármán Mórt, hogy fejtse ki írásban a Herbart-Ziller-Stoyféle pedagógiai iskola elveit. Ennek alapján küldte ki 1869 őszén Lipcsébe Zillerhez a gyakorlati képzés tanulmányozása érdekében. Ziller Kármánra bízta az egyetemi gyakorlóiskola új szervezeti és tanulmányi rendjének elkészítését. Hazatérése után tervezetet¹¹ dolgozott ki a tanárképző intézetre és a gyakorlóiskolára vonatkozóan. A javaslat az egyetem mellett, a tanárképző intézet részeként szervezendő önálló gyakorlóiskolát is magában foglalta. Az új közoktatásügyi miniszter, Pauler Tivadar elfogadta Kármán elképzeléseit.¹² A gyakorló főgimnázium¹³ 1872. május 16-án

¹⁰ A pesti m. kir. Tudományegyetem Bölcsészeti Kara mellett középtanodai tanárjelöltek számára felállított Állami Tanárképezdék Szabályzata. Megtalálható Kármán Mór: A tanárképzés és az egyetemi oktatás című könyvének függelékében. Eggenberger, Budapest, 1895. 50.p.

¹¹ "Szervezeti javaslat az egyetem bölcsészeti karának kebelében fennálló középtanodai tanárképezdének pedagógiai szakosztályát illetőleg."

¹² Nyéki Lajos: Kármán Mór és a pedagógusképzés. In: Győri iskolatörténeti millenium '96. Győr, 1996. 78-87.

¹³ Az iskola névváltozásai 1949-ig: 1872-1890: A Magyar Királyi Tanárképző Intézet Gyakorló Főgymnasiuma; 1890-1919: Magyar Királyi Tanárképző Intézet Gyakorló-Főgymnasium; 1919. május-augusztus: Budapesti VIII. kerületi Állami Gyakorló Főgimnázium; 1919-1923: Magyar Királyi Tanárképző Intézet Gyakorló Főgimnázium; 1923-1925: Budapesti Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző-Intézeti Gyakorló Főgimnázium; 1925-1927: Budapesti Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző-Intézet Gyakorló-Gimnázium; 1927-1936: A Budapesti

alakult meg a Pesti Tudományegyetem Bölcsészeti Karához tartozó tanárképző intézet¹⁴ gyakorlóiskolájaként. A „mintagimnáziumban” a tanári pályára készülő egyetemi hallgatók gyakorlati pedagógiai képzése és új módszertani eljárások kipróbálása folyt. Az intézmény hatása azonban ekkor még igen kis körre terjedhetett ki, mivel a jelölteknek csak töredékét fogadta, többségük nem vehetett részt a gyakorlóiskola nyújtotta képzésben.¹⁵

Kármán Mórnak nem csak a gyakorlógimnázium megalapításában volt meghatározó szerepe, hanem a működésében is. *"Ha mindenekelőtt elvitázhatatlanul igaz, hogy a gyakorlógimnáziumnak Kármán Mór a lelke, akkor viszont igaz, hogy a gyakorlógimnázium szolgált Kármán pedagógiai szellemének fenntartó testül, gerincül."*¹⁶ Kármán szerkesztette és nagyjából ő maga írta az új gimnáziumi tantervet és utasítást, mely kikísérletezésének és kipróbálásának fő színhelye a gyakorlógimnázium volt. Az iskola tanári kara évről-évre az ő vezetésével alakította ki az iskola tantervét. Mindazt, amit itt kipróbáltak – a leszűrt tapasztalatok nyomán – az első évtized végére országos érvényűnek fogadták el, és kötelezően bevezették. Kármán a gyakorlóiskola első tanévében szinte minden tantárgy tanítását kipróbálta. *"Elévülhetetlen érdeme Kármánnak, hogy szakított azzal az iránnyal, mely az iskolában csak tanítani akart s a nevelő oktatást tette meg az iskola feladatává."*¹⁷

Kármán újító pedagógiai szelleme a korabeli tankönyveken is erősen éreztette a hatását. A legtöbb tankönyv már megjelenése előtt a gyakorlóiskolában került kipróbálásra, mivel a szerzők többsége a gyakorlóiskola tantestületéhez tartozott. Az iskola – főként az első évtizedben – mind a tanítás tervének

Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző-Intézet Gyakorló Középiskolája; 1936-1946: A Budapesti Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző-Intézet Gyakorló-Gimnáziuma; 1946-1949: A Budapesti Középiskolai Tanárképző-Intézet Gyakorló Gimnáziuma és Általános Iskolája.

¹⁴ Korabeli nevén: Magyar Királyi Középtanodai Tanárképezde.

¹⁵ Barankay Lajos: A gyakorlati tanárképzés megszervezése. Magyar Paedagogia, 1928. 193-216.

¹⁶ Waldapfel János: Kármán Mór. Magyar Paedagogia, 1897. 353.

¹⁷ Zibolen Endre: Vázlat Kármán Mór életéről és pedagógiai rendszeréről. Magyar Középiskola, 1916. 99.

megállapításában, mind az egész iskolai élet berendezésében nagy önállósággal és szabadsággal rendelkezett.

Az iskola tanári kara olyan pedagógiai légkört alakított ki, amely biztosította a növendékek bizalmát, szabad véleménynyilvánítását, a gyermek pozitív tulajdonságainak erősítését, képességeinek kibontakozását. Nagy fontosságot tulajdonított az önállóságra, önuralomra s megfelelő önismeretre való nevelésnek. A gyakorlógimnázium volt az első magyarországi iskola, amely véget vetett a Monarchiában akkor fennállt merev viszonyoknak tanár és tanítvány között.

A tanárképzés gyakorlata

A gyakorlógimnázium hármas munkát végzett:

Először is egy teljes, az országos törvénynek és tantervnek megfelelő célokra törekvő gimnázium szerepét töltötte be, mely belső életét az állami tanterv szabta határokon belül a modern pedagógiai tudománynak megfelelő módon kívánta berendezni. Mint gimnázium, ugyanannak a nemzeti műveltségnek átadására, ugyanazoknak az értelmi és erkölcsi erőknek a növendékek lelkébe ültetésére törekedett, mint minden más gimnázium.

Másodszor: bevezette az egyetemet, illetve szaktudományait végzett tanárjelölteket a gimnáziumi oktatás gyakorlatába és a közvetlen gyakorlattal összefüggő pedagógiai elméletbe.

Harmadszor arra törekedett, hogy „*e gyakorlat folytonos elvszerű berendezése és javítása által, de már magának az iskolai munkának folytonos céltudatos megfigyelése és az elmélet szempontjából folytonos tárgyalása, megvitatása és belőle való absztrahálás útján a pedagógiai elméletet előbbre vigye és így közvetve termékenyítőleg hasson az egész ország középiskolai gyakorlatára*”.¹⁸

Röviden fogalmazva a három feladatot azt mondhatjuk, hogy a gyakorlógimnázium egyszerre volt "hagyományos" gimnázium, a

¹⁸ Waldapfel János: A gyakorlógymnasium feladatai. Magyar Paedagogia, 1899. 577-604.

tanárjelölteket a pedagógia elméletébe és gyakorlatába bevezető intézmény és a „gimnaziális pedagógia” műhelye.

A gyakorlóiskolai tanítás az igazgató és a rendes (vezető-) tanárok felügyelete mellett történt. A tanárjelöltek képzésére¹⁹ három fő tevékenység szolgált: a próbaleckék, a konferenciák és a teoretikumok intézménye²⁰.

A próbaleckék októbertől májusig folytak szinte minden héten. A leckéken megjelent az egész vezetőtanári testület, élén az igazgatóval, és jelen volt az összes tanárjelölt is. A lecke, melyet akár vezető, akár pedig gyakorló tanár tartott, beleilleszkedett a tanítás menetébe, egyetlen rendkívüliséget csupán a nagyobb nyilvánosság jelentett.

Ez a lecke szolgáltatta a rákövetkező heti konferencia fő tárgyát az éppen aktuális iskolai ügyek mellett. E megbeszélés nem csupán az illető leckére vonatkozott, hanem belőle kiindulva megvilágította az illető tantárgynak az illető osztályban való tanításának egész metodikáját.

A próbaleckék és konferenciák mellett még az ún. teoretikumok gondoskodtak a jelöltek pedagógiai képzéséről. A teoretikumok a gyakorlógimnáziumban a tanárjelölteknek tartott olyan értekezletek voltak, melyeket az intézet pedagógusa vezetett, melyeken a jelöltek bizonyos összefüggő, rendszeres módon nyertek tájékoztatást egyfelől a gyakorlógimnázium gyakorlatáról, rendtartásáról, másfelől általában az elméleti pedagógiáról és a gimnázium történelméről, azaz *"a theoreticum célja a gyakorlóiskola praxisának elméleti megvilágítása"* volt.²¹

Ezek feladatát Kármán így fogalmazta meg: *"Mindenekelőtt bizonyos elméleti figyelmeztetéseket kívánunk adni arra nézve, hogy hogyan kell óra közben viselkednünk, hogyan kell tanítanunk. A teoretikum tehát mindenekelőtt a tanítás technikáját fejtegeti"*.²²

¹⁹ A gyakorlógimnáziumban évenként átlagosan 20 tanárjelölt részesült gyakorlati képzésben, 1872 és 1895 között összesen 491-en.

²⁰ Fináczy Ernő: A magyarországi középiskolák múltja és jelene. Hornyánszky Viktor Könyvnyomdája, Budapest, 1896.

²¹ Waldapfel János: A gyakorlógymnasium feladatai. Magyar Paedagogia, 1899. 577-604.

²² Kármán Mór: A tanárképzés és az egyetemi oktatás. Eggenberger, Budapest, 1895.

A későbbi teoretikumok már magasabb célt tűztek ki maguk elé: *"Az 1890/91. év theoreticuma már egyenesen abban látja a maga feladatát, hogy a gyakorlóiskolai candidatusokat bevezesse a paedagogiai munkásságba és tájékoztassa ama főkérdésekről, melyek most a paedagogiai világot foglalkoztatják; a kezdetre nézve azonban a theoreticumnak is csak az a célja, hogy a gyakorlóiskolát ismertesse meg a jelölttel. Az 1894/95-i theoreticum pedig azt akarja elérni, hogy a candidatusok a paedagogiát elméletileg is műveljék, azaz annak tételeiről elmélkedjenek, úgy az általánosokról, mint a különösekről, melyek szakmájukba vágnak".*²³

Volt még egy, elég figyelemre nem méltatott és látszólag mellékes jellegű intézménye a gyakorlóiskolának, mely közvetve szintén a jelölteknek leginkább elméleti képzését célozta, az ún. látogatókönyv, amelybe a jelöltek különböző leckékre, de egyéb iskolai körülményekre vonatkozó kérdéseiket is bejegyezhettek. E kérdésekre mindenekelőtt az felelt, akihez a kérdést intézték, de bárki más is válaszolhatott rájuk. A válasz vagy szintén írásban született meg a látogatókönyvben, vagy szóban történt a teoretikumon vagy esetleg a heti konferencián. E látogatókönyvnek az a jelentősége, hogy a jelölteket rákényszerítette, hogy precízen megfogalmazzanak pedagógiai témájú kérdéseket, amit az iskola fontosnak tartott.

A gyakorlógimnázium tevékenységét kezdetben sok kételkedés, bizalmatlanság kísérte. A támadások elsősorban a hazai közoktatásban előretörő új eszmék és gyakorlati eljárások ellen irányultak. Az elméleti pedagógiának és a gyakorlati oktatómunkának régi oktatási módszereit pártolók minden változást elleneztek, és a legkülönbözőbb alkalmakat használták fel, hogy a gyakorlógimnázium működéséről negatív véleményt nyilvánítsanak.²⁴

²³ Uo.

²⁴ Felkai László: A budapesti gyakorlógimnázium munkája és a tanárképzés története a XIX. század második felében. In: Felkai László (szerk.): Neveléstörténeti dolgozatok a dualizmus korából. Tankönyvkiadó, Budapest, 1983. 263-303.

A támadások másik oka az volt, hogy hosszú időn át kevés osztállyal,²⁵ kiváló tanárokkal, alacsony osztálylétszámmal, válogatott tanulókkal dolgozott az intézmény. Ez igen kedvezőnek számított a tanítás szempontjából, azonban az intézmény bírálói szerint ezért a gyakorlógimnáziumban képviselt módszerek és eljárások más, „közönséges” iskolában nem alkalmazhatók.²⁶

Gyakorlati tanárképzés az 1920-as évektől az 1940-es évek elejéig

1924-ben törvény született a középiskolai tanárok képzéséről és képesítéséről, ezáltal jelentős változások történtek a tanárképzésében. A rendelkezés kimondta, hogy *„... középiskolai tanárságra képesítést csak az nyerhet, aki igazolja, hogy szabályszerű egyetemi tanulmányai során a középiskolai tanárképző intézetnek négy éven át tagja volt, de ezen idő alatt az egyes szakcsoportokra nézve kijelölt egyetemi és tanárképzőintézeti előadásokban és gyakorlatokban részt vett”.*²⁷ A törvény 6.§-a a gyakorlógimnáziumot a középiskolai gyakorlati tanárképzés hivatalos színterévé avatta.²⁸

Az új rendelkezés²⁹ bevezette a tanárképzésben a gyakorlóévet, melyet a jelölteknek gyakorlóiskolában kellett eltölteni, de nem zárta ki teljesen más külső középiskolában való gyakorlatot. A vidéki tanárképző intézetekkel kapcsolatos gyakorlóiskolák felállítását is előírta, de minthogy erre még egy ideig nem került sor, a szervezett gyakorlati képzés teendőit a 20-as évek végéig egyedül a budapesti gyakorlógimnázium látta el.

1929-ben egy új szabályzat készült el, mely leginkább azt a törekvést fejezte ki, hogy az újonnan felállítandó gyakorló középiskolákban a tanárképzés egységes módon történjék. Az 1929.

²⁵ A teljes nyolcosztályos gimnázium kiépítése csak 1907/08-tól kezdődött meg.

²⁶ Ladányi Andor: A középiskolai tanárképzés története. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2008.

²⁷ Az 1924. évi XXVII. tc. 1. fejt. 4.§-a a középiskolai tanárok képzéséről és képesítéséről.

²⁸ A gyakorlóiskola működését lényegében először iktatták törvénybe.

²⁹ A törvénycikk előkészítésében jelentős szerepe volt Fináczy Ernőnek, aki már a század eleji szakmai vitákban az önálló gyakorlóiskola és a kötelező gyakorlóév mellett foglalt állást.

évi, majd 1933-ban kisebb módosításokkal újra megjelentetett szabályzat³⁰ kimondta, hogy a gyakorló középiskolának az a feladata, hogy a leendő középiskolai tanárok nevelői és oktatói munkáját tudatossá és tervszerűvé tegye, s őket erre a hivatásszerű munkára kiképezze. A gyakorlóévnak az a rendeltetése, hogy a gyakorlóiskola a jelöltet bevezesse az elvszerű nevelés és oktatás gyakorlásába, ennek elveit elméleti fejtegetésekkel tudatossá tegye, meggyőződéssé érlelje, beleillessze őt az iskolai élet közösségébe, s megindítsa benne a sajátos nevelői lelkület kialakulását. Ezeknek a céloknak az érdekében szükséges, hogy a jelölt a gyakorlóiskolában tervszerű nevelést és oktatást lásson, hogy ezt elméleti felvilágosítások segítségével megértse, hogy ugyanilyen természeti oktatási gyakorlatra tegyen szert, és hogy cselekvően részt vegyen az iskolai élet minden mozzanatában (önképzőkör, kirándulás stb.), azaz a jelöltek komplex gyakorlatát tűzte ki célul. A gyakorlati képzés eszközeinek megfelelően a tanítási órák tervszerű látogatását (hospitálást), a vezetőtanárokkal folytatott megbeszéléseket és a próbatanítások³¹ megbeszéléseit jelölte meg. A gyakorlati év elteltével a jelöltek működési bizonyítványt kaptak és minősítés készült róluk.

Amikor megalakult a debreceni gyakorlógimnázium, a pesti gyakorlógimnázium élén Staud János állt, aki 1924 őszén került az intézet élére.³² Staud kiemelten nagy gondot fordított az intézményben folyó tanárképzésre. Az 1924. évi középiskolai törvény nyomán jelentős szerepet vállalt a gyakorlati tanárképzést szabályozó országos utasítások összeállításában. A tanároktól és a jelöltektől megkövetelte a pontosságot és a rendet. A tanári munkában és a tanárképzésben hangsúlyozta a módszeresség fontosságát.

Az alábbiakban néhány példán keresztül mutatjuk be, hogy az 1930-as években milyen szakmai kérdések foglalkoztatták a pesti gyakorlógimnázium tantestületét.

³⁰ A gyakorló tanárok képzéséről szóló 17.104/1933. IV. VKM. sz. rendelet

³¹ Ettől kezdve használták a próbatanítás helyett a zárótanítás elnevezést.

³² Kezdetben csak megbízott vezetőként. Végleges kinevezésére 1925-ben került sor.

1935-ben³³ országosan előírták a tanmenet és az óravázlat készítését valamennyi tanár számára. A tanmenetben, amelynek célja az volt, hogy tervszerűvé tegye a tanítást, fel kellett tüntetni az egyes didaktikai egységek tárgyalására szánt időt. *„Sokszor megtörtént, hogy a kellő beosztás nélkül elsiették a tanítást, vagy elmaradtak a feldolgozásával, és ismétlést, helyesebben összefoglalást csak az év végén tartottak. Pedig a tananyagnak kisebb és nagyobb egységek útján újabb szempontok szerinti többszöri összefoglalása a bevésés legjobb módja. A tanmenet gondolata igen helyes, de kérdés, hogy alkalmas-e a felterjesztés időpontja (június) midőn még nem lehet meg a végleges tantárgyfelosztás és az év végén a munkatorlódás miatt nincs meg a megfontolt elkészítéséhez szükséges nyugalom”*³⁴ – fejtette ki nézeteit Staud János a gimnázium egyik értekezőjén.

Staud az óravázlat bevezetésével kapcsolatosan az alábbi véleményen volt: *„Óravázlat készítése hasznos, de [...] kell azonban, hogy az óravázlat csak eszköze legyen a jó tanításnak s nem öncél. A súlypont ezentúl is a tanításon legyen és nem tetszetős, de meg nem valósított óraterveken.”*³⁵ A tanárjelöltekről az alábbi észrevételt tette: *„Nálunk régi gyakorlat, hogy a tanárjelöltek írásbeli óravázlatokkal készülnek az órákra. Egyrészt azért, hogy ne tanítsanak készületlenül, másrészt azért, hogy a módszeres elveket megtanulják alkalmazni. A készülés fontos és minden korban elkerülhetetlen, s a tanár egyéniségét csak megnemesíti, nem elnyomja.”*³⁶ Staud arra kérte a tantestület tagjait, hogy az óravázlatokat azzal a gondolattal készítsék, hogy azok a jövő számára is értékes okulást nyújthassanak.

Ebben az időszakban problémaként merült fel az intézményben a tanulók túlterheltsége. Staud szerint a túlterhelés oka nem a tanterv, hanem a módszeres iskolai munka hiánya. Emellett a tantermi túlzsúfoltságot is említette. Véleménye szerint a tankönyvek helytelen használata is eredményezheti a tanárok

³³ 1935: VI. tc.

³⁴ Az 1936. szeptember 11-i értekező jegyzőkönyvéből. A jegyzőkönyv szövege megtalálható: Kiss Istvánné: Szemelvények a Budapesti Egyetemi Tanárképző Intézet Gyakorlógimnáziumának jegyzőkönyveiből (1924-1944). Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 1991. 70-72.

³⁵ Uo.

³⁶ Uo.

részéről a túlterhelést. Staud ellenezte a tankönyvek szövegének megrövidítését. Szerinte a rövid tankönyv csak látszólagos könnyebbség, ha a szemléletes eleven részeket kiveszik, a tankönyv nehezen érthető és tanulható. A tankönyv igazi rendeltetése: *„legyen az iskolai munka alapos kiegészítője (s ne helyettesítője!!), nyújtson módot az iskolában feldolgozott gondolatmenetnek elég részletes felfrissítésére s az eredmények megtanulására, s a tanár az iskolai és házi munka értelmes eredményét kérje elkövetkezik, rá kell nevelni a tanulót (s a jó tanárt) a tankönyv értelmes használatára.”*³⁷

További nehézséget jelentett ebben az időszakban, hogy egy-egy vezetőtanárra átlag 8-12 tanárjelölt jutott. Hiányoztak a fővárosban az újabb gyakorlóiskolák. A tanárképzés, valamint az intézményben folyó oktató-nevelő munka érdekeinek egyeztetésével a gyakorlóév során csak az egyik szaktárgy tanítása volt kötelező. Az 1933-ban kiadott utasítás kimondta, hogy minden jelölt legalább három hétig tanítja egyik szaktárgyát, de ha az iskola érdekei megengedik, a másik tárgyat szintén taníthatja három hétig. Három teljes hétnél kevesebbet senki sem taníthat, viszont egy tárgyból hat hétnél hosszabb ideig sem. Meghatározta továbbá azt is, hogy a jelölt tanításának anyaga önálló rész, egység legyen.

A tanítást egy hosszabb, legalább két hónapig tartó hospitálás és pedagógiai-metodikai felkészítő szakasz előzte meg. A jelöltek a szakasz végén, előre megállapított időpontban vizsgatanítást, ún. próbatanítást tartottak. A hagyományoknak megfelelően a gyakorlógimnáziumban minden héten szerdán 12 és 13 óra között bemutató tanításokra, ún. nagypublikumos előadásokra került sor, amely megtiszteltetés volt a jelöltek számára, hiszen csak a legjobbaknak jutott osztályrészül. Annak ellenére, hogy a Kármán-féle korszakhoz képest jelentősen megnövekedtek a létszámok az intézményben, valamennyi vezetőtanár és tanárjelölt részt vett ezeken az előadásokon. A bemutató előadásokat két nappal később megbeszélések, ún. módszeres értekezletek követték. Ezeken az igazgató elnökölt és

³⁷ Staud János véleményező jelentése a Tankönyvügyi Bizottság 275/1932. sz. előterjesztése tárgyában. (1932. okt. 12.) A gyakorlóiskola irattárában. Idézi: Kiss Istvánné: A Trefort utcai "Minta". ELTE, Budapest, 1987. 151.

valamennyi tanár és tanárjelölt részt vett rajta. Az értekezletek hagyományait vette át az 1933-ban kiadott szabályzat és utasítás.

Staud János a következőképp jellemezte a heti módszeres értekezleteket: „*A cél nem csupán a jelölteknek vagy az óráknak egyszerű megbírálása, hanem a tanítással mint konkrét anyaggal kapcsolatba hozható elvi kérdések alapos megvitatása a jelenlévők részvételével és valamennyiük közös okulására. Minden ilyen értekezlet módszeres értekezlet a szó szoros értelmében. Mindennek elvi megvilágításba kell kerülnie, s ezért az egész megvitatásnak elvi magaslaton kell mozognia a személyi él elkerülésével*”.³⁸

Először az órát tartó tanárjelölt elemezte saját tanítását, majd következtek az előre kijelölt bírálók, akik felolvasták előzetesen megírt bírálataikat, majd hozzászóltak a tanárjelöltek és a vezetőtanárok, majd az igazgató értékelő elemzése, pedagógiai fejtegetései zárták le a módszeres értekezleteket. A hozzászólók többnyire egy általánosabb problémából indultak ki, tantárgytörténeti áttekintéseket adtak, szóltak az adott tantárgy oktatásának helyzetéről, tájékoztatást nyújtottak a metodikai kutatások legújabb eredményeiről, ismertették az adott téma szakirodalmát. Bár eredeti céljuk a tanárképzés volt, jelentősek voltak a résztvevő vezetőtanárok továbbképzésében, pedagógiai személetének formálásában is. Minden értekezletről jegyzőkönyv készült, amelyet a tantestület valamennyi tagja aláírt. A jegyzőkönyv egyik példányát elküldték a tanárképző intézetbe, amelynek elnöke megerősítette azt aláírásával.

A heti értekezletek mellett voltak még negyedévi ellenőrző értekezletek, félévi és év végi osztályozó értekezletek és a szintén félévente ismétlődő ún. módszeres értekezletek.

Staud János utódja Zibolen Endre volt, aki 1938-tól 1947-ig vezette a gyakorlógimnáziumot. Zibolen az intézmény régi hagyományait kívánta követni.³⁹ Célul tűzte ki a növendékek vallásos és hazafias, a nemzeti közösség szolgálatában való nevelését. A tanárképzést tekintve meggyőződése volt, hogy a jelöltekben ki kell alakítani a tanári lelkületet, és azon kell fáradozni, hogy tanítási és nevelői munkájuk elvi alapokon

³⁸ Értesítő az 1938/39-es tanévről. Idézi: Kiss Istvánné: A Trefort utcai "Minta". ELTE, Budapest, 1987. 185.

³⁹ Zibolen Endre: A gimnázium mai helyzete. Magyar Középiskola, 1933. 167.

történjék. Vallotta, hogy meg kell alapozni a pálya helyes szemléletét.

Szükségesnek tartotta, hogy „*a tanárképzésben a gyakorlati követelményekre helyeztessék nagyobb súly [...] mind a pályájukon működő tanárok, mind a pályájukra lépni szándékozó fiatal tanárjelöltek egyöntetűen azt kívánják, hogy a nyújtott szaktudás anyaga magában foglalja azt az anyagot is, amelyre nekik a gimnáziumban szükségük van*”.⁴⁰

Zibolen Endre pedagógiai módszerei lényegében nem különböztek Staudétól, az oktatási-nevelési kérdések tekintetében követte a gyakorlóiskola hagyományait. A próbatanításokra és megbeszélésekre ugyanúgy sor került, mint korábban, azonban Zibolen már nem bonyolódott olyan alapos és körültekintő fejtegetésekbe, mint elődje.

Az 1940-es évek elején jelentős problémaként merült fel a magyar oktatásügyben az egyre növekvő tanárhány. Ennek fő oka a tanárok alacsony fizetése, a társadalmi megbecsültségük, tekintélyük alacsony volta.⁴¹ A gyakorlógimnáziumban is szembesültek a vezetőtanárok utánpótlásának nehézségeivel. Az intézmény egyik értekezletének jegyzőkönyvéből kiderül, milyen követelményeket támasztottak a leendő vezetőtanárokkal szemben: „*A gyakorló-gimnázium rendeltetése megkívánja, hogy olyan tanárai legyenek, akik tudnak és szeretnek is tanítani. Akik az iskolai munkát lenézik, az iskola falait szűknek érzik maguk körül, azoknak idekerülése ellenkezik a gyakorló-gimnázium céljával, s létét veszélyezteti. Azokat a tanárokat, akik más, főleg tudományos elfoglaltságuk miatt becsülik le az iskolai munkát, elítélni igen nehéz, mert hiszen ezek is elvégzik becsületesen kötelességüket, csak másutt. Mulasztásaik okát azonban a tanárjelöltek nem mindig látják, és nem is láthatják, ezért a helyzetet félreértik. Iskolánk mindig ebben a kettősségben szenvedett s szenved ma is.*”⁴² Zibolen

⁴⁰ Zibolen Endre: Gyakorlati szempontok a gimnáziumi tanárképzés terén. Magyar Pedagógia, 1941. 24-33.

⁴¹ Ladányi Andor: A középiskolai tanárképzés története. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2008.

⁴² Az 1943. szeptember 10-i értekezlet jegyzőkönyvéből. A jegyzőkönyv szövege megtalálható: Kiss Istvánné: Szemelvények a Budapesti Egyetemi Tanárképző Intézet Gyakorlógimnáziumának jegyzőkönyveiből (1924-1944). Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Budapest, 1991. 80-81.

javasolta, hogy a tantestület ragaszkodjon ahhoz, hogy a leendő vezetőtanárnak gyakorlata legyen és legalább rendes tanári kinevezéssel rendelkezzen.

Zibolen Endre megemlítette még az értekezleten, hogy munkája során megfigyelte, hogy a gyakorlógimnázium vonzereje, jelentősége egyes tanárok szemében csökkent. Ennek részben az az oka szerinte, hogy az iskola módszere elterjedt, és így nem jelent már különálló szervet. Másrészt anyagi okok is közrejátszottak. Emellett azért is csökkent az érdeklődés, mert ekkor már több gyakorlógimnázium működött, illetve sokan kaptak gyakorlógimnáziumi kinevezést anélkül, hogy ilyen rendeltetésű intézetekben működtek volna.⁴³

Ez az időszak jelentős megpróbáltatást jelentett a gyakorlóiskola számára. Zibolen Endre legfőbb érdeme, hogy a világháború nehéz éveiben is biztosítani tudta az oktató-nevelő munka számára szükséges jó légkört, sőt megőrzője és bizonyos értelemben továbbépítője volt az iskola régi hagyományainak.

A kolozsvári és szegedi gyakorlógimnázium

Már a pesti gyakorlóiskola megalapításától kezdve többször is felmerült szakmai körökben, hogy a hatékonyabb gyakorlati tanárképzés érdekében szükséges volna újabb gyakorlóiskolákat létesíteni, azonban a második gyakorlógimnázium felállítására csak 1917-ben került sor Kolozsvárra.

A kolozsvári tanárképzés már a XIX. század végén megkezdődött. A kolozsvári egyetemet⁴⁴ megalapító 1872. évi XIX. tc. 3. §-a kimondta, hogy a bölcsészeti-, nyelv és történettudományi és matematika-természettudományi karokhoz kapcsoltan „gimnáziumi tanárképezde állítatik fel”. Az egyetemi tanárképzésben érdekelt karok oktatói a tanárképzés jelentőségét felismerve már első kari üléseiken foglalkoztak a tanárképzés szervezeti kereteinek kialakításával.

⁴³ Uo.

⁴⁴ Az intézmény 1872-ben nyitotta meg kapuit. 1881-től hivatalos elnevezése: Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem.

A két kar kedvező hozzáállása ellenére a tanárképezde (későbbi elnevezése: tanárképző intézet) rendszeres működése az első tanévben még nem kezdődhetett meg, mert az érvényben lévő és a kolozsvári tanárképezdeire is vonatkozó budapesti tanárképezdei szabályzat 8. §-a szerint képezdei *„rendes növendékek [...] csak azon tanárjelöltek lehetnek, kik [...] az egyetemi szaktudományuk és valamely szorosan vett bölcsészeti tantárgy hallgatásával legalább is már egy évet kellő eredménnyel töltöttek.”* A tanárképezde az 1873/74-es tanévben 16 rendes taggal kezdte meg rendes működését Országos Középtanodai Tanárképezde néven.⁴⁵

Feladata egyrészt az egyetemi oktatás, az egyetemi előadások kiegészítése volt, azaz olyan témakörök előadása és feldolgozása, amelyek a középiskolai tantervekben szerepeltek, de az egyetemi elméleti képzésben nem, vagy csak részben kaptak helyet.

Másrészt a képezdei gyakorlatok során a középiskolai oktatás szempontjából lényegesebb kérdések és összefüggések kiemelésére, valamint természettudományos kísérletek begyakoroltatására került sor. A képezde feladatai közé tartozott továbbá, hogy a gyakorlatok keretében a tanárjelölteket a tudományos igényeknek és az iskolai oktatás elvárásainak egyformán megfelelő referátumok készítésére, előadására és megvitatására készítsék, illetve a tanárképző intézet gyakorló gimnáziumában a tanítás gyakorlatába bevezessék.

A kolozsvári tanárképzésben a budapesti egyetemen kialakított modellt csak részben lehetett megvalósítani. A „pesti minta” követését, a tanárképzési feladatoknak a tanárképző intézetre történő teljes átruházását, a kolozsvári tanárképezdének a pestihez hasonló szervezeti keretek közötti működését reménytelenné tette, hogy Kolozsvárott hosszú ideig nem valósult meg a gyakorlóiskola felállítása.

⁴⁵ Németh András: A magyar neveléstudomány fejlődéstörténete. Osiris Kiadó, Budapest, 2002.

Szamosi János, aki 33 évig vezette a kolozsvári tanárképezdét, az első években bírálta Lubrich Ágost javaslatát, aki a gyakorlóiskola mintájául a Ziller-féle gyakorlóiskolát ajánlotta.⁴⁶

A tanárképezdei gyakorlóiskola felállítását két ok miatt ellenezte. Egyrészt – kortársai többségéhez hasonlóan – az egyetemi elméleti orientáltságú képzéssel összeegyeztethetetlennek tartotta a praktikus célokat szolgáló felkészítést, másrészt nem tudott megbarátkozni egy olyan iskola gondolatával, „*amelyben a szegény elkárhozottak lelkein csupa ujonczok experimentálnak*”.⁴⁷ A tanárjelöltek gyakorlati kiképzéséről, az általa ideálisnak tartott próbaévről a következőket vallotta: „*Erős meggyőződése, hogy a szaktudományokba képzett fiatal tanár, ha a paedagogia elméletébe be van vezetve [...] úgy egy év alatt derék szaktanár oldala mellett sokkal gyakorlatibb képzést nyer*”.⁴⁸

Szamosi a tanárképző intézet igazgatójaként azonban rövid idő alatt felismerte, hogy alapos felkészültségű szakemberekké csak akkor válhatnak a tanárjelöltek, ha a didaktikai és metodikai eljárások alkalmazásait is elsajátítják, és ennek érdekében már 1875-ben szorgalmazta a gyakorlóiskola felállítását. Azért tartotta különösen sürgető feladatnak a kolozsvári gyakorlóiskola megszervezését, mert úgy vélte, hogy egyetlen budapesti könnyen „országos bajt” okozhat a tanításban.

A kolozsvári tanárképzésben már az 1873-as kezdetektől kimutatható a pesti gyakorlóiskolai modelltől való idegenkedés. Kolozsvárott a tanárjelöltek viszonylag alacsony létszáma, a gyakorlóiskola hiánya, valamint a képzési érdekekre tekintettel lévő, szemináriumszerű gyakorlatok az egyetemi oktatás keretein belül is lehetőséget biztosítottak az oktatók és hallgatók közvetlenebb, személyesebb jellegű kapcsolatainak kialakítására.⁴⁹ Ezzel is összefügghetett, hogy a gyakorlati felkészítés lehetséges

⁴⁶ Kékes-Szabó Mihály - Pukánszky Béla: Tanárképzés a kolozsvári-szegedi Ferenc József tudományegyetemen (1872-1934). Országos Közoktatási Intézet, Budapest, 1998.

⁴⁷ Szamosi János: Még néhány szó a középtanodai tanárok paedagogiai kiképzésének kérdéséhez. Országos Középtanodai Tanáregylet Közlönye, 1872. V. évf. 6. füzet, 331.

⁴⁸ Uo. 330.

⁴⁹ Németh András: A magyar pedagógia tudománytörténete. Gondolat Kiadó, Budapest, 2005.

színtereinek megjelölésekor – a gyakorlóiskola mellett – mindazon intézetekkel számoltak, amelyek „személyi tekintetben” alkalmasnak tűntek a tanárjelöltek felkészítésére.

Szamosinak a kolozsvári tanárképző intézet fejlesztésére vonatkozó elképzelései csak részben valósultak meg igazgatósága alatt. A kolozsvári tanárképző intézet gyakorló (kísérleti) iskolájának megnyitására – a létrehozását szorgalmazó felterjesztések ellenére – csak 1917-ben került sor.

A gyakorlóiskola Schneller István intenciói szerint szerveződött, aki egységes hatosztályos középiskolát kívánt létrehozni új tantervvel: egy realiztikus modern nyelvű és egy humanisztikus klasszikus nyelvű irányba történő elágazással. A reform-középiskola tanterve szerint minden évfolyam központi tárgya (heti négy órával) a történelem.

A gyakorlóiskolaként működő reformiskola a világháborús események miatt csupán két évig működött, azonban ez idő alatt tartalmas együttműködés alakult ki az egyetem, a tanárképző intézet és a középiskola között. A város román megszállása, az egyetem erőszakos elvétele után az iskola tiszavirág életének is vége szakadt. A tanárok egy része az üldözések következtében Budapestre költözött, fenntartva az egyetem jogfolytonosságát. Végül 1921-ben a kolozsvári egyetem Szegeden talált elhelyezést. A reformiskola viszont már nem született többé újra.

A kolozsvári egyetem Szegedre történő átköltözése drámai fordulatot jelentett a középiskolai tanárképző intézet számára is, amely az 1921/22-es tanévtől – az egyetemmel párhuzamosan – Szegeden folytatta működését.

Az áttelepülés utáni években a tanárjelöltek a gyakorlóévet bárhol eltölthették, abban az esetben, ha az adott középszintű iskola mind tárgyi (felszerelés, könyvtár), mind személyi tekintetben (igazgató és vezetőtanárok) megfelelő biztosítékot nyújtott a jelöltek képzésére.

A gyakorlóév irányítása, a tanárjelöltek beosztása terén meglehetősen kaotikus állapotok uralkodtak ekkoriban.⁵⁰ Egyes

⁵⁰ A polgári iskolai gyakorlati tanárképzés helyzete jelentősen jobb volt: a tanárképző főiskola gyakorló polgári iskolája, a Cselekvés Iskolája kiváló gyakorlati képzést biztosított a tanárjelöltek számára, igazi „pedagógiai

tanárjelöltek közvetlenül a középiskoláknál jelentkeztek tanítási gyakorlatra, mások a tanárképző intézethez vagy a tankerületi főigazgatóságához, illetve egyenesen a minisztériumhoz nyújtották be kérelmüket. Ezért a kultuszminiszter a vidéki tankerületi főigazgatóságokat bízta meg a szervezési feladatok lebonyolításával, rajtuk keresztül tartott fenn kapcsolatot a középiskolai igazgatókkal és a vezetőtanárokkal. Ebben az időszakban az egyetem mellett működő tanárképző intézetnek kevés szerepe volt a tanárjelöltek gyakorlóévének szervezésében és irányításában.⁵¹

Ez a helyzet csak 1941-ben változott meg, amikor a Baross Gábor Gimnázium (korábban főreáliskola) a középiskolai tanárképző intézet gyakorlógimnáziuma lett.⁵²

Az 1940/41. tanév az egyetem életében is változást hozott: az 1940. évi XXVIII. törvénycikk⁵³ értelmében az intézmény újból alapításának helyén, Kolozsvárott folytatta munkáját.⁵⁴ A törvénycikk továbbá arról is rendelkezett, hogy „*Szegeden vitéz nagybányai Horthy Miklós Úrnak, Magyarország Kormányzójának nevét viselő tudományegyetemet kell felállítani*”,⁵⁵ ahol gondoskodni kell a középiskolai tanárképzés megszervezéséről is.

műhelyként” működött 1929 és 1944 között, s ezáltal országos elismertségre tett szert.

⁵¹ Pukánszky Béla: Középiskola tanárok képzése a két világháború között (különös tekintettel a szegedi modellre. <http://primus.arts.u-szeged.hu/~pukanszk/mars/Tanark.pdf>

⁵² Ez az intézmény korábban is „gyakorló jellegű” iskolaként működött, ahol gyakorlóéves tanárjelöltek képzése folyt.

⁵³ 1940. évi XXVIII. törvénycikk a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem újjászervezéséről és a Magyar Királyi Horthy Miklós Tudományegyetem felállításáról, 1. § (1) és 2. § (1)

⁵⁴ A második bécsi döntés értelmében Észak-Erdély Magyarországhoz került, és újjászervezték a kolozsvári egyetemet.

⁵⁵ 1940. évi XXVIII. törvénycikk a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem újjászervezéséről és a Magyar Királyi Horthy Miklós Tudományegyetem felállításáról, 2. § (1)

A pécsi gyakorlógimnázium

Az 1923-tól Pécsen működő Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemen⁵⁶ szintén folyt tanárképzés. A tanárképző intézet megszervezésére 1925 októberében került sor.⁵⁷ Az egyetemen középiskolai tanári oklevelet az szerezhethetett, aki 4 éven át tagja volt a tanárképző intézetnek és az intézet által kijelölt előadásokat hallgatta.⁵⁸

A tanárjelöltek a Magyar Királyi Középiskolai Tanárképzőintézeti Gróf Széchenyi István Gyakorló-Reáliskolájában⁵⁹ töltötték gyakorlóévüket, amely az 1926. évi november hó 24-én kelt 87.311/1926. V. ü. számú rendelet alapján vált az egyetem gyakorlóiskolájává.

Az intézmény 1928/29. évi értesítőjéből megtudhatjuk, hogy abban a tanévben 4 jelölt (3 férfi és 1 nő) töltötte gyakorlóévét az iskolában. Feladatuk először 2 hónapos hospitálás volt, nem csak szakjukbeli, hanem egyéb tanítási órákon is azért, hogy más tárgyak tanítási módszereivel és technikájával is ismerkedjenek. A jelöltek folyamatosan látogatták vezető tanáraik óráit azokban az osztályokban, amelyekben később hetenként egyszer, majd pedig folytatólagosan is tanítottak. A tanítást megelőzően szaktárgyaik módszeres feldolgozására már a hospitálás előtt is *"bőséges útmutatásban részesültek vezető tanáraiktól, a látogatott tanítási órák anyagát és menetét pedig az illető szaktanárral előzetesen és utólag is alaposan megbeszélték"*. A harmadik hónaptól kezdve az első félév végéig az előzetesen elkészített és jóváhagyott óratervek alapján hetente egy-egy órát tartottak, a vezető tanár mellett az órákat látogatta még a szakfelügyelettel megbízott egyetemi tanárok egyike, az iskola igazgatója, esetenként a tanári testület

⁵⁶ Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetemet 1912-ben Pozsonyban alapították. 1914-ben kezdte meg tényleges működését. A jogi és az orvosi kar megalakulása után 1918. március 14-én került sor Bölcsészeti-, Nyelv- és Történettudományi Kar megnyitására. A cseh megszállás miatt a kar 1919. január 30-án fejezte be pozsonyi működését, s Budapestre költözött: az oktatás ott folytatódott. Az 1921. évi XXV. törvénycikk mondta ki, hogy a pozsonyi Magyar Királyi Erzsébet Tudományegyetem Pécsre és a kolozsvári egyetem Szegedre kerül.

⁵⁷ Az 1924. évi XXVII. tc. alapján

⁵⁸ Szabó Pál: A M. Kir. Erzsébet Tudományegyetem és irodalmi munkássága. Pécs, 1940.

⁵⁹ A középiskola 1852-től működött.

szabadidővel rendelkező tagjai is. A tanítási órákat mindig megbeszélés követte. A második félévben a jelöltek már 3 hónapon keresztül folytatólagosan tanították mindkét szaktárgyukat. Az ily módon előkészített jelöltek próbatanítást végeztek a tanárvizsgáló bizottság elnökének vagy megbízottjának, továbbá az intézet igazgatójának és a vezető tanárnak a jelenlétében.⁶⁰

Az egyetem és a gyakorlógimnázium között szoros együttműködés alakult ki. A gyakorlóiskola tanárai közül sokan oktattak az egyetemen. Az egyetemi professzorok pedig mint a Tanárképző Intézet igazgatótanácsának a tagjai részt vettek a tanárjelöltek zárótanításain.

A gyakorlógimnázium 1940-ig működött ebben a formában.⁶¹ Az 1940. évi XXVIII. törvénycikk értelmében az 1940/41 tanévtől az egyetem bölcsészkarát ideiglenesen szüneteltették.⁶²

Mintaiskolák?

A gyakorlóiskolákkal kapcsolatosan gyakran felmerült az a kérdés, hogy mintaiskolaként működnek-e, illetve szükséges-e, hogy ilyen jellegű intézményként működjenek.

A pesti gyakorlóiskolát gyakran illették a „mintagimnázium” elnevezéssel. Ez természetesen nem az iskola hivatalos neve volt; keletkezésére legendák és anekdoták utalnak. Kármán Mór szerint e nevet az iskola ellenségei adták neki, egy elmés fővárosi tanár pedig egyszer azt mondta róla, hogy azért hívják úgy, mert az csak olyan "mint a gimnázium" (de nem valóságos gimnázium). Az iskola hivatalos neve azonban nem vált

⁶⁰ A Pécsi Magyar Királyi Középiskolai Tanárképzőintézet Gróf Széchenyi István Gyakorló-Reáliskola 1928-29. tanévi Értesítője. Közzéteszi: Dr. Horváth Viktor, Pécs, Dunántúl Egyetemi Nyomdája, 1929.

Idézi: Révész Csaba Márta: Adalékok a középiskolai tanárképzés történetéhez. In: Kéri Katalin (szerk.): Ezerszínű világ. Pécsi Tudományegyetem, Pécs, 2000.

⁶¹ A gyakorlógimnázium épületét 1940-ben a Honvédség vette igénybe, 1943-44-ben a Svéd Vöröskereszt, 1954. augusztusától lett ismét oktatási intézmény.

⁶² 1940. évi XXVIII. törvénycikk a Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem újjászervezéséről és a Magyar Királyi Horthy Miklós Tudományegyetem felállításáról, 3. § (1)

népszerűvé, sőt a laikusok, szülők és tanulók körében majdnem idegen maradt, addig a rövidebb, egyszerűbb, különösen a laikusnak többen mondó "mintagimnázium" általánosan elterjedt és hamis képzeteket, hamis ideákat és hamis ideálokat támasztott az iskolától, azaz az iskolaügytől távolabb állók elméjében. A gyakorlógimnázium soha nem akart "mintagimnázium" lenni, mivel a mintáskodásnál nagyobbra tartotta hivatását.⁶³

Már megalakulásától kezdve célul tűzte ki, hogy *"olyan mintaszerű iskolai életnek adja képét, melyben a tanítványok erkölcsi és értelmi haladása az egész tantestület közös gondjának tárgyát képezi, és mely a tanárjelölteknek buzdító például, a tanároknak lelkesítő emlékül szolgáljon"*.⁶⁴ Ez azonban korántsem azt jelentette, hogy a többi iskolának akar mintája lenni, melyre feltekinthetnek, hanem a jelölteknek akart tanulságos mintául szolgálni. Tanárai az iskola munkájának mélyített felfogásában, tőlük telhetőleg jó oktatásban és vezetésben példaképei akartak lenni a rájuk bízott fiatal kezdőknek. Más mintajellegre nem törekedtek és nem törekedhettek. *"Egy «minta»-iskola szerepére vállalkozni részéről ép oly nevetséges lett volna, mint a milyen nevetséges volna, ha valamely derék ember azt tűzné ki céljául, hogy mintaember legyen. Derék iskola akart lenni, mint remélhetőleg minden magyar iskola, a mintaiskola minden fontoskodó allurje nélkül"*.⁶⁵

Kármán Mór alkotóműhelynek, pedagógiai laboratóriumnak tekintette a gyakorlógimnáziumot, mely a szó legnemesebb értelmében a modern pedagógiai kísérletek színhelyének számított, mely szellemi kisugárzásával és a mintaszerű iskolai élet megteremtésével az onnan kikerülő tanárjelöltek révén ösztönzően tud hatni az ország többi középiskolájának fejlődésére is.⁶⁶ Ahhoz, hogy valóban

⁶³ Waldapfel János: A gyakorló-főgimnáziumról. Magyar Paedagogia, 1912. 593-602.

⁶⁴ Kármán Mór: A tanárképzés és az egyetemi oktatás. Eggenberger, Budapest, 1895. 61.

⁶⁵ Waldapfel János: A gyakorlógymnasium feladatai. Magyar Paedagogia, 1899. 585-586.

⁶⁶ Kiss Istvánné: Eötvös Józseftől – Eötvös Lorándig. Dokumentumok a budapesti egyetem tanárképző intézetének és gyakorló-főgimnáziumának történetéből (1870-1918). ELTE, Budapest, 1988.

alkotóműhelyként működjön az intézmény, szükséges volt az is, hogy a tanárok megváltozott feladatkört gyakoroljanak: nem tekinthetők pusztán gyakorló pedagógusoknak: egyben kutatók is voltak, munkakörük nemcsak az oktatói munkára terjedt ki, hanem magában foglalta a pedagógiai kutatómunkát is.⁶⁷

Waldapfel János a pedagógiai obszervatórium elnevezéssel illetve a gyakorlóiskolát, mely feladata a különböző észleleteknek, felfedezéseknek, tanulságoknak a feldolgozása.

*"A gyakorlóiskola volt a műhelye, gyakorlati kísérletező állomása azoknak a pedagógiai eszméknek, tanítási módszereknek, amelyeknek magyarországi meghonosítása éppen Kármán Mór nevéhez fűződik, s külföldön is nagy megbecsülést szerzett"*⁶⁸. Waldapfel János viszont határozottan leszögezte, hogy a gyakorlóiskola *"nem kísérleti iskola abban az értelemben, mint azt a múlt században és még e század elején is sokan gondolták, hogy valamely a priori konstruált elméletet itt próbálnak ki és itt igazolnak utólag. De nem kísérleti iskola abban az értelemben sem, hogy talán itt a paedagogia érdekében értékesíthető rendszeres pszichológiai kísérleteket tesznek, olyanokat, minőket pl. Burgerstein, Kracpelin, vagy az amerikai gyermekpsychologusok tettek. Úgy az egyik mint a másik értelemben való kísérletezés a legeléesebben ellenkezik a gyakorlógymnasium alapmeggyőződésével az iskola és általában a nevelés ethicumáról"*.⁶⁹ A gyakorlóiskola szerinte nem kísérleti iskola a jelzett értelemben, mivel számára a gyermek nevelése a legnemesebb cél. Az iskola mégis pedagógiai műhellyé válhat, nagyon sokat tehet a pedagógiai elmélet folytonos gazdagítására, mely megfigyelésen, tapasztalaton, gyakorlatokon alapuló tudomány, mint minden igazi tudomány.

A fentiekből is látható, hogy a gyakorlóiskola teljesen újszerű intézménynek számított a korabeli Magyarországon. Beöthy Zsoltnak 1896-ban írott szavait idézve: *"Mint a pedagogia kísérleti*

⁶⁷ Waldapfel János: A gyakorló-főgimnáziumról. Magyar Paedagogia, 1912. 593-602.

⁶⁸ Felkai László: A tanárképzés történeti áttekintése a századfordulóig. Pedagógiai Szemle, 5. szám, 1961. 431.

⁶⁹ Waldapfel János: A gyakorlógymnasium feladatai. Magyar Paedagogia, 1899. 602.

állomása, a gyakorlóiskola legnagyobb hatással volt a középiskolai tanítás módszerének újjáalakítására. Oktatásügyi alkotásaink közül a gyakorlógimnázium az egyetlen teljesen eredeti, mellyel a legműveltebb államokat is megelőztük, és a külföldön nemcsak mély érdeklődést, hanem meleg elismerést is szereztünk".⁷⁰ A pesti gyakorlóiskola sajátos, ám nem izolált szerepet töltött be az egész magyar nevelésügy szellemi és gyakorlati formálásában. A tantervekről és a tankönyvekről való gondoskodás alternatív módjának, a tantervi és tankönyvi változatok megalkotásának és használatának, a felkészültséggel és felelősségtudattal megalapozott tanári szabadság érvényesülésének intézményes keretet adott a gyakorlóiskola.

Egy korszak vége

1945 után háttérbe szorult a gyakorlati tanárképzés jelentősége. Az 1947/49-től kialakult politikai rendszerben a pedagógiai kérdéseket elsősorban nem szakmai szempontok alapján elemezték, hanem ideológiai és aktuálpolitikai megfontolások mentén minősítették:⁷¹ egyre inkább átalakultak, majd sorra eltűntek az ún. szocialista pedagógiába be nem illeszkedő, ettől eltérő pedagógiai szemléletet képviselő intézetek.⁷²

Az 1949-es egyetemi "reform"⁷³ nyomán a gyakorlóiskolák elkerültek az egyetemi szervezetből, 1950-től tanácsai hatáskörbe tartoztak.⁷⁴ Az egyetemi oktatás és középiskolai tanárképzés "megreformálása" megszüntette a Tanárképző Intézeteket,⁷⁵ és a

⁷⁰ Idézi: Kiss Istvánné: Eötvös Józseftől – Eötvös Lorándig. Dokumentumok a budapesti egyetem tanárképző intézetének és gyakorló-főgimnáziumának történetéből (1870-1918). ELTE, Budapest, 1988.

⁷¹ Golnhofer Erzsébet: Hazai pedagógiai nézetek 1945-1949. Iskolakultúra, Pécs, 2004.

⁷² Németh András: A magyar pedagógia tudománytörténete. Gondolat Kiadó, Budapest, 2005.

⁷³ A Kormány 260/1949. sz. rendelete alapján

⁷⁴ A debreceni gyakorlógimnázium 1950-ig működött, mivel az 1949-es középiskolai „reform” felszámolta az intézetet.

⁷⁵ A tanárképző intézetek megszűnését a 64.200/1949. VKM sz. rendelet mondta ki.

szétválasztott bölcsészeti- és természettudományi karok feladatává tette a tanárképzést.

A tanárjelöltek gyakorlati felkészítése egyre gyengébb lett. Hiányzott ugyanis az egyetemen belül egy olyan intézmény, mely a tanárképzés ügyét az új viszonyoknak megfelelően összefogta és irányította volna.

ARANYI IMRE:

TANÁRJELÖLTEK A FAZEKASBAN

Néhány szó iskola történetéről

A polgárosodás folyamata elérte a XIX. századi Debrecen is. Egyre markánsabb igény mutatkozott egy olyan iskola iránt, ahol a modern nyelvek, a mennyiségtan és a természettudományok kiemelt oktatása valósul meg. A város vezetése megpróbálta kielégíteni a debreceni polgárok igényeit. Hosszas előkészületek után 1873. november 03-án Kovács Lajos Debrecen város polgármestere megnyitotta Debrecen szabad királyi város reáltanodáját.

Az iskola fenntartása egyre nagyobb terhet jelentett a város számára. Az oktatás színvonalának emelése, a fenntartási költségek csökkentése új megoldási lehetőségek keresésére ösztönözte a város vezetését. *„A Felügyelő Bizottság javaslatára a polgármester felvette a kapcsolatot a közoktatásügyi minisztériummal. 1885. július 09-én a közgyűlés határozatban mondta ki, hogy kéri a városi reáliskola államosítását és nyolc osztályra való kiegészítését.”¹*

Hosszas egyeztetés után 1891. szeptember 1-től a debreceni főreáltanoda állami kezelésbe került. Debrecen városának és az állami szerepvállalásnak köszönhetően 1893. szeptemberében a Hatvan utcán megnyílt a Meixner Károly által tervezett új iskolaépület, melyet a gimnázium jelenleg is használ.

Az iskola alapításának ötvenéves évfordulóján lehetővé vált, hogy az intézmény felvegye Fazekas Mihály nevét. A vallás és közoktatásügyi minisztérium 64408 V. sz. rendeletével az 1922-23-as tanévtől engedélyezte, hogy a főreáltanoda Debreceni Állami Fazekas Mihály Főreáliskola néven szerepeljen.

Az 1934-ben végrehajtott középiskolákat érintő átfogó reform jelentősen befolyásolta a Fazekas Főreáliskolában folyó munkát. Az 1934. évi II. tc. a reálgimnáziumi és a reáliskolai képzést megszüntette és egységes gimnáziumi oktatást vezetett be.

¹ Gazdag István a debreceni Fazekas Mihály Gimnázium története 1873-1998 18.old.

A Fazekasban 1935-36-os tanévtől felmenő rendszerben egységes gimnáziumi képzés került bevezetésre. Az átalakulás 1942-43-as tanévre fejeződött be. A tanítás ettől kezdve az egységes nyolc osztályos gimnáziumokra kidolgozott tanterv szerint folyt.

A gimnáziumi képzés mind a mai napig töretlenül zajlik a Fazekas Mihály Gimnáziumban.

Tanárjelöltek megjelenése a főreáltanodában

A századfordulón egyre inkább felismerték az oktatás fontosságát. A megfelelő képzettséggel rendelkező tanárok felkészítésére egyre nagyobb hangsúlyt fektettek. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1904-ben úgy kívánta a leendő tanárok felkészítését előmozdítani, hogy tankerületenként kijelöltek iskolákat, ahol a gyakorlótanítást le kellett bonyolítani. A miniszter rendelte ki a szakvizsgázott tanárjelölteket az adott iskolához.

A főreáltanodába a minisztérium Falábú Jenő és Salamon Ernő tanárjelölteket küldte.² A jelöltek az igazgató – Fazekas Sándor – és a kijelölt mennyiségtan tanár – Jaszencsák Sándor – útmutatásai alapján végezték munkájukat. Megismerkedtek az iskolai élet szervezésével, a szaktárgyak tanításának módszerével. „*A jelöltek el is foglalták helyüket, kezdetben a vezetőtanár óráit látogatták rendszeresen, azon kívül más órákat is. Márciustól kezdve a vezetőtanár felügyelete alatt önállóan tanítottak.*”³ A két jelölt sikeresen zárta az évet, mind a ketten megszerezték a tanári oklevelet.

A kijelölt tanárjelöltek nem minden esetben foglalták el kijelölt helyüket. Előfordult, hogy állást kaptak és egyből tanítani mentek vagy tanítási gyakorlatukat megszakítva vállaltak állást.⁴

² 93.683 sz. miniszteri rendelet. Értesítő 1905-06 tanév 29-30 old.

³ Értesítő 1905-06 tanév 29. old. Falábú Jenő a VI. Salamon Ernő az V. osztályban mennyiségtan tanított

⁴ Értesítő 1906-07 tanév 48 old. „Az év elején kijelölt Horonyecz Ödön és Halász Ármin jelöltek más alkalmazást kapván nem fogadták el helyöket ...Harkay István pedig az év elejétől május elejéig volt itt, amikor is a szentesi állami főgimnáziumhoz nevezték ki helyettes tanárnak”

A főreáltanoda megfelelően látta el feladatát. Ezt bizonyítja az az országos kimutatás is, melyben gyakorlóléhelyként szerepel az iskola.⁵ Az évek során tovább bővült a vezetőtanári megbízást elnyerők száma. 1907-ben Dr. Kardos Albert kapott magyar nyelvből vezető tanári kijelölést, az 1920-as évek elején pedig elsősorban Reithoffer Rezső természetrajz és vegytan óráit látogatták a jelöltek.⁶

A gyakorló iskolai cím elnyerése

1924-ben megjelent az új középiskolai törvény, mely egységesítette a követelményeket, a továbbtanulás feltételeit. Dr. Zalai János az intézmény igazgatója örömmel nyugtázta a hírt, miszerint *„Az új középiskolai törvény szerint a reáliskola barátainak egy régi vágya ment teljesedésbe. A reáliskolai érettségi vizsgálatot tett ifjaink az egyetemek bármelyik karára beiratkozhatnak. Az egységes jogosítás nagy örömet szerzett a reáliskola minden hívének.”*⁷

Az 1924-es törvény foglalkozik a tanárképzés jövőjével is. Az 1924. évi XXVII-es tc. a tudományegyetemek bölcsészettudományi karainak feladataivá tette a tanárképző intézetek létrehozását. Városunkban Dr. Pap Károly vezetésével létrehozták a Debreceni m. kir. Középiskolai Tanárképző Intézet Igazgató Tanácsát. Az igazgató tanács feladatául kapta, hogy az 1925-1926-os tanévre szervezze meg a gyakorló iskola működését. Debrecenben a tanárképző intézettel szorosan együttműködő iskola nem volt, így a helybéli iskolákat jelölték ki erre a feladatra. *„A vallás és közoktatási m.kir. Minisztérium f. évi január hó 27-én 99.600-1925 IV. sz. rendeletével a debreceni állami reáltanodát a gyakorlati tanárképzés céljára gyakorló iskolává jelölte.”*⁸

1925-ben két tanárjelölt kezdte meg tanítási gyakorlatát. A jelölteket a tanárképző intézet igazgatósági tagjai rendszeresen látogatták. Munkájukat közvetlenül az iskola felkért tanárai

⁵ Értesítő 1907-08-as tanév 45. old. 91.565-1907.sz.a. közé tett kimutatás alapján

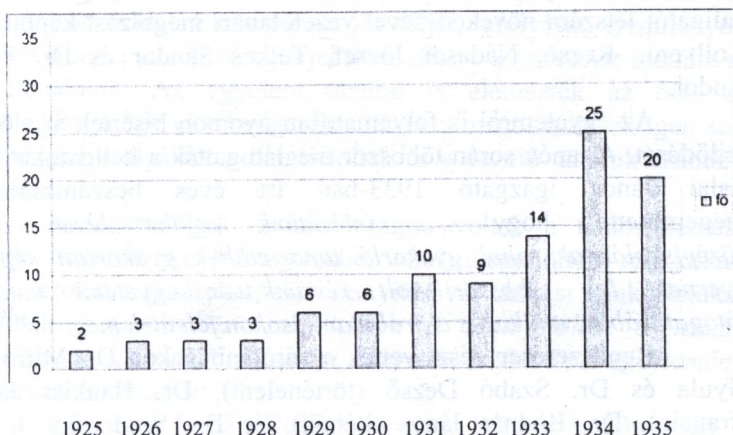
⁶ Értesítő 1922 – 23-as tanév 19. old. 1923-24-es tanév 15. old.

⁷ Értesítő 1924-25-ös tanév 18. old. Dr. Zalai Lajos igazgató beszámolója nyomán

⁸ Értesítő 1925-26 14. old. , Gazdag István im. 51. old.

irányították. A gyakorló iskola működése alatt (1925-1935) évente 2 – 25 fő tanárjelöltet rendeltek ki gyakorlatra a reáliskolába.

Tanárjelöltek számának alakulása a gyakorló reáliskolában (1925 – 1935)

A jelöltek számának jelentős növekedése figyelhető meg az 1930-as években. Valószínű ez is hozzájárult ahhoz, hogy 1936-ban megnyílt a Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziuma. Az új gimnázium megnyitásával megszűnt a Fazekas Mihály Reáliskola gyakorló jellege.

Szakmai munka a Fazekas Mihály Gyakorló Reáliskolában

A gyakorlóiskolai cím elnyerése felerősítette a Tisza István Tudományegyetem és a Fazekas Mihály Reáliskola között korábban is meglévő szakmai kapcsolatokat. A tanárképző intézet igazgatósági tagjai rendszeresen látogatták a tanárjelölteket. A látogatások alkalmával ellenőrizték a hallgatók munkáját, megbeszéléseken értékelték tanításukat. A tanárjelöltek munkáját általában az iskola két megbízott tanára irányította.

Az 1925-26-os tanévben két tanárjelöltet osztottak be tanítási gyakorlat elvégzésére Berényi Dénest (történelem – földrajz) és Szakmáry Gyulát (magyar – történelem). A tanárjelöltek Lovas (Reithoffer) Rezső és Dr. Madai Pál vezetőtanárok irányításával végezték munkájukat.⁹

A tanárjelöltek munkáját kezdetben Lovas Rezső, Dr. Madai Pál, Majoros Béla, Wirker Ernő tanárok segítették. A hallgatói létszám növekedésével vezetőtanári megbízást kapott Dr. Kollventz Rezső, Nádasdi József, Telkes Sándor és Dr. Fejes Andor.

Az egyetemről is folyamatosan nyomon kísérték a jelöltek fejlődését. A tanév során többször meglátogatták a hallgatókat. Dr. Zalai János igazgató 1933-ban írt éves beszámolójában megemlítette, hogy „... *intézetünk egyike lévén azon középiskoláknak, ahol gyakorló tanárjelöltek gyakorlati képzést nyernek. Így többször volt részünk az egyetemi tanárok látogatásában, amikor is a próbatanításokon jelentek meg. ...*”¹⁰

Rendszeresen részt vettek a zárótanításokon Dr. Mitrovics Gyula és Dr. Szabó Dezső (történelem), Dr. Hankiss János (francia), Dr. Bodnár János (kémia), és Dr. Wodeczky József (fizika) egyetemi tanárok.

A hallgatók létszámának növekedésével az egyetemről is egyre többen tettek látogatást iskolánkban: Rugonfalvi Kiss István, Dr. Csűry Bálint, Dr. Huss Richárd, Dr. Milleker Rezső, Dr. Szabó Károly egyetemi tanárok segítették véleményükkel a gyakorlaton lévő diákokat.¹¹

Az egyetem és a gyakorló iskola között harmonikus volt a kapcsolat. Elsősorban történelem, földrajz, magyar, német, francia szakos tanárjelöltek végezték itt a tanítási gyakorlatukat.

A tanárjelöltek gyakorlati képzését az érvényes Szabályzat és Utasítás elvei alapján végezték. A tanárjelöltek általában egy félévig, de előfordult, hogy az egész tanévben a gyakorló iskolában tartózkodtak.¹² A jelöltek minden nap látogatták a tanítási órákat.

⁹ Értesítő 1925-26-os tanév 14-21. old.

¹⁰ Értesítő 1932-33-as tanév 9. old.

¹¹ Értesítő 1935-36-os tanév 14. old.

¹² Értesítő 1934-35-ös tanév 11. old. „A szakvizsgát tett gyakorló tanárjelöltek száma az első félévben 19, a második félévben pedig 6 volt. Az első félévben öt tagnak egész éves, három tagnak kedvezményes féléves gyakorlat telt le.”

Elsősorban a vezetőtanár óráira mentek, de alkalmanként más tanároknál is hospitáltak. Az óralátogatásokat követően négy – hat hetes tanítási gyakorlaton vettek részt. A gyakorlatot un. „próbatanítással” zárták. A záró tanítás a *„tanárvizsgáló bizottság tagjai és az igazgató jelenlétében folyt le. Az utána következő értekezleten alaposan megtárgyaltuk a próbatanítást.”*¹³

A megbeszélésen először a tanárjelölt fejtette ki véleményét a megtartott óráról. Elemezte az óra célját, lefolyását, eredményét. Ezt követően a jelenlévő tanárjelöltek, illetve a szaktanár mondta el a véleményét. Az egyetem tanárai is elemezték az órát és tanácsokkal látták el a hallgatókat. Ezek a megbeszélések igen sok tanulssal szolgáltak a tanárjelöltek és a vezető tanárok számára egyaránt.

A tanárjelöltek „rendes” tagjai voltak a tantestületnek. Nevük bekerült az évkönyvekbe, ahol megjelölték szakjaikat, illetve azokat a tanárokat, akik irányításával tanítási gyakorlatukat végezték. *„Az óráközi szünetekben a tanárjelöltek a tanári szobában tartózkodtak. A tanári könyvtár és folyóirat gyűjtemény rendelkezésükre állott.”*¹⁴

A Fazekas Mihály Reáliskolának az 1930-as években 300 fő körüli tanulója volt. A tanítást 20 – 23 kinevezett tanár, illetve óraadók végezték. A tanügyi reformok miatt volt olyan időszak (1935-1936) amikor gimnáziumi, reálgimnáziumi, reáliskolai tanterv szerint is tanítottak.

A tanári kar 30 – 35 %-a kapott vezetőtanári megbízást. A tantestület tagjai számtalan szakmai és civil szervezetnek voltak tagjai. Több tanulmányt jelentettek meg az iskola értesítőiben is szakmai – pedagógiai tárgykörökben. Ezt a kiemelkedő szakmai, pedagógiai munkát egy kicsit visszavetette az új gyakorló gimnázium megnyitása 1936-ban: ekkor egy időre megszűnt a Fazekas Mihály Reáliskola gyakorló iskolai jellege.

¹³ Értesítő 1934-35-ös tanév 11. old. Dr. Zalai János igazgató beszámolójából

¹⁴ Értesítő 1935-36-os tanév 14. old. Úr Márton igazgató beszámolójából

A vezetőtanárok jelentős részét (6 főt) átirányították az új gyakorló iskolába. 1938-ra a Fazekas Mihály Reáliskola tantestületének 30 %-a már a Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziumában tanított.

ERDŐS ISTVÁN:

KATOLIKUS ISKOLA A KÁLVINISTA RÓMÁBAN

A SVETITS INTÉZET GIMNÁZIUMA A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI ÉVEK DEBRECENI TÁRSADALMÁBAN ÉS OKTATÁSÜGYÉBEN

A közelmúltban több jubileumot is ünnepelt a Svetits Intézet: tavaly volt 150 éve, hogy Temesvárra érkezett a Miasszonyunkról Nevezett Szegény Iskolanővérek Kongregációjának¹ öt tagja, s ezzel megkezdődött a rend magyarországi története. A gyorsan népszerűvé váló tanítórend² 112 éve indította el debreceni iskoláját, a Svetitset.³ Az intézmény történetének eddigi feldolgozásai⁴ elsősorban rendtörténeti és neveléstörténeti jellegűek, az iskolának a helyi társadalomban és helyi oktatásügyben betöltött szerepét részletesebben még nem elemezték. Jelen tanulmány az Intézet 1926-ban alapított leánygimnáziumának első két évtizedét vizsgálja e szempontokból, valamint keressük a Debreceni Egyetemhez fűződő kapcsolatait a „Debreceni Iskola” kutatás céljaihoz illeszkedve.⁵ Munkánkban elsősorban az iskola értesítőire és évkönyveire valamint az egykori igazgató, Mellau Márton visszaemlékezéseire⁶ támaszkodtunk.

¹ A kongregációt a bajor Gerhardinger Mária Terézia alapította 1833-ban. Elsősorban leánynevelésre létrejött tanítórend, központja (anyaháza) akkoriban Münchenben volt, jelenleg Rómában található. Első Németországon kívüli rendtartománya az 1869-től önálló magyar provincia.

² 1932-re a trianoni országhatáron 16 rendházban 222 nővér élt, és 12151 gyermeket nevelt, Európa 12 államában összesen 346 rendházban 5303 nővért találhatunk, akik 138683 tanulóval foglalkoztak. Ehhez járult Amerika 401 rendháza 5253 nővérral és 138683 diákkal. (Értesítő 1932/33. 5.o.)

³ Az intézmény jelenlegi hivatalos neve: Svetits Katolikus Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Diákotthon.

⁴ Történelem szakos iskolanővérek egyetemi szakdolgozatai: Tornay Krisztina Petra, Lobmayer Éva és Veidinger Zita kéziratban levő munkái.

⁵ A kutatás első eredményeit a Brezsnýánszky László szerkesztette A "Debreceni Iskola" neveléstudomány-történeti vázlata című kötet foglalja össze,

⁶ A fiatal pap 1912-ben kapott hittanári és zárdalelkészi kinevezést a Svetitsbe, melynek 1917-től tanítóképzőjét igazgatta. Polgári iskolai, középiskolai és

A Svetits intézménytípusai és a gimnázium működése

Az intézmény névadója, özvegy Svetits Mátyásné Kojanitz Anna,⁷ 1882-es végrendeletében vagyonát „*egy Svetits nevet viselő katolikus leánynevelő Intézetre*”⁸ hagyta, melyet 1896-ra sikerült megvalósítani. Az alapító nem jelölt meg konkrét iskolatípust végakaratóban, s a következő évtizedekben fokozatosan formálódott ki az intézet oktatási struktúrája. Először kétéves felső leányiskola szerveződött, amely 1901-től polgári iskolává vált. A két világháború között ez volt az intézet legnépesebb intézményegysége. 1897-től működött az elemi iskola, 1899-től a tanítóképző, melyet joggal tekinthetünk az intézet „zászlóshajójának”. Többször változott a szakképzést nyújtó iskolatípus: 1909-től egyéves női kereskedelmi tanfolyam, 1920-tól hároméves nőipariskola nyílt, amely 1940-től ipari leányközépiskola lett. Gimnázium alapításának gondolata viszonylag későn merült fel, s csak 1926-ban szerveződött meg. Ezzel az ország akkori 34, a katolikus egyház nyolc leányközépiskolájának egyike nyitotta meg kapuját.⁹

Az egyetemeken továbbtanulni kívánó katolikus lányok Debrecenben ezelőtt a Dóczy Gedeon református leánygimnáziumban vagy magántanulóként a piarista főgimnáziumban érettségizhettek, a legközelebbi katolikus leánygimnáziumot Egerben találhatták. Így hiánypótló szerepet tölthetett be egy új gimnázium nemcsak a városban, hanem a

tanítóképző intézeti tanári oklevelet szerzett. Tanított is ezen intézménytípusokban, s ő irányította az iskola gazdasági ügyeit. 1928-tól a gimnázium igazgatója is volt. 1917-től írta a *Historia Domust* és gyűjtötte a Svetitsre vonatkozó dokumentumokat. E számunkra kiemelkedően fontos anyag azonban 1944 októberében megsemmisült. Mellau az 1948-as államosításig állt a Svetits élén, ekkor eltávolították Debrecenből. Nyugalmozott igazgatóként 1954-ben Budapesten írta meg művét, lényegében fejből rekonstruálva az iskola történetét. Emlékirata azonban – az értesítőkkal és évkönyvekkel összevetve – rendkívül megbízható, értékes forrásnak bizonyul.

⁷ Svetits Mátyás 13 éves kora körül került Debrecenbe, a Rickl-cég tanoncként kezdte, majd a város tekintélyes polgárai közé emelkedett, az Ipar- és Kereskedelmi Kamara első elnöke lett.

⁸ Svetits Emlékkönyv 11. o.

⁹ Balogh Margit-Gergely Jenő: *Egyházak az újkori Magyarországon, 1790-1992. Adattár.* Budapest: História 1996.

régióban is. Ösztönző erőként hathatott a Bethlen István miniszterelnök nevéhez köthető gazdasági és politikai konszolidáció s a klebelsbergi oktatáspolitikai, amely a kultúrfőlény és a neonacionalizmus jegyében támogatta az iskolafejlesztéseket. Nem elhanyagolható a debreceni egyetem jelenlétének jótékony hatása sem, melynek növekvő vonzerejét Mellau is kiemeli. A Svetits Intézet is ezekben az években kezdte kiheverni a Trianon-sokkot, újra növekedésnek indult a diáklétszám,¹⁰ s 1925-ben nagyszabású építkezések kezdődtek. E tényezők hatására indította meg az iskolaszervezést Mellau Márton, dr. Láng Nándor,¹¹ a debreceni katolikus egyházközség világi elnöke, dr. Lindenberger János prépost-plébános¹² valamint Sümeghy József tankerületi főigazgatósági titkár, aki kidolgozta a gimnázium szervezeti szabályzatát.

A Svetits Intézet iskolafenntartója a Svetits Alapítvány volt, mely lakóingatlanokkal, szántófölddel, ezek jövedelmeivel és tandíjbevételekkel rendelkezett, s a debreceni római katolikus egyházközség felügyelete alatt állt. Az Iskolanővérek szerződéses viszonyban voltak az alapítvánnyal, ők gazdálkodtak az internátus bevételeivel, s ők látták el tanárokkal az iskolákat. Ők fizették a kisegítő személyzetet és a világi tanárokat is. A nővérek csekély összegű fizetést kaptak az alapítványtól, s 1907-től létezett számukra fizetés-kiegészítő államsegély az elemi iskolában.

Ebbe a jogi struktúrába kellett beilleszkedni az új gimnáziumnak is, melynek közvetlen egyházi főhatósága az alapítvány elnöke (Lindenberger majd dr. Bánáss László) illetve igazgatótanácsa volt. E testület az egyházközség világi elnökéből, az intézet mindenkori házfőnökéből, oktatási szakemberekből¹³ és a

¹⁰ A Svetits tanítóképzőjében a világháborús és forradalmi évek átlag 12-13 új beiratkozója helyett 1924-ben 30, 1926-ban 54 új tanulót találhatunk, s nagyjából hasonló arányú növekedést mutat a polgári iskola is.

¹¹ Ökortörténész, a debreceni egyetem korábbi rektora, ekkor nyugalmazott egyetemi tanár.

¹² 1918 és 1942 között Debrecen (akkor egyetlen) római katolikus egyházközségének plébánosa, a nagyváradi csonka egyházmegye helynöke majd apostoli kormányzója.

¹³ Köztük volt Mellau valamint a debreceni piarista gimnázium mindenkori igazgatója, a Svetits gimnázium hittanára és egy nővértanára.

debreceni katolikus elit tekintélyes világi tagjaiból¹⁴ állt. Az egyházi tanügyigazgatás rendszerében a püspöki kar fennhatósága alatt lévő, legutóbb 1921-ben átalakított Katolikus Tanügyi Tanács gyakorolt fölötté felügyeletet, majd az 1934-ben megalakuló Katolikus Középiskolai Főhatóság irányítása alá került. 1938-ban jött létre a három katolikus tankerület, melyek közül Debrecen a dunáninnenibe tartozott. Az egyházi hatóságok mellett természetesen az állam is gyakorolt jogokat a Svetits fölött: a gimnázium megnyitását a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium engedélyezte, amely az egyházi középiskolák esetében egy háromfokozatú szisztémát működtetett.¹⁵ E rendszerben a Svetits a VKM vezetése alatt álló középiskolák közé tartozott, vagyis követnie kellett az állami tanterveket, előírásokat, de az állam kevésbé ellenőrizte mint a királyi katolikus gimnáziumokat, s az igazgatókat és tanárokat a fenntartó nevezte ki.¹⁶ Az 1935. VI. tc. alapján a Svetits az autonóm katolikus középiskolák közé került.

Mellau szerint a gimnázium alapításában ellenérdekel volt a Dóczy Gimnázium, amely tanulólétszámát féltette a konkurenciától, s a VKM-ben lobbizott a megnyitás megakadályozásáért. A legfőbb akadályt azonban a képezített tanárok hiánya jelentette, így államsegélyt sem kaphatott az új intézmény. A gimnázium sem megnyitása idején, sem későbbi működése alatt nem állt semmilyen intézményes kapcsolatban vagy jogi viszonyban a debreceni egyetemmel, az évkönyvekben nincs nyoma hallgatók vagy egyetemi oktatók hivatalos látogatásának, előadásának vagy gyakorlatának. Annál nagyobb jelentősége volt viszont az informális, személyes baráti kapcsolatoknak, melyeket a felekezeti hovatartozás is motivált. Ezek révén tapasztalt, befolyásos egyetemi emberek egyengették az új intézmény útját,

¹⁴ Először az 1930/31-es évkönyv sorolja fel a tagokat nevük és foglalkozásuk megjelölésével, ebből kiderül, hogy ekkor postahivatali igazgató, bankvezérigazgató, gyáros, egyházközségi ügyész, reáliskolai igazgató valamint négy debreceni egyetemi tanár is található köztük: a már említett dr. Láng György, dr. Szabó Dezső, dr. Bozóky Ferenc és dr. Verzár Gyula orvosprofesszor.

¹⁵ Nagy Péter Tibor: Járszalag és aréna. Budapest: Új Mandátum 2000.

¹⁶ Pusztai Gabriella: Iskola és közösség. Felekezeti középiskolások az ezredfordulón. Budapest: Gondolat Kiadó 2004.

leginkább dr. Láng György, aki az alapítás körüli harcokból is kivette részét.¹⁷

A gimnázium indulásakor az 1918-as tantervet követte, az első osztály végig eszerint haladt, a következő évfolyamok viszont az 1926. XXIV. tc. alapján leánylíceumként¹⁸ működtek francia nyelvvel. A Hóman Bálint kultuszminiszter nevéhez köthető 1934. XI. tc. nyomán az első és második évfolyam újra leánygimnázium lett kezdetben olasz majd francia nyelvvel. A gimnázium és a líceum közötti fontos különbség, hogy csak az előbbiben tett érettségi képesített tudományegyetemi felvételre, a líceumi érettségivel különböző nevelési, oktatási, szociális, egészségügyi, művészeti és gazdasági irányokban¹⁹ lehetett továbbtanulni.²⁰

A gimnáziumról líceumra váltás illeszkedett a Svetitsben vallott általános felfogáshoz, amely szerint az iskolának a nő „*első és legfontosabb hivatására kell tekintettel lenni*”,²¹ vagyis a családanyaságra. Elismerik a nők megnövekedett művelődési igényeit és a munkába állásuk szükségességét, de kárhoztatják, hogy a nők a férfiak versenytársai akarnak lenni. Az elvi jellegű kifogás mellett Mellau hivatkozik arra is, hogy nincs ilyen mértékű társadalmi igény a diplomásokra, ezért csak a női diplomás munkanélküliek táborát gyarapítaná a leánygimnáziumok túlzott bővülése. 1934 után azonban, amikor felértékelődött a gimnáziumi érettségi, a Svetits is alkalmazkodott a szülői igényekhez. Sajnos nincsenek adataink arra vonatkozóan, hogy hány itt végzett gimnazista tanult tovább a debreceni egyetemen, vagyis

¹⁷ Mellau id. mű

¹⁸ Az iskola hivatalos neve is megváltozott: az alapításkor még csak „Római Katolikus Leánygimnázium”, ezt követően „A Magyarok Nagyasszonyáról nevezett debreceni római katolikus leánylíceum” lett.

¹⁹ Ilyenek például a népiskolai tanítói, polgári iskolai tanári, gazdasági szaktanítói, testnevelő-, rajz-, kézimunka-, ének- és zenetanári, gyógypedagógiai, védőnői, ápolónői, gyermekgondozói, gazdasági akadémiai, kertészeti tanintézeti, egyes közgazdasági, zene-, képző- és iparművészeti főiskolai tanulmányok.

²⁰ Rébay Magdolna: A leány-középiskolák jogi szabályozása Magyarországon és a német nyelvterületen az 1870-es évektől 1945-ig. Budapest: Új Mandátum 2009.

²¹ Értesítő 1937/38. 8. o.

érvényesült-e az alapításkor emlegetett egyetemi vonzerő, mint az alapítást ösztönző helyi elvárás.²²

A gimnázium tantestülete és az iskola szellemiségének kialakítása

Mint az alapításnál említettük, az államsegély elmaradásának fő oka az volt, hogy 1926-ban egyetlen okleveles középiskolai tanárral sem rendelkezett a Svetits. Ezért kellett átmeneti időre a piarista gimnázium igazgatóját, dr. Lukács Józsefet meghívni az iskola élére. Az alsó négy osztályban a VKM engedélyezte a polgári iskolai tanárnők alkalmazását, de megkezdődött a versenyfutás a megfelelő végzettség mielőbbi megszerzéséért. Az Iskolanövérrek szellemiségétől nem állt távol a magasabb képzettségre való törekvés,²³ ők nyitották meg 1911-ben az ország első vidéki leánygimnáziumát, a kolozsvári Marianumot, s rendjükből került ki az első bölcsészdoktori címet szerzett magyar szerzetesnő.²⁴ Debrecenben azonban ekkor egyetlen egyetemet végzett nővér sem volt, sőt a gimnáziumi érettségijük is hiányzott. Az első tanévet 6 nővértanár, egy római katolikus, egy református és egy izraelita hitoktató valamint az igazgató által alkotott tantestület indította.

A szükséges diploma megkapásában a debreceni egyetem játszott kulcsszerepet. Mellau a történelem-földrajz szakot végezte el itt, két év alatt megszerezte a tanári oklevelet, s ezután átvette a gimnázium igazgatását. Négy nővér átképzősként jutott diplomához, hárman eleve középiskolai tanárnak tanultak. Sajnos az ő esetükben nem tudjuk pontosan azonosítani a diplomaszerzés helyét, de valószínűleg Debrecenben történt. Az intézmény működtetéséhez ez nem bizonyult volna elégnek, ezért világi tanárok is feltűntek a következő években. Viszonylag gyakran

²² Az évkönyvek 1940-től közlik az érettségi vizsgák eredményei után az összesített pályaválasztási szándékokat is, de intézménynév megjelölése nélkül. Ebből kiderül, hogy 1940 és 1944 között 6 volt diák orvosnak, 2 gyógyszerésznek, 1 vegyész-mérnöknek, 23 tanárnak tanult tovább, de ez utóbbiak bontása nem ismert.

²³ Már a rendalapító megfogalmazta, hogy „a jól képzett nevelő könnyen tud alkalmazkodni azoknak tudásszintjéhez, akiket oktatnia kell, viszont a legnagyobb jóakarat sem tudja pótolni a hiányos felkészültséget” Tornay id. mű, 27. o.

²⁴ Gyöngyösi M. Aurélia, 1917-ben a kolozsvári tudományegyetemen kitüntetéssel végzett, földrajz-történelem szakos tanárnő volt. Veidinger id. mű.

cserélődtek, 1944-ig összesen 17 világi nőtanárt sorolnak föl az évkönyvek, közülük egy gyakorló tanár, többen helyettesítők vagy óraadók, 8 évnél többet egyikük sem töltött a gimnáziumban. Hárman rendelkeztek közülük doktori fokozattal. Férjezett nő három volt, egyikük már özvegy. Két tanárnőről tudjuk, hogy korábban svetitses diák volt, egyikük világi, másikuk nővér lett.

Minden hitoktató férfi, személyük többször változott, számuk az induláskori háromról ötre emelkedett, mivel 1927-től a görög katolikusok, 1928-tól az evangélikusok hittanórája is különvált. Rajtuk kívül még két férfitanárt találunk az intézményben: egy római katolikus papot,²⁵ aki főállásban az apostoli kormányzóság levéltárosaként dolgozott, de középiskolai tanári végzettséggel is rendelkezett és doktorált, így néhány évig magyar-német szakos óraadóként dolgozott, másikuk világi: egy szintén doktori oklevéllel rendelkező olasztanár.²⁶ Ő az egyetlen nem pap illetve lelkész férfitanár a gimnázium e korszakában, de mindössze egy tanévet töltött el itt.

Összességében tehát elmondhatjuk, hogy sikerült az új intézmény felépítése, áthidalták az induláskori nehézségeket, a tantestület létszáma a harmincas évek végére 21-22 főre növekedett. Mellau szerint a tantestület harmonikusan működött, kiemeli a tanárok komoly munkáját és lelkiismeretességét, bár utal ritkán előforduló „*nagyon jelentéktelen zavarokra*”.²⁷

A korabeli gimnáziumok tanárai nemcsak az iskolájukban robotoló oktatók, hanem a mainál jóval nagyobb tekintélyű és hatókörű értelmiségiek, akiknek gyakran iskolán kívüli tudományos, közéleti, közösség-szervező tevékenységük is volt. Ezek feltárása elengedhetetlen a Svetitsnek a helyi társadalomban betöltött szerepe szempontjából. Az évkönyvek az 1930/31-es tanévtől tudósítanak a tanárok ilyen jellegű tevékenységéről. Feltűnő a paptanárok széleskörű aktivitása, amely természetesen leginkább az egyházhoz kötődő elfoglaltságokat jelenti, de számos városi, közéleti, politikai jellegű tevékenységük is volt. Mellau például a váradi egyházmegye apostoli kormányzóságának

²⁵ Dr. Hanzély Lajos

²⁶ Lovag Dr. Wallisch Oszkár

²⁷ Mellau 41.o.

helynöke, a katolikus tanítók és tanárok fegyelmi bizottságának elnöke, szentszéki bíró és zsinati vizsgáló. Tagja a debreceni egyháztanácsnak, elnöke a Szent László Dalegyletnek, tagja a Magyar Földrajzi Társaságnak, az Országos és a Katolikus Tanáregyesületnek, a Katolikus Hittanárok Egyesületének. 1931-től lelki előjárója (prézese) az Úrnők Kongregációjának, 1932-től az Actio Catholica egyházmegyei igazgatója. Városi tekintélyét jelzi, hogy Debrecen szabad királyi város törvényhatósági bizottsági tagja, 1930-ban a népjóléti, 1941-ben a közművelődési és az összeférhetetlenségi bizottsági tagságát említi az évkönyv. Pedagógiai munkásságát az 1941-ben említett tanügyi főtanácsosi rangja és egy 1933-as, a munkaiskoláról szóló előadása jelzi.

Hasonló aktivitást fejtett ki a másik négy katolikus paptanár, Kovács Sándor²⁸, Joó Sándor,²⁹ dr. Szabó János³⁰ és dr. Hanzély Lajos.³¹ A szintén hitoktató Novák Gyula több debreceni iskolában is tanított, valamint tagja volt a városi árvaszék gyermekvédelmi osztálya mellett működő pártfogói egyesületnek. Igen színes a tevékenysége a már említett lovag dr. Wallisch Gyulának, aki a római olasz királyi tudományegyetemen szerzett bölcsészdoktori címet, egyetemi olasz lektor, a középiskolai tanárképző intézethez beosztott gyakorlógimnáziumi tanár volt. Ő

²⁸ Urak Mária Kongregációja valamint az Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Szent László Köre vezetője, az Actio Catholica sajtóosztályának elnöke, a debreceni újságíró klub valamint a Katolikus Írók és Hírlapírók Pázmány Egyesülete tagja, a Katolikus Figyelő szerkesztője, a Katolikus Lexikon munkatársa, publikált a Magyar Kultúra, a Nemzeti Újság, az Új Nemzedék és a Debreceni Újság hasábjain, 1933-ban úrnapi szentbeszédét a rádió is közvetítette a Szent István bazilikából.

²⁹ 1943-ban a Szent Zita Leánykör és az Árpádházi Szent Margit Leányklub lelki vezetője, a Leánykongregáció és a kistestvér mozgalom egyik irányítója, Anyák Találkozója népművelési délutánok szervezője.

³⁰ Egyházmegyei szentszéki ügyész, a hittanárokat vizsgáztató bizottság tagja, a Katolikus Legényegylet elnöke, 1938-ban a Szívárdá vezetője, 1940-ben a Mária Kongregáció, a Katolikus Agrárlegények és a Falusi Leányok Köre vezetője, a Katolikus Figyelő felelős szerkesztője és kiadója, a nemzeti és keresztény munkásmozgalom és a debreceni hivatásszervezés irányítója, tanított kisegítő iskolában és analfabéta tanfolyamokon. Több önálló hitbuzgalmi kötete jelent meg.

³¹ Egyházmegyei levéltáros, szentszéki jegyző, az egyházmegyei tanítók, tanárok, kántorok fegyelmi tanácsának tagja, jegyzője, az Actio Catholica kulturális szakosztályának tagja, a Hatvani professzor egyetemi öregcserekszecsapat csapattisztje.

szervezte meg az egyetem Olasz Intézetét, számos első világháborús katonai valamint olasz állami kitüntetés birtokosa, olasz illetve magyar társaságok, egyesületek tagja, a Magyar Cserkészszövetség debreceni kerületének ügyvezető elnöke.

A világi tanárnők közül hárommal találkozunk az évkönyvek iskolán kívüli munkásságot felsoroló rovatában: Jiss Magdolna testnevelő 1943-ban a Debreceni Vasutas Sportegyesület kosárlabda és atlétika szakosztályának vezetője, a Magyar Atlétikai Szövetség kerületi előadója, dr. Ambrus Ilona magyar-német-művészettörténet szakos tanárnő 1932-ben szépirodalmi fordításokat közölt a Budapesti Szemlében, pedagógiai cikket a Magyar Paedagógiában, 1935-ben előadást tartott az Anyák Iskolájában. Sváb (korábban Schwab) Anna matematika-fizika szakos tanárnő ugyancsak pedagógiai előadással vett részt a debreceni városi Iskolánkívüli Népművelési Bizottság által szervezett Szülők Iskolájában.

Feltűnő, hogy a nővértanárokat 1940-ig nem említik itt az évkönyvek, azután is csak a neveik felsorolása nélkül szerepelnek: hitbuzgalmi tevékenységet folytattak, a józsai nyilastelepi templom felszerelését végezték, tanyasi szegények karácsonyi ünnepeit szervezték és szeretetsomagokat osztottak. Foglalkoztak még megtérő nők hitoktatásával is. A háborús években hat nővér (őket már név szerint is ismerjük) vöröskeresztes betegápolói tanfolyamot végzett és nyáron dolgozott is a Vöröskeresztnél.

Összességében elmondhatjuk, hogy a gimnázium tantestülete integráns része volt a korabeli debreceni közéletnek és közművelődésnek. Ez a polgári társadalom – mint helyi kutatások tanúsítják – természetesen sokszínű és rétegzett volt,³² s a kapcsolatokat a felekezeti hovatartozás még jócskán meghatározta. Így tehát a helyi, környékbeli, ritkábban az országos katolikus nyilvánosság előtt lehettek a legismertebbek és elismertebbek az itt dolgozó tanárok. A nőtanárok egy-egy szakterületen tevékenykedtek, míg a nővérek – nyilván szerzetesi életformájukból adódóan – jobban háttérben maradtak. Valamennyi felsorolt

³² Goda Éva: Társasági élet és művelődés A Debreceni Casino története 1833 és 1945 között) Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó 2001.

személynél említést tettünk pedagógiai tudományos vagy ismeretterjesztő előadásokról, cikkekről, melyek a tanári hivatás iránti elméleti érdeklődésüket, olvasottságukat, elkötelezettségüket jelzik, s amely bizonyára hasznosult tanári munkájuk során is. Wallisch Gyula révén pedig újabb személyes kapcsolatot találtunk a debreceni egyetemhez, sőt a gyakorló gimnáziumhoz.

A gimnázium diáktársadalma

Svetits Mátyásné végrendeletében konkrétan meghatározta, hogy kiknek szánja leendő iskoláját: *„elszegényedett és szerény anyagi viszonyok között élő – habár előkelő – családok sarjainak neveltetésére van szánva, és pedig következő módozattal: az intézetbe neveltetés végett kizárólag katolikus vallásúak vétessenek fel. ... az elsőség rokonaim leánygyermekkeit illeti ... másodsorban kereszty gyermekeimet, harmadsorban szegény kereskedők és tisztviselők leányait ... csak hogy debreceni lakosok legyenek ... a helybeli születésűek elsőbbséggel bírnak az idegen születésűek felett”*.³³

A gimnázium diáktársadalmának feltérképezéséhez négy tanév³⁴ statisztikáit használtuk fel. Így találhatunk benne líceumi és gimnáziumi osztályokat egyaránt, s az adatok összevethetők egy korábbi tanulmány társadalmi hovatartozást vizsgáló, az anyakönyvek alapján összeállított adataival.³⁵ Ez az az időszak, amikorra az intézmény tanulólétszáma is elért a maximumra – az alapításkori 33 főről 344-re – és a körül állandósult.³⁶

Az első feltűnő sajátosság, hogy a vallási hovatartozásra vonatkozó alapítói szándék egyáltalán nem érvényesült.³⁷ A gimnazisták közel négyötöde római, 7%-a görög katolikus, 8% izraelita, 5% református, 1% evangélikus, s mint láttuk, mindenkinek biztosítottak felekezetének megfelelő hitoktatást is.

³³ Mellau 4. o.

³⁴ 1936/37., 1937/38., 1938/39., 1939/40.

³⁵ Pusztai Gabriella: Kimaradt generációk. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 1996/3-4. 155-165.

³⁶ A legnépesebb az 1938/39-es tanév.

³⁷ Ez nemcsak a gimnáziumra, hanem a korábban keletkezett iskolatípusokra is igaz.

Kiemelendő az izraeliták magas aránya, amihez minden bizonnyal hozzájárult az ún. „asszimilációs beiskolázási taktika”³⁸ s a szerzetesi iskolák vallásilag elismerten toleráns légköre is.³⁹ Ezt helyi adatokkal is alátámaszthatjuk. Az 1936/37-es értesítő bevezető tanulmánya a Szent Pál évforduló kapcsán a jelen katolikus nevelőiről és nevelési feladatairól elmélkedve a következő módon fogalmaz: *„Ma ismét a kollektív eszmék irányítják a népek nevelését. A „nordische Rasse”, a fascizmus, turanizmus kollektív, fajiság eszméi formálják vagy akarják formálni a nemzetek jellemfejlődését. A katolikus nevelő előtt is áll egy kollektív eszme: a corpus mysticum Christi. Ez az eszme tökéletességben felülmúlja az előbb említetteket, hogy a kommunizmust ne is említsük...”*⁴⁰ Az 1996-2006. közötti évtizedről kiadott évkönyv tanulói visszaemlékezéseket is tartalmazó része megerősíti, hogy ezeket az elveket a gyakorlatban is alkalmazták. A protestáns vallásúak alacsony aránya nem meglepő, hiszen számukra evidens lehetett a Dóczy választása, s evangélikusokat egyébként is kis százalékban találunk Debrecenben.

Ugyancsak nem valósult meg a debreceni lakóhelyet kizárólagos feltételként szabó pont sem. A vizsgált időszakban a diákok szüleinek 80%-ának volt debreceni állandó lakóhelye, további 15%-uk négy vármegyében (sorrendben Bihar, Hajdú, Szabolcs, Szatmár) élt. A fennmaradó 5% 10 magyarországi megyéből (zömmel alföldiek vagy észak-magyarországiak), Budapestről és Erdélyből érkezett (ők a romániai Bihar és Arad megyékből). Megállapíthatjuk tehát, hogy ez ugyanaz a vonzásterület, amit korábban a debreceni református kollégium⁴¹ vagy jelenleg a debreceni egyetem diákjainak kutatói is kimutattak,⁴² vagyis egy lényegében állandónak tekinthető oktatásökológiai egység.

³⁸ Karády Viktor: Iskolarendszer és felekezeti egyenlőtlenségek Magyarországon (1867-1945.) Budapest: Replika Kör 1997. 6. o.

³⁹ Karády id. mű.

⁴⁰ Hoszták M. Kornélia: Szent Pál és a nevelő. Értesítő 1936/37. 6. o.

⁴¹ Barcza József (szerk.): A Debreceni Református Kollégium története. Budapest. A Magyarországi Református Egyház Zsinati Irodájának Sajtóosztálya 1988.

⁴² Pusztai Gabriella: Egy határmenti régió hallgatótársadalmának térszerkezete. In: Juhász Erika (szerk.) Régió és oktatás. Debrecen: Doktoranduszok Kiss Árpád Egyesülete 2006. 43-57. o.

Mint láttuk, társadalmi hovatartozás szerint a kereskedő polgár Svetits házaspár elsősorban a saját társadalmi csoportjából származókra gondolt, illetve a struktúra nagyjából hasonló fokán álló tisztviselői rétegre. Jelen tanulmánynak nem célja, hogy összehasonlítsa a Svetits Intézet különböző iskolatípusainak diáktársadalmát vagy az időbeli változásokat, illetve nincs módunk a többi debreceni gimnáziummal való összevetésre sem, noha nyilvánvalóan így kaphatnánk teljes képet. Így csak utalhatunk arra az országos tendenciára, hogy a korai szelekción alapuló korabeli iskolarendszer lényegében fenntartotta a társadalmi egyenlőtlenségeket, s a gimnáziumot a középosztály iskolájává tette.⁴³

Az évkönyvek adatai szerint a gazdasági szektorok szerinti bontásban a tanulók közel felének (44,5%) szülei a közszférában dolgoztak, 14%-uké kereskedelemben, őket követik egytizedes aránnyal a fegyveres testületek tagjai, majd sorrendben a közlekedésből, az iparból, a mezőgazdaságból, tőkéből vagy nyugdíjból élők és egyéb foglalkozásúak.

Megpróbálkozhatunk a különböző ágazatokban dolgozó csoportok összevonása után a társadalmi ranglétrán elfoglalt hely meghatározásával is. Nem tudjuk besorolni a néhány tőkéből élő, mivel nem ismert e tőke nagysága, és a katona- vagy csendőrtiszteket, akik rangfokozatuk alapján kerülhetnének az elitbe vagy a középosztályba is. A társadalom vagyonos, nagy tekintéllyel rendelkező elitjébe sorolhatjuk a nagybirtokosokat, nagyiparosokat és nagykereskedőket. Ők elenyésző arányban (3,2%) voltak jelen a gimnáziumban. A középosztály tagjai a középbirtokosok (4%), a köztisztviselők (17%), az értelmiségiek (25%), a gazdaságban, iparban, kereskedelemben, közlekedésben dolgozó tisztviselők (27%). Az alsóközéposztályba, kispolgárságba sorolhatjuk a kiskereskedő, kisiparos, kisbirtokos, altiszt, segédszemélyzet csoportot (20%).

Összesítve igazolhatónak látjuk, hogy a Svetits gimnáziuma egyértelműen középosztályi iskola volt.⁴⁴ Az ebbe a kategóriába

⁴³ Mészáros István-Németh András-Pukánszky Béla: Neveléstörténet. Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe. Budapest: Osiris Kiadó 2003.

⁴⁴ Ugyanerre a következtetésre jut Pusztai Kimaradt generációk című tanulmánya az anyakönyvek adatainak elemzése alapján.

sorolt közel háromnegyedes arányt valószínűleg még feljebb vinné a kihagyott katona- és csendőrtiszti, tőkés és nyugdíjas réteg, illetve bizonytalan az iparos és kereskedőréteg besorolása, amely csak nagy- és kisiparosokra és -kereskedőkre bontja e csoportot, így eltünteti a középvállalkozókat.

Összesítve elmondhatjuk, hogy az eredmény megfelel a katolikus gimnáziumok társadalmi háttéréről megfogalmazott megállapításnak, mely szerint az értelmiségi és tisztviselő réteg képezi a tanulók legnagyobb hányadát, de az 1930-as évektől növekedésnek indul a kisiparosok, kiskereskedők, hivatali altisztek és parasztok aránya,⁴⁵ ami a kasztosodott magyar iskolarendszerben viszonylagos társadalmi nyitottságot jelentett.

Összegzés

A Svetits Intézet gimnáziumának 1926-os megalapítása az intézmény fejlődésének szerves folyamatába illeszkedett, amely azt célozta, hogy minden keresett iskolatípust felvegyen képzési kínálatába, mellyel elsősorban Debrecen és oktatási vonzáskörzetének (nem kizárólag) katolikus társadalmának oktatási igényeit kívánta kielégíteni. Az alapítást kedvező országos politikai, gazdasági, oktatáspolitikai háttér, a nők oktatási expanziója⁴⁶ valamint ugyancsak kedvező helyi és regionális környezet (benne a debreceni egyetem léte) tette lehetővé. Az új iskola alkalmazkodott a változó jogi elvárásokhoz és társadalmi igényekhez, ismertté és elismertté vált a helyi társadalomban.

Tantestületének meghatározó tanáregyeniségei széleskörű feladatvállalásukkal, pedagógiai, közéleti és egyházi tevékenységükkel tűntek ki, melyet elismerés övezett. A nővérek szerzetesi életformájukból adódóan kevésbé voltak jelen az iskolán kívül, de – mint visszaemlékezésekből kiderül – a falakon belül lényegében ők határozták meg a nevelés mindennapjait. A

⁴⁵ Mészáros István: A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon. Budapest: Szent István Társulat 2000.

⁴⁶ Pukánszky Béla: A nőnevelés évezredei. Budapest: Gondolat Kiadó 2006.

diáktársadalom összetétele megfelelt a korabeli országos tendenciának és a debreceni társadalom jellegzetességeinek.

A debreceni egyetemet és a tanárképzést intézményes kapcsolat nem fűzte a Svetitshez, melynek talán az is oka lehetett, hogy a korszak egy részében inkább a líceumi osztályok domináltak az intézményben. Kimutattunk viszont számos felekezeti alapon szerveződött informális, személyes kapcsolatot, melyek az alapítás vagy a működtetés során jelen voltak egyetemi oktatók és a Svetits vezetői között. Az intézmény tantestületének és diákjai egy részének a debreceni egyetem biztosította a diplomaszerezési lehetőséget, így a két intézmény a helyi oktatási rendszer egymásra épülő elemévé is vált.

ABLONCZY BÉLA:

A DEBRECENI REFORMÁTUS KOLLÉGIUM DÓCZY GIMNÁZIUMA, A DEBRECENI REFORMÁTUS LEÁNYNEVELŐ INTÉZET

Az alapítás és a kezdeti korszak: 1824 - 1838 - 1873

Debrecenben a 19. század első harmadáig csak a fiúk (Református Kollégium 1538) intézményes neveléséről beszélhetünk, de 1838-tól kezdetét vette a református leánynevelés is intézményi keretek között. Az iskola fejlesztésében és kibontakozásának megindításában elévülhetetlen érdemeket szerzett Dóczy Gedeon, (1832-1911) akiről az Intézetet később (1928) elnevezték, és aki 34 éven keresztül vezette az intézetet, s ez őt és az intézetet egyaránt országos hírévé tette.

A meginduló képzés a 4 elemre épült és kétéves tantervvel rendelkezett. Steinacker Gusztáv evangélikus vallású pedagógust és lelkészt hívták meg 1838. április 16-án Pestről az iskola vezetőjéül, aki ezt a feladatot 1842-ig látta el. Ezután 17 évnyi szünet következett, majd az igazgatói állást 1859. október 2-án töltötték be ismét, több pályázó közül özv. Valkó Károlyné Kloyber Máriát választották meg.

Őt az újonnan szervezett 8 osztályos leánynevelő intézet tantervének kidolgozója Tánczos István, követte, aki az 1872. október 15-én megnyitott nevelőintézet vezetője is volt. Terveinek végrehajtását megakadályozta 1873. február 9-én bekövetkezett váratlan halála. Igazából tehát ekkorra a 7. osztályos képzésig jutott el az iskola.

Ezek után Dr. Palay Miklós orvos, jeles vegytanár került az intézet élére. Az 1872-1873-as és az 1873-1874-es tanévet ő vitte végig, s a következő tanévre pályázatot írtak ki egy férfi tanár számára.

Dóczy Gedeon igazgatói és pedagógiai tevékenysége az Intézet élén 1874-1908

Dóczy Gedeon igazgató-tanár tevékenysége alatt fejlődött az intézet nyolc évfolyamúvá, mégpedig úgy, hogy nemcsak a felsőbb évfolyamos képzést bővítette ki 4 évesre, hanem megújította az előtte elvégzendő alapképzést is, a 4 osztályos elemi iskola létrehozásával. Így összesen 8 évfolyamúvá, vagyis kéttagozatúvá alakult a református leányiskolai képzés. Ez még tovább bővült az 1893/1894-es tanévtől azzal, hogy a felső tagozata 4 osztályosról 6 osztályosra bővült, ami azt jelentette, hogy már a 10. évfolyamig tartott a képzés. Az 1899-1900-as tanévben újabb tagozattal, a tanítónőképzővel bővült az iskola. Az 1912-1913-as tanévben, új formában leánygimnázium kezdte meg működését, ami az 1916-1917-es tanév végén érettségi bizonyítványt adott és 8 osztályos leánygimnáziummá fejlődött, vagyis ekkorra már a 12. évfolyamig tartott a képzés az intézetben. Dóczy Gedeon nagy hatású pedagógiai és iskolaszervezői tevékenységét jelzi az a tény, hogy az intézet 1928-ban felvette a Dóczy nevet. Az új elnevezés tehát így hangzott: Debreceni Református Dóczy Leánynevelő Intézet, ezzel a névvel működött és virágzott tovább – tagozataival együtt – egészen az 1952-ben történt megszűntetéséig.

A virágzás korszaka (1908-1948)

A rendkívüli népszerűsége szert tett felsőbb leányiskolai és az erre épülő tanítónő-képzési forma intézményi szempontból is közös igazgatás alatt állott, és közös tanári karral rendelkezett egészen 1908-ig, Dóczy Gedeon nyugalomba vonulásáig. Ezt követően a Tanítónőképző Intézet élére Nagy Gyula református lelkész helyezték, míg a Felsőbb Leányiskola igazgatói teendőivel Koncz Aurélné Karácson Ottiliát bízták meg, aki egészen 1936-ig vezette az intézményt. Az 1913-1914-es tanévtől a fenntartó Debreceni Református Egyház és a Tiszántúli Egyházkerület Debrecen város támogatásával a korábbi felsőbb leányiskola fölé négy gimnáziumi osztályt szervez, s így törvényes érettségi vizsgát tehet az első végzős évfolyam az 1916-17-es tanév végén.

A megnövekedett igények az épületek bővítését tették szükségessé, ami 1929-ben készült el – igaz, az eredeti tervekhez képest csupán a felét sikerült felépíteni, de már ez is sokat enyhített a helyhiánnyal küzdő iskolán. Így a Leánygimnázium és a tanítónőképző intézet (III. emelet) nyert új elhelyezést.

1932-ben ünnepelték Dóczy Gedeon születésének 100. évfordulóját. Az iskola életében szintén nagy érdemeket szerzett Koncz Aurélné igazgatónő tartott emlékbeszédet. Képviseltette magát az egész ifjúság és az összes érintett tagozat, az egész nagy iskolai közösség, beleértve a volt tanítványokat is.

1936-ban nyugdíjba vonult Koncz Aurélné. Helyette 1936-tól Dr. Papp Ferenc lett a leánygimnázium igazgatója. Az 1937-1938-as tanév jubileumi év az iskola életében, ekkor ünnepelte 100 éves fennállását. Az ekkorra már bevált és jól működő iskola struktúrája folyamatosan működött egészen az 1940-es évek végéig. Az iskola rendszeres kapcsolatot tartott fenn az Egyetemmel, szem előtt tartva az iskola társadalmi elitképzésben betöltött szerepét is. Az egyetemről – a tárgyalt korszakban – folyamatosan érkeztek a tanárjelöltek és az intézményben végezték a tanítási gyakorlatukat és próbatanításukat is.

A második világháború sajnos sokféle pusztítást végzett az intézetben, erről röviden az évkönyvben is beszámolnak. „Az 1944-45. évben a leánygimnázium a Kollégiumban és a környéken levő református egyházi épületekben volt elhelyezve:”¹

Fokozatos leépítés korszaka (1948-1952)

Valójában a Tiszántúli Egyházkerület is tett előkészítő lépéseket az iskolaügyben, és már 1948. augusztus 25-én a 122/a határozatában kimondotta a Dóczy betagolását a Kollégium szervezetébe. Az alábbi intézményeket tagolták be a Kollégiumba: a Leánynevelő Intézetet, a Leánygimnáziumot, a Leánylíceumot és

¹ A Debreceni Református Dóczy Leánynevelőintézet Leánygimnáziumának (ez évben egyesített egyházi református és római katolikus leánygimnázium) évkönyve az 1944-45. iskolai évekről (106. esztendő), szerkesztette: Dr. Papp Ferenc tanügyi főtanácsos, igazgató, dr. Kopányi Mária megbízott igazgató, 43. lap

a Tanítónőképzőt. A Kollégium gyakorló általános iskoláját és a Dóczi polgári leányiskoláját már 1948. október 1-jétől államosították, ezekből alakult meg az Állami Általános Leányiskola. A betagolás után is megtarthatta a Dóczi különállását a Kollégium többi tagozatától. Nem is volt közöttük kapcsolat, csupán az a tény, hogy jogilag mind a Kollégium tagozatai voltak, ezzel megszűnt a debreceni egyház fenntartói joga is. A Leánygimnázium továbbra is működött, a Leánylíceum és a Tanítónőképző azonban 1948-ban már nem indított újabb első osztályt. A leánygimnázium továbbra is virágzott, de az elemi (általános) iskolák államosítása nem tette lehetővé a további tanulói utánpótlást, így sajnos várható volt a megszüntetése.

Az Intézet megszüntetése: 1952

„1952. június 27-i ülésen a Tiszántúli Református Egyházkerületi Tanács arról határozott, hogy a Dóczi-Leánynevelő Intézetet mindenestől felajánlja az államnak.” "Ez a határozat megpecsételte az intézet sorsát, tanácskoztak még róla, de elég gyorsan történt minden. 1952. július 3-án megtörtént az intézet átadása. Egyházi részről Ferenczy Károly egyházkerületi főjegyző, Békefi Benő esperes, László Géza igazgató és Kopányi Mária internátusi igazgató volt jelen. ... A Dóczi tanárait átvette az állam, ha kérték. Néhányan a megmaradt kollégiumi gimnáziumba mentek tanítani, amelyet fokozatosan megnyitottak a lányok előtt is, a következő években már nem csupán a zenei tagozaton."-írják a korabeli jegyzőkönyvek. Ezzel valóban lezárult az intézet tényleges működésének közel másfél évszázados korszaka.

Az iskola újraindítása és mai helyzete 2000-2002-2008

A rendszerváltás, s az egyházi ingatlanok rendezéséről szóló 1991. évi XXXII. törvény lehetővé tette, hogy a Református Egyház visszaigényelje a Kossuth Lajos Tudományegyetem Gyakorlógimnáziuma által használt Kossuth utcai épületet. A Magyar Köztársaság Kormánya 1995-ben kelt rendelete alapján,

telekkönyvileg a Tiszántúli Református Egyházkerület nevére került az épület, melyet 2000 nyarán az Egyházkerület ténylegesen használatba is vett, a Kossuth utca 35-37. alatt.

A fenntartó egyelőre a Református Kollégium Gimnáziumának Tagintézményeként kívánta működtetni a visszakapott iskolát, mely természetes módon nőtt ki a Kollégium Gimnáziumából, ezért sokkal kedvezőbbek voltak az indulás feltételei, mintha a semmiből kellett volna létrehozni egy új iskolát.

*A Debreceni Református Dóczi Leánynevelő Intézet
Leánygimnáziuma, mit gyakorlóiskola az 1930-as, 40-es években*

Dr. Papp Ferenc 1939. június 13-án az iskola fennállásának 100. évfordulóján elhangzott igazgatói beszédben a következőket mondja:

„A református iskola az egyház számára nevel: éppenúgy a földi látható egyház, mint a láthatatlan egyház számára. Nemcsak az ismeretanyaggal nevel, amelyen át kell ragyogni örökkévaló értékeknek, örökkévaló igazságoknak, mint amilyen a hűség, a hősiesség, szolgálat, önfeláldozás és nemcsak ezeknek örök példaképeivel, nem is csupán a testvériség, a közösség érvényesítésének gondolatával, hanem mindenek fölött azzal, hogy életfeltétellé teszi a szeretet és az igazságkeresés szükségességét.”²

Az iskola színvonaláról ezt mondta Dr. Papp Ferenc igazgató:

„Hogy leányiskoláink nagyrésze ma szinte ugyanazon ismeretanyaggal nevel, mint a fiúiskola, ez onnan van, mert egyenértékű, egyenrangú az e fokon elérhető legmagasabb műveltséget akarja mind a kettőnek adni. Nem is lehet a leánynevelés színvonalát a mai nemzeti műveltség szempontjából alacsonyabb színvonalra visszaszorítani. A nagyobb műveltség a többrevaló képesség eszköze, azonban ezt az ismeretanyagot át kell hatni olyan színnel, olyan sajátos tantárgyakkal is, de elsősorban az iskolának a légkörével, amely otthon, a családi élet

² Évkönyv az 1938-39. iskolai évről 10. lap

megbecsülésére, a gyermekben való öröme, áldozatos élet boldogan való vállalására készít elő.”³

A tanulók, növendékek leginkább a középosztályból kerültek ki, erre a szülők foglalkozásából következtethetünk. A többség szüleinek foglalkozása: lelkész, tanár, tanító, köztisztviselő, kisiparos, közlekedési segédszemély.

Lakóhelyük tekintetében a növendékek leginkább debreceniek voltak, vagy Bihar és Hajdú vármegyéből kerültek az intézménybe.

Az iskola korabeli értesítői és évkönyvei a nevezett időszakokkal kapcsolatosan beszámolnak arról, hogy az intézmény szoros és folyamatos kapcsolatot tartott fenn a Debreceni Egyetemmel így természetes volt az itt tanulók számára, hogy a tanév során egyetemi tanárok és oktatók látogatnak el az iskolába, sőt az ún. próbatanításokon hivatalból részt vesznek. Átlagosan 4-5 ilyen személy nevét említik a dokumentumok.

Az intézet figyelemmel kísérte növendékeinek pályaválasztását is, melyekből kiderül, hogy az érettségi után főleg a Debreceni Egyetemen, s azon belül is főleg a Bölcsészettudományi Karon tanultak tovább a végzett tanulók. Meg kell említenünk Szabó Magda írónőt, aki az egyetemen doktorált, valamint Dr. Keresztesi Mária nevét, aki matematikából doktorált, továbbá Dr. Katona Anna nevét, aki az Angol Tanszék tanára volt. Korábban mindannyian a Dóczyban érettségiztek.

A tárgyalt korszakban folyamatosan gyakoroltak a tanárjelöltek a Dóczyban, s tanévenként átlagosan 6-8 tanár kapott és látott el vezető tanári megbízatást. Átlagosan 25-30 tanárjelölt végzett hospitálást és tanítási gyakorlatot a gimnáziumban különböző tantárgyakból. Az elitképzést nagymértékben segítette az alacsony osztálylétszám is (átlagosan 25-28 fő), s hogy csupán két osztály alkotta az évfolyamot.

Az értesítők és évkönyvek folyamatosan beszámolnak a növendékeknek az ifjúsági egyesületekben végzett munkájáról: ezek között az önképzőkör különösen nagy szerepet töltött be, ahol

³ *Évkönyv az 1938-39. iskolai évről 11. lap / (A Debreceni Református Dóczy Leánynevelőintézet Leánygimnáziumának Évkönyve az 1938-39. iskolai évről, Szerkesztette: Dr. Papp Ferenc tanügyi főtanácsos, igazgató*

a kor színvonalának megfelelően rendkívül nyitottan és igényesen figyelték az irodalmi életet, önálló műsorokat felolvasó alkalmakat, találkozót tartottak, még szakosztályokat is létrehoztak (irodalmi, népi, művészettörténeti, természettudományi és latin). Részt vettek az Ifjúsági Segítő Egyesület munkájában, az iskolának önálló cserkészcsapata volt: a 11. számú Lorántffy Zsuzsanna cserkészcsapat, melynek létszáma az 1943-44-es iskolai évben 90 fő volt, dr. Mester Istvánné csapatparancsnok vezetése alatt. Az 1943-44-es iskolai évben Énekkar is működött az iskolában Horváth Károly énektanár vezetésével, mintegy 110 fő részvételével. Ezen kívül említésre méltó még az Ifjúsági Vöröskereszt Egyesület, a Sportkör (RDLL Sportköre, 604. számú), a Diákkaptár (kézműves tevékenység, népművelési kiadványok terjesztése). Külön díjazás fejében lehetőségük volt a növendékeknek az idegen nyelvi órákon kívül még társalgási órákon is részt venni.

Természetes velejárója volt a dóczi életnek az, hogy a gimnáziumban a tanárjelöltek gyakoroltak, ezt a tényt a hajdani dóczisták visszaemlékezései is alátámasztják. Az oktatás magas színvonala a legfontosabb szempont volt az intézményben, s ennek az egyik alkotóeleme éppen az egyetemmel való folyamatos és szoros kapcsolat volt.

Az 1934-35. évi értesítőben ezt olvashatjuk:

„A tanárjelöltek gyakorlati kiképzése: A pedagógia gyakorlatra beosztott középiskolai tanárjelöltek kiképzése a 17,104./1933. sz. a. kiadott szabályzat szellemében ez évben is szabályszerűen folyt. A tanári testület tagjai közül a következők vettek részt a kiképzésben: Demeter István (mennyeiségtan-természettan), Hettesheimer Ernő (francia), Rábold Gusztáv (latin), Péterffy László (magyar-német), dr. Szondy György (természettudomány-földrajt), Tóth Etelka (történelem). A próbatanításokon a tanárképző intézet részéről jelen voltak: dr. Csűry Bálint, dr. Dávid Lajos, dr. Darkó Jenő, dr. Hankiss János, dr. Huss Richard, dr. Milleker Rezső, dr. Szabó

Dezső egyetemi tanárok. A 30 beosztott tanárjelölt az alábbi táblázat szerint hospitált és végezte a gyakorlati tanításokat.”⁴

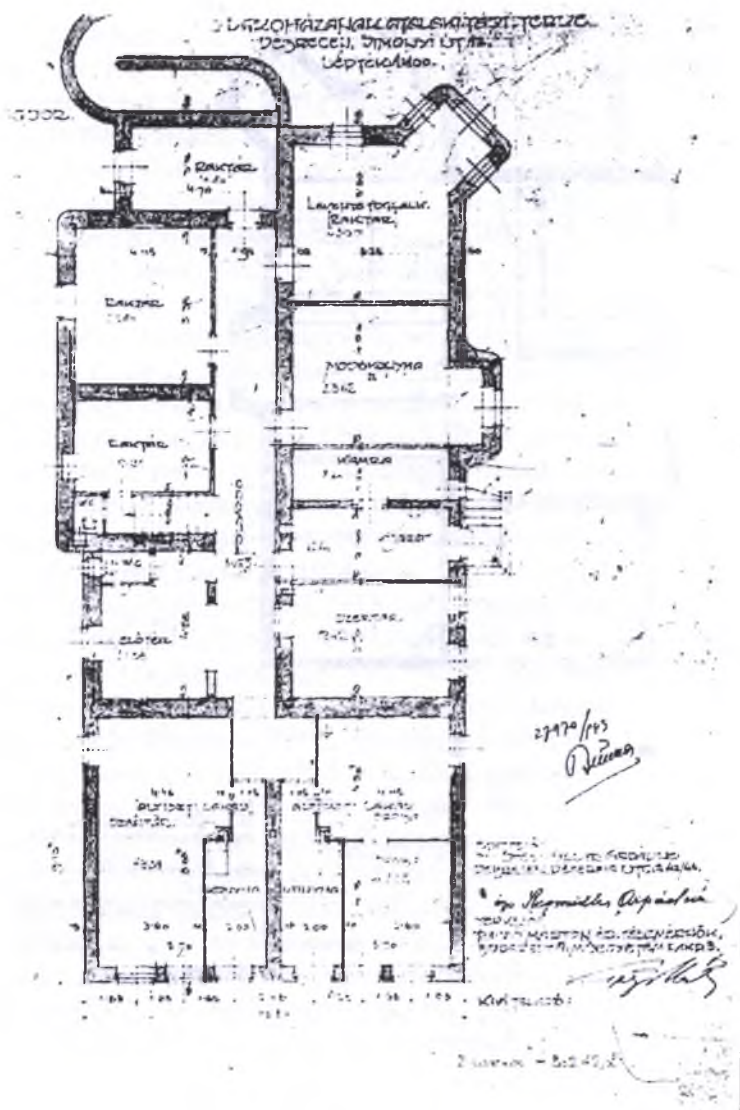
Az 1939-40. iskolai évben 23 tanárjelölt gyakorolt és az alábbi tanárok láttak el vezető tanári teendőket: Péterffy László, Hettesheimer Ernő, Dr. Kopányi Mária, Sipos Mária, Tóth Etelka, Molnár Ilona, Tolnay Vera és Kovács Margit. (8 fő)

Az 1943-44. iskolai évben 19 tanárjelölt gyakorolt az intézményben, az alábbi tanárok láttak el vezető tanári teendőket. László Géza, Hettesheimer Ernő, Ördögh László, Tóth Etelka, Sipos Mária, Csüllög Mária, Dr. Kopányi Mária, Péterffy László, (7 fő).

⁴ Értesítő 12-13. lap / A Debreceni Református Leánygimnázium s a vele kapcsolatos Internátus értesítője az 1934-35-iki iskolai évről, Szerkesztette: Koncz Aurélné igazgató

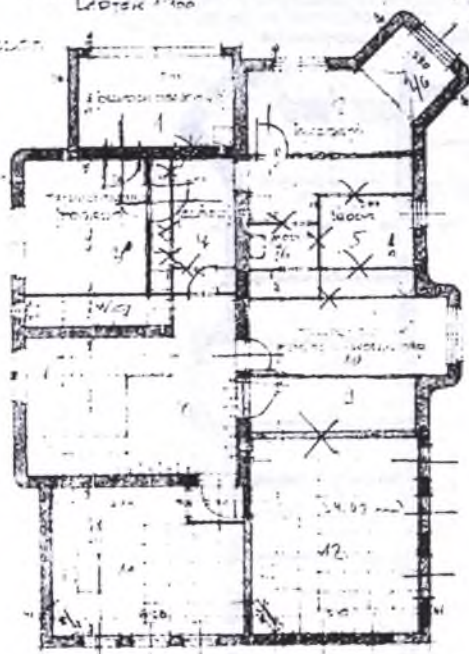
MELLÉKLETEK

„Özv. Stégmüller Árpádné lakóházának átalakítási terve” 1943-ból.
 Forrás: Polgármesteri Hivatal Hatósági Műszaki Nyilvántartás

Az első emelet átalakítási terve 1943-ból
 Forrás: Polgármesteri Hivatal Hatósági Műszaki Nyilvántartás

1. EMELETER ÁTALAKÍTÁSI TERV
 1943. ÉVI
 DEBRECENI POLGÁRMESTERI HIVATAL

32970/163
Dezseny

160,50 m²

ÉPÍTŐTŐ:
 DR. SZIGMÖLLER ARPADUS
 DEBRECENI POLGÁRMESTER UTCA 43/44.
 ÉPÍTŐ: SZIGMÖLLER ARPADUS
 TERVEZŐ:
 DR. SZIGMÖLLER ARPADUS
 DEBRECENI POLGÁRMESTER UTCA 43/44.
 BEVÉTELEZŐ:

GYAKORLÓ TANÁRJELÖLTEK

Az 1936-37. iskolai év folyamán beosztott gyakorló tanárjelöltek¹

Balogh Zoltán, Balatonhenye, 1908., ref., tört.-földr.
 Bán Elek, Hajdúnánás, 1911., ref., mat.-fiz.
 Csatáry Dezső, Sényő, 1907., ref., tört.-földr.
 Cziriák Tibor, Békés, 1910., ref., földrajz-természettan
 Dóba Gyula, Galgó, 1913., ref., tört.-földr.
 Endréi János, Kunhegyes, 1913., ref., tört.-földrajz
 Fűfa Ignác, Körösladány, 1912., r. k. mat.-fiz.
 Grosz Ernő, Bécs, 1902., izr., latin-német
 Hargitai Zoltán, Mezösámsond, 1912., ref., termr.-kémia
 Hegyi Tibor, Fehértemplom, 1914., ref., magyar-lat.
 Hernádi Lajos dr., Kisvárd, 1913., ref., magyar-francia
 Kálmánchey Tibor, Gáborján, 1914., ref. magy.-francia
 Kiss P. Ernő, Nagyszalonta, 1909., ref., magy.-francia
 Koncz Endre, Betlen, 1913., r. k., magyar-német
 Kovács József, Nyirkéres, 1914., ref., magyar-német
 Mihály János, Sonkád, 1914., ref., történelem-földrajz
 Molnár Ferenc, Kisvárd, 1914., r. k., magyar-francia
 Nagy Károly, Nagyszekeres, 1913., ref., magyar-latin
 A. Nagy Lajos, Hajdúnánás, 1909., ref., földr.-term.-r.
 Papp Béla, Hajdúböszörmény, 1912., ref., magy.-ném.
 Pollher Pál, Diósgyőr, 1911., ág. h. ev., földr.-term.-r.
 Rabb László, Tiszakürt, 1912., ref., magyar-német
 Schág Dániel, Diósgyőr, 1914., r. k., földr.-term.-r.
 Siró András, Hajdúnánás, 1908., ref., mat.-fiz.
 Szabó József, Csepreg, 1913., ref., magyar-német
 Szabó Lóránd, Nagysomkút, 1914., ref., fiz.-kémia
 Szálkai József, Debrecen, 1911., ref., földr.-term.-r.
 Szappanyoss Kálmán, Debrecen, 1909., r. k., földr.-term.-r.
 Takács József, Balkány, 1913., r. k., tört.-földr.
 Ujoárosi Miklós, Hajdúnánás, 1913., ref., földr.-term.-r.
 Vajda Endre, Dész, 1914., ref., magyar-német

¹ A gyakorló tanárjelöltek névsorának összeállításához a *Debreceni Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziumának* Értesítőire támaszkodtunk.

Vajda Szabó Pál, Sajókeresztúr, 1913., ref., mat.-fiz.
Varga József, Nyíregyháza, 1911., ref., magyar-francia
Votisky Zoltán, Zilah, 1913., ref., fizika-kémia

Az 1937-38. iskolai év folyamán beosztott gyakorló tanárjelöltek

Bacsó Benő, Kiskunhalas, 1913., ref., mat. fiz.
Bakó Elemér, Hencida, 1915., ref., magyar-német
Balázs Ferenc, Zólyom, 1913., r. k., földr.-termr.
Baliái József, Debrecen, 1910., ref., tört.-földr.
Ballai Mihály, Békés, 1913., ev., magyar-latin
Balogh Kálmán, Kolozsvár, 1915., ref., földr.-termr.
Balogh László, Záhony, 1912., ref., latin-francia
Bollobás Béla, Homonna, 1913., r. k., német-francia
Bordács Imre, Mezőtúr, 1914., ref., tört.-földr.
Bruckner Lajos, Egyek, 1908., r. k., német-francia
Csatáry Dezső, Sényő, 1907., ref., tört.-földrajz
Eszlár K. Zoltán, Pásztó, 1914., r. k., tört.-földrajz
Garancsy István, Nyírderzs, 1914., g. k., magyar-francia
Giday Endre, Nagyhódos, 1914., ref., magyar német
Gyáni Imre, Kisújszállás, 1913., ref., tört.-földr.
Haraszi Sándor, Debrecen, 1910., ref., német-francia
Kádár Gyula, Nyíregyháza, 1912., ref., magyar-német
Kádár József, Szolnok, 1914., ref., matematika-fizika
Kádár Tihamér, Nyíregyháza, 1915., ref., magyar-francia
Kecskés István, Balmazújváros, 1911., ref., magyar-német
Kéry Menyhért, Kecskemét, 1914., ref., földr.-termr.
Kornya Lajos, Nagyszalonta, 1912., ref., magyar-német
Nagy Gábor dr., Debrecen, 1915., ref., magy.-ném.
K. Nagy István, Szamosújlak, 1912., ref., latin-német
Nagy János, Piskó, 1915., ref., magyar-latin
Nagymajtényi Jenő, Felsőbánya, 1910., r. k., tört.-földr.
Ördögh László, Megyaszó, 1914., ref., matematika-fizika
Palumbo Gyula, Bélapátfalva, 1912., ref., latin-tört.
Pető József, Debrecen, 1914., ref., magyar-német
Sáska Sándor József, Kunszentmiklós, 1913., ref., mat.-fiz.
Síró András, Hajdúnánás, 1908., ref., mat.-fiz.
Szabó Loránd, Nagysomkút, 1914., ref., fizika-kémia

Szilágyi Béla, Batarcs, 1913., ref., magyar-francia
Tatár Miklós, Kék, 1913., ref., földr.-termr.
Bábonyi Tóth István, Szerencs, 1913., ref., földr.-termr.
Ifj. Török Tibor, Debrecen, 1914., ref., mat.-fiz.-kémia
Zilahi Lajos, Hajdúböszörmény, 1915., ref., mat.-fiz.

Az 1938-39. iskolai év folyamán beosztott gyakorló tanárjelöltek

Ballal József, Debrecen, 1910., ref., tört.-földrajz
P. Balogh Sándor, Hajdúböszörmény, 1912., ref., magy.-francia
Bedé Lajos, Mármarosziget, 1914., ref., mennysgt.-termtt.
Bécsi Ferenc, Debrecen, 1914., ref., magyar-latin
Billitzer Aladár, Érmihályfalva, 1914., izr., mennyst.-termtt.
Bodnár Imre, Hajdúhadház, 1916., ref., magyar-francia
Bolla József, Felsőgörzsöny, 1915., magyar-latin
Czakó György, Kolozsvár, 1914., r. kat., tört.-földrajz
Deák Géza, Sárospatak, 1915., ref., tört.-földrajz
Donga Sámuel, Miskolc, 1913., ref., mennyst.-termtt.
Eördegh Béla, Nagykálló, 1914., ev., tört.-földrajz
Eszik Mihály, Berettyóújfalu, 1914., r. kat., magyar-német
Farkas István, Debrecen, 1915., ref., mennyst.-termtt.
Gál Mihály, Karcag, 1913., ref., mennyst.-termtt.
Hollós István, Budapest, 1911., r. kat., tört.-földrajz
Horváth Ferenc, Nagykanizsa, 1911., r. kat., német-francia
T. Kása Gyula, Karcag, 1915., r. kat., mennyst.-termtt.
Komáromy László, Túra, 1916., r. kat., tört.-földrajz
Kovács Zoltán, Gyulafehérvár, 1916., r. kat., magyar-német
Lévay Gyula, Békés, 1915., ref., magyar-német
Majoros Takács Ferenc, Miskolc, 1916., ref., mennyst.-termtt.
Nagy Géza, Dámok, 1913., ref., tört.-földrajz
Nagy Jenő dr., Kolozsvár, 1916., ref., magyar-német
Ötvös János, Bölcske, 1914., ref., földrajz-természetrájz
Papp Lajos Álmos, Szeghalom., ref., tört.- földrajz
Parti Ernő, Debrecen, 1913., r. kat., mennyst.-termtt.
Paulinyi Károly, Mezőberény, 1912., ref., tört.-földrajz
Pál Géza, Kékese, 1910., ref., tört.-földrajz
Ruszkay Endre, Göncruszka, 1914., ref., magyar-latin
Seprődi László, Kolozsvár, 1916., ref., latin-görög

Szabó István, Békés, 1913., ref., magyar-latin
Szabó János, Sajókaza, 1914., ref., magyar-német
Szepey József Tamás, Kék, 1915., ref., tört.-földrajz
Tamáská István, Alsóvadász, 1915., ref., magyar-német
Tóth Ernő, Anacs, 1912., ref., tört.-földrajz
Tóth János, Cegléd, 1913., ref., német-francia
Zimonyi Gyula, Miskolc, 1915., r. kat., mennyst.-termtt.

Az 1939-40. iskolai év folyamán beosztott gyakorló tanárjelöltek

Adriányi László, Bártfa, 1912., ev., magyar-történelem
Ari Sándor, Kisújszállás, 1914., ref., mennysgt.-termtt.
Arros Jenő, Magyarderzse, 1916., r. kat., termr.-földrajz
Bandi Géza, Diósgyőr-Vasgyár, 1917., ref., tört.-földrajz
Betfia László, Tök, 1906., ref., tört.-földrajz
Boldizsár Lajos, Békés, 1916., ref., tört.-földrajz
Borbély Sándor, Nagyszalonta, 1915., ref., mennyst.-termtt.
Debreczeny Miklós, Zsarnóca-Kohó, 1915., ref., termr.-földrajz
Dobos József, Tiszabüd, 1915., ref., magyar-francia
Ekker András, Rakamaz, 1913., r. kat., mennyst.-termtt.
Ember Ödön, Debrecen, 1915., r. kat., tört.-földrajz
Felkér Gyula, Debrecen, 1917., ref., magyar-latin
Fodor Béla, Nagykörös, 1914., ref., termr.-földrajz
Jantyik János, Békés, 1914., r. kat., latin-német
Kálmánchey Endre, Nyírbátor, 1914., ref., termr.-földrajz
Kiss József, Hajdúböszörmény, 1913., ref., tört.-földrajz
Kiss László, Debrecen, 1914., ref., kémia-termtt.
Kocsis Gyula, Egyek, 1917., r. kat., német-francia
Kovács József, Seregélyes, 1912., ref., magyar-francia
Kovács Tibor, Debrecen, 1917., ref., termr.-földrajz
Környei Molnár György, Kispest, 1915., r. kat., latin-francia
Lovas Rezső, Debrecen, 1916., r. kat., tört.-földrajz
Maller Sándor, Sárospatak, 1917., ref., magyar-angol
Medveczky László, Debrecen, 1917., ev., mennyst.-termtt.
nemes Mozga Zoltán, Vajkóc, 1917., r. kat., német-francia
Müller István, Budapest, 1938., r. kat., magyar-latin
Nagy Gábor, Dunaalmás, 1916., ref., tört.-földrajz
Nagy Sándor, Karcag, 1916., ref., tört.-földrajz

Nóvák József, Nyírmada, 1910., r. kat., latin-történelem
Papp Bertalan, Kisvárda, 1914., ref., magyar-német
Pál Géza, Kékese, 1910., ref., történelem-földrajz
Rudnay Károly, Putnok, 1916., ev., latin-francia
Sereg Gyula, Nemesleányfalu, 1914., ref., magyar-német
Szilágyi Lajos, Kornádi, 1914., ref., magyar-német
M. Takács Gyula, Anarcs, 1912., ref., mennyst.-termitt.
Tömöry Ödön, Kolozsvár, 1914., ref., tört.-földrajz
Weisz Ernő, Kunmadaras, 1916., izr., mennyst.-termitt.
Wojatsek Károly, Udvard, 1916., r. kat., magyar-tört.

Az 1940-41. iskolai év folyamán beosztott gyakorló tanárjelöltek

Abkarovics József, Tareadobó, 1910., r. kat., mennyst.-ábr. geom.
Antálovsky László, Beregrákos, 1908., g. kat., történelem-rutén
Apáthy István, Kassa, 1913., r. kat., német-francia
Dr. Balassa Iván, Báránd, 1917., ref., magyar-német
Balogh Elemér, Záhony, 1917., ref., latin-német
Barla Szabó Ödön, Gyula, 1919., ref., magyar-német
Dr. Betfia László, Tök, 1906., ref., tört.-földrajz
Bod Lajos, Lúgos, 1914., ref., mennyst.-természettan
Bolváry Ödön Antal, Hajduhadház, 1916., r. kat., mennyst.-termitt.
Csávás István, Kisújszállás, 1912., ref., tört.-földrajz
Daróczy László, Hajdúnánás, 1911., ref., tört.-földrajz
Fehér Lajos, Szeghalom, 1917., ref., tört.-latin
Futó József, Csökmő, 1918., ref., földrajz-természettan
Dr. Gáspár Gyula, Szeged, 1916., r. k., mennyst.-termitt.
Gyárfás Imre, Hajdúszoboszló, 1917. okt. 21. ref., magyar-latin
Hasak Vilmos, Pozsony, 1918., ev., magyar-francia
Hiricz András, Mármaros-sziget, 1911., g. kat., termr.-testnevelés
Jaszkov Cirill, Nikolajevka, 1917., g. kat., latin-rutén
Jánosi Ferencz, Sárospatak, 1916., ref., magyar-latin
Kardos Tamás, Nyíregyháza, 1919., ref., német-francia
Kaszinecz István, Munkács, 1914., g. kat., tört.-bölcselet
E. Kiss Sándor, Hajduhadház, 1914., ref., magyar-latin
Kocsis László, ógyalla, 1917., r. kat., tört.-földrajz
Komjáthy István, Ekei, 1917., ref., magyar-történelem
Kovács Béla, Sárrétudvari, 1914., ref., tört.-földrajz

Könyü György, Nagyszöllös 1916., g. kat., mennyt.-termtt.
Makay László, Kassa, 1914., ref., tört-földrajz,
Márkus Sándor, Gécső, 1914., r. kat, mennyts.-termtt.
Meggyes János, Bpest, 1916., r. kat., latin-német
Mészáros Zoltán, Felsőszesze, 1917., r. kat., magyar-latin
D. Nagy János, Gyula, 1917., ref., mennyst-termt.
Oláh József, Mármarosziget, 1916., ref., földr.-természetrajz
Orosz István, Resté, 1912., r. kat., német-testnevelés
Papp László, Biharnagybajom, 1918., ref., mennyst.-termtt.
Rabóczy János, Pamlény, 1912., ref., földrajz-természetrajz
Dr. Rácz József, Bölzse, 1909., g. kat., természetrajz-filozófia
Román Endre, Visk, 1911., g. kat., magyar-szlovák
Rosenfeld Izrael, Beregszász, 1893., izr., bölcselet-újhéber.
Sinka Imre, Vilke, 1913., r. kat, földrajz-természetrajz
Soós Márton, Szeghalom, 1914., ref., tört-földrajz
Szabó Kálmán, Kisújszállás, 1915., ref., magyar-német
Dr. Szabó László, Somogypárd, 1913., r. kat., tört-földrajz
Szák György, Bród, 1917. ápr., kat, latin-rutén
Szele Tibor, Debrecen, 1918., ref., mennyst.-termtt.
Szerdahelyi István, Sátoraljaújhely, 1917., r. kat., magyar-francia
Szeremley József, Debrecen, 1907., ref., tört-földrajz
Szoboszlai Miklós, Rozsnyó, 1905., ref., magyar-olasz
Szűcs Gyula, Jászberény, 1917., ref., latin-francia
D. Takács János, Ajak, 1915., r. kat, tört.-földrajz
Tóth Ernő, Anarcs, 1912., ref., tört-földrajz
Varga József, Karcag, 1917., ref. magyar-latin
Varga Zsigmond József, Debrecen, 1918., ref., latin-német
Vámosi Nándor, Debrecen, 1917., r. kat., magyar-német
Virág István, Lekér, 1912., r. kat., mennyst.-termtt.
Wittmann Ádám, Pusztavám, 1909., r. kat., német-olasz

Az 1942-43. iskolai év folyamán beosztott gyakorló tanárjelöltek

Asztalos Sándor, Tiszalök, 1919., ref., magyar-francia
Dr. Balogh László, Debrecen, 1919., ref., magyar-angol
Csikesz Ferenc, Laskó, 1919., ref., földrajz-történelem
Csokai Imre, Karcag, 1917., ref., latin-történelem
Csongár Álmos, Ungvár, 1920., r. kat., német-latin

Deák Márton, Sárospatak, 1920., ref., magyar-angol
Dobos István, Miskolc, 1917., ref., magyar-angol
Elek László, Okány, 1920., ref., magyar-angol
Dr. Giday Kálmán, Fényeslitke, 1919., ref., tört.-földrajz-műv.-tört.
Hazag Mihály, Ókéske, 1915., ref., német-angol
Ihnát András, Rahonc, 1918., gör. kat., latin-történelem
Kotormán István, Hódmezővásárhely, 1912., ref., tört.-földrajz
Kovács Ferenc, Debrecen, 1919., ref., magyar-latin
Krámer Mihály, Budapest, 1920., izr., kémia-fizika
Leiekács Miklós, Kereknye, 1907., gör. kat., történelem-ruszin
Moravánszky Ákos, Tiszafüred, 1919., r. kat., magyar-francia
Dr. Pósa Péter, Cserépfalu, 1920., ref., német-angol
Précz Zoltán, Debrecen, 1919., izr., magyar-francia-angol
Psenák András, Ógyala, 1913., r. kat., latin-történelem
Rácz Tibor, Miskolc, 1920., ref., fizika-mennyiségtan
Sulyovszky Kázmér János, Bély, 1916., r. kat., német-francia
Szilvást Árpád, Mezőberény, 1916., ref., mennyiségtan-fizika
Tömöry Lajos, Gyula, 1908., ref., történelem-földrajz
Ujfalussy József, Debrecen, 1920., ref., latin-görög
Újhelyi Mihály, Nagytoronya, 1910., gör. kat., magyar-szlovák
Dr. Zentai János, Miskolc, 1919., ref., német-angol

Az 1943-44. iskolai év folyamán beosztott gyakorló tanárjelöltek

Ágotái László, Békés, 1921., ref., magyar-francia
Bárdi Ferenc, Debrecen, 1905., ref., történelem-földrajz
Bátory Pál, Magyarhegymeg, 1919., rk., történelem-földrajz
Bíró Béla, Debrecen, 1907., ref., történelem-földrajz
Csapó Gyula, Felsőörs, 1916., ref., magyar-latin
Domokos Gábor, Békés, 1920., ref., magyar-francia
Halász Andor, Kolozsvár, 1914., ref., német-angol
Dr. Kiss László, Detta, 1910., rk., történelem-földrajz
Molnár Lajos, Hajdúnánás, 1919., ref., magyar-angol
Nagy Károly, Nagyszénás, 1915., ref., történelem-földrajz
Rácz István, Ugornya, 1912., ref., történelem-földrajz
Dr. Rácz Jenő, Ugornya, 1910., ref., történelem-földrajz
Szabó Károly, Várpalota, 1920., ref., magyar-német
Szabó László, Békés, 1919., ref., történelem-földrajz

Szilágyi László, Hajdúnánás, 1919., ref., magyar-latin
Szvetlovics László, Ungvár, 1920., ref., történelem-földrajz
Tábori György, Tótkomlós, 1913., ev., történelem-földrajz
Tibori János, Alkenyér, 1919., ref., magyar-történelem
Varga Lajos, Szuhogy, 1920., ref., magyar-német

Az 1946-47. iskolai év folyamán beosztott gyakorló tanárjelöltek

Dr. Antal Károly, Kenderes, 1921., róm. kat., magyar-német-francia
Bodnár Pál, Hajdúböszörmény, 1922., ref., magyar-latin
Boross Dezső, Szatmárnémeti, 1918., ref., magyar-latin
Dr. Fischer Pál, Nagymajtény, 1909., róm. kat., latin-történelem
Hűse József, Debrecen, 1913., róm. kat., történelem-földrajz
Király Zoltán, Nagyvárad, 1920., ref., magyar-latin
Marjai Márton, Hajdúböszörmény, 1920., ref., latin-olasz-görög
Molnár Sándor, Vadász, 1923., ref., történelem-földrajz
Németh Sándor, Rábcakapi, 1918., ev., magyar-történelem
P. Orosz Ágoston, S.újhely, 1915., g. kat., magyar-történelem-latin
Papp Ferenc, Börvely, 1920., róm. kat., latin-történelem
Dr. Papp László, Hosszúpályi, 1924., ref., magyar-latin
Páhán István, Nagykőrös, 1922., ref., matematika-fizika
Pávay István, Kenézlő, 1913., gör. kat., magyar-történelem
Pinczési Pál, Debrecen, 1921., ref., földrajz-történelem
Dr. Rácz Mihály, Hajdúdorog, 1917., gör. kat. magyar-német
Rácz Zsigmond, Hajdúböszörmény, 1922., ref., magyar-latin-görög
Szakács János, Kapuvár, 1905., róm. kat., latin-történelem

Az 1947-48. iskolai év folyamán beosztott gyakorló tanárjelöltek

Balogh Béla Gebe, 1925., róm. kat., földrajz-történelem
Bánlaki László Diósgyőr-Vasgvár, 1912., róm. kat., latin-francia
Belenszky Gyula Nagygejőc, 1908., róm. kat., latinnémet
Budaházy László Bodvaszilas, 1925., ref., földrajz-tört..
Dr. Csendes András Mezőkövesd, 1924., róm. kat., magyar-német
Dr. Hársing Lajos Kisújszállás, 1925., ref., magyar-francia
Dr. Ihos Ferenc Alsóbalog, 1922., ref., magyar-latin
Jászay Pál Hernádnépieti, 1924., róm. kat., latin-történelem
Kállai István Nagykőrös, 1924., ref., mennyiségtan-természettan

- Kiss Géza* Nyárad, 1924., ref., földrajz-történelem
Kónya István Karcag, 1923., ref., mennyiségtan-természettan
Koskó Lajos Rimaszombat, 1922., evang., latin-történelem
Kozma Péter Miskolc, 1925., gör. kat., mennyiségtan-természettan
Kőszeghy Dániel Dénes Hernádszurdok, 1921., ref., angol-német
Máthé László Kisazar, 1918., ref., magyar-szlovák-történelem
Mihály, Bertalan Beregszász, 1914, gör. kat., francia-orosz
Mikes József Mezőtúr, 1916., ref., földrajz-történelem
Nagy János Debrecen, 1919., ref., mennyiségtan-természettan
Nagy Sándor Körösladány, 1916., ref., földrajz-tört.
Rési János Tiszacsege, 1922., róm. kat., magyar-latin
Tok Miklós Deáki, 1921., ref., földrajz-történelem,
Toldi Zoltán Jánd, 1914., ref., magyar-német
Tóth László Fehérgyarmat, 1922., ref., magyar-német

ÉRETTSÉGIZETTEK

1940.

A Gyakorlógimnázium első érettségi vizsgálatait² ebben az évben tartotta. Az írásbeli vizsgálatok időpontja 1940. május 15., 16. és 17-ike volt, a szóbelieké június 14. és 15-ike volt. A vizsgálatok elnöki teendőit *Dr. Pap Károly* egy. ny. r. tanár, a Tanárképzőintézet elnöke látta el. Írásbeli tételek a következők voltak:

Magyar: a) Nemzeti lelkületünk a magyar irodalmi ízlés tükrében; b) Allapítsuk meg azokat a világpolitikai okokat és külpolitikai helyzeteket, melyek történelmi éltünk folyamán nemzeti létünket veszélyeztették. *Latin:* Cicero: Pro Sestio 67. és 68. c. (Fordítás latinról magyarra.) *Német:* Herczeg Ferenc: Pogányok c. regényének egy részlete. (Fordítás németre.)

A vizsgálatok eredménye a következő:

Kitüntetéssel éret: Csűry István, Görgey István, Vitéz Várady-Szabó László. *Jelesen éret:* Kiss András, Vitéz Olsavszky Gyula, Varga László. *Jól éret:* Bornemisza Elemér, Gyulay László, Herczeg László, Nagy Endre, Nagy István, Pompola Ernő, Radó Sándor, Vitéz Tikos István. *Éret:* Kostya György, Laczkó Pál, Vig István, Virányi Miklós.

1941.

A Gyakorlógimnázium ebben az évben tartotta második érettségi vizsgálatát. Az írásbeli vizsgálatok időpontja 1941 május 15., 16. és 17-ike volt, a szóbelieké június 10. és 11-ike. A vizsgálatok elnöki teendőit *Dr. Pap Károly* egyetemi ny. r. tanár, a Tanárképzőintézet elnöke látta el.

Írásbeli tételek voltak:

Magyarból: a) Nemzeti irodalmunk legismertebb népi alakjai a felújulás óta; b) Miért nem népesítette be története folyamán a magyar nép a kárpáti medencét? (Az irodalmi tételt 9, a történelmit 3 tanuló dolgozta ki. Eredmény: 6 jó, 4 elégséges és 2 elégtelen.)

² Az érettségi vizsgák adatainak áttekintéséhez a *Debreceni Magyar Királyi Középiskolai Tanárképző Intézet Gyakorló Gimnáziumának Értesítőire* támaszkodtunk.

Latinból: Qu. Horatius Flaccus: Carm. II. 7. (Fordítás latinból magyarra). Jeles: 1, jó: 5, elégséges: 6. *Németből:* Rákosi Viktor: Elnémult harangok c. regényének egy részlete. (Fordítás németre.)

Jeles: 4, jó: 3, elégséges: 5.

A vizsgálatok eredménye a következő volt:

Jelesen érett: Varga Miklós; *Jól érett:* nemes Ádám Geyza, Borsos Béla, Faragó Endre, Forster Miklós, Kovács Gábor és Tóth Elemér; *Érett:* Gyarmathy Miklós, Székely Károly és Varga Sándor; *Nem felelt meg* 1-1 tárgyból (latinból és történelemből) s ezért 1941 szeptember havában az intézetben tartandó javító érettségi vizsgálatra utasítatott: 2 tanuló.

Az érettségizett tanulók közül gépészmérnöki pályára készül 1, vegyészmérnökre 1, gazdálkodónak 1, tanárnak 1, katonai pályára 3, orvosira 1 és jogi pályára 2.

1944.

Ebben a tanévben került sor harmadízben érettségi vizsgálatra. 1940-ben érettségiztek azok a tanulóink, akik az intézet megnyitásakor, 1936-ban az V. osztályba iratkoztak, 1941-ben azok, akik a második évben megnyílt V. osztályba jelentkeztek. Azóta nem volt érettségi, mivel a harmadik és negyedik évben külön V. osztály nem indult. 1944-ben kerültek az 1936-ban I. osztályba beírt tanulók a VIII. osztályba s így először tartott a Gyakorló érettségi vizsgálatot azokkal a tanulókkal, akik mind a nyolc osztályt itt végezték. A vizsgálatokat a 8600/1944. sz. rendelet értelmében áprilisban folytatták le: az írásbeli vizsgálatokat április 11-én, 12-én és 13-án, a szóbeli vizsgálatokat pedig 17-én és 18-án. A vizsgálatok elnöki teendőit *Dr. Pukánszky Béla* egyetemi ny. r. tanár, a Tanárképzőintézet elnöke látta el. Érettségi vizsgálatra 10 tanuló jelentkezett.

Írásbeli tételek voltak:

Magyarból: a) Mit viszek magammal a magyar irodalomból?; b) A nemzetiségi kérdés fejlődése az új és a legújabb korban. Mind a 10 tanuló az irodalmi tételt dolgozta ki. Eredmény: jeles 5, jó 4, elégséges 1. *Latinból:* Aeneis II. ének 268-295. (Fordítás latinból). Eredmény: jeles 5, jó 3, elégséges 2.

Németből: Gárdonyi Géza: Isten veled gólyamadár c. elbeszélése, Az én falum c. kötetből. (Fordítás németre.) Eredmény: jeles 5, jó 2, elégséges 3.

A vizsgálatok végeredménye a következő volt:

Kitüntetéssel érett: Farkas István, Hankiss János, Szanyi Gyula

Jelesen érett: Fazekas Lajos, Sztanó Lajos *Jól érett:* Neudold

József, Sárréti Pál, Székely László *Érett:* Balkányi Tibor, Kerényi

Imre

Jogi pályára készül az érettségizettek közül 1, katonai akadémiára

1, közgazdásznak 1, mezőgazdasági főiskolára 1, mérnöknek 3,

orvosnak 1, tanárnak 1, zeneművészeti főiskolára 1.

1947.

Érettségi vizsgálatra 22 nyilvános, 1 magántanuló jelentkezett, líceumi érettségi alapján 1, katonai reáliskolai érettségi alapján latin kiegészítő vizsgálatra 1 tanuló. Görög kiegészítő vizsgálatot tett a nyilvános tanulók közül 1. Az írásbeli vizsgálatokat május 16., 17., 19., a szóbeli vizsgálatokat június 9-11. napjain tartották. Egy felfüggesztett tanuló írásbeli dolgozatait május 27-30. napjain, a görög kiegészítő vizsgálatot tevő tanuló június 10-én írta. Az elnöki tisztelet *dr. Karácsony Sándor*, a Tanárképzőintézet elnöke látta el.

Magyar tétel: 1. Mit tanulhatunk Petőfitől és Adytól? 2. A modern fizikai világnép. Jeles dolgozat: 6, jó dolgozat: 10, elégséges dolgozat: 6, elégtelen dolgozat: 1. *Latin* tétel: Horatius Carminum liber II. Carmen 10. Jeles dolgozat: 9, jó dolgozat: 7, elégséges dolgozat: 7. *Angol* tétel: A nagy kán. Sir John Mandeville utazásaiból (fordítás angolra). Jó dolgozat: 1. *Francia* tétel: Az iskolaév kezdete. A. France: Barátom könyvéből (fordítás franciára). Jeles dolgozat: 4. *Német* tétel: A puszta. Móricz Zsigmond alakított szövege (fordítás németre). Jeles dolgozat: 6, jó dolgozat: 7, elégséges dolgozat: 6. *Görög* tétel: Xenophon Memorabilia II. 1. 10-13. Jeles dolgozat: 1.

Kitüntetéssel érett Boczkó Miklós, Fazekas Sándor, Gulyás László, Hajdú László, Pukánszky Lajos, Salánki László, Szöör József; *jelesen* Jóna Tamás, Kondor László, Molnár András; *jól* Ary László, Doby Sándor, Ér Lajos, Jámbor Endre, Keller József, Kovács Tibor, Makláry Elek, *érett* Balla György, Bánk László,

Borsi Zoltán, Kiss Zsigmond, Legeza Róbert, Szanyi Miklós, Tóth Ferenc.

1948.

Érettségig vizsgálatra 29 nyilvános, 2 magántanuló jelentkezett, teljes kiegészítő vizsgálatot tett tanítónői oklevél alapján 1, részleges kiegészítő vizsgálatot tanítói oklevél alapján 1, honosító vizsgálatot 1 jelölt. Görög kiegészítő vizsgálatra állt 1 nyilvános tanuló. Az írásbeli vizsgálatokat május 18-20., a szóbeli vizsgálatokat június 1-4. napjain tartották. Az elnöki tisztet dr. Szabó Dezső egyetemi ny. r. tanár, a Debreceni Középiskolai Tanárképzőintézet elnökhelyettese látta el.

Írásbeli dolgozatok:

Magyarból: a) A germán-magyar ellentét a XIX. század magyar irodalmi tudatában b) Mezőgazdaságunk és iparunk fejlődési lehetőségei tényleges gazdaság erőforrásaink alapján. *Latin:* Ovidius: Fasti II. 687-716 Vergilius: Aeneis V. 1-31. *Angol:* Móricz Zsigmond Shakespeare kötetből: Macbeth; Kosztolányi: Édes Anna XV. fejezet. *Német:* Szabó Pál: Írók és más politikusok. *Görög:* Homeros : Odysseia XVI. 112-134.

Kitüntetéssel éret: Gacsályi Sándor, Makai Sándor, Ormós Mária. *Jelesen éret:* Dalmy Tibor, Károlyi György, Kovács Tibor, K. Nagy József, Salánky János. *Jól éret:* Bojtor Lajos, Bonczos Jenő, Keszthelyi Mihály, Kovács Zoltán, Marchhart József, Nagy Pál, Némethy Gyula, Sürger Erzsébet, Szabó Endre, Szűk Tibor, Török István, Vincze László. *Éret:* Agárdi Jenő, Albert János, Eöry Kálmán, Erdélyi Tibor, Fodor Béla, Major Ferenc, Piros Tibor, Sasvári György, Veszprémy Pál.

